

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

Василишин Степан Юрійович

УДК 327 (477+438)“1991/2014”

**ДИСЕРТАЦІЯ
УКРАЇНСЬКО-БІЛОРУСЬКІ ВІДНОСИНИ
(1991–2014 рр.)**

Спеціальність 07.00.02 – Всесвітня історія

03 – Гуманітарні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ С. Ю. Васи́лишин

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник **Алексієвець Микола Миронович**, доктор історичних наук, професор

Тернопіль – 2019

АНОТАЦІЯ

Василишин С. Ю. Українсько-білоруські відносини (1991–2014 рр.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02. – “Всесвітня історія”. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2019.

У дисертації, присвяченій комплексному дослідженню нової моделі українсько-білоруських відносин упродовж 1991–2014 рр., здійснено аналіз стану історіографічної розробки проблеми, охарактеризовано джерельну базу та теоретико-методологічні засади наукової роботи. Проведений аналіз історіографії запропонованої теми за тематично-хронологічним принципом дав змогу класифікувати її умовно на два тематичні напрями – загальна й спеціальна історична література. Підкреслимо, що у висвітленні двосторонніх відносин між Україною та Республікою Білорусь упродовж 1991–2014 рр. спостерігався певний дисбаланс як у кількості досліджень, так і в ступені вивченості окремих аспектів міждержавних взаємин. Так, низка питань політичного, торговельно-економічного та інших напрямів українсько-білоруського співробітництва є недостатньо висвітленими, а відтак потребують подальшого об’єктивного, цілісного й ґрунтовного дослідження.

Дисертаційне дослідження побудоване на широкому масиві як українських, так і білоруських джерел. Зважаючи на різноманітність їх походження, відмінні зміст та специфіку викладу матеріалу, а також враховуючи особливості вказаної теми, було обрано проблемний принцип аналізу й класифікації джерельних матеріалів на декілька груп: 1) неопубліковані архівні документи і матеріали, які представлені фондами Галузевого державного архіву Міністерства закордонних справ України; 2) міждержавні, міжурядові та міжвідомчі угоди, договори, протоколи й інші офіційні документи, які затверджені Президентом, Верховною Радою, Кабінетом Міністрів України і Президентом, Урядом, Національними

зборами Республіки Білорусь; 3) матеріали брифінгів представників МЗС, стенограми прес-конференцій, інтерв'ю політичних діячів та інша інформація, яка розміщена на офіційних сайтах Президента Республіки Білорусь, Кабінету Міністрів України, Міністерств закордонних справ України та Білорусі; 4) спогади громадсько-політичних діячів обох держав; 5) матеріали Національного статистичного комітету Республіки Білорусь; 6) матеріали періодичних видань та інформаційних агентств. Зауважимо, що хоч не всі джерела є рівнозначними, проте їх сукупність та значна інформативність роблять джерельну базу достатньою для виконання поставлених науково-дослідних завдань.

Методологічні засади дисертації становить комплекс, що включає наукові принципи, методи й підходи, які спрямовані на всебічне, цілісне та об'єктивне дослідження подій українсько-білоруського співробітництва упродовж 1991–2014 рр. Зважаючи на такий підхід, під час вивчення основних етапів становлення та розвитку сучасних двосторонніх взаємин між Україною і Білоруссю застосовувалася ціла низка методологічних принципів, серед яких варто виділити: історизм, об'єктивність, науковість, системність та комплексність. Комплексний характер роботи забезпечується шляхом використання і поєднання загальнонаукових (аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, порівняння, узагальнення та ін.), спеціально-історичних (історико-хронологічний, порівняльно-історичний, історико-типологічний) та конкретно-історичних (системно-структурний, статистичний) наукових методів. Комплексне використання теоретико-методологічних інструментів при розгляді означеної проблеми дозволило достовірно, системно та цілісно висвітлити усю складну і багатоаспектну систему двосторонніх взаємин і тим самим забезпечити реалізацію поставлених у дисертаційному дослідженні мети та завдань.

Автором роботи з'ясовано і проаналізовано історичні передумови та основні етапи українсько-білоруських взаємин, розкрито особливості договірно-правового забезпечення двосторонніх відносин. Так, зокрема, встановлено, що формування нової моделі українсько-білоруського співробітництва в сучасних

умовах нерозривно пов'язане зі становленням новітніх українсько-білоруських міждержавних відносин, що відбулося завдяки докорінним змінам у світі наприкінці ХХ ст. Дезінтеграція СРСР, поява нових незалежних держав, сприятливе геополітичне розташування, територіальна близькість, традиційність зв'язків, а також взаємний інтерес України і Республіки Білорусь зберегти тісні політичні, економічні, та культурно-гуманітарні контакти створили об'єктивні передумови для формування й розвитку сучасних українсько-білоруських взаємин. Упродовж 1991–2014 рр. у міждержавних взаєминах авторська концепція представляє одинадцять етапів, що характеризуються динамікою українсько-білоруського діалогу та інтенсифікацією двостороннього співробітництва.

Доведено, що після здобуття незалежності Україною та Республікою Білорусь у 1991 р., було виконано одне з найважливіших завдань, а саме: створено систему договірно-правового забезпечення двосторонніх відносин, яка була необхідна для зміцнення та розвитку міждержавних зв'язків. Протягом 1991–2014 рр. між двома республіками укладено близько 205 документів, які дали змогу нормативно регулювати правовідносини у різних сферах співробітництва.

У пропонованій дисертаційній роботі також охарактеризовано особливості становлення і розвитку українсько-білоруських політичних відносин у нових геополітичних реаліях та висвітлено процеси трансформації політичного діалогу між Україною і Республікою Білорусь відповідно до сучасних міжнародних вимог і викликів. У результаті проведеного дослідження показано, що процеси становлення та розвитку українсько-білоруських політичних відносин визначалися поступальним характером еволюції їх взаємин, що обумовлювалося історико-географічним, економічно-господарським та культурно-гуманітарним чинниками, а також наявністю протяжного кордону між обома державами та відсутністю обопільних територіальних претензій. Партнерство України і Білорусі в політичній сфері упродовж 1991–2014 рр., у першу чергу, слід розглядати як важливу подію у послідовному відстоюванні національних інтересів обох країн, насамперед безпеки, на регіональному та загальноєвропейському рівнях.

Двосторонні міждержавні зв'язки також сприяли всебічному розвитку співробітництва і партнерства у центральньо-східноєвропейському регіоні загалом. Хоча українсько-білоруським взаєминам означеного періоду і були притаманні гострі дискусії та, у певній мірі, кризові явища, однак загалом їх все ж можна охарактеризували як динамічні та перспективні.

З'ясовано, що незважаючи на активний політичний діалог на найвищому рівні, сучасний стан розвитку українсько-білоруських відносин поки що не відповідає потенційним можливостям двох країн. Вважаємо, що це зумовлено, насамперед, принциповими розбіжностями у внутрішньо- та зовнішньополітичному курсах обох держав. Упродовж 1991–2014 рр. відносини між Україною і Білоруссю відчували вплив зовнішніх чинників. На сучасному етапі у контексті суспільно-політичних трансформацій в Україні та агресії з боку Російської Федерації актуальним для Української держави постає питання вибору серед країн-сусідів надійних партнерів. Саме у цій ситуації варто відзначити динамічний та послідовний характер українсько-білоруських відносин. Сприятлива динаміка відносин між Україною і Білоруссю та широке співробітництво служать вагомим чинником для подальшої спільної взаємодії на шляху до послаблення напруженості на пострадянському просторі, а також для реалізації нової моделі ефективного міждержавного співробітництва в умовах сучасних міжнародних викликів.

Окремо автором проаналізовано тенденції та проблеми українсько-білоруського співробітництва в економічній сфері у сучасних умовах, окреслено основні пріоритети, напрями і форми міждержавної торговельно-економічної взаємодії. Зокрема, встановлено, що пріоритетне місце у загальній структурі українсько-білоруських відносин займають двосторонні економічні взаємини. Обидві країни упродовж 1991–2014 рр. були зацікавлені у розвитку торговельно-економічної взаємодії. Досліджуваний період характеризувався наявністю чітких тенденцій у двосторонньому економічному співробітництві, що були пов'язані зі значною увагою з боку керівництва обох країн до даної сфери взаємин, реалізацією спільних економічних програм, співпрацею в рамках інституційних

організацій. У цей час на динаміку міждержавних економічних відносин мали безпосередній негативний вплив й деякі проблеми, зокрема тривалий час не було врегульовано питання сплати української заборгованості перед Республікою Білорусь, зберігалися обопільні торговельні бар'єри.

Зазначено, що характерною особливістю двосторонньої економічної взаємодії було те, що вона розвивалася по висхідній траєкторії, стаючи більш ефективною з часом. Протягом 1991–2014 рр. суттєво зросли динаміка міждержавних торговельних операцій, номенклатура поставок експортних та імпорتنих товарів. Високою була і частка двох країн у загальному обсязі зовнішньої торгівлі України та Білорусі. Ключовими напрямками українсько-білоруської економічної взаємодії, спрямованими на інтенсифікацію двосторонніх економічних відносин означеного періоду стали: виробнича кооперація і створення спільних підприємств; співпраця в науково-технічній сфері; у галузях сільського господарства, енергетики, транспорту; міжрегіональні та прикордонні зв'язки. Отже, загалом, Україну та Республіку Білорусь у економічному вимірі можна назвати історичними та стратегічними партнерами, які зацікавлені у розширенні партнерства в цій сфері.

Ключові слова: Україна, Республіка Білорусь, українсько-білоруські відносини, зовнішня політика, міжнародні відносини, міждержавне співробітництво, договірно-правова база, політичні взаємини, торговельно-економічні зв'язки.

ANNOTATION

Vasylyshyn S. Yu. Ukrainian-Byelorussian relations (1991–2014). – Professional scientific work on the rights of manuscript.

Thesis for scientific degree of Candidate of Historical Science Specialty 07.00.02. – World History. – Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University, 2019.

The thesis is devoted to complex investigation of a new model of Ukrainian-Byelorussian relations during 1991–2014. Also it deals with the analysis of the status of historiographic working out of the problem, characterizing the resource base, theoretical and methodological backgrounds of scientific work. During the process of analysis of historiography of the topic researched, which was carried out by using thematic and chronological principle, we could conditionally separate two thematic historiographic directions – general and special historical literature. We would like to highlight, that there was a certain disbalance in throwing light upon bilateral relations between Ukraine and Republic of Byelorussia during 1991–2014. This disbalance was being shown up both in the number of research works, and also in the degree of studying the separate aspects of interstate relations. For example, a few problems concerning political, trade and economic and other directions of Ukrainian-Byelorussian collaboration are not investigated enough at this time. That is why these problems, to our mind, should be objectively, integrally and thoroughly researched.

The dissertation is based on a great massive of sources, both Ukrainian and Byelorussian. During the process of analysis and classification of the source base into a few groups, we used a problematic principle. The usage of this principle in our thesis was caused by the following: origin's variety of the sources; different content; specificity of thematic exposition of the material; specialties of the topic investigated. So, we divided the source base into the following groups: 1) unpublished archive documents and materials from funds of Branch State Archive of Ukrainian Ministry of Foreign Affairs; 2) interstate, intergovernmental and interdepartmental agreements,

pacts, protocols and other official documents approved by President, Supreme Rada, Cabinet of Ministers of Ukraine and President, Government and National Assembly of Republic of Byelorussia; 3) materials from briefings of the representatives of MFA (Ministry of Foreign Affairs), press-conference shorthand records, political interviews and other information posted on official web sites of Byelorussian President, Ukrainian Cabinet of Ministers, Ministries of Foreign Affairs of Ukraine and Byelorussia; 4) autobiographical works of public and political figures from both states; 5) materials from National Statistic Committee of Republic of Byelorussia; 6) materials from periodical editions and informational agencies. Remarking that not all from the sources are equivalent, but their totality and certain richness of content makes the source base complete enough to carry out the planned scientific and investigational tasks.

Methodological grounds of the thesis include a complex of scientific principles, methods and approaches, which directed on comprehensive, integral and objective investigation of the events of Ukrainian-Byelorussian collaboration during 1991–2014. According to this approach, during the process of studying the main stages of formation and development of contemporary relations between Ukraine and Byelorussia there were used such methodological principles as: historical method, objectivity, scientific character, systemic and integration principles. Complex character of the work is provided by using and linking of common scientific (analysis, synthesis, induction, deduction, abstracting, comparison, generalization e. c.), special historical (historical and chronological, comparative and historical, historical and typological) and concrete and historical (systemic and structure, statistic) scientific methods. Despite the complex using of theoretical and methodological instruments while considering the problem determined, we could authentically, systematically and integrally throw light upon the whole complicated and various system of bilateral relations. In this way we provided the realization of the dissertational aim and tasks.

The author found out and analyzed the historical preconditions and the main stages of Ukrainian-Byelorussian relations. Also there were investigated the peculiarities of contractual and legal foundation of bilateral relations. For example, it was fixed that the formation of a new model of Ukrainian-Byelorussian collaboration in

contemporary conditions is inseparably connected with the foundation of contemporary Ukrainian-Byelorussian interstate relations, and these events became real despite the fundamental changes in the world at the end of XX century. To our mind, the objective preconditions for the formation and development of contemporary Ukrainian-Byelorussian relations were caused by the following factors: disintegration of the USSR; the appearing of new sovereign states; favourable geopolitical location; the proximity of territory; traditionalism of links; and also mutual interest of Ukraine and Republic of Byelorussia concerned to the saving of close political, economic, cultural and humanitarian contacts. During the period being analyzed the author's conception represents eleven stages being characterized the dynamics of Ukrainian-Byelorussian dialogue and intensification of bilateral collaboration.

It is proved that after Ukraine and Republic of Byelorussia obtained their independence in 1991, there was performed one of the most important tasks – the system of contractual and legal foundation of bilateral relations was being created. This system was necessary for consolidation and development of interstate links. During 1991–2014 there were assigned near 205 documents between two republics, which allowed the normative regulation of jural relationships in different spheres of collaboration.

In the dissertation the peculiarities of foundation and development of Ukrainian-Byelorussian political relations in new geopolitical realities are characterized. Also there were thrown light upon the processes of transformation of the political dialogue between Ukraine and Republic of Byelorussia according to the contemporary international demands and challenges. As a result of the work accomplished it is shown, that the processes of foundation and development of Ukrainian-Byelorussian political relations can be characterized by progressiveness of their evolution. This aspect was caused by such factors as historical and geographical, economic, and also cultural and humanitarian. Also there were no mutual territorial pretensions between both states, and they were delimited by a long border. The partnership between Ukraine and Republic of Byelorussia in political sphere during the period analyzed, first of all should be investigated as an important event in the process of a constant protection of the national

interests of both states in the regional and all-European levels, too. Especially this politics was being concentrated on security of both countries. Bilateral interstate links also promoted the development of comprehensive collaboration and partnership in the whole Region of Central and Eastern Europe. In spite of the active discussions and crises phenomena in Ukrainian-Byelorussian relations during the period analyzed, in general we can characterize them as dynamic and perspective.

It is investigated that in spite of the active political dialogue on the highest level, contemporary status of the development of Ukrainian-Byelorussian relations do not correspond now to potential abilities of both states. To our mind, it is caused by the principle differences in foreign and internal policies of both states. During 1991–2014 the relations between Ukraine and Byelorussia were being influenced by foreign factors. For Ukrainian state now in the context of social and political transformations and aggression from Russian Federation become actual a problem of choice the reliable partners among the neighboring states. Even in this situation we should underline the dynamic and progressive character of Ukrainian-Byelorussian relations. A positive dynamics of relations between Ukraine and Byelorussia and their wide collaboration are important factors for further mutual coordination on the way on weakening of the tensity on Post-Soviet space. Also it is important for the realization of the effective new model of interstate collaboration in the conditions of contemporary international challenges.

Separately the author analyzed the tendencies and problems of Ukrainian-Byelorussian collaboration in economic sphere in contemporary conditions. Also there were pointed out the main priorities, directions and forms of interstate trade and economic collaboration. For example, it was fixed that priority place in the common structure of Ukrainian-Byelorussian relations belongs to bilateral economic links. During 1991–2014 both countries were interested in development of trade and economic collaboration. The period investigated can be characterized by a few clear tendencies in bilateral economic collaboration. These tendencies were caused by a certain attention from the higher authorities of both states to this sphere. Also they include realization of mutual economic programs and coordination in institutional

organizations. At this time the dynamics of interstate economic relations was influenced badly by a few problems, such as: there were not solved the problem of the payment of Ukrainian debt for Republic of Byelorussia; the trade bounds between both states were functioning e. c.

It is mentioned that a typical peculiarity of bilateral economic collaboration was its progressive development, which made it more effective. During 1991–2014 the dynamics of interstate trade operations and nomenclature of export and import goods essentially grew up. Also the part of both countries in the common amount of foreign trade was high. Here are a few key directions of Ukrainian-Byelorussian economical collaboration which caused the intensification of bilateral economic relations: industrial cooperation and creating of mutual factories; collaboration in scientific and technical sphere; in agricultural, energy and transport branches; interregional and boundary links. So, we would like to conclude that Ukraine and Republic of Byelorussia are historic and strategic partners in economic sphere, which are both interested in widening the partnership in this sphere in common.

Key words: Ukraine, Republic of Byelorussia, Ukrainian-Byelorussian relations, foreign policy, international relations, interstate collaboration, contractual and legal foundation, political relations, commercial and economic links.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

I. Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Васишин С. Дипломатичні відносини України і Республіки Білорусь у 1991–1994 рр. // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2015. Вип. 15. С. 160–168.
2. Васишин С. Україна – Білорусь: стратегічне партнерство у політичній сфері (1994–2004 рр.) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2015. Вип. 16. У 2 ч. Ч. 1. С. 139–150.
3. Васишин С. Роль посольства України в Республіці Білорусь у налагодженні міждержавного співробітництва (1992–1994 рр.) // Етнічна історія народів Європи: Збірник наукових праць. 2015. Вип. 47. С. 102–108.
4. Васишин С. Історичні передумови та періодизація розвитку сучасних українсько-білоруських відносин (1991–2014 рр.) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2016. Вип. 17. С. 143–151.
5. Васишин С. Тенденції та проблеми співпраці України та Республіки Білорусь в економічній сфері у період становлення міждержавного співробітництва (1991 – перша половина 1994 рр.) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2016. Вип. 18. С. 112–118.
6. Васишин С. Україна – Республіка Білорусь: співробітництво у політичній сфері (2005 – початок 2010 рр.) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. 2016. Вип. 1. Ч. 2. С. 148–155.

7. Васишин С. Договірно-правова база та інституційне забезпечення українсько-білоруських відносин // Український історичний збірник. 2017. Вип. 19. С. 287–299.
8. Васишин С. Тенденції та проблеми співпраці України та Республіки Білорусь в економічній сфері у сучасних умовах (1994–2004 рр.) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2017. Вип. 19. С. 138–149.
9. Васишин С. Тенденції та проблеми економічної співпраці України і Республіки Білорусь у нових геополітичних умовах (2005–2009 рр.) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2017. Вип. 20. С. 108–114.
10. Vasylyshyn S. Tendencies and problems of collaboration in the economic sphere between Ukraine and the Republic of Belarus in contemporary conditions (2010–2014) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2018. Вип. 21. С. 103–110.

II. Наукові праці, які засвідчують апробацію дисертації

11. Васишин С. Проблема налагодження українсько-білоруських відносин у політико-дипломатичній сфері (1991–1994 рр.) // Шевченківська весна – 2015: історія: матеріали XIII Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених (м. Київ, 1–3 квітня 2015 р.) / Редкол.: проф. І. К. Патриляк (голова), доц. А. О. Руккас (заст. голови), О. Р. Магдич (відп. редактор). Київ: Логос, 2015. С. 550–553.
12. Васишин С. Періодизація сучасних українсько-білоруських відносин (1991–2014 рр.) // Дні науки історичного факультету (до 150-річчя з дня народження М. С. Грушевського): матеріали IX Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених (м. Київ, 21 квітня 2016 р.) / Редкол.: проф. І. К. Патриляк (голова), ас. І. Г. Адамська (заст. голови), О. Р. Магдич (відп. редактор). Київ, 2016. С. 238–241.
13. Васишин С. Політичне співробітництво України та Республіки Білорусь на рівні глав держав (1994–2004 рр.) // Каразінські читання (історичні

- науки): Тези доповідей 69-ї міжнародної наукової конференції (м. Харків, 29 квітня 2016 р.). Х: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. С. 101–102.
14. Васишин С. Україна – Республіка Білорусь: співробітництво у політичній сфері (2010–2013 рр.) // Історія України: сучасні виклики: матеріали II Всеукраїнської наукової конференції (м. Тернопіль, 18 травня 2016 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. С. 179–192.
15. Васишин С. Українсько-білоруське політичне співробітництво в умовах сучасних міжнародних викликів (листопад 2013 – 2014 рр.) // Тенденції і перспективи розвитку історичної науки та філософії в умовах глобалізації: матеріали Всеукраїнської молодіжної наукової конференції (м. Київ, 10 березня 2017 р.) / Редкол.: Салата О., Саган Г., Куцик Р. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. С. 146–156.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АРК – Автономна Республіка Крим.

АПК – Аграрно-промисловий комплекс.

БРСР – Білоруська Радянська Соціалістична Республіка.

ГДА МЗС України – Галузевий державний архів Міністерства закордонних справ України.

ЄАЕС – Євразійський економічний союз.

ЄврАзЕС – Євразійське економічне співтовариство.

ЄЕП – Єдиний економічний простір.

ЄС – Європейський Союз.

ЗМІ – Засоби масової інформації.

МЗС – Міністерство закордонних справ.

НАТО – Організація Північноатлантичного договору.

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі.

ОДКБ – Організація договору про колективну безпеку.

ООН – Організація Об'єднаних Націй.

ПДВ – Податок на додану вартість.

РБ – Республіка Білорусь.

РНБО України – Рада національної безпеки і оборони України.

РФ – Російська Федерація.

СНД – Співдружність Незалежних Держав.

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік.

США – Сполучені Штати Америки.

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка.

ЧАЕС – Чорнобильська атомна електростанція.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ	12
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	15
ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	24
1.1. Стан наукової розробки проблеми.....	24
1.2. Джерельна база праці.....	42
1.3. Теоретико-методологічні засади дослідження.....	53
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ НОВОЇ МОДЕЛІ УКРАЇНСЬКО-БІЛОРУСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ	92
2.1. Історичні передумови та періодизація українсько-білоруських взаємин.....	92
2.2. Договірні-правова база забезпечення міждержавних взаємин між Україною і Республікою Білорусь.....	104
РОЗДІЛ 3. УКРАЇНА – РЕСПУБЛІКА БІЛОРУСЬ: ПОЛІТИЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В НОВІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН	126
3.1. Становлення і розвиток українсько-білоруських політичних відносин у нових геополітичних реаліях	126
3.2. Трансформація політичного діалогу між Україною і Республікою Білорусь до сучасних міжнародних вимог і викликів	147
РОЗДІЛ 4. ЕКОНОМІЧНИЙ ВЕКТОР У ВЗАЄМОВІДНОСИНАХ МІЖ УКРАЇНОЮ І РЕСПУБЛІКОЮ БІЛОРУСЬ	181
4.1. Тенденції та проблеми співпраці України та Республіки Білорусь в економічній сфері у сучасних умовах.....	181
4.2. Торговельно-економічне співробітництво: основні пріоритети, напрями і форми.....	212

ВИСНОВКИ.....	255
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	261
ДОДАТКИ.....	294

ВСТУП

Актуальність дослідження. Із здобуттям Україною та Білоруссю незалежності розпочався активний процес формування нової моделі міждержавних відносин як незалежних та демократичних держав. Новітня історія багатовікових зв'язків українського і білоруського народів пов'язана із формуванням та реалізацією стратегічного партнерства на пострадянському просторі. Обидві країни, які зіткнулися після розпаду Радянського Союзу із схожими політичними й економічними проблемами, почали розвивати тісні політико-дипломатичні, торговельно-економічні, науково-технічні та культурно-гуманітарні взаємини. Каталізаторами розвитку двостороннього співробітництва між Україною та Республікою Білорусь стали – історична приналежність обох країн до Східного регіону Європи, наявність спільного кордону між державами, відсутність територіальних претензій, тісні господарські зв'язки між колишніми республіками СРСР, а також близькість культур, історичних традицій, етнічна спорідненість обох слов'янських народів. Тому, в умовах розбудови і утвердження як України, так і РБ виникає необхідність об'єктивно дослідити процес налагодження і розвитку українсько-білоруських двосторонніх відносин (1991–2014 рр.), їх закономірностей, динаміки та специфіки.

Протягом 1991–2014 рр. РБ і Україна були членами СНД (починаючи з квітня 2014 р. співпраця України в рамках СНД зведена до мінімуму, а від 19 травня 2018 р. остаточно припинена участь Української держави у статутних органах цієї організації), проте геополітичні та геостратегічні цілі в них у значній мірі відрізнялися. Так, Україна прагнула інтегруватися до західноєвропейських міждержавних структур, зокрема, Європейського Союзу. Білорусь, хоч і розвивала динамічні торговельно-економічні відносини з ЄС, проте про членство мова ніколи не йшла. РБ протягом усього досліджуваного періоду підтримувала тісні інтеграційні зв'язки з Російською Федерацією і на сучасному етапі спільно з

Росією, Казахстаном, Вірменією та Киргизстаном складає основу Євразійського економічного союзу.

Активізація Україною після Революції Гідності європейсько-атлантичного напрямку зовнішньої політики та підписання Угоди про асоціацію з ЄС, змінила співвідношення сил у регіоні, перетворивши українсько-білоруський державний кордон у своєрідний форпост між Сходом і Заходом. Саме тому, спільна партнерська діяльність держав повинна послабити напруженість, яка зараз відчувається у регіоні, сформувати принципово нову модель подальшого ефективного співробітництва між Україною та країнами-членами ЄАЕС. Це можливо реалізувати, на думку автора, на основі традицій добросусідства, стратегічного партнерства, культурно-етнічної спорідненості наших народів та взаємної поваги до вибору обопільних зовнішньополітичних векторів розвитку.

У цьому контексті взаємовідносини між РБ та Україною набувають особливого значення. Зауважимо, що серед країн-членів ЄАЕС та ОДКБ саме Білорусь нині проявляє чи не найбільший інтерес до України, зокрема підтримує її у пошуках мирного врегулювання конфлікту на Донбасі, прагне розвивати взаємовигідне співробітництво на пострадянському просторі.

На сучасному етапі актуальність започаткованого дослідження зумовлена також тим, що комплексні наукові роботи, присвячені українсько-білоруським відносинам, які розкривали б усі аспекти двосторонньої взаємодії в українській історичній науці відсутні. Це пояснюється незначною віддаленістю у часі, незавершеністю процесу, варіативністю двостороннього співробітництва, що у свою чергу вимагає постійного ґрунтовного, цілісного й об'єктивного вивчення. За таких умов наукове дослідження досвіду українсько-білоруських зв'язків на основі застосування сучасних теоретико-методологічних підходів, аналітичної наукової літератури, широкого спектру джерел є, на наш погляд, важливим та актуальним завданням як української, так і білоруської історіографії.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане у межах науково-дослідницьких тем кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного

педагогічного університету імені Володимира Гнатюка “Україна в контексті європейської історії” та “Україна – Європа – Світ: історичні, соціально-економічні та духовні аспекти розвитку” (рішення вченої ради ТНПУ ім. В. Гнатюка від 29.12. 2010 р., протокол № 4).

Мета роботи – визначити і проаналізувати основні параметри нової системи становлення й розвитку українсько-білоруських відносин у політико-економічній площині у досліджуваній період та з’ясувати перспективи двосторонньої міждержавної співпраці у контексті сучасних міжнародних викликів.

Для досягнення вказаної в роботі мети передбачено вирішити наступні **завдання**:

- проаналізувати стан наукової розробки проблеми, джерельну базу й теоретико-методологічні засади дослідження;
- розглянути історичні передумови становлення українсько-білоруських відносин та основні етапи розвитку міждержавного співробітництва, враховуючи особливості внутрішньополітичного становища і зовнішньополітичну діяльність обох держав;
- охарактеризувати особливості формування договірно-правової бази двосторонніх взаємин;
- дослідити основні тенденції становлення й розвитку політичних зв’язків, моделі формування й реалізації взаємин між Україною і РБ та їх трансформацію на рівень стратегічного партнерства;
- висвітлити пріоритети і чинники налагодження двостороннього торговельно-економічного співробітництва в нових геополітичних умовах;
- розкрити значення українсько-білоруських взаємин у континуумі міжнародних відносин, їх впливу на забезпечення миру й стабільності у Східній Європі.

Об’єкт дослідження – міжнародні відносини і зовнішня політика України й Білорусі в нових геополітичних та геостратегічних координатах.

Предмет дослідження – головні напрями й пріоритети двосторонніх взаємин між Україною й РБ, визначення основних тенденцій і специфіки формування та розвитку міждержавних зв'язків, їх місце в системі міжнародних відносин у Європі та світі.

Хронологічні рамки дослідження зумовлені тематичною спрямованістю та завданнями, охоплюють період від 1991 по 2014 рр. Нижня хронологічна межа пов'язана із започаткуванням міждержавних відносин України та Білорусі як повноцінних суб'єктів міжнародного права. Верхня хронологічна межа пов'язана із активізацією позиції РБ відносно пошуків мирного врегулювання українського питання, а також можливістю провести науковий аналіз вказаних подій. Отже, впродовж досліджуваного часу відбулося формування, становлення й еволюція двосторонніх міждержавних відносин у напрямку зміцнення національно-державної єдності обох країн, їх інтеграції у світовий геополітичний та економічний простір.

Територіальні межі дослідження охоплюють Україну та РБ у сучасних державних кордонах.

Методологічні основи роботи. Дисертаційне дослідження ґрунтується на принципах історизму, об'єктивності, науковості, системності й комплексності, а також загальнонаукових (аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, порівняння, узагальнення та ін.), спеціально-історичних (історико-хронологічний, порівняльно-історичний, історико-типологічний) та конкретно-історичних (системно-структурний, статистичний) наукових методах. Наукова робота побудована на основі комплексного застосування широкого спектру історичних джерел із означеної проблеми, а також цілісному і системному підходах до розкриття українсько-білоруських відносин у сучасних міжнародних реаліях.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у теоретично-концептуальному формулюванні проблеми та всебічному і комплексному висвітленню українсько-білоруських відносин упродовж 1991–2014 рр.

У дисертації уперше:

- на основі детального аналізу означеної проблеми введено до наукового вжитку низку неопублікованих архівних джерел, які розкривають основні напрями і тенденції двостороннього співробітництва між Україною та РБ;
- в українській історіографії пропонується комплексне дослідження сучасних українсько-білоруських відносин;
- подано власний погляд на формування принципово нової моделі міждержавних взаємин РБ та України, їх місце і значення у нових геополітичних та геостратегічних координатах;
- запропоновано авторську концепцію періодизації сучасних українсько-білоруських взаємин;
- з'ясовано основні принципи, на яких базується нова система співробітництва між Україною та РБ;
- систематизовано і узагальнено систему договірно-правового забезпечення міждержавних українсько-білоруських відносин.

Поглиблено:

- досягнення української й білоруської історичної науки у висвітленні досліджуваної проблеми, її осмисленні та узагальненні;
- аналіз змісту та основних етапів взаємодії України і Білорусі в політичній та економічній сферах.

Набуло подальшого розвитку:

- вивчення ключових напрямів українсько-білоруського двостороннього співробітництва;
- твердження про співпрацю між Україною та Білоруссю як історичний процес взаємодії двох сусідніх республік і закономірності їх подальшого розвитку.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження обговорені на засіданні кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного

педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, а також щорічних наукових конференціях викладацького складу вищого навчального закладу.

Результати дисертації апробовані у формі доповідей, дискусій, участі у роботі тематичних секцій на:

– *міжнародних* наукових конференціях: XIII Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих учених “Шевченківська весна – 2015: Історія” (м. Київ, 1–3 квітня 2015 р.); IX Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих учених “Дні науки історичного факультету” (м. Київ, 21 квітня 2016 р.); 69-й міжнародній науковій конференції “Каразінські читання (історичні науки)” (м. Харків, 29 квітня 2016 р.);

– *всеукраїнських* наукових конференціях: III Всеукраїнській науковій конференції “Історія України: сучасні виклики” (м. Тернопіль, 18 травня 2016 р.), Всеукраїнській молодіжній науковій конференції “Тенденції і перспективи розвитку історичної науки та філософії в умовах глобалізації” (м. Київ, 10 березня 2017 р.).

Публікації. Основні положення дисертації викладені у п’ятнадцяти наукових публікаціях (десять статей у наукових фахових виданнях України, з них вісім – у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз даних; п’ять – у збірниках матеріалів наукових конференцій).

Структура дисертації. Робота побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (288 позицій) та додатку. Загальний обсяг дисертації складає 298 сторінок, з яких 202 сторінки – основний текст.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан наукової розробки проблеми

Історія становлення міждержавних українсько-білоруських відносин, їх розвиток у новій системі міжнародних відносин викликає значний науковий інтерес як українських, так і білоруських, а нерідко й інших зарубіжних (переважно польських) дослідників. Історики вивчали українсько-білоруські стосунки в різні історичні періоди. Однак, зі здобуттям незалежності обома країнами у 1991 р. розпочався новий етап у розвитку української та білоруської історіографії. Про це, зокрема, свідчить поява нових наукових підходів щодо становлення та розвитку сучасних відносин між Україною та РБ, розширення та поглиблення проблематики досліджень, проведення міжнародних наукових конференцій, круглих столів, публікації комплексних монографій, фахових статей та публіцистичних праць. Варто зазначити, що незважаючи на те, що всі вони відрізняються між собою за стилем викладу матеріалу, науковим рівнем, теоретико-методологічними підходами, оцінками тих чи інших подій, спільно їх сукупність займає важливе місце в історіографії сучасних українсько-білоруських відносин.

Аналізуючи історичну літературу взаємовідносин України та Білорусі впродовж 1991–2014 рр. доцільно, на наш погляд, дотримуватися тематично-хронологічного підходу, що обумовлюється особливостями предмету дослідження, який відображається науковцями не як завершений історичний процес, а як такий, що перебуває у стані свого розвитку та поглиблення. За таких умов поруч із цілісними монографіями ми пропонуємо для аналізу й низку аналітичних статей, які, вважаємо, найбільш точно передають всю динаміку змін в оцінках та підходах до стану розвитку українсько-білоруських відносин.

Слід зауважити, що за недостатньо великий за історичними мірками проміжок часу було накопичено достатній масив наукових праць, у яких в тій чи іншій формі розглянуто взаємовідносини між двома сусідніми країнами – Україною і РБ. Разом з тим, неможливо не відмітити, що впродовж 90-х рр. ХХ ст. більшість публікацій стосувалися зовнішньополітичної активності двох держав, міжнародних відносин або ж їх взаємодії з країнами Заходу та РФ. Лише, починаючи з ХХІ ст., почали з'являтися праці, в яких висвітлювалися двосторонні аспекти українсько-білоруських відносин.

Проаналізувавши рівень вивченості досліджуваної теми, а також спираючись на тематичний підхід, ми пропонуємо класифікувати всю наявну історіографію умовно на два тематичні напрями – загальна та спеціальна історична література.

До першої групи історіографії відносяться теоретичні праці загального характеру з історії сучасних міжнародних відносин, дипломатії, зовнішньої політики та економіки обох країн, в яких проблеми українсько-білоруських взаємин згадуються лише побіжно, однак висновки авторів допомагають зрозуміти причини, хід і наслідки окремих подій та процесів, які пов'язані зі становленням та розвитком відносин між Україною та Білоруссю в нових геополітичних реаліях.

Спеціальна історична література – це праці науковців, предметом дослідження яких став, власне, розвиток українсько-білоруських відносин новітнього періоду. Нині відбувається активний процес нагромадження інформації з даного питання, що дозволяє вдатися до ґрунтовного, цілісного та всебічного аналізу. З'являються роботи, які комплексно висвітлюють історичні передумови становлення, періодизацію, нормативно-правове забезпечення українсько-білоруських взаємин, основні напрями міждержавного співробітництва. Крім того, в них розглядається чинник впливу “третьох сторін” на розбудову двосторонніх відносин, а також підкреслюється необхідність розвитку повноцінних партнерських зв'язків між Україною та Білоруссю як важливого стабілізуючого чинника у Східній Європі.

До найзначиміших праць першого тематичного напрямку ми пропонуємо віднести роботи Л. Чекаленко [1], М. Дорошко та Н. Шпакової [2], М. Марущака [3], О. Івченка [4], С. Віднянського [5], Ю. Макара [6], Р. Офіцинського [7], В. Литвина [8], М. Алексієвця і Я. Секо [9], С. Прийдуна [10–11], І. Дацківа [12] О. Валіон [13–17], А. Королевської [18], О. Санжаревського [19–23], В. Снапковського [24–25], К. Камишева [26], В. Улаховича [27], В. Шадурського [28], О. Шарапо [29], М. Рабчука [30], К. Козак [31], В. Рафеєнка [32], А. Русаковича [33], О. Тіхомірова [34], О. Челядинського [35], К. Малака [36], Е. Мірановича [37] та ін. Слід зауважити, що дослідження зовнішньополітичного та економічного векторів обох республік має важливе теоретичне і практичне значення, оскільки дозволяє проаналізувати їх ефективність та виявити прорахунки і потенційні можливості для розширення всього спектру взаємодії з іншими країнами. Застосування даного методологічного підходу, на наш погляд, створює додаткові можливості для об'єктивної оцінки передумов становлення, розвитку і подальших перспектив українсько-білоруських відносин.

Аналізуючи працю відомої української дослідниці Л. Чекаленко “Зовнішня політика України” [1], слід зазначити, що авторка достатньо глибоко висвітлює західний вектор зовнішньої політики України, розкриває ставлення європейських країн до прагнення Української держави інтегруватися в міждержавні об'єднання країн Західної Європи. Щодо напрямів співробітництва України з РБ, то Л. Чекаленко у хронологічному порядку розглядає основні етапи співпраці від становлення міждержавних зв'язків у 1991 по 2005 рр. Підсумовуючи аналіз українсько-білоруських відносин, авторка зазначає, що Українська держава зацікавлена і послідовно виступає за активне політичне та економічне співробітництво з Білоруссю, а також сприяє виходу сусідньої країни з міжнародної ізоляції, формуючи відповідну думку в ООН, ОБСЄ та інших міжнародних організаціях [1, с. 491].

У контексті запропонованої проблеми заслуговує на увагу розвідка М. С. Дорошко, Н. В. Шпакової “Геополітичне середовище та геополітична орієнтація країн СНД” [2]. У своїй праці автори розкрили особливості

геополітичного простору країн СНД та проаналізували основні напрями їх зовнішньої політики. Чимале місце дослідники приділили міждержавним відносинам між країнами СНД, зокрема співробітництву України з Білоруссю. М. С. Дорошко, Н. В. Шпакова стверджують, що, незважаючи на неоднорідні відносини Білорусі з сусідніми державами, взаємини з Україною є динамічними і характеризуються невинним зростанням товарообігу між країнами [2, с. 71].

Чимало уваги дипломатичній діяльності незалежної України у праці “Історія дипломатії ХХ ст.” [3] приділив М. Марущак. Автор, зокрема, висвітлив дипломатичні шляхи співробітництва з країнами СНД. Цінність роботи у тому, що вона ілюструє пріоритетну необхідність як розвитку взаємовигідних двосторонніх відносин із партнерами по СНД, так і розширення контактів з країнами Заходу та європейськими економічними й політичними структурами [3, с. 293].

Питання участі України у багатосторонніх міжнародних відносинах знайшли відображення в монографії С. В. Віднянського “Зовнішня політика України в умовах глобалізації” [5]. Перспективними напрямками зовнішньої політики України, на думку автора, є розвиток двосторонніх відносин з країнами-сусідами, зокрема з Білоруссю. Однак, разом з тим, слід підкреслити, що С. Віднянський критично відноситься до внутрішньополітичного устрою РБ і вважає, що лише демократизація білоруського суспільства зможе поглиблювати співробітництво між двома державами [5, с. 106].

Дослідженню основних напрямів зовнішньої політики України, становленню і розвитку міжнародних проявів після здобуття незалежності присвячена стаття Ю. Макара “Зовнішня політика України: наміри і реалії” [6]. У ній автор аналізує основні тенденції міждержавних відносин України з країнами Західної Європи. У статті також значна увага приділена відносинам України з державами СНД і ЄЄП (Росія, Білорусь, Казахстан), які науковець вважає складними та неоднозначними. Причиною, на думку Ю. Макара, суперечливих стосунків України зі своїми східними сусідами є імперські амбіції Росії [6, с. 189–198].

Підвищений інтерес у контексті нашого дослідження викликає розвідка В. Литвина “Україна: досвід та проблеми державотворення (90-ті роки ХХ ст.)” [8]. Автор акцентує основну увагу на зовнішньополітичній діяльності України у період становлення та розбудови її державності. Разом з тим, побічно висвітлені й двосторонні українсько-білоруські відносини. В. Литвин, зокрема, у цьому питанні підтримує концепцію більшості українських авторів і наголошує, що відносини з Білоруссю є одним із пріоритетних напрямів зовнішньої політики України, і це обумовлено як наявністю спільного кордону протяжністю 1071 км, так і розвиненими двосторонніми зв’язками, які історично склалися між двома народами [8, с. 306].

Протягом останніх років була опублікована ціла низка статей у міжнародному збірнику “Україна – Європа – Світ. Серія: Історія, міжнародні відносини”, у яких здійснено комплексний аналіз зовнішньополітичного курсу України, його трансформації до сучасних міжнародних викликів. Так, на нашу увагу, в першу чергу заслуговує публікація М. Алексієвця і Я. Сека “Зовнішня політика України: від багатовекторності до безальтернативності” [9, с. 34–49]. У своїй статті автори, спираючись на широку джерельну базу, простежили еволюцію зовнішньої політики України в період незалежності. М. Алексієвць і Я. Секо пріоритетне місце відвели взаєминам Української держави з ЄС, НАТО, США та Росією [9, с. 34]. Викликають значний науковий інтерес також публікації С. Прийдуна, серед яких, зокрема, варто виділити статті “Інституційно-правове забезпечення реалізації зовнішньої політики України” [10, с. 99–106] й “Історико-геополітичні передумови та основні етапи формування зовнішньополітичної діяльності України” [11, с. 79–90].

Питання участі України у міжнародній інвестиційній діяльності детально висвітлені у статті І. Дацківа “Україна як учасник міжнародної інвестиційної діяльності: історичний аспект” [12, с. 83–86]. Автор аналізуючи основні закономірності та тенденції іноземного інвестування в Україну зазначає, що після 1991 року між країнами СНД набула поширення така форма інвестиційної взаємодії як створення спільних підприємств. Цьому процесу, на думку

дослідника, передувало як посилення тенденцій до міждержавного співробітництва у сфері виробництва, так і підписання республіками колишнього СРСР договору про єдиний економічний простір [12, с. 85].

Перш ніж перейти до розгляду праць білоруських дослідників, важливо проаналізувати дослідження українських науковців, присвячені політичній та соціально-економічній історії РБ. В першу чергу тут варто виділити розвідку тернопільської дослідниці О. Валіон “Білорусь: соціально-економічні аспекти розвитку” [13]. Історик розкрила у своїй монографії соціально-економічні процеси, які відбувалися у Білорусі наприкінці 80-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст., а також проаналізувала трансформацію білоруської економічної моделі у досліджуваний час. Крім того, авторка аналізуючи зовнішньоекономічну діяльність РБ, охарактеризувала систему українсько-білоруського економічного співробітництва. На думку дослідниці, динамічний розвиток торговельно-економічних відносин України з РБ є наслідком географічної близькості двох держав і взаємної зацікавленості у виробництві продукції [13, с. 189]. Привертають увагу й низка опублікованих О. Валіон статей на означену проблематику [14–17].

Серед українських дослідників історії Білорусі можна назвати також А. Королевську. У статті “Становлення зовнішньої політики Республіки Білорусь від незалежності до сьогодення” [18, с. 424–427] авторка за типом політичного режиму виокремила та проаналізувала два етапи сучасного зовнішньополітичного курсу Білорусі, а також визначила передумови, що обумовлюють існуючий зовнішній курс країни [18, с. 424].

Питання розбудови національної безпеки та військової організації РБ розглянуті у роботі О. Санжаревського “Воєнно-політична доктрина Республіки Білорусь – основні пріоритети” [19, с. 88–96]. Основний акцент у статті зроблений на тому, що пріоритетним напрямом військово-політичного співробітництва для Білорусі є співпраця з РФ. Так, автор зазначає, що на сучасному етапі в умовах часткової міжнародної ізоляції РБ, саме РФ використовує основні переваги геополітичного становища Білорусі і переважно на

Росію зорієнтована воєнно-політична доктрина Білоруської держави [19, с. 88]. Відносно російського чинника в системі українсько-білоруських відносин, то дослідник наголошує на тому, що утримання РБ у сфері свого впливу дозволяє Москві як перешкоджати поглибленню двостороннього співробітництва, так і впливати на перспективи розвитку торгівлі між країнами Балтії та Україною, які на пряму залежать від позицій офіційного Мінська [19, с. 95]. Зазначена проблема знайшла своє відображення також у інших статтях О. Санжаревського, які привернули нашу увагу [20–23].

Серед досліджень білоруських науковців, яких ми умовно віднесли до першої групи праць, слід виділити монографію В. Снапковського “История внешней политики Беларуси” [24], яка була опублікована у Мінську в 2013 р. Дана розвідка присвячена аналізу зовнішньополітичної активності Білоруської держави у період з X по XXI ст. Проте, основну увагу дослідник зосереджує на висвітленні питань становлення зовнішньої політики і дипломатії РБ, починаючи з 1991 р. Міждержавні українсько-білоруські відносини В. Снапковський практично не розкриває, зазначаючи при цьому лише, що співробітництво між Україною та Білоруссю є широким і багатостороннім, яке, однак, поступається за інтенсивністю інтеграційним зв’язкам з Росією [24, с. 416].

Нашу увагу привернула ще одна праця В. Снапковського “Внешняя политика Республики Беларусь (общая характеристика)” [25]. У ній, зокрема, розглянуто особливості сучасного геополітичного становища Білорусі, конституційно-правові основи зовнішньої політики, розвиток дипломатичних відносин з країнами світу, участь у міжнародних організаціях та інститутах [25, с. 210].

Цінною у теоретичному і практичному осмисленні досліджуваної проблеми можна назвати працю К. Камишева “Международное признание Республики Беларусь” [26, с. 51–56], у якій висвітлено дезінтеграційні процеси на теренах Радянського Союзу і проблеми міжнародно-правового визнання Білорусі [26, с. 51]. Автор особливо наголошує на тому, що РБ в силу збігу історичних обставин здобула незалежність і досить легко отримала формальні ознаки

державності [26, с. 56], а Україна стала однією з двох країн, які до кінця 1991 р. встановили дипломатичні відносини з Білоруссю і тим самим розпочали двостороннє співробітництво на міждержавному рівні [26, с. 54].

До теоретично-концептуальних розвідок білоруських дослідників, у яких розкриті основні засади зовнішньої політики РБ, можна віднести праці В. Улаховича “Концептуальные подходы во внешней политике Республики Беларусь (1991–2002 гг.)” [27, с. 99–116] і В. Шадурського “Внешняя политика Республики Беларусь: поиск оптимальной модели” [28, с. 33–38]. У зазначених роботах проаналізовані основні концепції білоруського зовнішньополітичного курсу наприкінці ХХ – початку ХХІ ст., фахово висвітлені форма і зміст програмних документів, направлених на регулювання міжнародного співробітництва, зроблені висновки, спрямовані на визначення особливостей зовнішньої політики Білорусі [27, с. 99–116; 28, с. 33–38].

Важливою для досліджуваної теми стала стаття доктора історичних наук, професора, заслуженого працівника освіти Білорусі О. Шарапо “Внешняя политика Республики Беларусь на современном этапе” [29, с. 15–22]. У своїй праці автор розглянув основні пріоритети білоруської зовнішньої політики, проаналізував стан розвитку двосторонніх відносин Білорусі з колишніми республіками СРСР у контексті їх зовнішньої політики, висвітлив напрями і форми економічних взаємин та інтеграційних процесів на теренах СНД [29, с. 15–22].

Питанням зовнішньої політики РБ присвячені також праці польських дослідників. На нашу увагу заслуговують, зокрема, розвідки К. Малака “Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Białorusi” [36] та Євгеніюша Мірановича “Polityka zagraniczna Białorusi 1990–2010” [37]. Варто зауважити, що вказані роботи є теоретичною основою для дослідження зовнішньої активності РБ у нових геополітичних умовах. Отже, проаналізувавши праці, треба зазначити, що висновки, узагальнення, різні підходи, оцінки тих чи інших подій їхніми авторами в сукупності послужили нам теоретико-концептуальним підґрунтям для більш повного розуміння місця й ролі України та Білорусі в новій системі міжнародних

відносин, значення окремих тенденцій і процесів, які пов'язані із налагодженням та розвитком сучасних українсько-білоруських відносин.

Друга група історичної літератури представлена дослідженнями науковців, у яких безпосередньо розглядаються ключові аспекти двосторонніх українсько-білоруських відносин. Праці даного тематичного напрямку за змістом і стилем викладу матеріалу мають багато спільних рис і акцентують увагу на конкретних напрямках співробітництва між Україною та РБ.

До переліку опублікованих українських досліджень, у яких детально висвітлені питання взаємин України та Білорусі упродовж досліджуваного часу, варто в першу чергу віднести роботи Г. Максака [38–43]. Так, важливою віхою у розробці означеної проблеми став вихід у світ його розвідки “Україна – Білорусь: горизонт 2020. Особливості розвитку зовнішньої політики України щодо формування українсько-білоруських відносин на довгострокову перспективу” [38]. Значущою рисою цієї роботи стало те, що автор розробив методологічні положення стратегічного планування відносин двох країн до 2020 р., окреслив загальний стан ситуації, проаналізував наявну нормативно-правову базу, а також представив альтернативні сценарії розвитку подій в залежності від внутрішньополітичного розвитку обох країн та змін у міжнародних відносинах і можливі шляхи досягнення позитивних зрушень у двосторонньому співробітництві [38, с. 13].

Ще однією працею Г. Максака, яка привернула нашу увагу є дослідження “Украина – Беларусь: состояние и перспективы” [39]. У зазначеній роботі детально розглянуто співробітництво України та Білорусі у політичній і торговельно-економічній сферах у період економічної кризи 2009 р., а також висвітлено проблемні питання двосторонніх відносин на початку ХХІ ст. Своєрідним продовженням даної розвідки стало дослідження “Беларусь – Украина: новые акценты – открытые возможности” [40], у якому Г. Максак проаналізував основні тенденції розвитку українсько-білоруських відносин після зміни політичної еліти в Україні у 2010 р. У цій роботі привертають увагу прикінцеві висновки автора, в яких зазначається, що, починаючи з 2010 р.,

взаємини між Білоруссю та Україною характеризувалися зміною підходів та меншою схильністю замінювати реальні результати співпраці політичними деклараціями [40].

Заслуговують на увагу й праці на запропоновану тематику Г. Максака у співавторстві з іншими дослідниками. Зокрема, варто виділити спільні публікації С. Вдовенка і Г. Максака “Состояние и перспективы развития двусторонних украинско-белорусских отношений. Часть 1.” [41] та “Состояние и перспективы развития двусторонних украинско-белорусских отношений. Часть 2.” [42]. Однак, найбільший інтерес для нас становить спільне дослідження Г. Максака з білоруським дослідником Д. Юрчаком “Сотрудничество Республики Беларусь и Украины в новых геополитических условиях” [43]. Цінність даної роботи обумовлена тим, що в ній вперше розглядаються події 2014 р. в Україні та російський чинник у контексті українсько-білоруських відносин. Автори, даючи різні оцінки сучасним перипетіям подій, одноголосні у висновках про те, що фактор 2014 р. став серйозним викликом і становить реальну загрозу для подальшого співробітництва між Україною та Білоруссю [43, с. 2–39].

Проблема взаємодії між прикордонними регіонами України і РБ знайшла своє відображення у статті “Трансграничное сотрудничество Черниговской и Гомельской областей” [44]. Ю. Вдовенко на прикладі співпраці Чернігівської і Гомельської областей здійснив ретроспективний аналіз двосторонніх українсько-білоруських регіональних відносин у період з 1991 по 2008 рр. та окреслив перспективи їх розвитку на коротко- та середньостроковий період. Крім того, автор детально розглянув і взаємини двох областей у рамках прикордонного співтовариства “Єврорегіон Дніпро” [44].

Ще однією працею Ю. Вдовенка, яка привернула нашу увагу, є дослідження “Украина – Беларусь” [45, с. 3–10]. У цій роботі містяться матеріали, присвячені стану і перспективам розбудови двосторонніх відносин України з РБ. Особлива цінність праці полягає у тому, що в ній містяться авторські рекомендації щодо покращення міждержавних взаємин [45, с. 3–10].

Порівняльний аналіз політичних систем України та РБ здійснив у своєму дослідженні “Україна – Білорусь: Досвід політичної трансформації” [46] український політолог О. Долженков. Спираючись на широку джерельну базу, дослідник висвітлив трансформацію політичних інститутів у двох країнах наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Привертає увагу і низка міркувань автора, зокрема його висновок про те, що політичні системи України та Білорусі тримаються на тіньових структурних елементах і поєднують як демократичні, так і авторитарні риси [46, с. 252].

Знаковою для сучасної історіографії українсько-білоруських відносин подією стала публікація у 2016 році в Києві колективної роботи Олени Бетлій і Євгенія Прейгермана “Аудит зовнішньої політики України: Україна – Білорусь. Дискусійна записка” [47]. Автори на основі сучасних методологічних підходів проаналізували основні тенденції розвитку українсько-білоруських відносин після 2014 р. і розкрили задекларовані та приховані, на їх думку, сфери обопільних інтересів, серед яких, зокрема, виділили військову співпрацю, прикордонне співробітництво, торговельно-економічну взаємодію, регіональні проекти та контакти між людьми. Крім того, О. Бетлій і Є. Прейгерман дали свою оцінку перспективам співпраці між Україною та Білоруссю на довгостроковий період. Заслуговує на увагу також той факт, що в роботі використані коментарі та експертні оцінки надзвичайного і повноважного посла України в РБ у 2010–2011 рр. Романа Безсмертного [47, с. 3–55].

Окремі аспекти міждержавного співробітництва висвітлені у серії статей С. Макеева [48–51]. Власне, політичні взаємини між Україною та Білоруссю досліджено у праці “Розвиток політичних відносин України та Республіки Білорусь у 1994–2004 рр.” [48]. Автор акцентує основну увагу на тому, що у взаємовідносинах велику роль відігравав особистісний фактор, зокрема контакти між Президентом України Л. Кучмою та Президентом Білорусі О. Лукашенко. Крім того, в роботі виокремлені етапи та окреслені перспективи розвитку українсько-білоруських відносин [48]. Проблема політичного співробітництва України і Білорусі присвячена також стаття С. Макеева “Політичні відносини

України та Республіки Білорусь на рівні глав держав” [49, с. 112–116], в якій історик розглянув розвиток двосторонніх політичних відносин на рівні президентів у 2005–2010 рр. Автор, зокрема, акцентував увагу на політиці, яку проводили президенти двох країн у зазначений період [49, с. 112].

Міждержавні економічні зв'язки розкрито у статті “Становлення та розвиток економічних відносин України і Республіки Білорусь (1991–1998 рр.)” [50, с. 56–64]. Дана робота С. Макеєва привертає нашу увагу низкою тез автора, серед яких варто виділити його міркування про те, що в економічних взаємовідносинах велику роль відігравав зовнішньоторговельний обіг та вектор політики, яку проводили Україна та Білорусь [50, с. 56]. У ній також визначено основні тенденції на різних етапах розвитку українсько-білоруських економічних відносин.

Ще однією роботою С. Макеєва, яку ми проаналізували, є публікація “Проблеми поглиблення прикордонних українсько-білоруських зв'язків (1991–2008 рр.)” [51, с. 41–44]. У цій статті український дослідник зосередив увагу на дослідженні міжрегіонального співробітництва двох країн через призму взаємин між сусідніми областями України і Білорусі. Крім того, автор детально проаналізував діяльність Єврорегіонів “Буг” та “Дніпро” як ключових напрямів українсько-білоруської прикордонної взаємодії [51, с. 41–44].

Серед українських науковців досліджуваної проблематики варто виділити також М. Плаксенко [52], В. Засадко [53], М. Левицьку [54], П. Черника [55], Т. Польового [56], Н. Сакір-Молочко [57], С. Вдовенко [58] та ін. Так, М. Плаксенко у статті “Актуальні питання українсько-білоруських відносин у контексті ініціативи ЄС “Східне партнерство” [52, с. 153–158] проаналізувала окремі аспекти співпраці між Україною та Білоруссю, зокрема, діяльність, направлену на забезпечення енергетичної безпеки двох країн, транспортування української електроенергії до країн Балтії територією Білорусі, транзитний потенціал двох республік [52, с. 153–158].

Проблеми торговельно-економічного співробітництва України та РБ, вплив глобалізації на економічну співпрацю обох країн знайшли відображення у роботах

В. Засадко “Інституційний базис стимулювання розвитку економічної співпраці України з Республікою Білорусь” [53, с. 219–224] та М. Левицької “Співробітництво України з Республікою Білорусь в економічній сфері” [54]. У зазначених працях окреслено інституції, які сприяють інтенсифікації двосторонніх економічних зв’язків, проаналізовано нормативно-правову базу економічних відносин, висвітлено торговельну динаміку між двома республіками та основні групи експортних й імпортних товарів [53, с. 219–224; 54].

Основні тенденції двосторонніх відносин між Україною та РБ висвітлені у розвідці П. Черника “Геополітичний вимір сучасних українсько-білоруських взаємин” [55, 239–253]. Дослідник, аналізуючи сучасні міждержавні зв’язки, основну увагу привернув існуючим між країнами протиріччям та способам їх подолання. Крім того, П. Черник виокремив геополітичні чинники, що впливають на динаміку українсько-білоруських взаємин [55, с. 239].

У 2015 р. опублікована стаття Т. Польового “Україна – Республіка Білорусь: особливості міждержавного діалогу на сучасному етапі” [56, с. 160–168]. Дане дослідження розкриває ключові напрями українсько-білоруської взаємодії і акцентує увагу на прагматичному характері міждержавного співробітництва. Позитивною стороною публікації можна назвати аналіз автором основних причин, які перешкоджають розбудові повноцінних двосторонніх відносин. До таких негативних чинників Т. Польовий відніс відмінні зовнішньополітичні курси двох країн, а також суперечливі внутрішньополітичні реалії [56, с. 160].

Аналіз українсько-білоруського транскордонного співробітництва здійснено у роботі Н. Сакір-Молочко “Напрями діяльності, проблеми та перспективи розвитку Єврорегіону “Дніпро” [57, с. 272–277]. Основна увага у ній приділена діяльності Єврорегіону “Дніпро” та заходам, які забезпечували ефективну взаємодію між суб’єктами транскордонного об’єднання [57, с. 272].

Питання українсько-білоруських відносин упродовж 1991–2014 рр. займають важливе місце в публікації “М’яка сила” України в регіоні: інструмент ефективної зовнішньої політики” [59], яка підготовлена Інститутом світової політики в рамках проекту “Об’єднуємося заради реформ (UNITER)”, що

фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Pact Inc [59, с. 2]. Термін “м’яка сила” країни належить американському політологу, професору Гарвардського університету Джозефу Наю, який він пояснює як здатність держави досягати мети завдяки власній привабливості, а не примусу [59, с. 4]. У зазначеній роботі експертна група Інституту світової політики за допомогою спеціально розробленої і схваленої Джозефом Наєм методології проаналізувала потенціал політики “м’якої сили” України в шести державах, у тому числі в РБ [59, с. 4]. Розглядаючи складові компоненти “м’якої сили” України в Білорусі експерти відзначили, що до них насамперед слід віднести відстоювання демократичних цінностей, підтримку наближення РБ до ЄС зі зміною політичної атмосфери в країні (у цьому випадку Українська держава могла б відігравати таку ж роль, яку наразі відіграє для України Польща), подальше просування спільних проектів в торговельно-економічній сфері (один із вдалих прикладів пов’язаний із транспортування нафти), сприяння на державному рівні культурним акціям, які сприяють кращому розумінню України тощо [59, с. 18].

Окреме місце у досліджуваній проблемі займають матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції під назвою “Сучасні українсько-білоруські відносини: політичні, економічні та соціально-гуманітарні аспекти співробітництва” [60], яка пройшла у 2012 р. в Чернівцях. У своїх виступах українські та білоруські дослідники на основі різних методологічних підходів проаналізували реальний стан та перспективи подальшого розширення двосторонніх взаємин між Україною та РБ.

Серед білоруських досліджень проблеми чільне місце займають роботи Д. Юрчака, О. Бурик, О. Тіхомірова, Д. Демічева та ін. Фактично першим, хто проаналізував усю структуру двосторонніх відносин між Україною та РБ у досліджуваній період як в українській, так і в білоруській історіографії, був старший викладач кафедри історії Білорусі Вітебського державного університету імені П. М. Машерова Дзяніс Юрчак. Його монографія “Беларусь – Украина: 20 лет межгосударственных отношений” [61], яка вийшла у 2012 р., стала

відправною точкою у дослідженні українсько-білоруських відносин і започаткувала цілу серію аналогічних досліджень. У вказаній роботі автор, спираючись на широке коло джерел, об'єктивно і критично проаналізував досвід співпраці РБ та України і зробив висновки, що налагодженню відносин у сфері політики, економіки, науки, культури та освіти сприяли тісні контакти між керівництвом двох республік, а також активна робота посольств обох країн [61, с. 5]. Окремо дослідник наголошує, що відносини між Білоруссю і Україною на певних етапах співробітництва були різними і це обумовлювалося відмінними зовнішньополітичними курсами сусідніх держав.

Вагому цінність становить і стаття Д. Юрчак “Белорусско-украинские отношения в 1991–2017 годах” [62], у якій розкрито основні тенденції формування і розвитку двосторонніх відносин між РБ та Україною у пострадянський період. У даній публікації нашу увагу привертає аналіз автором специфіки українсько-білоруських відносин після подій 2014 р. в Україні. У цьому контексті Д. Юрчак зробив основний акцент на тому, що саме Мінськ став єдиним майданчиком, який влаштував усі зацікавлені сторони і де ведуться переговори по врегулюванню конфлікту на Донбасі. Важливим, на наш погляд, є також розгляд істориком перспектив співпраці двох країн в рамках ініціативи ЄС “Східне партнерство” крізь призму позиції РФ [62, с. 79].

У розробці досліджуваної проблеми прислужилася серія публікацій білоруської дослідниці О. Бурик, зокрема, “Белорусско-украинское сотрудничество в обустройстве совместной границе” [63, с. 53–60], “Становление договорно-правовой основы белорусско-украинского приграничного сотрудничества” [64, с. 11–15], а також автореферат її дисертації на тему “Приграничное сотрудничество Беларуси с Польшей и Украиной (1991–2008 гг.)” [65]. У статтях авторка проаналізувала проблеми облаштування міждержавного кордону, висвітлила нормативно-правову базу прикордонного співробітництва, розкрила приклади взаємовигідної співпраці між прикордонними регіонами, зокрема в рамках об'єднання Єврорегіону “Буг” [63, с. 53–60; 64, с. 11–15]. О. Бурик, звертаючись до окреслених проблем, відзначила, що обидві країни були

зацікавлені у розвитку цього принципово нового для міждержавної взаємодії напряму взаємовідносин [63, с. 58].

Інформативною є робота іншого білоруського історика О. Тіхомірова “Белорусско-украинские отношения в 1991–2009 гг.” [66, с. 43–46]. Автор, проаналізувавши розвиток білорусько-українських відносин з часу здобуття незалежності до кінця 2009 р., зазначив, що стан політичного діалогу між двома державами не мав прямого впливу на взаємини у сфері економіки, хоча різноспрямованість зовнішньополітичних векторів і стримувала розвиток торговельно-економічних контактів [66, с. 43]. На думку дослідника, починаючи з 2009 р., додатковим стимулом до розширення українсько-білоруського співробітництва стало підключення двох держав до реалізації проектів в рамках ініціативи ЄС “Східне партнерство” [66, с. 43]. Висвітлення автором загальних особливостей розвитку міждержавних відносин, дозволило простежити конкретні тенденції та проблеми взаємодії України і РБ у всіх сферах двосторонньої взаємодії.

Теоретичні основи білорусько-українського політичного співробітництва на початку XXI ст. розкриває ще одна праця О. Тіхомірова “Политические аспекты взаимодействия Республики Беларусь с Украиной в 2000-е гг.” [67, с. 53–54]. На нашу думку, незважаючи на невеликий обсяг, зазначена праця допомагає зрозуміти основні проблеми у політичній комунікації між двома країнами, а також визначити розходження, які тривалий час не дозволяли вирішити ключові питання українсько-білоруських міждержавних відносин. О. Тіхоміров відзначає, що по суті різнонаправленість зовнішньополітичних курсів перешкоджала врегулюванню проблем між Білоруссю та Україною [67, с. 53–54].

Актуальною є робота Д. Демічева “Торгово-экономические отношения Республики Беларусь и Украины” [68, с. 75–83], у якій охарактеризовано торговельно-економічне співробітництво між двома сусідніми країнами у 90-х рр. XX ст. та чинники, що його стримували. У праці висвітлено цілий комплекс питань, серед яких варто виділити: зовнішньоекономічні пріоритети Білорусі та України, статистичні показники міждержавної торгівлі, основні експортні та

імпорتنі товарні групи тощо [68, с. 75–83]. Цінність зазначеної розвідки полягає також у тому, що вона охоплює хронологічно невеликий проміжок часу, а подана в ній інформація містить глибокий аналіз і має конкретний характер.

Вагому цінність становлять польські наукові студії з історії українсько-білоруських відносин наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. Однією із таких є публікація Лукаша Левковича “Geografia historyczna, polityczna i ekonomiczna Białorusi i Ukrainy” [69], де розкрито особливості політичного і торговельно-економічного співробітництва між Україною та РБ упродовж досліджуваного часу. Особливістю дослідження є те, що автор намагається показати геополітичну та геостратегічну роль українсько-білоруських відносин у контексті взаємин між РФ та ЄС. Привертають увагу висновки Л. Левковича про те, що двосторонні зв’язки між країнами є достатньо напруженими і особливо погіршилися після помаранчевої революції в Україні, оскільки білоруський режим боявся можливості її експорту на власну територію. Дослідник також наголошує на тому, що протягом 1991–2013 рр. між Україною та Білоруссю регулярно йшла конкуренція за прихильність Росії [69, с. 199–240].

Проблемі взаємовідносин між РБ та Україною на глобальному рівні присвячена робота польських дослідників Надії Гергало і Павела Франковського “Położenie geopolityczne i znaczenie regionu w stosunkach międzynarodowych” [70]. Автори цілком справедливо відзначають, що хоч дві сусідні республіки діють на міжнародній арені відносно недовго, проте займають важливе місце в геополітичних концепціях третіх країн. Проте подальші висновки дослідників є, на наш погляд, доволі неоднозначними. Найбільш суперечливим видається твердження Н. Гергало і П. Франковського про те, що розвиток українсько-білоруських відносин – це приклад співробітництва двох сусідніх країн, які не мають спільних інтересів. Відсутня між Україною і Білоруссю, на думку авторів, також співпраця у сферах політики, безпеки та оборони [70, с. 317–340].

Серед інших робіт польських дослідників варто виокремити розвідки Войцеха Косидовських “Gospodarka Białorusi w trakcie przemian: spojrzenie z Polski” [71] та Надії Гергало і Павела Франковського “Bezpieczeństwo regionalne,

konflikty i współpraca międzynarodowa w regionie” [72]. Вказані роботи цінні як у теоретичному, так і в практичному осмисленні досліджуваної проблеми.

Вагомий внесок у наукову розробку досліджуваної проблеми зробив і автор дисертації. У низці публікацій С. Васишин проаналізував основні параметри нової системи становлення і розвитку українсько-білоруських відносин в політико-економічній площині упродовж 1991–2014 рр. [73–87].

Таким чином, проаналізувавши вітчизняну та зарубіжну історичну літературу, слід зауважити, що у висвітленні двосторонніх відносин між Україною та РБ упродовж 1991–2014 рр. спостерігався певний дисбаланс як у кількості досліджень, так і в ступені вивченості окремих аспектів міждержавних взаємин. Так, низка питань політичного, торговельно-економічного та інших напрямів українсько-білоруського співробітництва є недостатньо висвітленими, а відтак потребують подальшого об’єктивного, цілісного й ґрунтовного дослідження, зокрема із використанням неопублікованих архівних джерел та застосуванням новітніх науково-методологічних підходів.

Сучасні міжнародні виклики створюють передумови для переосмислення багатьох питань взаємодії двох держав, а також сприяють формуванню нової моделі відносин між Україною та РБ. Історіографічний аналіз засвідчив, що сучасні українсько-білоруські відносини – це широкий комплекс взаємодії у політичній, торговельно-економічній, транспортній, енергетичній, прикордонній та інших сферах, який потребує глибшого вивчення як в українській, так і в білоруській історичній науці. Значна інформативність наявного матеріалу, використання електронних ресурсів сприяють теоретичному осмисленню досліджуваної проблеми, уточненню значення окремих подій, їх новому переосмисленню у контексті розвитку міждержавних взаємин у новій системі міжнародних відносин.

1.2. Джерельна база праці

Необхідність об'єктивного дослідження проблеми становлення і розвитку українсько-білоруських відносин упродовж 1991–2014 рр. зумовлювала пошук відповідної джерельної бази, яка дозволила б по-новому підійти до аналізу всієї системи взаємин між Україною та РБ. Джерелознавчий аналіз досліджуваної теми засвідчив, що поживлення двосторонньої взаємодії супроводжувалося і появою історичних джерел для її вивчення. Критичний та неупереджений їх аналіз, глибоке осмислення дозволяють нам стверджувати, що основний масив джерельної бази становлять численні документи і матеріали, які відрізняються між собою за походженням, інформаційною наповненістю та загальною спрямованістю й відображають основні етапи розвитку українсько-білоруських відносин.

Підкреслимо, що джерелознавчі основи праці продовжують розширюватися і наповнюються новими джерелами, які стають дедалі доступнішими як для фахівців із означеної проблеми, так і для широко кола зацікавлених осіб. До них насамперед відносяться нещодавно відкриті архівні матеріали, міждержавні документи, нормативно-правові акти, виступи, інтерв'ю, стенограми прес-конференцій політиків і державних діячів, інформація про робочі зустрічі між керівниками двох країн, які розміщені на офіційних сторінках органів державної влади України та Білорусі, у засобах масової інформації, а також на сайтах новин у глобальній мережі Інтернет. Зауважимо, що застосування усього комплексу історичних джерел дозволяє у повній мірі й на належному теоретичному рівні проаналізувати досліджувану тему.

Вивчаючи проблему українсько-білоруських відносин 1991–2014 рр., автор намагався охопити весь масив джерел, як українських, так і білоруських. Зважаючи на різноманітність їх походження, відмінні зміст та специфіку викладу матеріалу, а також враховуючи особливості запропонованої теми логічно обрати проблемний принцип аналізу й класифікації джерельних матеріалів на декілька

груп: 1) неопубліковані архівні документи і матеріали; 2) міждержавні, міжурядові та міжвідомчі угоди, договори, протоколи й інші документи, які затверджені органами державної влади України та РБ; 3) матеріали брифінгів, стенограми прес-конференцій, інтерв'ю політичних діячів та інша інформація, яка розміщена на офіційних сайтах Президента РБ, Кабінету Міністрів України, МЗС України та Білорусі; 4) спогади громадсько-політичних діячів двох держав; 5) статистичні матеріали; 6) матеріали періодичних видань та інформаційних агентств.

До першої групи джерел віднесемо неопубліковані архівні документи, які представлені фондами Галузевого державного архіву Міністерства закордонних справ України. У ході дослідження нами було проаналізовано матеріали 27 справ з двох фондів ГДА МЗС України, серед яких фонд 8 “Посольство України в Республіці Білорусь” та фонд 1 “Основна діяльність”.

У них міститься значний масив інформації щодо конкретних аспектів політичного та торговельно-економічного співробітництва між Україною та РБ. Так, заслуговують на увагу документи, які розкривають діяльність українського посольства в Білорусі, аналізують політичні контакти на найвищому міждержавному рівні, висвітлюють двосторонні економічні взаємини, зокрема динаміку торгівлі, коопераційні зв'язки, експортно-імпортні операції, взаємодію у сферах енергетики і транспорту тощо. Крім того, у фондах архіву наявні ціла низка українсько-білоруських міждержавних угод, договорів, матеріалів офіційних і робочих зустрічей президентів, прем'єр-міністрів, міністрів закордонних справ двох країн, інших офіційних документів. Чимало інформації стосується прикордонного та міжрегіонального співробітництва України і Білорусі, в тому числі взаємодії в рамках транскордонних об'єднань.

Грунтовну базу дослідження склали матеріали справ № 1,2,5,6 [88–91], у яких міститься інформація щодо діяльності Посольства України в РБ у першій половині 90-х рр., зокрема звіти і плани роботи українського дипломатичного представництва, відгуки на них, записи бесід, щоденники посла й співробітників посольства. Значний масив важливих для досліджуваної теми документів

міститься у справах № 7, 11, 39, 77, 105, 113, 176, 177, 208, 233, 318 [92–102]. У матеріалах цих справ наявна наступна інформація: програми й концепції офіційних і робочих візитів українських та білоруських представників політичних еліт; спільні комюніке та протоколи за результатами політичних контактів; посольські звіти за підсумками зустрічей на найвищому міждержавному рівні; робочі плани щодо реалізації домовленостей, досягнутих під час переговорів президентів, прем'єр-міністрів двох країн; документи про консультації між міністерствами закордонних справ України та Білорусі; матеріали прес-конференцій; спільні заяви; записи бесід українських та білоруських політиків; аналітичні довідки про стан українсько-білоруських відносин; реакція дипломатичного корпусу третіх країн та засобів масової інформації на основні події у двосторонніх взаєминах тощо.

Із справи № 142 [103] корисними стали основні тези бесід Голови Верховної Ради України О. Ткаченка з Президентом Білорусі О. Лукашенком, Прем'єр-міністром С. Лінгом, Головою Ради Республіки Національних зборів П. Шипуком та Головою Палати представників Національних зборів А. Малофєєвим; стенограма прес-конференції О. Ткаченка; інформація посольства про результати офіційного візиту спікера українського парламенту до Білорусі; реакція ЗМІ на поїздку делегації Верховної Ради України до сусідньої республіки.

Особливості українсько-білоруських економічних взаємовідносин розкривають справи № 47, 80, 109, 147, 181, 200, 211, 236, 237 [104–112]. У них, зокрема, наявні інформація та матеріали, які висвітлюють напрями зовнішньоекономічної діяльності двох країн, вплив інтеграційних об'єднань на двосторонні економічні взаємини, динаміку міждержавних торговельно-економічних операцій протягом 1994–2004 рр. та основні експортно-імпортні товарні групи, перебіг та результати засідань міжурядової комісії з питань торговельно-економічного співробітництва, стан реалізації міждержавної програми довгострокового економічного співробітництва на 1999–2008 рр.; проблему врегулювання українського боргу перед Білоруссю, спірні питання щодо визнання Україною та РБ прав власності на об'єкти, розташовані на

території обох країн, українсько-білоруське міжрегіональне співробітництво та діяльність транскордонних об'єднань, роботу спільних підприємств, науково-технічну кооперацію, співпрацю в енергетичній і транспортній сферах, організацію та проведення українсько-білоруських зустрічей ділових кіл, виставок і ярмарків готової продукції.

Важливими є матеріали справи № 317 [113], в якій містяться міждержавні й міжрегіональні договори, угоди та інші нормативно-правові документи, укладені між Україною і РБ. Нашу увагу привернули наступні: Консульська конвенція, Міждержавна програма довгострокового економічного співробітництва між Україною і Білоруссю, Декларація про співпрацю між Національними зборами Республіки Білорусь і Верховною Радою України, Угода між Міністерством внутрішніх справ Білорусі і Міністерством внутрішніх справ України про взаємодію у протидії торгівлі людьми і незаконній міграції, Угода між Урядом і Національним банком Республіки Білорусь, Урядом і Національним банком України про врегулювання боргових зобов'язань і вимог за 1992 рік, Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про судноплавство на внутрішніх водних шляхах, Угода між Урядом Республіки Білорусь і Урядом України про умови транзиту білоруських вантажів з використанням портів та іншої транспортної інфраструктури України, Угода між Урядом Республіки Білорусь і Кабінетом Міністрів України про співпрацю у галузі інформації, Угода про економічне, науково-технічне і культурне співробітництво між Одеською областю України та Брестською областю Республіки Білорусь, Резолюція наради представників органів державного управління Гомельської області Республіки Білорусь та Житомирської, Київської і Чернігівської областей України.

Цінними є матеріали справи № 14923 [114] фонду 1 “Основна діяльність”, у якій міститься інформація щодо стану політичного і торговельно-економічного співробітництва між Україною та РБ протягом 2005 р. Зауважимо, що вказана справа стала останньою, яку автор у контексті досліджуваної проблеми зміг опрацювати, оскільки всі матеріали ГДА МЗС України, які розкривають українсько-білоруські взаємини у наступні роки є закритими. Разом з тим, слід

зауважити, що представлений перелік архівних джерел сприяв поглибленому аналізу специфіки міждержавних відносин і став фундаментальною основою для детального вивчення двосторонніх зв'язків між Україною та Білоруссю.

Друга група джерел представлена міждержавними, міжурядовими та міжвідомчими угодами, договорами, протоколами й іншими офіційними документами, які затверджені Президентом, Верховною Радою, Кабінетом Міністрів України і Президентом, Урядом, Національними зборами Республіки Білорусь. Варто зазначити, що всі ці нормативні акти розкривають основні тенденції українсько-білоруського співробітництва, служать політично-правовим підґрунтям для налагодження повноцінних партнерських, добросусідських і стратегічних відносин між двома країнами й розміщені на офіційних порталах правової інформації України та Білорусі.

Так, основними програмними документами, на основі яких базувалися становлення і розвиток двосторонніх взаємин стали: Декларація про державний суверенітет України [115], Декларація про державний суверенітет Республіки Білорусь [116], Договір між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Білоруською Радянською Соціалістичною Республікою [117], Звернення Верховної Ради України до парламентарів і народів світу [118], Угода про створення Співдружності Незалежних Держав [119], Нота про встановлення дипломатичних відносин між Білоруссю і Україною [120], Договір про дружбу, добросусідство і співробітництво між Україною та Республікою Білорусь [121], Договір про державний кордон [122] та низка інших нормативних актів.

Важливу роль у висвітленні окремих напрямів українсько-білоруських відносин відіграють документи, які регулюють міждержавне співробітництво у конкретних сферах співробітництва. Серед них виокремимо наступні: Протокол про консультації між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ Республіки Білорусь [123], Меморандум між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ Республіки Білорусь про взаємодію у реалізації взаємовигідних проектів в рамках ініціативи Європейського Союзу “Східне партнерство” [124], Угоду про співробітництво

між Національними зборами Республіки Білорусь і Верховною Радою України [125], Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про безвізові поїздки громадян [126], Угоду між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про вільну торгівлю [127], Угоду між Україною та Республікою Білорусь про взаємне визнання права та регулювання відносин власності [128], Угоду між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про торговельно-економічне співробітництво [129], Угоду між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про уникнення подвійного оподаткування та запобігання ухилення від сплати податків стосовно податків на доходи і майно [130], Угоду між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про сприяння та взаємний захист інвестицій [131], Угоду між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про створення міжурядової українсько-білоруської змішаної комісії з питань торговельно-економічного співробітництва [132], Договір між Україною і Республікою Білорусь про економічне співробітництво на 1999–2008 роки [133], Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про виробничу і науково-технічну кооперацію [134], Меморандум між Кабінетом Міністрів України, Національним банком України і Урядом Республіки Білорусь, Національним банком Республіки Білорусь про напрацювання системи заходів з інтенсифікації двостороннього економічного співробітництва в умовах світової фінансово-економічної кризи [135], Меморандум про співробітництво між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь в енергетичній сфері [136], Угоду між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про співробітництво з прикордонних і митних питань [137], Угоду між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво прикордонних областей України та Республіки Білорусь [138], Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про виїзну ярмаркову торгівлю в прикордонних регіонах України та Республіки Білорусь товарами національного виробництва [139], Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про міжрегіональне та прикордонне співробітництво між Україною та Республікою Білорусь [140], Договір між Урядом України та Урядом Республіки

Білорусь про співробітництво в галузі науки і технологій [141], Угоду між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про принципи співробітництва та умови взаємовідносин в області транспорту [142] та ін. Варто зазначити, що перелік цих договірно-правових актів постійно оновлюється і поповнюється новими документами, що дозволяє нам аналізувати досліджувану проблему з урахуванням сучасної нормативної бази.

Окремі важливі факти з історії становлення та розбудови сучасних українсько-білоруських відносин автором взято із опублікованих у двох країнах збірників документів і матеріалів. Так, першочергової уваги, на наш погляд, заслуговують наступні видання: “Здобуття незалежності України 1991. Історія проголошення, документи, свідчення” [143–144], “Україна в ХХ столітті (1900–2000): збірник документів і матеріалів” [145], “Зібрання чинних міжнародних договорів України” [146], “Україна на міжнародній арені” [147], “Зовнішня політика Білорусі: збірник документів і матеріалів” [148], “Державні кордони Білорусі: збірник документів і матеріалів” [149]. Разом з тим, слід зауважити, що збірники нормативно-правових актів, у яких були б опубліковані лише документи, укладені між Україною та РБ, відсутні. Це пояснюється тим, що вся договірно-правова база міждержавних взаємин, яка оприлюднена на офіційних порталах правової інформації у обох країн є до сьогоднішнього часу не належно систематизованою та узагальненою.

Наступну групу джерел становлять матеріали брифінгів представників МЗС, стенограми прес-конференцій, інтерв'ю політичних діячів та інша інформація, яка розміщена на офіційних сайтах Президента РБ, Кабінету Міністрів України, Міністерств закордонних справ України та Білорусі. Варто зазначити, що саме ці джерела стали основою при дослідженні основних параметрів та пріоритетів українсько-білоруських відносин упродовж 2006–2014 рр. На особливу увагу заслуговують матеріали Міністерств закордонних справ обох країн, серед яких варто виділити інформацію про основні тенденції та проблеми двосторонньої взаємодії у політичній і торговельно-економічній сферах [150–162], брифінги представників МЗС щодо стану і перспектив розвитку міждержавного

співробітництва [163–169], стенограми прес-конференцій для представників ЗМІ міністра закордонних справ Білорусі С. Мартинова та начальника управління – прес-секретаря МЗС РБ Д. Мирончика [170–171], інтерв'ю глави зовнішньополітичного відомства РБ С. Мартинова та послів двох республік В. Тіхонова і В. Величка [172–177]. Цінна інформація щодо розвитку українсько-білоруських відносин на початку XXI ст. міститься і в матеріалах, розміщених на сайтах Президента РБ та Кабінету Міністрів України [178–192].

Важливе значення відіграють також матеріали посольств обох країн. Так, заслуговує на увагу інформація про політичне [193], торговельно-економічне [194], культурно-гуманітарне співробітництво [195] між Україною і РБ. Крім того, у роботі прислужилися матеріали посольства України в РБ про договірно-правову базу двосторонніх відносин між країнами [196]. Зауважимо, що вказані джерела містять багато фактологічного матеріалу і сприяють осмисленню українсько-білоруської взаємодії у новій системі міжнародних відносин.

Для комплексного дослідження процесу розбудови взаємовідносин між Україною і Білоруссю важливе значення має аналіз спогадів громадсько-політичних діячів двох держав. Особливість цієї групи джерел полягає у тому, що вони є не лише інформаційними, а й певною мірою науково-дослідницькими. Зокрема, у них поруч із викладом фактичного матеріалу містяться також авторські оцінки окремих подій, аналізується роль постатей в історії українсько-білоруських відносин. Разом з тим, варто зауважити, що спогади належать до особливого виду джерел, які несуть багато суб'єктивного, особистого, свідомого замовчування окремих фактів і подій. Тому під час їх аналізу ми критично проаналізували всі матеріали. При підготовці дисертаційного дослідження використано спогади А. Зленка [197], М. Голубця [198], М. Дементя [199], В. Кебіча [200] та П. Кравченка [201].

Спогади першого міністра закордонних справ України А. Зленка мають важливе значення для досліджуваної теми, оскільки в них міститься унікальний матеріал, який стосується формування дипломатичної служби незалежної України і вироблення загальних засад її зовнішньої політики. Крім того, дана робота

висвітлює реалізацію Українською державою власного зовнішньополітичного вектору на найважливіших напрямках, у тому числі на пострадянському просторі [197, с. 5]. Виклад основних подій і фактів у спогадах А. Зленка супроводжується його особистими міркуваннями, оцінками та висновками. Слід зазначити, що у даному джерелі недостатньо уваги приділено питанням розбудови українсько-білоруських взаємин, а відтак воно є цінним переважно у теоретичному осмисленні досліджуваної проблеми.

Значну увагу привертають спогади українського державного і політичного діяча М. Голубця, який був учасником розробки і підписання документів Біловезьких угод. Його робота “Біловезька зустріч, напередодні та опісля” аналізує події Біловезької зустрічі керівництва РФ, України та РБ. М. Голубець на основі власних спостережень детально висвітлює перипетії переговорів у Біловезькій пущі і особливості позицій та поведінку всіх трьох делегацій. Автор схвально ставиться до підписання Біловезьких угод називаючи їх документами великої історичної і політичної ваги не лише регіонального, а й міжнародного значення. Вони, на його думку, виконали свою найголовнішу суть, яка полягала в тому, що три незалежні держави спільно, одностайно й однозначно проголосили смерть імперії зла – Союзу Радянських Соціалістичних Республік [198, с. 41–42].

Цінним джерелом у досліджуваній проблемі стали спогади білоруських політичних діячів. Нашу увагу привернули спогади голови Верховної Ради БРСР М. Дементя [199]. Відразу слід зазначити, що ця робота лише частково торкається проблем становлення білоруської державності і практично не висвітлює питань українсько-білоруських відносин. Значно більше місця співробітництву між Росією, Україною та РБ приділяє у своїх спогадах перший голова Ради Міністрів Білорусі В. Кебіч [200]. Його спогади присвячені висвітленню подій у Біловезькій пущі і аналізу ролі її учасників. До даного джерела слід відноситись обережно, оскільки В. Кебіч описує факти надто суб’єктивно і допускає при цьому фактологічні помилки.

Проте найбільшу увагу слід приділити спогадам першого міністра закордонних справ Білорусі П. Кравченка “Беларусь на распутье, или Правда о

Беловежском соглашении. Записки дипломата и политика” [201]. Значущість джерела в досліджуваній проблемі полягає у невигадливій розповіді автора про Біловезьку зустріч між керівниками РБ, України та Росії, учасником якої він також був. Крім того, у роботі чимале місце приділено питанням виходу Білоруської держави на міжнародну арену і становленню двосторонніх відносин з іншими країнами, зокрема і з Україною у період з 1991 по 1994 рр. У спогадах простежується також критичне ставлення П. Кравченка до особистості й політичної діяльності Президента Білорусі О. Лукашенка. Це пояснюється тим, що в першій половині 90-х років Олександр Лукашенко і Петро Кравченко стали основними політичним супротивниками. Зауважимо, що в цілому робота цікава і є цінною в практичному осмисленні досліджуваної проблеми.

Окрему джерельну групу становлять матеріали Національного статистичного комітету РБ. Ці джерела містять інформацію про основні показники українсько-білоруського торговельно-економічного співробітництва. При підготовці дисертаційного дослідження нами було використано наступні статистичні збірники: “Зовнішня торгівля Республіки Білорусь. Статистичний збірник” [202–204], “Білорусь і країни СНД” [205–207], “Білорусь і країни світу. Статистичний збірник” [208].

Наступну групу джерел становлять матеріали періодичних видань та інформаційних агентств, у яких міститься значний масив інформації щодо становлення та розвитку двосторонніх українсько-білоруських відносин. У роботі використано матеріали переважно української та білоруської періодики, зокрема, “Корреспондент” [209–211], “Українська правда” [212] “Народний депутат” [213], “Тижневик 2000” [214], “Урядовий кур’єр” [215] та ін. Серед інформаційних агенств заслуговують на увагу наступні: “РБК – Україна” [216–218], “Кримські новини” [219], “Tochka.net” [220–222], “Українські новини” [223] тощо.

Таким чином, аналіз джерельної бази засвідчив, що в умовах сучасних міжнародних викликів та формування нової моделі українсько-білоруських відносин суттєво посилюється актуальність виявлення, аналізу, узагальнення і систематизації всіх видів джерел, удосконалення механізму роботи з ними,

створення на їх основі цілісної системи сучасних взаємозв'язків між Україною та Білоруссю. Основу нашого дослідження склала широка джерельна база, яка містить значну кількість загальнотеоретичного і фактичного матеріалу й сприяє глибокому осмисленню всього континууму міждержавної взаємодії. Вагоме місце у цьому контексті зайняли неопубліковані архівні документи, які дозволили повноцінно реконструювати усі двосторонні зв'язки протягом 1991–2005 рр. Під час висвітлення проблеми формування українсько-білоруських відносин у новітній системі міжнародних відносин цінними стали матеріали органів державної влади України та Білорусі. Ґрунтовну базу дослідження становлять також міждержавні, міжурядові та міжвідомчі документи, спогади громадсько-політичних діячів, статистичні дані та матеріали періодики двох країн. Зауважимо, що хоч не всі джерела є рівнозначними, проте їх сукупність та достатня інформативність роблять джерельну базу достатньою для виконання поставлених науково-дослідних завдань.

1.3. Теоретико-методологічні засади дослідження

Дослідження всього спектру різноманітних складників пошуку та вибору на рубежі ХХ–ХХІ ст. новими незалежними державами власного зовнішньополітичного курсу, формування та налагодження між суверенними країнами двостороннього співробітництва, їх участь у міжнародних відносинах базуються на методології як системі наукових принципів, методів, засобів історичного аналізу окресленої проблеми та застосуванні сучасного понятійно-термінологічного інструментарію. Методологія розгляду та вивчення історії українсько-білоруських відносин дозволяє на теоретичному рівні аналізувати й синтезувати необхідні знання, що сприяє перетворенню певної їх частини з простого переліку фактів і подій в одну комплексну наукову систему історичних знань із досліджуваної у дисертації проблеми.

Саме поняття “методологія” має досить великий перелік визначень у сучасній науці. Однак, на нашу думку, найбільш точно це поняття розкрито у “Філософському енциклопедичному словнику” [224]. У ньому під методологією розуміють сукупність підходів, способів, методів, прийомів та процедур, що застосовуються в процесі наукового пізнання та практичної діяльності для досягнення наперед визначеної мети. Такою метою в науковому пізнанні є отримання об’єктивного істинного наукового знання або побудова наукової теорії та її логічне обґрунтування [224, с. 374].

Підбір методологічного інструментарію базується на необхідності всебічного і об’єктивного дослідження історії становлення та розвитку двосторонніх українсько-білоруських відносин протягом 1991–2014 рр., виявлення їх теоретико-концептуальних засад, чинників, які сприяли трансформації міждержавних взаємин до сучасних міжнародних викликів. Як зазначає провідний український фахівець у галузі методології Я. Калакура, під методологічним інструментарієм дослідника ми розуміємо систему принципів, методів, прийомів, способів і засобів наукового пізнання [225, с. 26]. Спираючись

на доволі широкий перелік інструментів для дослідника, доцільно, на нашу думку, акцентувати увагу на виборі саме тих, які дозволяють ґрунтовно і комплексно дослідити взаємовідносини між Україною та РБ в означений період із врахуванням усіх чинників, подій та обставин, які здійснювали вплив на їх становлення і розвиток.

Варто зазначити, що одним із ключових методологічних завдань історичної науки є підвищення науково-концептуального значення методології при розробці теоретичних засад дослідження, висвітлення поняттєво-категоріального апарату. Зауважимо, що у цьому контексті доцільно розглянути і уточнити окремі термінологічні питання, а також особливості розвитку вітчизняної історичної науки із окресленої проблеми, що посприє ґрунтовному, всебічному та об'єктивному висвітленню основних етапів й тенденцій становлення і розвитку двосторонніх взаємин між Україною та РБ у нових геополітичних реаліях. У рамках дослідження пріоритетного значення набуває з'ясування змісту та суті таких ключових понять, як “зовнішня політика”, “міжнародні відносини”, “міждержавні зв'язки”, “політичні взаємини”, “економічні відносини”, “стратегічне партнерство”. Разом з тим, світовий досвід створення історичних праць засвідчує, що ключові історичні поняття і категорії не є сталими й підвладні змінам, які залежать від стану розвитку суспільства та конкретної історичної епохи. Слід зауважити, що зовнішньополітичній активності держав та двостороннім взаєминам між окремими країнами у світовій історії дослідження міжнародних відносин приділено чи не найбільше уваги. Однак, ще й до сьогодні означені питання залишаються актуальними і дискусійними. Міждержавні взаємини характеризуються своєю власною, особливою специфікою, оскільки на їх зміст, напрями і форми впливають як внутрішні чинники, так і міжнародні виклики. За таких умов двосторонні відносини можна охарактеризувати як змінні та непередбачувані.

Проголошення у 1991 р. незалежності України та Білорусі призвело до започаткування розробки обома країнами теоретичних засад зовнішньополітичних курсів та налагодження міжнародного співробітництва.

Слід зауважити, що для двох держав першочергове значення мало налагодження добросусідських взаємин із сусідніми країнами. Це завдання, на наш погляд, було актуальним як і в 1991 р., так і залишається першочерговим на сучасному етапі, оскільки в умовах сучасних міжнародних викликів від його вирішення безпосередньо залежить питання існування української й у деякій мірі білоруської державності. У ході вивчення українсько-білоруських взаємин важливе значення має уточнення таких ключових понять, як “зовнішня політика” та “міжнародні відносини”. Теоретичною основою для усвідомлення змісту та суті двосторонніх відносин між Україною і РБ, їх постійної розбудови у сучасних геополітичних умовах в значній мірі служать праці таких відомих українських і білоруських дослідників, як Л. Чекаленко [1], М. Дорошко та Н. Шпакової [2], С. Віднянського [5], Ю. Макара [6], М. Алексієвця і Я. Секо [9], О. Санжаревського [19–23] В. Снапковського [24–25], К. Камишева [26], В. Улаховича [27], В. Шадурського [28], О. Шарапо [29] та ін. У них міститься значний масив цінної інформації та аналітичних матеріалів, які висвітлюють зовнішньополітичні курси України і Білорусі, стан та проблеми сучасних міжнародних відносин, а також геополітичні зміни наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. Дослідники пропонують сучасні теоретико-методологічні підходи й сприяють теоретичному осмисленню зовнішньополітичної активності країн та міжнародного співробітництва. Разом з тим, слід підкреслити, що попри значну кількість наукових розвідок із зазначеної проблеми, в сучасній історіографії досі немає єдиного визначення феноменів зовнішньої політики та міжнародних відносин.

В Українській дипломатичній енциклопедії А. Суботін зазначає, що зовнішня політика – це система дій міжнародного актора, яка спрямована на забезпечення впливу на поведінку інших суб’єктів міжнародних відносин та пристосування до наслідків процесів міжнародної системи. Зовнішня політика того чи іншого актора не зводиться до окремих дискретних актів, а має характер зовнішньополітичної діяльності, в основі якої лежить більшою або меншою мірою формалізована стратегія поведінки в міжнародному середовищі. За своїм функціональним змістом зовнішня політика актуалізує інтереси в

індивідуальному, корпоративному та універсальному аспектах, а також у субнаціональному, національному, регіональному та глобальному вимірах [226, с. 458].

Цьому ж автору належить і дефініція феномену міжнародних відносин. Власне, на його думку, міжнародні відносини – це специфічна форма соціальних відносин, участь у яких відтворює міжнародну суб'єктність індивідуального або колективного актора, та головне функціональне призначення якої полягає в реалізації цивілізаційної й антропологічної єдності людства. У сучасній теорії існує принаймі три макроконцепції міжнародних відносин: політологічна, яка спирається на тезу про примат держави як єдиного міжнародного актора, і в структурі міжнародних відносин віддає перевагу міждержавним; соціологічна, яка визнає міжнародний характер певної трансакції залежно від характеру її об'єкта; системна, що виходить із вторинності будь-якого міжнародного актора щодо системи міжнародних відносин. Найбільш розповсюдженими критеріями диференціації міжнародних відносин за атрибутивними ознаками є: критерій географічної локалізації (глобальні, регіональні, субрегіональні, локальні); критерій часової локалізації (короткострокові, середньострокові, довгострокові); критерій кількості взаємодіючих акторів (двосторонні, багатосторонні, універсальні); критерій статусного співвідношення акторів (симетричні, асиметричні); критерій сфери, яка виступає об'єктом взаємин (економічні, наукові, культурні, військові тощо); критерій характеру взаємодії інтересів акторів (співробітництво, конфлікт) [227, с. 100].

Виходячи з вищезазначеного, у дослідженні міждержавні зв'язки розглядаються автором як багатофункціональна, комплексна система зі своєю власною динамічною структурою. Основні напрями міждержавного співробітництва повинні враховувати національні інтереси кожної із сторін, підпорядковуватись процесам їх розвитку, а також нормам міжнародного права. Україна та РБ на сучасному етапі пов'язані як історико-географічним чинником (обидві країни розташовані у Східній Європі і мають тривалий досвід співіснування у спільних державних утвореннях), так і значними спільними

інтересами, які охоплюють практично всі аспекти суспільно-політичного життя кожної із держав. Дослідження українсько-білоруських міждержавних зв'язків свідчить, що сучасна модель двосторонньої взаємодії становить багатосторонню цілісну систему співпраці двох країн у різних сферах.

У контексті висвітлення двосторонніх зв'язків між Україною і Білоруссю протягом 1991–2014 рр. ключове значення має теоретико-концептуальне з'ясування таких понять, як “політичні взаємини” та “економічні відносини”. Слід зауважити, що від змісту та суті цих понять залежить виявлення в українсько-білоруських відносинах основних напрямів, тенденцій та форм співробітництва, проведення їх детального аналізу. Отож під політичними взаєминами слід, на наш погляд, розуміти одну зі складових діяльності України і РБ на міжнародній арені як сукупність різних механізмів та засобів їх взаємодії у всіх сферах життя. Українсько-білоруські політичні зв'язки ґрунтуються на двосторонньому дипломатичному співробітництві, численних офіційних та робочих візитах президентів, прем'єр-міністрів, міністрів закордонних справ, голів парламентів обох країн, керівників окремих політичних партій тощо. Під час таких зустрічей представники українських та білоруських політичних еліт, зазвичай, ведуть переговори з окремих питань двосторонніх взаємин або по ключових міжнародних проблемах, законодавчо закріплюють досягнуті конкретні домовленості. Варто зазначити, що процес політичної взаємодії сприяє не лише зближенню двох країн, а й у деякій мірі дозволяє протидіяти внутрішнім та зовнішнім викликам.

Міждержавні економічні відносини, за слушним зауваженням М. Дудченко та М. Рубцової, можна розглядати як систему різноманітних господарських (виробничих, валютно-фінансових, науково-технічних та інших) зв'язків між національними економіками двох країн, що базується на міжнародному розподілі праці. Економічні взаємини характеризуються взаємодією юридичних і фізичних осіб двох держав. Становлення та розвиток міждержавних економічних відносин обумовлюється посиленням взаємозв'язків і взаємозалежності економік двох країн. Особливий вплив на них здійснюють

розгортання науково-технічного прогресу, лібералізація та посилення глобалізації економічного життя. Міждержавні економічні зв'язки включають у себе двостороннє торговельне, виробниче, науково-технічне співробітництво, валютну і фінансово-кредитну взаємодію, транспортні та комунікаційні взаємини [228, с. 100–101].

На початку ХХІ ст. взаємини між Білоруссю та Україною набули якісно нових форм двостороннього співробітництва і почали характеризуватися як стратегічні. Зважаючи на це, слушним видається з'ясування і уточнення змісту та суті термінологічного поняття “стратегічне партнерство”. Це дозволить більш детально проаналізувати основні пріоритети, напрями і форми українсько-білоруської співпраці у новій системі міжнародних відносин. Термін “стратегічне партнерство” має доволі значний спектр визначень. Зокрема, А. Пивоваров, з думкою якого ми погоджуємося, проаналізувавши основні складові цього поняття, зробив висновки, що такий інструмент зовнішньополітичної діяльності держави, як стратегічне партнерство, очевидно, включає в себе співпрацю між державами, яка зосереджена на всьому комплексі їхніх національних інтересів, проте основний акцент повинен робитися саме на життєво важливі стратегічні національні інтереси та зовнішньополітичні завдання держави, які носять довгостроковий характер. Крім того, як характеристика двосторонніх відносин, стратегічне партнерство передбачає їх особливу, більш високу якість у порівнянні зі звичайними, традиційними відносинами двох держав. Відповідно, стратегічне партнерство – це більш високий рівень торговельно-економічних взаємин, обопільна зовнішньополітична підтримка, ефективність контактів державно-політичної, фінансово-промислової, наукової та культурної еліт [229, с. 8–9].

Водночас, слід підкреслити, що застосування теоретичних засад тільки спільно з методологією дозволяє комплексно підійти до аналізу сучасних взаємин між двома сусідніми країнами – РБ та Україною. На наш погляд, теоретично-методологічний апарат необхідно розглядати як комплекс, що включає наукові принципи, методи й підходи, що спрямовані на всебічне, цілісне та об'єктивне дослідження подій українсько-білоруського співробітництва упродовж 1991–

2014 рр. Зважаючи на такий підхід, під час вивчення основних етапів становлення та розвитку сучасних двосторонніх взаємин між Україною і Білоруссю застосовувалася ціла низка методологічних принципів, серед яких варто виділити: історизм, об'єктивність, науковість, системність та комплексність.

Принцип історизму є одним із найважливіших, оскільки він передбачає висвітлення основних фактів, подій і явищ українсько-білоруського співробітництва у взаємозв'язку з конкретною історичною обстановкою та з урахуванням внутрішньо- та зовнішньополітичної орієнтації двох країн. Використання принципу історизму дозволяє в історичному контексті визначити причини та передумови налагодження добросусідських партнерських відносин між Україною і РБ, показати реальний зміст і ключові напрями поглиблення міждержавної співпраці в середньо- та довгостроковій перспективі. Принцип історизму сприяє розгляду нами процесу розбудови українсько-білоруських двосторонніх відносин крізь призму сучасних міжнародних вимог і викликів, створює можливості для виокремлення в їх еволюції основних етапів та пріоритетних сфер міждержавної діяльності. Крім того, використання зазначеного принципу дозволяє проаналізувати, систематизувати та узагальнити внутрішні й зовнішні чинники, а також тимчасові фактори, які впливають на динаміку співробітництва України і Білорусі в сучасних умовах міжнародного життя.

Наступним принципом, який ми застосували, є принцип об'єктивності. Варто зазначити, що він тісно пов'язаний з принципом історизму при висвітленні двосторонньої українсько-білоруської взаємодії у сфері політики, дипломатії, економіки, міжнародного співробітництва тощо. Застосування принципу об'єктивності поставило перед автором завдання враховувати при дослідженні системи взаємин між Україною та РБ як позитивні, так і негативні чинники й фактори, які здійснюють вплив на двосторонні відносини. Об'єктивність як методологічний принцип означає висвітлення історичного процесу в реальному, правдивому вимірі, без замовчування чи свідомого перекручування окремих історичних фактів. При дослідженні окресленої проблеми принцип об'єктивності зумовив нас вивчати сучасні українсько-білоруські відносини як складну систему

добросусідських, багатоаспектних й разом з тим суперечливих взаємин. Кожен з цих напрямів розглядається автором з точки зору об'єктивних закономірностей, що у свою чергу передбачає підтвердження та доказовість фактологічного матеріалу та об'єктивність зроблених висновків. Аналізуючи співробітництво між Білоруссю та Україною упродовж 1991–2014 рр., ми намагалися зосередитися на уточненні та перевірці окремих фактів, порівнянні характеристик подій, явищ і процесів міждержавної взаємодії. Слід зауважити, що зазначений принцип дозволив висвітлити у динаміці об'єктивного історичного розвитку весь процес становлення та розбудови сучасних українсько-білоруських відносин, з'ясувати основні тенденції, проблеми й пріоритети співпраці України та РБ як у сучасних умовах, так і на перспективу.

Ще одним важливим принципом при підготовці дисертаційного дослідження став принцип науковості. Він сприяв уникненню описовості та публіцистичного стилю у висвітленні українсько-білоруських відносин протягом 1991–2014 рр. Крім того, принцип науковості забезпечив дотримання автором академічного рівня при розкритті досліджуваної теми і використання сучасних теоретико-методологічних підходів.

Для розкриття цілісності взаємодії України та Білорусі в нових геополітичних умовах важливе значення має використання принципу системності. Він дозволяє нам аналізувати сучасні українсько-білоруські відносини у контексті їх взаємозв'язку з подіями, які відбувалися на східноєвропейському континенті наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. На основі зазначеного принципу співробітництво між Україною та РБ у період з 1991 по 2014 рр. розглядається як взаємодія двох незалежних країн, які після розпаду СРСР розвивали повноцінні добросусідські партнерські відносини в умовах як зовнішніх впливів, так і конкретних спроб “третьох” країн поставити стан і динаміку українсько-білоруських зв'язків в залежність від своїх політичних амбіцій.

Принцип комплексності забезпечив висвітлення досліджуваної теми з точки зору взаємозв'язку окремих її аспектів. Зокрема, у своїй роботі ми прагнули розкрити взаємини України та Білорусі, враховуючи конкретні напрями

двосторонньої діяльності: співпрацю в політико-дипломатичній, торговельно-економічній, науково-технічній сферах, міжрегіональні та прикордонні зв'язки тощо. Варто зазначити, що дослідження різних аспектів міждержавного українсько-білоруського співробітництва посприяло всебічному розгляду окресленої проблеми та її глибокому розкриттю.

Застосування означених наукових принципів тісно пов'язане із використанням наукових методів, серед яких варто виділити загальнонаукові, спеціально-наукові й конкретно-наукові. З-поміж них, на нашу думку, доцільно розглянути ті, які ми найчастіше використовували для вирішення поставлених у дисертаційному дослідженні завдань. Слід зауважити, що використання наукових методів здійснювалося у взаємозв'язку, оскільки лише за умови їх комплексного застосування можливо всебічно розглянути й проаналізувати реальний зміст, основні тенденції, напрями і форми сучасних українсько-білоруських відносин та перспективи їх розвитку у нових геополітичних реаліях.

При підготовці роботи з-поміж загальнонаукових методів найбільш цінними стали наступні: аналіз, синтез, індукція, дедукція. Зокрема, на всіх етапах вивчення загального спектру взаємодії між Україною та РБ, забезпечення системного взаємозв'язку цілого і окремих його частин, висвітлення ключових аспектів міждержавного співробітництва було застосовано базові методи аналізу і синтезу. Використання цих методів дозволило поєднати різну інформацію на основі застосування широкої джерельної бази та створити комплексну систему знань про українсько-білоруські взаємини протягом 1991–2014 рр. Крім того, варто зазначити, що вищевказані методи значною мірою сприяли аналізу історичних документів і матеріалів та ступеня їх наукового застосування.

Важливе значення для розуміння становлення й розвитку українсько-білоруського співробітництва, визначення пріоритетних аспектів міждержавної діяльності у різних секторах, з'ясування ключових проблем, які стримували розбудову двосторонніх відносин, виявлення основних чинників та факторів, що впливали на розширення зв'язків між двома країнами має емпірико-аналітичний розгляд головних тенденцій, напрямів і форм взаємодії між Україною та РБ у

контексті сучасних міжнародних вимог і викликів, охоплюючи при цьому, перспективи їх поглиблення відповідно до намічених обома державами національних та стратегічних цілей. Під час проведення комплексного аналізу визначаються окремі системні елементи ключових подій та явищ досліджуваної проблеми, встановлюються зв'язки між ними. Конкретні факти українсько-білоруських взаємин ми розглядаємо як явища, які мають власний зміст, структуру і виконують важливі функції як у загальній системі міждержавних відносин, так у окремих випадках і під час взаємодії на міжнародній арені. У ході аналізу структури співробітництва України та РБ важливого значення набуває виокремлення основних сфер і напрямів двосторонньої діяльності. Використовуючи метод аналізу, ми можемо дати предметну й об'єктивну оцінку конкретним аспектам співпраці між двома сусідніми країнами, а також визначити місце двосторонніх українсько-білоруських відносин у системі міжнародних відносин на європейському континенті. Слід зауважити, що власне застосування емпіричного аналізу та синтезу дозволяє розкрити всю динаміку змін у міждержавних взаєминах, а також якісні показники у діалозі двох республік.

Ключове значення для досліджуваної проблеми має використання історико-хронологічного методу. Його застосування дозволило розглянути та проаналізувати основні факти і події українсько-білоруського співробітництва у хронологічній послідовності, в динаміці їх розбудови, а також виявити головну суть і особливості окремих етапів становлення і розвитку взаємовідносин між Україною та РБ протягом 1991–2014 рр. Варто зазначити, що використання історико-хронологічного методу дало змогу розкрити внутрішній зміст основних напрямів двосторонніх взаємин, виокремити в досліджуваній проблемі низку конкретних аспектів і розглянути кожен з них у часовій послідовності. Все це сприяло як побудові чіткої структури дисертаційної роботи загалом, так і окремих її розділів зокрема.

Суттєву роль при розробці досліджуваної теми відіграло застосування порівняльно-історичного методу, який посприяв розумінню цілісності, взаємопов'язаності, а подекуди й суперечності взаємодії між Україною та РБ,

акцентуючи при цьому увагу на пошуки спільних та відмінних рис на різних етапах розвитку. Порівняльно-історичний метод дозволив за однаковими ознаками порівняти основні події, які відбулися в Україні та Білорусі впродовж 1991–2014 рр і таким чином віднайти в них певні закономірності, а також розкрити специфіку стану розвитку українсько-білоруських відносин у сучасних умовах. Також варто відзначити, що компаративний метод сприяв об'єктивності при дослідженні питань з'ясування місця та ролі двосторонніх взаємин у системі міжнародних відносин.

Обов'язковим при висвітленні означеної проблеми є також історико-типологічний метод, який направлений на розкриття теми за окремими конкретними ознаками, упорядкування їх, виявлення взаємозв'язків між конкретним та загальним. Окреслений метод при дослідженні українсько-білоруських відносин сприяв впорядкуванню історіографічної та джерельної бази роботи, виявленню основних тенденцій та пріоритетів у співробітництві між Україною та Білоруссю в умовах сучасних міжнародних викликів, які характеризуються власними ознаками й типологічними рівнями. Застосування історико-типологічного методу уможливило узагальнення й систематизацію конкретних подій і фактів, їх типологізацію та висвітлення ключових аспектів, якими характеризуються двосторонні українсько-білоруські відносини.

Окремо слід виокремити використання у роботі конкретно-історичних методів, серед яких варто виділити системно-структурний і статистичний. Системно-структурний метод наукового пізнання сприяв встановленню причинно-наслідкових зв'язків між конкретними фактами та подіями, осмисленню реального змісту міждержавного співробітництва, усвідомленню основних тенденцій та ключових зв'язків між двома країнами у контексті міжнародних відносин.

Статистичний метод наукового пізнання дозволив висвітлити окремі напрями взаємодії між Україною та РБ (насамперед, у торговельно-економічній сфері) на основі застосування аналізу статистичних даних і наведення кількісних показників українсько-білоруської співпраці. Використання вказаного методу

дало можливість зробити узагальнюючі висновки про головні події та тенденції у міждержавному співробітництві, які безпосередньо в статистичній інформації не відображені, а також визначити ймовірні перспективні аспекти подальшого розширення двосторонніх взаємин.

Таким чином, широке застосування відповідного теоретичного і методологічного інструментарію уможливило глибоке і предметне дослідження українсько-білоруських відносин у період з 1991 по 2014 рр, розкриття їх реального змісту, сутності, а також динаміки становлення і розвитку в об'єктивній реальності. Співробітництво між Україною та РБ протягом досліджуваного часу характеризувалося постійною еволюцією, динамічними змінами, які були обумовлені як національними інтересами двох країн, так і зовнішніми викликами. Комплексне використання теоретико-методологічних інструментів при розгляді означеної проблеми дозволило достовірно, системно та цілісно висвітлити усю складну і багатоаспектну систему двосторонніх взаємин і тим самим забезпечити реалізацію поставлених у дисертаційному дослідженні мети та завдань.

Висновки до розділу 1

Історіографічний та джерелознавчий аналіз проблеми українсько-білоруських відносин засвідчив, що означена тема є недостатньо вивченою, а відтак потребує подальших наукових досліджень. Варто зауважити, що після здобуття Україною і РБ незалежності у 1991 р., а також із посиленням ролі глобалізаційних процесів суттєво підвищився інтерес дослідників до вивчення питань зовнішньополітичної активності двох країн, їх діяльності на міжнародній арені, розбудови міждержавних відносин. Значні геополітичні зміни на теренах Східної Європи наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. призвели до того, що міжнародна активність України та Білорусі потребують нового розуміння і осмислення. На цьому фоні дослідження процесу розбудови сучасних українсько-білоруських відносин має особливе значення для розвитку державотворчих процесів у обох країнах, тим більше, що потенціал двостороннього співробітництва не вичерпаний і має значні перспективи для подальшого

розширення. Взаємодія між Україною та Білоруссю перебуває у стадії постійної еволюції, характеризується динамічними змінами і висхідною траєкторією, відображає сучасні міжнародні вимоги та виклики. Для вітчизняної історіографії дослідження українсько-білоруських відносин протягом 1991–2014 рр. набуває пріоритетного значення, оскільки нові підходи, висновки та узагальнення можуть бути корисними при виробленні перспективних концепцій розвитку співробітництва України як з РБ, так й з іншими країнами Східноєвропейського регіону. Окреслені чинники сприяли вибору автором теми дисертаційного дослідження та необхідної для її розкриття теоретико-методологічної бази. Значна кількість доступного теоретичного та документального матеріалу, неопубліковані архівні джерела сприяли глибокому і всебічному висвітленню досліджуваної проблеми. У своїй роботі ми пропонуємо власне бачення окресленої теми, зіставляючи при цьому авторські думки з поглядами інших дослідників на процес вивчення сучасних взаємовідносин між Україною та РБ у контексті розбудови їх партнерства в нових геополітичних реаліях.

Список використаних джерел до розділу 1

1. Чекаленко Л. Зовнішня політика України. Київ: Либідь, 2006. 712 с.
2. Дорошко М. С., Шпакова Н. В. Геополітичне середовище та геополітична орієнтація країн СНД. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 204 с.
3. Марущак М. Й. Історія дипломатії ХХ століття: Курс лекцій. Львів: Видавництво “Бескид Біт”, 2003. 304 с.
4. Івченко О. Україна в системі міжнародних відносин: історичні ретроспективи та сучасний стан. Київ: РІЦУАННП, 1997. 688 с.
5. Віднянський С. В. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. К.: Генеза, 2004. 616 с.
6. Макар Ю. Зовнішня політика України: наміри і реалії // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2008. Вип.1. С. 189–198.
7. Офіцинський Р. Політичний розвиток незалежної України (1991–2004) в аспекті європейської ідентичності. К. 2005. 468 с.
8. Литвин В. М. Україна: досвід та проблеми державотворення (90-ті роки ХХ ст.). Київ, 2001. 559 с.
9. Алексієвець М., Секо Я. Зовнішня політика України: від багатовекторності до без альтернативності // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2016. Вип. 17. С. 34–49.
10. Прийдун С. Інституційно-правове забезпечення реалізації зовнішньої політики України // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2016. Вип. 18. С. 99–106.
11. Прийдун С. Історико-геополітичні передумови та основні етапи формування зовнішньополітичної діяльності України // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2017. Вип. 19. С. 79–90.

12. Дацків І. Б. Україна як учасник міжнародної інвестиційної діяльності: історичний аспект // “Гілея: Науковий вісник”: збірник наукових праць. 2013. Вип. 77. С.83–86.
13. Валіон О. П. Білорусь: соціально-економічні аспекти розвитку. Тернопіль: Астон, 2014. 274 с.
14. Валіон О. Промислова політика Республіки Білорусь у кінці ХХ – на початку ХХІ ст. // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2015. Вип. 15. С. 144–153.
15. Валіон О. Інноваційний фактор в економіці Республіки Білорусь на початку ХХІ ст. // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2016. Вип. 18. С. 146–154.
16. Валіон О. Торговельно-економічне співробітництво Республіки Білорусь та країн Євросоюзу на сучасному етапі // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2017. Вип. 19. С. 214–221.
17. Валіон О. Вплив глобалізації на економіку Республіки Білорусь на сучасному етапі // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2017. Вип. 20. С. 194–202.
18. Королевська А. В. Становлення зовнішньої політики Республіки Білорусь від незалежності до сьогодення // “Гілея: Науковий вісник”: збірник наукових праць. 2014. Вип. 83. С. 424–427.
19. Санжаревський О. Воєнно-політична доктрина Республіки Білорусь – основні пріоритети // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія: “Політичні науки”. 2010. Вип. 4. С. 88–96.
20. Санжаревський О. Роль ОДКБ у взаєминах Республіки Білорусь та Росії // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія: “Історичні науки”. 2011. Вип. 17. С. 413–418.
21. Санжаревський О. Воєнно-політичний аспект становлення взаємин Республіки Білорусь та НАТО в першій половині 90-х рр. ХХ століття // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових

- праць Рівненського державного гуманітарного університету. 2012. Вип. 23. С. 481–488.
22. Санжаревський О. Воєнно-політичні взаємини Республіки Білорусь та НАТО в першій половині 90-х рр. ХХ століття // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія: “Міжнародні відносини”. 2013. Вип. 3. С. 137–146.
23. Санжаревський О. Прикордонні війська Республіки Білорусь в системі національної безпеки на рубежі ХХ–ХХІ століть // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. 2016. Вип. 27. С. 195–198.
24. Снапковский В. Е. История внешней политики Беларуси. Минск: БГУ, 2013. 495 с.
25. Снапковский В. Внешняя политика Республики Беларусь (общая характеристика) // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. 2014. Вип. 23. С. 210–239.
26. Камышев К. Международное признание Республики Беларусь // Журнал международного права и международных отношений. 2005. №1. С. 51–56.
27. Улахович В. Концептуальные подходы во внешней политике Республики Беларусь (1991–2002 гг.) // Европа. 2003. Т. 3. № 1 (6). С. 99–116.
28. Шадурский В. Внешняя политика Республики Беларусь: поиск оптимальной модели // Труды факультета международных отношений: научный сборник. 2011. Вып. 2. С. 33–38.
29. Шарапо А. В. Внешняя политика Республики Беларусь на современном этапе // Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Сер. 3. Гісторыя. Філасофія. Псіхалогія. Паліталогія. Сацыялогія. Эканоміка. Права. 2006. № 3. С. 15–22.
30. Рабчук М. The Nowhere Nation, або Ці мае Україна гісторыю? URL: <http://pdf.kamunikat.org/download.php?item=10689-4.pdf> (дата звернення: 10.12.2018).

31. Казак Е. Геополитический потенциал Республики Беларусь в современных условиях // Белорусский журнал международного права и международных отношений. 2004. №4. С. 33–38.
32. Рафеенко Д. Расширение НАТО и его влияние на внешнюю политику Беларуси и Украины // Беларусь в современном мире: тез. докл. III респ. науч. конф., Минск, 28–29 окт. 2004 г. / редкол.: А. В. Шарапо [и др.]. Минск, 2004. С. 158–160.
33. Русакович А. Внешняя политика Беларуси: традиции и современность // Труды факультета международных отношений: научный сборник. 2011. Вып. 2. С. 17–23.
34. Тихомиров А. Внешняя политика Республики Беларусь: итоги двадцати лет // Актуальныя пытанні беларуска-польскіх адносін: да 20-годдзя Дагавора паміж Рэспублікай Беларусь і Рэспублікай Польшча аб добрасуседстве, сяброўстве і супрацоўніцтве ад 23 чэрвеня 1992 г.: матэрыялы беларус.-пол. круглага стала / рэдкал.: В. Г. Шадурскі (наук. рэд.). Мінск, 2012. С. 30–46.
35. Челябинский А. Внешнеполитические приоритеты и интересы Республики Беларусь // Белорусский журнал международного права и международных отношений. 2003. №4. С. 27–33.
36. Malak K. Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Białorusi. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej, 2002. 216 s.
37. Mironowicz E. Polityka zagraniczna Białorusi 1990–2010. Białystok, 2011. 266 s.
38. Максак Г. Україна – Білорусь: горизонт 2020. Особливості розвитку зовнішньої політики України щодо формування українсько-білоруських відносин на довгострокову перспективу [Компас 2020. Україна у міжнародних відносинах: цілі, інструменти, перспективи]. Київ: Фонд ім. Фрідріха Еберта в Україні, 2010. 13 с.
39. Максак Г. Украина-Беларусь: состояние и перспективы. URL: <https://hvylyya.net/analytics/geopolitics/2011-01-21-10-24-57.html> (дата звернення: 10.12.2018).

40. Максак Г. Беларусь – Украина: новые акценты – открытые возможности. URL: <https://nmnby.eu/yearbook/2010/maksak-ru.html> (дата звернення: 10.12.2018).
41. Вдовенко С. М. Максак Г. А. Состояние и перспективы развития двусторонних украинско-белорусских отношений. Часть 1. URL: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=47859 (дата звернення: 10.12.2018).
42. Вдовенко С. М. Максак Г. А. Состояние и перспективы развития двусторонних украинско-белорусских отношений. Часть 2. URL: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=47909 (дата звернення: 10.12.2018).
43. Максак Г., Юрчак Д. Сотрудничество Республики Беларусь и Украины в новых геополитических условиях. Минск, 2014. 40 с.
44. Вдовенко Ю. Трансграничное сотрудничество Черниговской и Гомельской областей. URL: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=46941 (дата звернення: 10.12.2018).
45. Вдовенко Ю. Украина – Беларусь // Украинская призма. Состояние и перспективы отношений Украины с соседними государствами. Киев, 2012. С. 3–10.
46. Долженков О. О. Україна – Білорусь: Досвід політичної трансформації. Монографія. Одеса: Астропринт, 2003. 264 с.
47. Бетлій О., Прейгерман Є. Аудит зовнішньої політики України: Україна – Білорусь. Дискусійна записка. Київ, 2016. 55 с.
48. Макеев С. Розвиток політичних відносин України та Республіки Білорусь у 1994–2004 рр. URL: <https://www.sworld.com.ua/konfer30/653.pdf> (дата звернення: 10.12.2018).
49. Макеев С. Політичні відносини України та Республіки Білорусь на рівні глав держав (2005–2010 рр.) // Збірник наукових праць Харківського

- національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Сер.: “Історія та географія”. 2012. Вип. 44. С. 112–116.
50. Макєєв С. Становлення та розвиток економічних відносин України та Республіки Білорусь (1991–1998 рр.) // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Сер.: “Історія та географія”. 2013. Вип. 47. С. 56–64.
51. Макєєв С. Проблеми поглиблення прикордонних українсько-білоруських зв’язків (1991–2008 рр.) // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Сер.: “Історія та географія”. 2011. Вип. 40. С. 41–44.
52. Плаксенко М. Актуальні питання українсько-білоруських відносин у контексті ініціативи ЄС “Східне партнерство” // Стратегічні пріоритети: науково-аналітичний збірник. 2010. №1 (14). С. 153–158.
53. Засадко В. Інституційний базис стимулювання розвитку економічної співпраці України з Республікою Білорусь // Стратегічні пріоритети: науково-аналітичний збірник. 2008. №3 (8). С. 219–224.
54. Левицька М. І. Співробітництво України з Республікою Білорусь в економічній сфері. URL: <http://www.kyumu.edu.ua/vmv/v/09/11.htm> (дата звернення: 10.12.2018).
55. Черник П. П. Геополітичний вимір сучасних українсько-білоруських взаємин // Військово-науковий вісник. 2009. Вип. 11. С. 239–253.
56. Польовий Т. Є. Україна – Республіка Білорусь: особливості міждержавного діалогу на сучасному етапі // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. 2015. № 1. С.160–168.
57. Сакір-Молочко Н. В. Напрями діяльності, проблеми та перспективи розвитку Єврорегіону “Дніпро” // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2014. Вип. 25. С. 272–277.
58. Вдовенко С. М. Україна – Білорусь: взаємовідносини на перехрестях перемін. Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2010. 446 с.

59. “М’яка сила” України в регіоні: інструмент ефективної зовнішньої політики. Київ: Інститут світової політики, 2011. 111 с.
60. Сучасні українсько-білоруські відносини: політичні, економічні та соціально-гуманітарні аспекти співробітництва. Матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції / редкол.: В. І. Бурдяк та ін. Чернівці, 2012. 81 с.
61. Юрчак Д. В. Беларусь – Украина: 20 лет межгосударственных отношений. Витебск: УО “ВГУ им. П. М. Машерова”, 2012. 280 с.
62. Юрчак Д. В. Белорусско-украинские отношения в 1991–2017 годах // Постсоветские исследования. 2018. Т. 1. № 1. С. 79–89.
63. Бурик Е. Белорусско-украинское сотрудничество в обустройстве совместной границе // Вестник Полесского государственного университета. Серия общественных и гуманитарных наук. 2012. Вып. 1. С. 53–60.
64. Бурик Е. Становление договорно-правовой основы белорусско-украинского приграничного сотрудничества // Международные отношения: история, теория, практика: материалы II науч.-практ. конф. молодых ученых фак. междунар. отношений БГУ, Минск, 2 апр. 2012 г. / редкол.: В. Г. Шадурский [и др.]. Минск: Изд. центр БГУ, 2012. С. 11–15.
65. Бурик Е. Приграничное сотрудничество Беларуси с Польшей и Украиной (1991–2008 гг.): автореф. дис. ...канд. ист. наук: спец.: 07.00.02 “Отечественная история”. Минск, 2014. 27 с.
66. Тихомиров А. Белорусско-украинские отношения в 1991–2009 гг. // Труды факультета международных отношений: научный сборник. 2010. Вып. 1. С. 43–46.
67. Тихомиров А. Политические аспекты взаимодействия Республики Беларусь с Украиной в 2000-е гг. // Беларусь в современном мире: материалы IX Международной конференции, посвященной 89-летию образования Белорусского государственного университета, 29 октября 2010 г. / редкол.: В. Г. Шадурский [и др.]. Минск: Изд. центр БГУ, 2010. С. 53–54.

68. Демичев Д. М. Торгово-экономические отношения Республики Беларусь и Украины // Экономический журнал. 2000. №4. С. 75–83.
69. Lewkowicz Łukasz Geografia historyczna, polityczna i ekonomiczna Białorusi i Ukrainy // Ukraina i Białoruś: przeszłość i współczesność ziem między Rzeczpospolitą a Rosją. Lublin: UMCS, 2013. S. 199–240.
70. Nadia Gergało, Paweł Frankowski Położenie geopolityczne i znaczenie regionu w stosunkach międzynarodowych // Ukraina i Białoruś: przeszłość i współczesność ziem między Rzeczpospolitą a Rosją. Lublin: UMCS, 2013. S. 317–340.
71. Wojciech Kosiedowski Gospodarka Białorusi w trakcie przemian: spojrzenie z Polski // Ukraina i Białoruś: przeszłość i współczesność ziem między Rzeczpospolitą a Rosją. Lublin: UMCS, 2013. S. 241–266.
72. Nadia Gergało, Paweł Frankowski Bezpieczeństwo regionalne, konflikty i współpraca międzynarodowa w regionie // Ukraina i Białoruś: przeszłość i współczesność ziem między Rzeczpospolitą a Rosją. Lublin: UMCS, 2013. S. 341–364.
73. Васишин С. Дипломатичні відносини України і Республіки Білорусь у 1991–1994 рр. // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2015. Вип. 15. С. 160–168.
74. Васишин С. Україна – Білорусь: стратегічне партнерство у політичній сфері (1994–2004 рр.) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2015. Вип. 16. У 2 ч. Ч. 1. С. 139–150.
75. Васишин С. Роль посольства України в Республіці Білорусь у налагодженні міждержавного співробітництва (1992–1994 рр.) // Етнічна історія народів Європи: Збірник наукових праць. 2015. Вип. 47. С. 102–108.
76. Васишин С. Історичні передумови та періодизація розвитку сучасних українсько-білоруських відносин (1991–2014 рр.) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2016. Вип. 17. С. 143–151.

77. Васишин С. Тенденції та проблеми співпраці України та Республіки Білорусь в економічній сфері у період становлення міждержавного співробітництва (1991 – перша половина 1994 рр.) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2016. Вип. 18. С. 112–118.
78. Васишин С. Україна – Республіка Білорусь: співробітництво у політичній сфері (2005 – початок 2010 рр.) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. 2016. Вип. 1. Ч. 2. С.148–155.
79. Васишин С. Договірно-правова база та інституційне забезпечення українсько-білоруських відносин // Український історичний збірник. 2017. Вип. 19. С. 287–299.
80. Васишин С. Тенденції та проблеми співпраці України та Республіки Білорусь в економічній сфері у сучасних умовах (1994–2004 рр.) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2017. Вип. 19. С. 138–149.
81. Васишин С. Тенденції та проблеми економічної співпраці України і Республіки Білорусь у нових геополітичних умовах (2005–2009 рр.) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2017. Вип. 20. С. 108–114.
82. Vasylyshyn S. Tendencies and problems of collaboration in the economic sphere between Ukraine and the Republic of Belarus in contemporary conditions (2010–2014) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2018. Вип. 21. С. 103–110.
83. Васишин С. Проблема налагодження українсько-білоруських відносин у політико-дипломатичній сфері (1991–1994 рр.) // Шевченківська весна – 2015: історія: матеріали XIII Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених (м. Київ, 1–3 квітня 2015 р.) / Редкол.: проф. І. К. Патриляк (голова), доц. А. О. Руккас (заст. голови), О. Р. Магдич (відп. редактор). Київ: Логос, 2015. С. 550–553.

84. Васишин С. Періодизація сучасних українсько-білоруських відносин (1991–2014 рр.) // Дні науки історичного факультету (до 150-річчя з дня народження М. С. Грушевського): матеріали ІХ Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених (м. Київ, 21 квітня 2016 р.) / Редкол.: проф. І. К. Патриляк (голова), ас. І. Г. Адамська (заст. голови), О. Р. Магдич (відп. редактор). Київ, 2016. С. 238–241.
85. Васишин С. Політичне співробітництво України та Республіки Білорусь на рівні глав держав (1994–2004 рр.) // Каразінські читання (історичні науки): Тези доповідей 69-ї міжнародної наукової конференції (м. Харків, 29 квітня 2016 р.). Х: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. С. 101–102.
86. Васишин С. Україна – Республіка Білорусь: співробітництво у політичній сфері (2010–2013 рр.) // Історія України: сучасні виклики: матеріали ІІ Всеукраїнської наукової конференції (м. Тернопіль, 18 травня 2016 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. С. 179–192.
87. Васишин С. Українсько-білоруське політичне співробітництво в умовах сучасних міжнародних викликів (листопад 2013 – 2014 рр.) // Тенденції і перспективи розвитку історичної науки та філософії в умовах глобалізації: матеріали Всеукраїнської молодіжної наукової конференції (м. Київ, 10 березня 2017 р.) / Редкол.: Салата О., Саган Г., Куцик Р. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. С. 146–156.
88. Звіти і плани роботи посольства України в Республіці Білорусь та відгуки на них (14.06.1993 р. – 25.03.1994 р.) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 1. 61 арк.
89. Записи бесід, щоденники посла України в Республіці Білорусь // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 2. 20 арк.
90. Записи бесід, щоденники посла України в Республіці Білорусь // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 5. 25 арк.

91. Записи бесід, щоденники співробітників посольств і представництв України в Республіці Білорусь // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 6. 52 арк.
92. Організація офіційних та робочих візитів Міністра закордонних справ України // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 7. 2 арк.
93. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем’єр-міністра, Міністра закордонних справ України // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 11. 21 арк.
94. Перебування українських урядових делегацій в Республіці Білорусь // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 39. 64 арк.
95. Перебування білоруських урядових делегацій в Україні // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 77. 44 арк.
96. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем’єр-міністра, Міністра закордонних справ України // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 105. 252 арк.
97. Перебування українських урядових делегацій у Республіці Білорусь // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 113. 55 арк.
98. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем’єр-міністра, Міністра закордонних справ України (2000 рік) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 176. 145 арк.
99. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем’єр-міністра, Міністра закордонних справ України (2000 рік) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 177. 173 арк.
100. Перебування українських урядових делегацій та офіційних осіб за кордоном. Списки членів делегацій (2001 рік) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 208. 103 арк.

101. Перебування українських урядових делегацій та офіційних осіб за кордоном. Списки членів делегацій // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 233. 58 арк.
102. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем’єр-міністра, Міністра закордонних справ України (2005 рік) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 318. 60 арк.
103. Міжпарламентські зв’язки. Візити парламентських делегацій // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 142. 190 арк.
104. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 47. 235 арк.
105. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 80. 184 арк.
106. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 109. 198 арк.
107. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 147. 284 арк.
108. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 181. 167 арк.
109. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 200. 198 арк.
110. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 211. 285 арк.
111. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 236. 204 арк.
112. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 237. 167 арк.
113. Укладання політичних договорів та угод між Україною та іншими країнами. Переговори та листування про їх виконання // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 317. 99 арк.

114. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем'єр-міністра та Міністра закордонних справ України (2005 рік) // ГДА МЗС України. Ф. 1 ("Основна діяльність"). Оп. 6. Спр. 14923. 211 арк.
115. Декларація про державний суверенітет України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/55-12> (дата звернення: 10.12.2018).
116. Декларація Верховного Совета Республики Беларусь от 27.07.1990 № 193-ХІІ "О государственном суверенитете Республики Беларусь". URL: <http://pravo.levonevsky.org/bazaby11/republic64/text254.htm> (дата звернення: 10.12.2018).
117. Договір між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Білоруською Радянською Соціалістичною Республікою. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/112_011 (дата звернення: 10.12.2018).
118. Звернення Верховної Ради України до парламентарів і народів світу. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1927-12> (дата звернення: 10.12.2018).
119. Угода про створення Співдружності Незалежних Держав. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_077 (дата звернення: 10.12.2018).
120. Нота от 27 декабря 1991 г. "Соглашение об установлении дипломатических отношений между Республикой Беларусь и Украиной". URL: <http://pravo.levonevsky.org/bazaby/mdogov/megd4660.htm> (дата звернення: 10.12.2018).
121. Договір про дружбу, добросусідство і співробітництво між Україною і Республікою Білорусь. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_692 (дата звернення: 10.12.2018).
122. Договір між Україною і Республікою Білорусь про державний кордон. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_004 (дата звернення: 10.12.2018).
123. Протокол про консультації між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ Республіки Білорусь. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_106 (дата звернення: 10.12.2018).

124. Меморандум між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ Республіки Білорусь про взаємодію у реалізації взаємовигідних проєктів в рамках ініціативи Європейського Союзу “Східне партнерство”. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_155 (дата звернення: 10.12.2018).
125. Соглашение о сотрудничестве между Национальным собранием Республики Беларусь и Верховной Радой Украины. URL: <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=10491> (дата звернення: 10.12.2018).
126. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про безвізові поїздки громадян. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_160 (дата звернення: 10.12.2018).
127. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про вільну торгівлю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_007 (дата звернення: 10.12.2018).
128. Угода між Україною та Республікою Білорусь про взаємне визнання права та регулювання відносин власності. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/112_250 (дата звернення: 10.12.2018).
129. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про торговельно-економічне співробітництво. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/112_002 (дата звернення: 10.12.2018).
130. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про уникнення подвійного оподаткування та запобігання ухилення від сплати податків стосовно податків на доходи і майно. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/112_640 (дата звернення: 10.12.2018).
131. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про сприяння та взаємний захист інвестицій. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_694 (дата звернення: 10.12.2018).
132. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про створення міжурядової українсько-білоруської змішаної комісії з питань торговельно-

- економічного співробітництва. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_056 (дата звернення: 10.12.2018).
133. Договір між Україною і Республікою Білорусь про економічне співробітництво на 1999–2008 роки. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_022 (дата звернення: 10.12.2018).
134. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про виробничу і науково-технічну кооперацію. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_032 (дата звернення: 10.12.2018).
135. Меморандум між Кабінетом Міністрів України, Національним банком України і Урядом Республіки Білорусь, Національним банком Республіки Білорусь про напрацювання системи заходів з інтенсифікації двостороннього торговельно-економічного співробітництва в умовах світової фінансово-економічної кризи. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_141 (дата звернення: 10.12.2018).
136. Меморандум про співробітництво між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь в енергетичній сфері. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_165 (дата звернення: 10.12.2018).
137. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про співробітництво з прикордонних і митних питань. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_074 (дата звернення: 10.12.2018).
138. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво прикордонних областей України та Республіки Білорусь. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_006 (дата звернення: 10.12.2018).
139. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про виїзну ярмаркову торгівлю в прикордонних регіонах України та Республіки Білорусь товарами національного виробництва. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_159 (дата звернення: 10.12.2018).
140. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про міжрегіональне та прикордонне співробітництво між Україною та

- Республікою Білорусь. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_190 (дата звернення: 10.12.2018).
141. Договір між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі науки і технологій. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_075 (дата звернення: 10.12.2018).
142. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про принципи співробітництва та умови взаємовідносин в області транспорту. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_076 (дата звернення: 10.12.2018).
143. Здобуття незалежності України 1991. Історія проголошення, документи, свідчення. У 2 т. Т. 1. Житомир: Рута, 2011. 752 с.
144. Здобуття незалежності України 1991. Історія проголошення, документи, свідчення. У 2 т. Т. 2. Житомир: Рута, 2011. 896 с.
145. Україна в ХХ столітті (1900–2000): Зб. документів і матеріалів / Упоряд.: А. Слюсаренко, В. Гусєв, В. Король та ін. К.: Вища школа, 2000. 351 с.
146. Зібрання чинних міжнародних договорів України: Офіційне видання / За заг. ред. А. М. Зленка: В 2-х томах. Т.1.: 1990–1991 рр. К.: Вид-во “Ін Юре”, 2001. 455 с.
147. Україна на міжнародній арені: зб. док. і матер. 1991–1995 рр.: У 2-х кн. Книга 2 / МЗС України; редкол.: Г. Н. Удовенко (відп. ред.) та ін. К.: Юрінком Інтер, 1998. 496 с.
148. Знешня палітыка Беларусі: зб. дак. і матэрыялаў. Т. 9 (2001–2005 гг.) / склад.: У. Е. Снапкоўскі, А. В. Ціхаміраў, А. В. Шарапа. Мінск: БДУ, 2013. 688 с.
149. Государственные границы Беларуси: сб. документов и материалов: в 2 т. Т. 2. (ноябрь 1926 – декабрь 2010) / сост.: В. Е. Снапковский, А. В. Тихомиров, А. В. Шарапо. Минск: БГУ, 2013. 333 с.
150. О визите Министра иностранных дел Беларуси Михаила Хвостова в Украину. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/b2a63123d198a06d.html (дата звернення: 10.12.2018).

151. О рабочей встрече Президента Беларуси А. Лукашенко и Президента Украины Л. Кучмы в Чернигове (сообщение пресс-службы Президента). URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/b9c0038b36fc0b63.html (дата звернення: 10.12.2018).
152. О визите Министра иностранных дел Беларуси в Украину. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/dd0109029477ae75.html (дата звернення: 10.12.2018).
153. Об участии Министра иностранных дел Республики Беларусь Сергея Мартынова в трехсторонней встрече глав внешнеполитических ведомств Беларуси, Украины и Литвы. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/ff5938445610e6f5.html (дата звернення: 10.12.2018).
154. Щодо візиту Міністра закордонних справ К. Грищенка до Республіки Білорусь. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/> (дата звернення: 10.12.2018).
155. Офіційний візит Президента Республіки Білорусь О. Г. Лукашенка в Україну 17–18 червня 2013 р. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1168-brifing-v-mzs> (дата звернення: 10.12.2018).
156. Офіційний візит Прем'єр-міністра України М. Азарова до Республіки Білорусь. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1182-brifing-v-mzs> (дата звернення: 10.12.2018).
157. Відкриття першого прикордонного знаку на українсько-білоруському державному кордоні за участю Міністра закордонних справ України Л. Кожари. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1188-brifing-v-mzs> (дата звернення: 10.12.2018).
158. О белорусско-украинских переговорах по вопросу применения ограничительных мер во взаимной торговле. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/b4e280c33125fdce.html. (дата звернення: 10.12.2018).

159. О 20-м заседании Межправительственной Белорусско-Украинской смешанной комиссии по вопросам торгово-экономического сотрудничества. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/eb3970d7d35b322b.html (дата звернення: 10.12.2018).
160. Ответы заместителя Министра иностранных дел Республики Беларусь Александра Гурьянова на вопросы журналистов в ходе пресс-конференции на тему: “Итоги внешней торговли в 2011 году”. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/cd91c78b6a87855c.html (дата звернення: 10.12.2018).
161. Підсумки участі Першого Віце-прем’єр-міністра України С. Арбузова у 22-му засіданні Міжурядової українсько-білоруської змішаної комісії з питань торговельно-економічного співробітництва 22 травня ц. р. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1168-brifing-v-mzs> (дата звернення: 10.12.2018).
162. Офіційна позиція України щодо розвитку відносин з Білоруссю. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/503-oficijna-pozicija-ukrajini-shhodo-rozvitku-vidnosin-z-bilorussyu> (дата звернення: 13.07.2017).
163. Материалы брифинга и. о. начальника управления информации – пресс-секретаря МИД А. А. Попова, проведенного для представителей СМИ 2 февраля 2006 г. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/a9918f0f728a7b09.html (дата звернення: 10.12.2018).
164. Материалы брифинга начальника управления информации – пресс-секретаря МИД Андрея Попова, проведенного для представителей СМИ 2 октября 2008 года. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/c1e51e6a9ca3978b.html (дата звернення: 10.12.2018).
165. Материалы брифинга начальника управления информации – пресс-секретаря МИД А. В.Савиных, проведенного для представителей СМИ.

- URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/c5038a1f55460197.html (дата звернення: 10.12.2018).
166. Матеріали брифінга начальника управління інформації – прес-секретаря МІД А. В. Савиних, проведеного для представителів СМІ.
URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/b091ff58f0122b26.html (дата звернення: 10.12.2018).
167. Матеріали брифінга начальника управління інформації – прес-секретаря МІД Андрія Савиних, проведеного для представителів СМІ 6 грудня 2012 року. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/a2534db213016018.html (дата звернення: 10.12.2018).
168. Стенограма брифінгу речника МЗС України Є. Перебийноса.
URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1239-stenograma-brifingu-rechnika-mzs-ukrajini-jererebijnosa> (дата звернення: 10.12.2018).
169. Стенограма брифінгу речника МЗС України Є. Перебийноса.
URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1256-stenograma-brifingu-rechnika-mzs-ukrajini-jererebijnosa> (дата звернення: 10.12.2018).
170. Стенограмма подхода к прессе Министра иностранных дел Республики Беларусь Сергея Мартынова в рамках рабочего визита в Минск Министра иностранных дел Украины Петра Порошенко (19 октября 2009 года, МИД Беларуси). URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/c633528eb8257727.html (дата звернення: 10.12.2018).
171. Ответы начальника управления информации – прес-секретаря МІД Дмитрия Мирончика на вопросы журналистов 27 февраля 2014 г. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/c418deba4a8c9dfc.html (дата звернення: 10.12.2018).
172. Інтерв'ю Міністра іноземних справ Республіки Білорусь С. Мартынова журналу “Білоруськая думка” (№ 3 от марта 2008 года). URL: <http://mfa.gov.by/press/smi/beba67494cbe5bd2.html> (дата звернення: 10.12.2018).

173. Украина — Беларусь: время совместных проектов.
URL: <https://belarus.mfa.gov.ua/ua/press-center/publications/703-ukraina--belarusy-vremya-sovmestnyh-projektov> (дата звернення: 10.12.2018).
174. Интерв'ю Посла України в Республіці Білорусь.
URL: <https://belarus.mfa.gov.ua/ua/press-center/publications/701-intervju-posla-ukrajini-v-respublici-bilorusy> (дата звернення: 10.12.2018).
175. Интервью Чрезвычайного и Полномочного Посла Республики Беларусь в Украине Валентина Величко, январь 2013 г. URL: <http://mfa.gov.by/press/smi/c305eb6856ca91d6.html> (дата звернення: 10.12.2018).
176. Интервью Чрезвычайного и Полномочного Посла Республики Беларусь в Украине Валентина Величко журналу “Народный депутат” (Украина), август 2013 г. URL: <http://mfa.gov.by/press/smi/c87de313c0d5ffe2.html> (дата звернення: 10.12.2018).
177. Интервью Чрезвычайного и Полномочного Посла Беларуси в Украине Валентина Величко Международному журналу “Банкирь” (декабрь, 2014). URL: <http://mfa.gov.by/press/smi/f3f9d668c40b48a4.html> (дата звернення: 10.12.2018).
178. Александр Лукашенко встретился с Юрием Ехануровым. 18 октября 2005 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/aleksandr-lukashenko-vstretilsja-s-juriem-ehanurovym-2303/ (дата звернення: 10.12.2018).
179. Стенограмма пресс-конференции представителям средств массовой информации Украины. 23 ноября 2006 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/stenogramma-press-konferentsii-predstaviteljam-sredstv-massovoj-informatsii-ukrainy-5928/ (дата звернення: 10.12.2018).
180. Беларуси и Украине необходимо сохранить высокую динамику торгово-экономических отношений. 20 января 2009 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/belarusi-i-ukraine-neobходимо-soxranit-

- vysokuju-dinamiku-torgovo-ekonomicheskix-otnoshenij-2979/ (дата звернення: 10.12.2018).
181. Беларусь и Украина должны сохранить имеющийся уровень торгово-экономического взаимодействия. 6 мая 2009 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/belarus-i-ukraina-dolzheny-soxranit-imejuschijsja-uroven-torgovo-ekonomicheskogo-vzaimodejstvija-2931/ (дата звернення: 10.12.2018).
182. Александр Лукашенко встретился с Министром иностранных дел Украины Петром Порошенко. 19 октября 2009 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/aleksandr-lukashenko-vstretilsja-s-ministrom-inostrannyx-del-ukrainy-petrom-poroshenko-4863/ (дата звернення: 10.12.2018).
183. Отношения Беларуси и Украины все больше приобретают характер стратегического партнерства. 6 ноября 2009 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/otnoshenija-belarusi-i-ukrainy-vse-bolshe-priobretajut-xarakter-strategicheskogo-partnerstva-4850/ (дата звернення: 10.12.2018).
184. 29 апреля Александр Лукашенко встретился с Президентом Украины Виктором Януковичем. 29 апреля 2010 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/29-aprelja-aleksandr-lukashenko-vstretilsja-s-prezidentom-ukrainy-viktorom-janukovichem-5119/ (дата звернення: 10.12.2018).
185. 19 мая Александр Лукашенко встретился с Премьер-министром Украины Николаем Азаровым. 19 мая 2011 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/19-maja-aleksandr-lukashenko-vstretilsja-s-premjer-ministrom-ukrainy-nikolaem-azarovym-5244/ (дата звернення: 10.12.2018).
186. Беларусь заинтересована в активном развитии взаимодействия с Украиной. 18 июня 2013 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/belarus-zainteresovana-v-

- aktivnom-razvitii-vzaimodejstvija-s-ukrainoj-6313/ (дата звернення: 10.12.2018).
187. Интервью Президента Республики Беларусь А. Г. Лукашенко программе “Шустер LIVE”. 28 марта 2014 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/intervjju-prezidenta-respubliki-belarus-aglukashenko-programme-shuster-live-8387/ (дата звернення: 10.12.2018).
188. Александр Лукашенко встретился с исполняющим обязанности Президента Украины Александром Турчиновым. 29 марта 2014 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/proxodit-vstrecha-prezidenta-belarusi-aleksandra-lukashenko-i-ispolnjajuscheho-objazannosti-prezidenta-8388/ (дата звернення: 10.12.2018).
189. Встреча президентов стран таможенной “тройки”, Украины и высоких представителей Евросоюза. 26 августа 2014 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/vstrecha-prezidentov-stran-tamozhennoj-trojki-ukrainy-i-vysokix-predstavitelej-evrosojuza-9627/ (дата звернення: 10.12.2018).
190. Заявление Президента Республики Беларусь Александра Лукашенко для СМИ по итогам встречи президентов стран таможенной “тройки”, Украины и высоких представителей Евросоюза. 26 августа 2014 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/zajavlenie-prezident-respubliki-belarus- (дата звернення: 10.12.2018).
191. Телефонный разговор с Президентом Украины Петром Порошенко. 6 сентября 2014 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/telefonnyj-razgovor-s-prezidentom-ukrainy-petrom-poroshenko-9741/ (дата звернення: 10.12.2018).
192. Виктор Янукович провел переговоры с главой правительства Беларуси Геннадием Новицким. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/ru/publish/article?art_id=1195583&cat_id=33695 (дата звернення: 10.12.2018).

193. Політичні відносини між Україною та Білоруссю. URL: <https://belarus.mfa.gov.ua/ua/ukraine-by/diplomacy> (дата звернення: 10.12.2018).
194. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Білоруссю. URL: <https://belarus.mfa.gov.ua/ua/ukraine-by/trade> (дата звернення: 10.12.2018).
195. Культурно-гуманітарне співробітництво між Україною та Білоруссю. URL: <https://belarus.mfa.gov.ua/ua/ukraine-by/cultural> (дата звернення: 10.12.2018).
196. Договірні-правова база між Україною та Білоруссю. URL: <http://belarus.mfa.gov.ua/ua/ukraine-by/legal-acts> (дата звернення: 10.12.2018).
197. Зленко А. М. Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін. Харків: Фоліо, 2003. 559 с.
198. Голубець М. А. Біловезька зустріч, напередодні та опісля (доповнене видання до 20-ї річниці підписання Угоди про створення Співдружності незалежних держав). Львів: Моноскрипт, 2011. 85 с.
199. Дементей Н. И. Уроки жизни. Минск: БЕЛТА, 2005. 272 с.
200. Кебич В. Ф. Искушение властью: из жизни премьер-министра. Минск: Парадокс, 2008. 480 с.
201. Кравченко П. К. Беларусь на распутье, или Правда о Беловежском соглашении. Записки дипломата и политика. Москва: Время, 2006. 456 с.
202. Внешняя торговля Республики Беларусь. Статистический сборник. Минск: Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2012. 402 с.
203. Внешняя торговля Республики Беларусь. Статистический сборник. Минск: Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2013. 314 с.
204. Внешняя торговля Республики Беларусь 2009–2013 гг. Статистический сборник. Минск: Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2014. 312 с.
205. Беларусь и страны СНГ. 2012 год. Минск: Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2013. 84 с.

206. Беларусь и страны СНГ. 2013 год. Минск: Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2014. 81 с.
207. Беларусь и страны СНГ. I полугодие 2014 года. Минск: Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2014. 71 с.
208. Беларусь и страны мира. Статистический сборник. Минск: Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2014. 385 с.
209. Лукашенко обвинил Ющенко во вмешательстве во внутренние дела Беларуси. URL: <http://korrespondent.net/world/119165-lukashenko-obvinil-yushchenko-vo-vmeshatelstve-vo-vnutrennie-dela-belarusi> (дата звернення: 10.12.2018).
210. ООН засудила Білорусь за систематичне порушення прав людини. URL: <http://ua.korrespondent.net/world/256339-oon-zasudila-bilorus-za-sistematichne-porushennya-prav-lyudini-rosiya-i-bilorus-obureni-pozicieyu-ukrayi> (дата звернення: 10.12.2018).
211. В Україну едет прем'єр Беларусі. URL: <https://korrespondent.net/ukraine/politics/867061-v-ukrainu-edet-premer-belarusi> (дата звернення: 10.12.2018).
212. Лукашенко звинуватив Януковича у вошивості, а Баррозу назвав козлом. URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2011/04/26/6141721/?attempt=1> (дата звернення: 10.12.2018).
213. Александр Лукашенко: “Обновление страны – путь к успеху и процветанию”. URL: <http://nardepjournal.com/article/2013/93/Aleksandr-Lukashenko-OBNOVLENIE-STRANY-PUT-K-USPEHU-I-PROCVETANIU> (дата звернення: 10.12.2018).
214. Еженедельник 2000. URL: <https://www.2000.ua/arhiv-nomerov/ezhenedelnik-2000/> (дата звернення: 10.12.2018).
215. Урядовий кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/> (дата звернення: 10.12.2018).

216. Україна не присоєдналась к странам ЕС, осудивши режим Лукашенко. URL: <https://www.rbc.ua/rus/digests/ukraina-ne-prisoedinilas-k-stranam-es-osudivshim-rezhim-16022011091000> (дата звернення: 10.12.2018).
217. Лукашенко: Запад и США держат Україну на коротком поводке. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/lukashenko-zapad-i-ssha-derzhat-ukrainu-na-korotkom-povodke-18062011164500> (дата звернення: 10.12.2018).
218. Порошенко дотримає свого слова щодо цілісності України, – Лукашенко. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/poroshenko-sderzhit-slovo-otnositelno-tselostnosti-ukrainy--07062014120800> (дата звернення: 10.12.2018).
219. Ющенко провёл встречу с премьером Беларуси. URL: <http://qha.com.ua/ru/politika/yuschenko-provel-vstrechu-s-premerom-belarusi/48717/> (дата звернення: 10.12.2018).
220. Посол України Безсмертний відвідав скандальну інавгурацію Лукашенка. URL: <http://news.tochka.net/ua/58363-posol-ukrainy-bezsmertnyu-posetil-skandalnuyu-inauguratsiyu-lukashenko/> (дата звернення: 10.12.2018).
221. Посол Безсмертний розкритикував методи Лукашенка. URL: <http://news.tochka.net/ua/59945-posol-bezsmertnyu-raskritikoval-metody-lukashenko/> (дата звернення: 10.12.2018).
222. Послу Безсмертному дорікнули за критику Лукашенка. URL: <http://news.tochka.net/ua/60003-posla-bessmertnogo-otchitali-za-kritiku-lukashenko/> (дата звернення: 10.12.2018).
223. Білорусь скоротила імпорт нафти з Росії на 41%. URL: <https://ukranews.com/ua/news/73057-bilorus-skorotylya-import-nafty-z-rosii-na-41> (дата звернення: 10.12.2018).
224. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. 744 с.
225. Калакура Я. С. Українська історіографія: Курс лекцій. Київ: Генеза, 2004. 496 с.
226. Суботін А. Зовнішня політика // Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т. Київ, 2004. Т. 1. С. 458.

227. Суботін А. Міжнародні відносини // Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т. Київ, 2004. Т. 2. С. 100.
228. Дудченко М., Рубцова М. Міжнародні економічні відносини // Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т. Київ, 2004. Т. 2. С. 100–101.
229. Пивоваров А. Проблема стратегічного партнерства в зовнішньополітичній діяльності України: автореф. дис. ...канд. пол. наук: спец.: 23.00.04 “Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку”. Чернівці, 2009. 20 с.

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ НОВОЇ МОДЕЛІ УКРАЇНСЬКО-БІЛОРУСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

2.1. Історичні передумови та періодизація українсько-білоруських взаємин

Формування нового українсько-білоруського міждержавного співробітництва стало можливим завдяки докорінним змінам як міжнародного, так і внутрішнього характеру наприкінці ХХ ст. Розпад Радянського Союзу, поява незалежних України та Білорусі як повноправних суб'єктів міжнародних відносин, геополітичне розташування, територіальна близькість, тісні економічні зв'язки та взаємний інтерес створили сприятливі передумови для налагодження українсько-білоруських взаємин. За роки незалежності відносини між Україною та РБ переросли у тісне політичне, торговельно-економічне, культурно-гуманітарне співробітництво й характеризуються як стратегічні. Разом з тим, сучасні українсько-білоруські взаємини не можна назвати простими й однозначними, а відтак вироблення стратегії наших відносин на майбутнє є першочерговим завданням для обох країн.

На наш погляд, чинники, що сприяли переходу українсько-білоруських взаємин з міжреспубліканського на міждержавний рівень мали як зовнішній, так і внутрішній характер. Формування міждержавних відносин України та Білорусі відбувалося, з одного боку, під впливом глобальних трансформаційних процесів у Європі, оскільки обидві держави є невід'ємними складовими східноєвропейського геополітичного простору та повноцінними суб'єктами міжнародної політики, а з іншого – викликані внутрішніми суспільно-політичними та соціально-економічними обставинами. На думку автора, основні передумови для становлення сучасних українсько-білоруських міждержавних зв'язків склалися впродовж 1990–1991 рр.

Тривалий час українсько-білоруське співробітництво відбувалося в складних історичних умовах, оскільки майже 70 років (з 1922 до 1991 рр.) Україна та РБ перебували у складі єдиної держави – СРСР. Зважаючи на те, що Радянський Союз був тоталітарною державою, українсько-білоруські зв'язки здійснювалися лише за посередництва союзного центру, який визначав основні напрямки співпраці між республіками. Україна та Білорусь гостро відчували відсутність державного суверенітету, а це, у свою чергу, гальмувало розвиток двосторонніх зв'язків й унеможлиблювало вироблення власної стратегії українсько-білоруських відносин [1, с. 144].

Наприкінці 80-х рр. ХХ ст. становище Радянського Союзу значно погіршилося. Ставало дедалі очевиднішим, що зберегти без суттєвих змін порядок, який існував у СРСР було неможливо. Однак розпочаті радянським керівництвом економічні та політичні реформи зазнали невдачі. Наслідком цих невдалих перетворень стало посилення дезінтеграційних тенденцій у всіх республіках Радянського Союзу [1, с. 144].

За таких умов, 16 липня 1990 р. Україна і 27 липня 1990 р. Білорусь проголосили Декларації про державний суверенітет. Проголошення суверенітету стало першим кроком на шляху до незалежності обох республік, а також дозволило Україні та Білорусі виробити принципово нові засади зовнішньополітичного курсу, що сприяло налагодженню прямих двосторонніх політичних контактів [2, с. 56].

Головні принципи та пріоритети зовнішньої політики України були визначені в Декларації про державний суверенітет України [3, с. 289]. Зокрема, Україна проголошувалася суб'єктом міжнародного права, який здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій [4]. Ці основні засади Декларації про державний суверенітет визначили стратегію зовнішньополітичного курсу України, а відтак було закладено базу для виходу України на міжнародну арену [3, с. 289].

Першим документом, що визначив зовнішньополітичну стратегію РБ, стала Декларація про державний суверенітет БРСР, прийнята 27 липня 1990 р. Вона закріпила право білоруської нації на самовизначення і проголосила незалежність Білорусі у зовнішніх відносинах [5, с. 103]. Так, згідно Декларації, Білорусь проголошувалася суверенною державою, яка має право проводити незалежну зовнішню політику, її територія – неподільною і недоторканою, а всі питання стосовно кордонів повинні були вирішуватися на основі взаємних угод між Білоруссю та сусідніми країнами [6].

Важливу роль у формуванні українсько-білоруського міждержавного співробітництва відіграли переговори між делегаціями УРСР і БРСР, які відбулися 17 жовтня 1990 р. в Києві [1, с. 145]. Сторони розглянули широке коло питань, зокрема, двосторонні відносини у нових політичних реаліях. За підсумками переговорів була прийнята постанова: “УРСР і БРСР, ґрунтуючись на вікових традиціях братерства і взаємодопомоги, реалістично оцінюючи політичну та соціально-економічну ситуацію в обох республіках, висловлюють переконаність у необхідності подальшого зміцнення взаємовигідного політичного, економічного, науково-технічного та культурного співробітництва між ними як суверенними державами” [2, с. 56]. Можна зробити висновок, що вже наприкінці 1990 р. були створені сприятливі передумови для того, щоб Україна та Білорусь проводили незалежну зовнішню політику і будували двосторонні відносини на принципах суверенітету, рівноправності та стратегічного партнерства. Цьому, в значній мірі, посприяли кризові та відцентрові тенденції, які охопили Радянський Союз у 1990 р.

На міжнародній арені, незалежна від союзного центру спільна українсько-білоруська діяльність розпочалася в рамках ООН [1, с. 145]. У жовтні 1990 р. в рамках Генеральної Асамблеї ООН українська та білоруська делегації, незважаючи на спротив Москви, стали ініціаторами резолюції із чорнобильської проблеми. Скоординовані дії дипломатів обох республік дозволили 4 грудня 1990 року прийняти перший нормативно-правовий акт – “Міжнародне співробітництво у справі пом’якшення наслідків аварії на Чорнобильській атомній електростанції”

[7, с. 73]. Варто зазначити, що ця перемога молодій українській та білоруській дипломатії відіграла важливу роль у формуванні українсько-білоруських дипломатичних відносин на нових засадах, оскільки їх чіткі та скоординовані дії переконали міжнародну спільноту в тому, що їх слід розцінювати як представників суверенних держав.

Документом, що сприяв становленню сучасних міждержавних українсько-білоруських відносин стало підписання 29 грудня 1990 р. Договору між УРСР і БРСР [8]. У цьому документі сторони визнали одна одну суверенними державами і зобов'язалися утримуватися від дій, що можуть зашкодити їх територіальній цілісності; гарантували громадянам, які проживали на територіях обох країн, після прийняття сторонами законів про громадянство право мати громадянство тієї країни, на території якої вони проживають; надали гарантії жителям сусідньої держави на рівні зі своїми громадянами права і свободи відповідно до законодавства, що діяло, та їх однаковий правовий захист; домовилися розвивати рівноправне і взаємовигідне співробітництво в галузі політики, економіки, освіти, культури, охорони здоров'я, екології, науки, техніки, торгівлі [8].

Крім того, відповідно до статті 15, сторони домовилися обмінятися повноважними представництвами і закріпити порядок обміну спеціальною угодою [8]. В цей же день, 29 грудня 1990 р., був підписаний протокол про консультації між МЗС УРСР і МЗС БРСР, в якому обидві сторони домовилися регулярно проводити переговори і консультації на рівні міністрів закордонних справ з міжнародних питань, які становлять для них взаємний інтерес, а також з питань двосторонніх відносин та європейського співробітництва. Також сторони зобов'язалися приділяти особливу увагу координації своїх зусиль щодо отримання міжнародної підтримки в справі мінімізації наслідків аварії на ЧАЕС [9].

Договір між УРСР і БРСР набрав юридичної сили 31 серпня 1991 р., коли відбувся обмін грамотами про ратифікацію [10]. Міністр закордонних справ Білорусі П. Кравченко прокоментував початок дії договору наступним чином: “Сьогодні відбулася важлива подія. Вона означає, що БРСР і Україна взаємно

визнали одна одну зі всіма наслідками, що з цього випливають” [2, с. 57]. Слід наголосити, що договір між УРСР і БРСР від 29 грудня 1990 р. став не лише важливою передумовою для переходу до повноцінного міждержавного співробітництва, а й залишався основним нормативно-правовим актом, який регулював українсько-білоруські взаємини впродовж 1991–1995 рр. (17 липня 1995 р. був підписаний Договір про дружбу, добросусідство і співробітництво між Україною і Республікою Білорусь) [1, с. 146].

Події 1991 р. розвивалися непередбачувано [2, с. 58]. Чинності конституційного закону Декларація про державний суверенітет БРСР набула відразу після серпневих подій 1991 р. в Москві. Відповідне рішення Верховна Рада БРСР прийняла 25 серпня 1991 р. і одночасно оголосила економічну і політичну незалежність Білорусі. Вже через кілька тижнів, 19 вересня 1991 р., Верховна Рада БРСР прийняла Закон, згідно з яким БРСР перейменувалася в Республіку Білорусь [11, с. 52]. 2 жовтня 1991 р. Верховна Рада Республіки Білорусь затвердила заяву “Про напрями зовнішньополітичної діяльності Республіки Білорусь”, в якій підтвердила дотримання молодого державою статуту ООН, Загальної декларації прав людини, міжнародних договорів. Її прийняття передувало виступу міністра закордонних справ Республіки Білорусь П. Кравченка на 46-й сесії Генеральної Асамблеї ООН в Нью-Йорку, що відбулася 26 вересня 1991 р. Міністр сформулював 8 основних пріоритетів зовнішньої політики РБ, серед яких виділив необхідність досягнення Білоруссю реальної незалежності і суверенітету, а також взаємодію зі всіма республіками СРСР у створенні єдиного економічного простору і нового союзу суверенних держав [12, с. 34]. Варто зазначити, що виголошені міністром пріоритети, стали передумовою для розвитку двосторонніх українсько-білоруських відносин.

“Акт про незалежність України”, прийнятий Верховною Радою республіки 24 серпня 1991 р., відкрив нову добу в історії української державності. Україна відмовилася від участі в діяльності будь-яких міжреспубліканських структур, які можуть загрожувати її суверенітету і дотримувалася дії виключно власних законів

[3, с. 290]. Останній крок до незалежності України було зроблено 1 грудня 1991 р., коли відбувся референдум і вибори президента [2, с. 60].

Після проведення референдуму Верховна Рада України 5 грудня 1991 р. прийняла звернення “До парламентів і народів світу”, в якому зазначила: “1 грудня 1991 р. народ України вільним волевиявленням підтвердив Акт проголошення незалежності України... Договір 1922 р. про утворення Союзу РСР Україна вважає стосовно себе недіючим... Україна буде демократичну, правову державу і спрямовуватиме свою зовнішню політику на зміцнення миру і безпеки у світі, а також на активізацію міжнародного співробітництва в розв’язанні глобальних проблем. Зовнішня політика України буде базуватися на загально визнаних принципах міжнародного права” [13]. Таким чином, поява незалежної України, за слушним зауваженням М. Рабчука, змінила ситуацію не лише в регіоні, але й у цілій Європі [14].

З’ясовуючи передумови становлення міждержавних українсько-білоруських відносин неможливо, на нашу думку, не проаналізувати події, які відбулися 7–8 грудня 1991 р. у Біловезькій Пущі (РБ). 7 грудня 1991 р. новообраний Президент України Л. Кравчук здійснив візит у РБ [2, с. 60]. Через день, 8 грудня 1991 р. в урядовій резиденції “Віскулі” (РБ) відбулися переговори між делегаціями трьох держав (Росія, Україна, Білорусь), в результаті яких була підписана угода, яка де-юре ліквідувала Радянський Союз [7, с. 143]. Коли стало зрозуміло, що СРСР більше не існує, то російська делегація на чолі з Б. Єльциним відразу ж запропонувала створити новий видозмінений союз. Однак Л. Кравчук виступив проти такої ініціативи росіян, мотивуючи своє рішення тим, що Україна на референдумі 1 грудня вже визначила свій шлях, і цей шлях – незалежність [7, с. 153–154]. Проте Голова Ради Міністрів України В. Фокін, наводячи економічні аргументи міжреспубліканських зв’язків, зумів переконати Л. Кравчука подумати над новим міждержавним об’єднанням колишніх радянських республік. Білоруська делегація також підтримувала ідею створення нового союзу, хоча і не проявляла ніякої активності у переговорах з Україною [7, с. 155–156].

Результатом цих дискусій стало підписання РБ, РФ та Україною 8 грудня 1991 р. Угоди про створення СНД [15]. У тексті договору, зокрема, зазначалося: “Ми, Республіка Білорусь, Російська Федерація, Україна утворюємо Співдружність Незалежних Держав і гарантуємо розвивати рівноправне і взаємовигідне співробітництво своїх народів і держав у галузі політики, зокрема, координувати зовнішньополітичну діяльність, співпрацювати у формуванні і розвитку спільного економічного простору...” [15]. Таким чином, тристороння зустріч української, російської та білоруської делегацій мала важливі геополітичні наслідки для Європейського континенту і в подальшому вплинула на глобальний рівень системи міжнародних відносин у світі. Крім того, Біловезька угода стала важливою передумовою для формування міждержавних зв'язків на пострадянському просторі.

Відносини між Україною та РБ після здобуття незалежності в 1991 р. отримали значний імпульс для розвитку. На думку автора, важливість співробітництва України та РБ базується на чотирьох чинниках, які є спільними для обох країн:

1) історико-географічному. Україна і РБ розташовані у Східній Європі і мають тривалий досвід співіснування у спільних державних утвореннях – Київській Русі, Великому Князівстві Литовському, Речі Посполитій, Російській імперії та Радянському Союзу. Обидві країни – безпосередні сусіди, між якими впродовж еволюції їх взаємин були відсутні серйозні протиріччя [1, с. 147];

2) політичному. Україна і РБ – держави, які пов'язані спільною історією, мають довгий взаємний кордон і сприятливе геополітичне розташування. Обидві держави знаходяться на перетині важливих торговельних шляхів і виступають своєрідним форпостом як між Росією і Європейським Союзом, так і між державами Балто-Чорноморського регіону [1, с. 147];

3) економічно-господарському. Україну і РБ впродовж майже 70 років поєднували тісні господарські зв'язки на міжгалузевому і виробничому рівнях, що обумовлено довгим перебуванням у складі раніше єдиного господарського комплексу СРСР. Обидві держави після розпаду Радянського Союзу були

особливо зацікавлені в збереженні та розширенні двосторонніх економічних взаємин, що історично склалися, і розглядали одна одну як перспективний і надійний ринок збуту для своєї продукції. Крім того, Україна становила інтерес для Білорусі і як держава, що володіє значними сировинними ресурсами [2, с. 7];

4) культурно-гуманітарному. Обидві держави пов'язані близькістю культур, історичних традицій, етнічною спорідненістю народів. Україна і РБ з огляду на політичні зміни 1990–1991 рр. прагнули зберегти ідентичність національних груп в обох республіках й інтегруватися у загальноєвропейський культурний простір [1, с. 147–148].

Отже, українсько-білоруські взаємини мають обґрунтовані передумови та взаємний практичний інтерес. Вигідне геополітичне розташування, а також прагнення обох держав зберегти тісні політичні, економічні, та культурно-гуманітарні зв'язки стали об'єктивними передумовами для інтенсифікації двостороннього міждержавного співробітництва. Враховуючи згадані чинники формування сучасних українсько-білоруських відносин, РБ можна вважати одним із найоптимальніших партнерів України на пострадянському просторі. Варто зазначити, Україна і Білорусь почали формувати стратегію своїх міждержавних відносин на засадах міжнародного права, без претензій на території, що дозволило з часом вийти на рівень стратегічного партнерства.

Аналіз основних передумов становлення та розвитку сучасних міждержавних українсько-білоруських відносин автор вважає неповним без розгляду основних етапів їх двосторонніх взаємин. Загальноприйнятої періодизації українсько-білоруського міждержавного співробітництва нині не існує. Більше того, вироблення її навряд чи взагалі можливе, оскільки, на думку фахівців, суперечки про періодизацію триватимуть до того часу, доки існуватиме історична наука [2, с. 52]. Однак, за слушним зауваженням Д. Юрчака, є низка особливостей розвитку міждержавних взаємин у різні роки, що дозволяє виокремити кілька окремих етапів, які сприятимуть повнішому вивченню співробітництва двох держав у пострадянський період [2, с. 52].

Дотримуючись поширеного підходу в українській та білоруській історіографії, основним критерієм якого при виокремленні етапів двостороннього співробітництва і їх хронологічних рамок, можна вважати базові договори, які уклалися між країнами. На думку білоруського дослідника Д. Юрчака, для українсько-білоруських відносин базовими є Договір між БРСР і УРСР від 29 грудня 1990 р. та Договір про дружбу, добросусідство і співробітництво від 17 липня 1995 р. Разом з тим, виділені два етапи співпраці та їх хронологічні рамки не відображають реальної динаміки розвитку політичних і торговельно-економічних відносин України та РБ у пострадянський період, оскільки кількісні та якісні зміни в двосторонніх відносинах були зумовлені не змістом договірної бази, а її практичною реалізацією [2, с. 52]. Можна зробити висновок, що окреслений критерій поділу співробітництва на етапи і має право на існування, але не є основою для відображення реального стану двостороннього українсько-білоруського співробітництва.

Критерієм періодизації новітнього українсько-білоруського міждержавного співробітництва вважають активність зовнішньополітичної діяльності України та Республіки Білорусь. В українській історіографії умовно виділяють п'ять етапів зовнішньополітичної діяльності: перший етап – 1991–1994 рр.; другий етап – 1994–2004 рр; третій етап – 2005–2010 рр.; четвертий етап – 2010–2013 рр.; п'ятий етап – з 2014 року. Слід зазначити, що періодизація зовнішньої політики України безпосередньо пов'язана з президентами держави, оскільки, за Конституцією, саме Президент забезпечує керівництво зовнішньополітичною діяльністю [16]. Білоруська історіографія виділяє два етапи зовнішньої політики РБ: етап парламентської республіки – 1991–1994 рр.; етап президентської республіки – з 1994 року. Таким чином, умовна періодизація зовнішньополітичної діяльності Республіки Білорусь залежить від типу політичного режиму в країні [17, с. 405]. Зауважимо, що, на наш погляд, окреслений підхід до періодизації сучасних українсько-білоруських відносин враховує лише внутрішньополітичні зміни в обох державах і не може показати всієї динаміки пострадянського українсько-білоруського співробітництва, а відтак потребує коригування та деталізації.

На думку автора, основними критеріями є кількісні та якісні зміни у політичному діалозі двох країн, особливості внутрішньополітичного становища України та РБ, які впливали на їх зовнішньополітичну орієнтацію, а також зовнішні чинники, які визначали специфіку співробітництва двох країн. Аналізуючи хронологію українсько-білоруських відносин упродовж 1991–2014 рр., можна стверджувати, що вони характеризувалися змінною інтенсивністю. Зауважимо, що відносини між Україною та РБ зазнали еволюції, і на сучасному етапі визначаються як стратегічні. Динаміка українсько-білоруських взаємин розгорталася за висхідним шляхом: від налагодження міждержавного співробітництва до найінтенсивніших двосторонніх політичних зв'язків, від добросусідських відносин до стратегічного партнерства [1, с. 149]. На основі зазначених критеріїв, спираючись, в першу чергу, на особливості політичних контактів, у сучасних відносинах двох держав можна, на нашу думку, виділити наступні етапи:

1) у контексті першого відбулося становлення та налагодження двосторонніх взаємин, від офіційного визнання РБ України 24 грудня 1991 р. до обрання Президентом України Л. Кучми, а Білорусі – О. Лукашенка 10 липня 1994 р. Саме впродовж грудня 1991 – липня 1994 рр. було закладено основу міждержавного співробітництва, визначені пріоритетні напрямки двосторонньої співпраці, формувалася договірно-правова база, налагоджені прямі політичні контакти. Вагому роль у становленні міждержавних українсько-білоруських відносин за вказаний період відіграла робота посольств обох республік, що сприяла виробленню нової стратегії розвитку міждержавних взаємин;

2) другий етап (липень 1994–1995 рр.) позначений активізацією двосторонніх політичних контактів, підписанням Договору про дружбу, добросусідство і співробітництво між Україною та РБ [1, с. 149];

3) упродовж третього етапу (1996 р.) спостерігалось погіршення міждержавних відносин, яке було зумовлене активізацією російсько-білоруського співробітництва, участю громадян України разом із представниками білоруської

опозиції у антипрезидентському мітингу “Чорнобильський шлях – 96”, та зміною внутрішньополітичного устрою РБ [18, с. 107];

4) для четвертого етапу (1997 р. – перша половина 1999 р.) характерні стабілізація та пожвавлення двосторонніх взаємин, нагромадження договірно-правової бази [1, с. 149];

5) криза в українсько-білоруських міждержавних взаєминах (друга половина 1999 р.) була викликана підтримкою білоруським керівництвом лівих сил в умовах президентської кампанії в Україні, а також неадекватним сприйняттям з білоруського боку рішення української сторони відкликати запрошення Президенту Республіки Білорусь О. Лукашенку на конференцію-самміт “Балто-Чорноморське співробітництво: до інтегрованої Європи ХХІ ст. без розподільчих ліній” [19, арк. 26];

6) розширення двостороннього співробітництва (2000–2004 рр.), коли відбулася активізація політичних та економічних взаємин, поповнилася договірно-правова база;

7) погіршення міждержавних українсько-білоруських відносин (2005–2008 рр.) було обумовлене “Помаранчевою революцією” в Україні та зміною геополітичного курсу, який не передбачав поглиблення міждержавних політичних відносин з колишніми республіками СРСР. Зауважимо, що впродовж 2005–2008 рр., незважаючи на політичні розбіжності мало місце розширення двостороннього економічного співробітництва;

8) пожвавлення двосторонніх відносин та їх трансформація на рівень стратегічного партнерства (2009 – початок 2010 рр.) [1, с. 149–150];

9) криза у міждержавному співробітництві (грудень 2010–2011 рр.) призвела до погіршення двосторонніх відносин, що було зумовлене критикою українським керівництвом президентської кампанії в Білорусі у грудні 2010 р., а також резонансними заявами Президента РБ О. Лукашенка на адресу керівництва України і ЄС [20, с. 10];

10) упродовж десятого етапу (2012–2013 рр.) Україна та РБ підходили до співробітництва прагматично, наповнювали конкретним змістом раніше досягнуті двосторонні домовленості;

11) міждержавні відносини в нових геополітичних реаліях (листопад 2013–2014 рр.) були обумовлені Революцією Гідності та російською агресією щодо України [1, с. 150].

Детальніше на виділених етапах ми зупинимося в наступних розділах дослідження, що дасть змогу з'ясувати динаміку політичного та економічного співробітництва між Україною та РБ.

Таким чином, становлення сучасних українсько-білоруських міждержавних відносин відбулося завдяки докорінним змінам у світі наприкінці ХХ ст. Розпад Радянського Союзу, поява нових незалежних держав, сприятливе геополітичне розташування, територіальна близькість, а також прагнення України та РБ зберегти тісні політичні, економічні та культурно-гуманітарні зв'язки створили об'єктивні передумови для формування й розвитку сучасних українсько-білоруських відносин. Упродовж 1991–2014 рр. українсько-білоруські взаємини пройшли шлях від становлення до стратегічного партнерства. У міждержавних відносинах протягом досліджуваного часу можна виокремити одинадцять етапів, що характеризуються динамікою українсько-білоруського діалогу та інтенсифікацією двостороннього співробітництва.

2.2. Договірніо-правова база забезпечення міждержавних взаємин між Україною і Республікою Білорусь

Здобуття Україною та РБ незалежності зумовило необхідність вибору обома державами зовнішньополітичного курсу та створення змістовної і широкої нормативно-правової бази міждержавних зв'язків. Основою забезпечення будь-яких двосторонніх взаємин є добре впорядкована договірніо-правова база. На початку 1990-х рр. для України і РБ питання політично-правового оформлення зв'язків з іншими державами займало пріоритетну позицію. Формування договірніо-правової бази українсько-білоруських взаємин було довготривалим процесом і відбувалося впродовж усього періоду становлення та розвитку двосторонніх відносин.

На сучасному етапі між Україною та РБ підписано близько 205 двосторонніх документів, у тому числі: 100 – міждержавних та міжурядових; 105 – міжвідомчих. На міжрегіональному рівні укладено близько 50 договорів. Існуюча договірніо-правова база регулює широке коло питань двостороннього співробітництва. Україна і РБ співпрацюють у політичній, торговельно-економічній (більше половини всіх угод), науково-технічній, гуманітарній, правоохоронній та інших сферах [21]. Двосторонні офіційні документи відображають об'єктивний стан міждержавних взаємин.

На думку автора, у формуванні договірніо-правової бази відносин між Україною та РБ умовно можна виділити три етапи. Перший етап (1991 – перша половина 1994 рр.) – розроблення нормативно-правової документації українсько-білоруських відносин і період налагодження двосторонніх міждержавних дипломатичних контактів. Саме протягом цього періоду відбулося активне формування договірніо-правової бази, в першу чергу в торговельно-економічній сфері. Пріоритетність даного напрямку співробітництва була обумовлена необхідністю зберегти тісні економічні зв'язки, які існували між республіками ще з радянського періоду. Другий етап (друга половина 1994 – 2004 рр.) –

поглиблення українсько-білоруських політичних контактів та період конструктивних відносин, характерний активним нагромадженням та розширенням договірно-правової бази двосторонніх взаємин. Упродовж зазначеного періоду між Україною і РБ було підписано базову угоду – Договір про дружбу, добросусідство і співробітництво від 17 липня 1995 р. Третій етап (2005–2014 рр.) позначений незначною активністю у питанні нагромадження системи договорів українсько-білоруських відносин. Невелике число укладених двосторонніх домовленостей пояснюється як погіршенням українсько-білоруських взаємин після “Помаранчевої революції” в Україні, так і наявністю добре впорядкованої на попередніх етапах політично-правової бази міждержавних зв’язків, яка дозволяла регулювати відносини у різних сферах співробітництва [22, с. 289].

Україна та РБ стали повноцінними суб’єктами міжнародних відносин лише наприкінці 1991 р. Проте процес формування договірно-правової бази українсько-білоруських відносин розпочався ще з кінця 1990 р., коли 29 грудня керівники двох республік уклали Договір між УРСР і БРСР [2, с. 99]. Зазначений документ став базовим для українсько-білоруських відносин і регулював основні напрямки міждержавного співробітництва впродовж 1991–1995 рр.

Однак час активного розроблення договірно-правової бази припадає на кінець 1992 р., коли відбувся перший офіційний візит білоруської урядової делегації на чолі з Прем’єр-міністром В. Кебічем до України [2, с. 99]. За підсумками візиту було підписано 20 міжурядових і міжвідомчих угод, серед яких варто виділити домовленості про міжнародне автомобільне сполучення [23], вільну торгівлю [24], діяльність залізничного транспорту [25], порядок врегулювання боргових зобов’язань і кредитних вимог між Україною і РБ у зв’язку з виходом України з рубльової зони [26], безвізовий в’їзд громадян обох республік [27], військове співробітництво [28], принципи співробітництва і умови взаємовідносин у сфері зв’язку [29], співробітництво з прикордонних та митних питань [30], співробітництво в галузі науки і технологій [31], принципи співробітництва та умови взаємовідносин у сфері транспорту [32], спільні дії

щодо мінімізації і подолання наслідків Чорнобильської катастрофи [33], пункти пропуску [34], транспортування природного газу [35], торговельно-економічне співробітництво на 1993 р. [36]. Наведений перелік підписаних документів дозволяє зробити висновки про те, що пріоритетними напрямками двостороннього співробітництва на початковому етапі міждержавних взаємин були торговельно-економічні відносини, питання державного кордону, транспорту, а також проблема подолання наслідків Чорнобильської катастрофи.

Серед підписаних у грудні 1992 р. двосторонніх документів окремої уваги заслуговує Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про вільну торгівлю. Вона стала першим міждержавним нормативно-правовим документом, який не вступив у дію відразу після підписання. Основною причиною зволікання з ратифікацією угоди про вільну торгівлю стали тісні торговельно-економічні зв'язки РБ з РФ, а також взяті нею в рамках інтеграції з Москвою зобов'язання [2, с. 100]. За таких умов Україна ратифікувала зазначений документ лише 13 вересня 1999 р. Слід зазначити, що вже після ратифікації угоди Верховною Радою України білоруською стороною було виявлено, що у текстах документу українською і білоруською мовами існують розбіжності, які впливають на зміст договору. Білоруські представники заявили, що існування таких розбіжностей унеможливило внесення вказаного документа на ратифікацію до парламенту і запропонували укласти нову двосторонню угоду про вільну торгівлю. Однак українська сторона виступила проти, зазначивши, що в Україні існуючий договір вважається діючим і підписання нового документу із зазначеного питання є недоцільним. У ході переговорів Україна і РБ домовилися оформити внесення змін в обидва примірники угоди відповідними протоколами [37, арк. 163–164]. Протокол між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про внесення змін до Угоди про вільну торгівлю від 17 грудня 1992 р. був підписаний 18 жовтня 2005 р. у Мінську [38]. Лише після цього білоруський парламент 8 серпня 2006 р. ратифікував Угоду між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Білорусь про вільну торгівлю [22, с. 290–291].

Надалі, впродовж 1993 – першої половини 1994 рр., було підписано ще декілька документів, в основному економічного характеру. Серед них угоди про взаємне визнання права та регулювання відносин власності, співробітництво у сфері поштових грошових переказів, співпрацю у сфері охорони промислової власності, торговельно-економічне співробітництво, уникнення подвійного оподаткування та запобігання ухилення від сплати податків стосовно податків на доходи і майно, співробітництво в галузі стандартизації, метрології та сертифікації [2, с. 100–101].

Крім вищезазначених договорів, упродовж 1993 – першої половини 1994 рр. було укладено ряд міжвідомчих документів, зокрема, Угоду про співпрацю в галузі культури між Міністерством культури України та Міністерством культури Республіки Білорусь [39], Договір про співробітництво між Академією наук України і Академією наук Білорусі [40], Угоду про правову допомогу та партнерство між Генеральною прокуратурою України і Прокуратурою Республіки Білорусь [41], Протокол про співробітництво між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь в галузі військової топографії і геодезії [42]. Слід зазначити, що всі підписані міждержавні документи визначали пріоритетні напрямки українсько-білоруських взаємин та сприяли розвитку двостороннього діалогу як на урядовому, так і на міжвідомчому рівнях [22, с. 291].

З активізацією міждержавних політичних контактів після президентських виборів 1994 р. в Україні та РБ пов'язане значне розширення договірно-правової бази двосторонніх відносин. Знаковою подією у розвитку українсько-білоруського співробітництва стало підписання 17 липня 1995 р. Договору про дружбу, добросусідство і співробітництво між Україною і РБ [43]. У цьому документі сторони погодилися будувати свої відносини на взаємній повазі, довірі і згоді, керуючись при цьому принципами поважання державного суверенітету, рівноправності і невтручання у внутрішні справи одна одноєї; визнали непорушність існуючих між ними державних кордонів і підтвердили відсутність територіальних претензій однієї держави до іншої; зобов'язалися утримуватися

від участі або підтримки будь-яких дій, спрямованих проти сусідньої держави, і не допускати, щоб їх територія була використана на шкоду інтересам безпеки іншої сторони; домовилися налагоджувати відносини у сфері військового співробітництва, забезпечення державної безпеки, охорони державного кордону, митної справи, експортного і міграційного контролю на основі окремих угод; гарантували своїм громадянам рівні права і свободи відповідно до загальновизнаних норм міжнародного права [43].

Крім того, договором було передбачено забезпечення прав національних меншин, розвиток всебічних контактів між громадянами двох держав, міжпарламентське співробітництво, тісні торговельно-економічні, науково-технічні відносини, заохочення і взаємний захист інвестицій, співпраця у сфері транспорту та широкі взаємини в галузі культури і мистецтва [43]. Отже, Договір про дружбу, добросусідство і співробітництво між Україною та РБ від 17 липня 1995 р. заклав законодавчий фундамент для зміцнення та розвитку конструктивного міждержавного діалогу в усіх сферах українсько-білоруського співробітництва.

Розвиток українсько-білоруських політичних контактів упродовж 1994–2004 рр. сприяв активному нагромадженню договірно-правової бази двосторонніх взаємин [22, с. 292]. Впродовж зазначеного періоду Україна і РБ уклали близько 120 міждержавних документів [2, с. 102]. Найбільша кількість домовленостей регулювали правовідносини у торговельно-економічній сфері. Серед них, зокрема, можна виділити: Угоду між Міністерством зовнішніх економічних зв'язків України і Міністерством зовнішніх економічних зв'язків Республіки Білорусь про співробітництво (16 грудня 1994 р.) [44], Угоду між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про сприяння та взаємний захист інвестицій (14 грудня 1995 р.) [45], Угоду про виробничу кооперацію між Міністерством промисловості Республіки Білорусь і Міністерством промисловості України (27 лютого 1996 р.) [46], Угоду між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про створення міжурядової українсько-білоруської змішаної комісії з питань торговельно-економічного співробітництва (12 квітня 1996 р.) [47], Угоду

про співробітництво між Міністерством підприємництва та інвестицій Республіки Білорусь і Антимонопольним комітетом України (18 лютого 1997 р.) [48], Договір між Україною і Республікою Білорусь про економічне співробітництво на 1999–2008 рр. (11 грудня 1998 р.) [49], Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про принципи стягнення непрямих податків при експорті та імпорті товарів (11 грудня 1998 р.) [50], Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про виробничу і науково-технічну кооперацію (29 травня 2002 р.) [51]. Слід зауважити, що всі міждержавні нормативно-правові документи посприяли інтенсифікації двосторонніх економічних зв'язків [22, с. 292].

Наріжним каменем формування бази договірно-правових відносин між Україною і РБ служать двосторонні документи стосовно державного кордону. До 1997 р. основним нормативно-правовим актом, який регулював правовідносини у даній сфері була Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь щодо організації спільного контролю в пунктах пропуску на українсько-білоруському державному кордоні від 14 грудня 1995 р. [52].

12 травня 1997 р. у ході візиту Президента Білорусі О. Лукашенка в Україну було укладено базовий з цього питання документ – Договір між Україною і Республікою Білорусь про державний кордон [53]. У документі домовлено встановити державний кордон відповідно до протоколу-опису проходження кордону та альбому топографічних карт з графічно нанесеною на них лінією розмежування. Україна і РБ взяли зобов'язання створити спільну комісію для проведення демаркації кордонної лінії [53]. Дану угоду Верховна Рада України ратифікувала своєю постановою від 18 липня 1997 р. Однак білоруська сторона тривалий час відмовлялася ратифікувати Договір про державний кордон, штучно прив'язуючи це питання з врегулюванням фінансових відносин між обома державами, що склалися за результатами зовнішньоекономічної взаємодії України і РБ у 1992 р. Питання завершення договірно-правового оформлення українсько-білоруського кордону та врегулювання фінансових відносин між республіками були однією з головних тем переговорів на міждержавному та міжурядовому

рівнях упродовж 12 років. Їх невирішеність негативно позначалася на всьому спектрі двосторонніх відносин і стримувала розвиток українсько-білоруської співпраці [37, арк. 163]. Лише наприкінці 2009 р. у ході зустрічі Президента України В. Ющенко зі своїм білоруським колегою О. Лукашенком була досягнута домовленість про направлення на ратифікацію до білоруського парламенту Договору про державний кордон, а боргові зобов'язання України вирішені шляхом надання пільгових цін на українську електроенергію, що постачалася до Білорусі [54, с. 6–7]. Обмін ратифікаційними грамотами відбувся 17 червня 2013 р. [55]. Таким чином, укладений у 1997 р. та введений у дію в 2013 р. Договір між Україною та РБ про державний кордон не лише завершив договірно-правове оформлення українсько-білоруського кордону, а й дозволив розпочати практичне вирішення проблем нелегальної міграції та незаконного переміщення товарів через кордон.

Окремої уваги заслуговують домовленості, які регулювали правовідносини у сфері транспорту. До них відносяться угоди про повітряне сполучення від 17 липня 1995 р. та судноплавство внутрішніми водними шляхами від 6 лютого 1998 р., які доповнювалися раніше підписаними договорами, а також двосторонніми міжвідомчими документами [2, с. 102].

Значну кількість двосторонніх нормативно-правових документів склали договори у сфері науково-технічного та культурно-гуманітарного співробітництва [22, с. 294]. Українсько-білоруські науково-технічні взаємини упродовж другої половини 1994 – 2004 рр. регулювалися Угодою між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про взаємне визнання і еквівалентність документів про освіту і вчені звання (06.02.1998 р.) [56], Угодою між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі атестації наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації (16.05.2000 р.) [57], а також Угодою між Міністерством освіти і науки України та Міністерством освіти Республіки Білорусь про співпрацю в галузі освіти (18.06.2001 р.) [58].

Міждержавне культурно-гуманітарне співробітництво здійснювалося на основі угод про співробітництво між національною телекомпанією України та національною телерадіокомпанією РБ [59], співпрацю в галузі молодіжної політики [60], співробітництво у сфері фізичної культури і спорту [61], співпрацю у забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин [62], а також відповідно до протоколу про співробітництво у галузі культури і мистецтва [63]. Слід зауважити, що вищезазначені нормативно-правові акти доповнювалися планом спільних заходів у сфері кіновідеомистецтва та програмами співпраці між Міністерством культури і мистецтв України і Міністерством культури РБ, які приймалися на кожні три роки [22, с. 294]. Таким чином, упродовж другої половини 1994 – 2004 рр. між Україною та Білоруссю було укладено низку угод, які заклали основу для поглиблення науково-технічних та культурно-гуманітарних зв'язків між державами.

Важливою складовою договірно-правової бази українсько-білоруських відносин були домовленості у сфері військового співробітництва та оборони [22, с. 295]. На нашу увагу заслуговують наступні: Угода між Урядом України та Кабінетом Міністрів Республіки Білорусь про військово-технічне співробітництво (16.12.1994 р.) [64], Протокол про розширення співпраці у військовій галузі між Міністерством оборони України і Міністерством оборони Республіки Білорусь (31.01.1996 р.) [65], Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі попередження надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків (07.07.2000 р.) [66], Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про додаткові заходи довіри і безпеки (16.10.2001 р.) [67].

Отже, договірно-правове оформлення українсько-білоруських відносин впродовж липня 1994 – 2004 рр. показує, що в цей час було підписано близько 120 документів, які створили законодавче підґрунтя двосторонньої взаємодії. Крім того, міждержавні домовленості посприяли трансформації взаємин до рівня стратегічного партнерства.

Обрання Президентом України В. Ющенко та зміна геополітичного курсу, який не передбачав поглиблення політичних відносин з колишніми республіками СРСР, призвели до погіршення українсько-білоруських політичних контактів на початку 2005 р. За таких умов, а також зважаючи на наявність розвиненої системи договірно-правового забезпечення міждержавних зв'язків, число укладених до 2014 р. двосторонніх угод значно зменшилося. Разом з тим, зауважимо, що і з 2005 по 2014 рр. в українсько-білоруських відносинах мали місце періоди активізації політичних контактів і це сприяло розширенню нормативно-правової бази між обома республіками [22, с. 295].

Упродовж 2005–2008 рр. між Україною та РБ було підписано лише близько 10 двосторонніх документів, серед яких варто виділити угоди про проведення спільних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт в галузі озброєння і військової техніки [68], співробітництво в галузі туризму [69], безпеки польотів державних повітряних суден [70]. Таким чином, у зазначений період договірно-правова база міждержавних відносин суттєво не поповнилася, що пояснюється несприятливою кон'юктурою у двосторонніх взаєминах.

Поновлення на початку 2009 р. політичних контактів на найвищому загальнодержавному рівні активізувало процес нагромадження політично-правової бази українсько-білоруських відносин [22, с. 296]. Власне, впродовж 2009 р. було укладено ряд важливих міждержавних договорів: Меморандум про напрацювання системи заходів з інтенсифікації двостороннього торговельно-економічного співробітництва в умовах світової фінансово-економічної кризи [71], Меморандум про співробітництво в енергетичній сфері [72], Угоду про спрощений порядок переміщення автомобільної дороги Славутич – Чорнобильська АЕС [73], Консульську конвенцію [74, арк. 1–20], Угоду про співробітництво в галузі судової експертизи [75], Угоду щодо обміну інформацією про польоти повітряних суден [76], Договір про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання [77], Угоду про безвізові поїздки громадян [78], Угоду про виїзну ярмаркову торгівлю в прикордонних регіонах України та Республіки Білорусь товарами національного

виробництва [79], Меморандум про взаємодію у реалізації взаємовигідних проектів в рамках ініціативи ЄС “Східне партнерство” [80].

Важливе місце у системі договірно-правового забезпечення українсько-білоруських відносин займає Консульська конвенція, яка була підписана 20 січня 2009 р. [74, арк. 1–20] У документі домовлено відкриття консульської установи в сусідній державі лише за згодою іншої сторони. Конвенцією передбачено, що консульська посадова особа зобов’язана захищати права та інтереси держави, яку представляє, її громадян та юридичних осіб, надавати їм допомогу, сприяти розвитку дружніх відносин та співробітництву між країнами [74, арк. 1–20]. Варто зазначити, що цей документ став основним для розвитку міждержавних консульських взаємин і базувався на положеннях Віденської конвенції про консульські зносини від 24 квітня 1963 р.

Серед підписаних упродовж 2009 р. двосторонніх договорів окремої уваги заслуговує Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом РБ про безвізові поїздки громадян [78]. Згідно документу, піддані обох республік без віз і на підставі персональних документів мають право знаходитися на території України та Білорусі до 90 днів упродовж 180 діб з дати першого в’їзду. Крім того, відповідно до статті 4, громадяни двох держав звільняються від реєстрації у компетентних органах за місцем їхнього перебування на термін до 30 днів з дати в’їзду за наявності в них міграційної карти [78]. Укладання зазначеного договору, за слушним зауваженням Д. Юрчака, суттєво спростило взаємні поїздки громадян і мало значне соціальне значення [2, с. 106].

Надалі, впродовж 2010–2013 рр., між Україною та РБ було укладено ряд міждержавних та міжвідомчих договорів, які в основному доповнювали конкретним змістом раніше досягнуті домовленості. Серед підписаних у період з 2010 по 2013 рр. двосторонніх документів варто виділити угоди про заходи щодо розвитку співробітництва в сфері транспортування нафти територією України до Білорусі [81], міжрегіональне та прикордонне співробітництво [82], співпрацю в галузі ядерної та радіаційної безпеки [83].

У 2014 р. договірно-правова база українсько-білоруських відносин не поповнювалася, що пояснюється суспільно-політичними трансформаціями в Україні та російською агресією щодо Української держави [22, с. 297]. Як зазначало Посольство України в РБ, станом на кінець 2014 року, актуальною для укладання залишалася угода про реадмісію, відносно якої білоруська сторона висловила готовність до підписання [21]. Крім того, тривало узгодження низки інших міждержавних угод, зокрема: про створення сприятливих правових, економічних та організаційних умов для розширення лізингової діяльності; про розвиток військово-технічного співробітництва у сфері стандартизації продукції оборонного призначення; про діяльність прикордонних уповноважених; про співпрацю у сфері державно-конфесійних і міжнаціональних відносин; про співробітництво в галузі захисту інформації [21].

Таким чином, одним з найважливіших завдань для України та РБ після здобуття незалежності в 1991 р. було створення системи договірно-правового забезпечення двосторонніх відносин, необхідної для зміцнення та розвитку міждержавних зв'язків. Протягом 1991–2014 рр. між двома республіками укладено близько 205 документів, які дали змогу регулювати правовідносини у різних сферах співробітництва. Створення договірно-правової бази українсько-білоруських відносин розпочалося в умовах обмеженого державного суверенітету, коли 29 грудня 1990 р. був підписаний Договір між УРСР та БРСР. Проте період активного її нагромадження проходив після визнання Білоруссю 24 грудня 1991 р. незалежності України та встановлення 27 грудня 1991 р. дипломатичних відносин між республіками. Упродовж досліджуваного часу між Україною та РБ створено широку та добре впорядковану політично-правову базу, яка сприяє поглибленню добросусідських двосторонніх контактів. На сучасному етапі українсько-білоруські відносини мають стратегічний характер співробітництва і цьому в значній мірі посприяла надійна нормативно-правова база. Водночас, збереження та розвиток стратегічного партнерства між Україною та Білоруссю залежить від подальшого розширення договірно-правової бази як фундаментальної умови для зміцнення всього спектру українсько-білоруських відносин.

Висновки до розділу 2

Формування нової моделі українсько-білоруського співробітництва в сучасних умовах пов'язано із глобальними змінами на європейському континенті наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Об'єктивні передумови для налагодження взаємодії між Україною і РБ як повноправними суб'єктами міжнародних відносин були створені у 1990–1991 рр. і пов'язані з процесом розпаду Радянського Союзу. Здобуття незалежності дозволило обом країнами розпочати співпрацю на принципово нових засадах: поваги державного суверенітету та територіальної цілісності, добросусідства і взаємовигідного партнерства. Разом з тим, слід відзначити, що пріоритетність налагодження українсько-білоруських відносин нового формату була пов'язана і з низкою спільних для двох держав чинників, серед яких варто виділити історико-географічний, політичний, економічно-господарський та культурно-гуманітарний. Взаємини між Україною і РБ протягом 1991–2014 рр. пройшли складний шлях від становлення до найінтенсивніших двосторонніх контактів і характеризуються на сучасному етапі як стратегічні.

Позитивна динаміка українсько-білоруського співробітництва базувалася у значній мірі на системі договірно-правового забезпечення. Упродовж досліджуваного періоду між двома країнами було укладено близько дві сотні угод та договорів, які регламентували двосторонню взаємодію практично у всіх сферах. Переважаюча більшість цих нормативно-правових документів стосувалися торговельно-економічного напрямку двосторонніх взаємин. Створення надійної та добре впорядкованої політико-правової бази сприяло еволюційному розвитку українсько-білоруських відносин та відсутності між ними глибоких протиріч. У сучасних умовах міжнародних викликів першочергового значення для обох республік набуває необхідність збереження існуючих та пошук нових перспективних напрямів і форм міждержавної взаємодії, які базувалися б на принципах стратегічного партнерства. Вирішення цього завдання дозволить Україні та Білорусі сформувати принципово нову систему двосторонніх відносин, яка буде ефективно реагувати на геополітичні зміни та відповідатиме сучасним міжнародним вимогам.

Список використаних джерел до розділу 2

1. Васишин С. Історичні передумови та періодизація розвитку сучасних українсько-білоруських відносин (1991–2014 рр.) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2016. Вип. 17. С. 143–151.
2. Юрчак Д. В. Беларусь – Украина: 20 лет межгосударственных отношений. Витебск: УО “ВГУ им. П. М. Машерова”, 2012. 280 с.
3. Марущак М. Й. Історія дипломатії ХХ століття: Курс лекцій. Львів: Видавництво “Бескид Біт”, 2003. 304 с.
4. Декларація про державний суверенітет України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/55-12> (дата звернення: 10.12.2018).
5. Улахович В. Концептуальні підходи во зовнішній політиці Республіки Беларусь (1991–2002 гг.) // Європа. 2003. Т. 3. № 1 (6). С. 99–116.
6. Декларація Верховного Совету Республіки Беларусь от 27.07.1990 № 193-ХІІ “О государственном суверенитете Республики Беларусь”. URL: <http://pravo.levonevsky.org/bazaby11/republic64/text254.htm> (дата звернення: 10.12.2018).
7. Кравченко П. К. Беларусь на распутье. Записки дипломата и политика. Москва: Время, 2006. 456 с.
8. Договір між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Білоруською Радянською Соціалістичною Республікою. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/112_011 (дата звернення: 10.12.2018).
9. Протокол про консультації між Міністерством закордонних справ Української Радянської Соціалістичної Республіки і Міністерством закордонних справ Білоруської Радянської Соціалістичної Республіки. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/112_012 (дата звернення: 10.12.2018).
10. Протокол про обмін Грамотами про ратифікацію Договору між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Білоруською Радянською Соціалістичною Республікою. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/112_011 (дата звернення: 10.12.2018).

11. Камышев К. Международное признание Республики Беларусь // Журнал международного права и международных отношений. 2005. №1. С. 51–56.
12. Шадурский В. Внешняя политика Республики Беларусь: поиск оптимальной модели // Труды факультета международных отношений: научный сборник. 2011. Вып. 2. С. 33–38.
13. Звернення Верховної Ради України до парламентарів і народів світу. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1927-12> (дата звернення: 10.12.2018).
14. Рабчук М. The Nowhere Nation, або Ці має Україна гісторію? URL: <http://pdf.kamunikat.org/download.php?item=10689-4.pdf> (дата звернення: 10.12.2018).
15. Угода про створення Співдружності Незалежних Держав. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_077 (дата звернення: 10.12.2018).
16. Зовнішня політика України на новому етапі. URL: http://www.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NSD113_ukr_3.pdf (дата звернення: 10.12.2018).
17. Снапковский В. Е. История внешней политики Беларуси. Минск: БГУ, 2013. 495 с.
18. Віднянський С. В. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. К.: Генеза, 2004. 616 с.
19. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем'єр-міністра, Міністра закордонних справ України (2000 рік) // ГДА МЗС України. Ф. 8 ("Посольство України в Республіці Білорусь"). Оп. 97. Спр. 176. 145 арк.
20. "М'яка сила" України в регіоні: інструмент ефективною зовнішньої політики. Київ: Інститут світової політики, 2011. 111 с.
21. Договірні-правова база між Україною та Білоруссю. URL: <http://belarus.mfa.gov.ua/ua/ukraine-by/legal-acts> (дата звернення: 10.12.2018).
22. Василюшин С. Договірні-правова база та інституційне забезпечення українсько-білоруських відносин // Український історичний збірник. 2017. Вип. 19. С. 287–299.

23. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про міжнародне автомобільне сполучення. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_008 (дата звернення: 10.12.2018).
24. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про вільну торгівлю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_007 (дата звернення: 10.12.2018).
25. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про діяльність залізничного транспорту. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_207 (дата звернення: 10.12.2018).
26. Угода між Урядом і Національним банком України та Урядом і Національним банком Республіки Білорусь про порядок врегулювання боргових зобов'язань і кредитних вимог між Україною і Республікою Білорусь у зв'язку з виходом України з рубльової зони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_511 (дата звернення: 10.12.2018).
27. Угода про безвізовий в'їзд громадян України в Республіку Білорусь і громадян Республіки Білорусь в Україну. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_051 (дата звернення: 10.12.2018).
28. Угода між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про військове співробітництво. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_067 (дата звернення: 10.12.2018).
29. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про принципи співробітництва і умови взаємовідносин в області зв'язку. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_072 (дата звернення: 10.12.2018).
30. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про співробітництво з прикордонних і митних питань. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_074 (дата звернення: 10.12.2018).
31. Договір між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі науки і технологій. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_075 (дата звернення: 10.12.2018).

32. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про принципи співробітництва та умови взаємовідносин в області транспорту. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_076 (дата звернення: 10.12.2018).
33. Угода між Україною і Республікою Білорусь про спільні дії по мінімізації і подоланню наслідків Чорнобильської катастрофи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_077 (дата звернення: 10.12.2018).
34. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про пункти пропуску. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_078 (дата звернення: 10.12.2018).
35. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про транспортування природного газу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_079 (дата звернення: 10.12.2018).
36. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про торговельно-економічне співробітництво на 1993 рік. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_080 (дата звернення: 10.12.2018).
37. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем'єр-міністра та Міністра закордонних справ України (2005 рік) // ГДА МЗС України. Ф. 1 ("Основна діяльність"). Оп. 6. Спр. 14923. 211 арк.
38. Протокол між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про внесення змін до Угоди між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Білорусь про вільну торгівлю від 17 грудня 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_103 (дата звернення: 10.12.2018).
39. Угода про співробітництво в галузі культури між Міністерством культури України та Міністерством культури Республіки Білорусь. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_092 (дата звернення: 10.12.2018).
40. Договір про співробітництво між Академією наук України і Академією наук Білорусі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_095 (дата звернення: 10.12.2018).

41. Угода про правову допомогу та співробітництво між Генеральною прокуратурою України та Прокуратурою Республіки Білорусь. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_019 (дата звернення: 10.12.2018).
42. Протокол про співробітництво між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь в галузі військової топографії і геодезії. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_093 (дата звернення: 10.12.2018).
43. Договір про дружбу, добросусідство і співробітництво між Україною і Республікою Білорусь. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_692 (дата звернення: 10.12.2018).
44. Угода між Міністерством зовнішніх економічних зв'язків України і Міністерством зовнішніх економічних зв'язків Республіки Білорусь про співробітництво. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_108 (дата звернення: 10.12.2018).
45. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про сприяння та взаємний захист інвестицій. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_694 (дата звернення: 10.12.2018).
46. Соглашение о производственной кооперации между Министерством промышленности Республики Беларусь и Министерством промышленности Украины. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_690 (дата звернення: 10.12.2018).
47. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про створення міжурядової українсько-білоруської змішаної комісії з питань торговельно-економічного співробітництва. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_056 (дата звернення: 10.12.2018).
48. Угода про співробітництво між Міністерством підприємництва та інвестицій Республіки Білорусь та Антимонопольним комітетом України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_038 (дата звернення: 10.12.2018).

49. Договір між Україною і Республікою Білорусь про економічне співробітництво на 1999–2008 роки. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_022 (дата звернення: 10.12.2018).
50. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про принципи стягнення непрямих податків при експорті та імпорті товарів (робіт, послуг). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_024 (дата звернення: 10.12.2018).
51. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про виробничу і науково-технічну кооперацію. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_032 (дата звернення: 10.12.2018).
52. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь щодо організації спільного контролю в пунктах пропуску на українсько-білоруському державному кордоні. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_009 (дата звернення: 10.12.2018).
53. Договір між Україною і Республікою Білорусь про державний кордон. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_004 (дата звернення: 10.12.2018).
54. Максак Г. Україна – Білорусь: горизонт 2020. Особливості розвитку зовнішньої політики України щодо формування українсько-білоруських відносин на довгострокову перспективу [Компас 2020. Україна у міжнародних відносинах: цілі, інструменти, перспективи]. Київ: Фонд ім. Фрідріха Еберта в Україні, 2010. 13 с.
55. Офіційний візит Президента Республіки Білорусь О. Г. Лукашенка в Україну 17–18 червня 2013 р. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1168-brifing-v-mzs> (дата звернення: 10.12.2018).
56. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про взаємне визнання і еквівалентність документів про освіту і вчені звання. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_178 (дата звернення: 10.12.2018).

57. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі атестації наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_026 (дата звернення: 10.12.2018).
58. Угода між Міністерством освіти і науки України та Міністерством освіти Республіки Білорусь про співробітництво в галузі освіти. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_039 (дата звернення: 10.12.2018).
59. Договір про співробітництво між Національною телекомпанією України, Національною радіокомпанією України та Національною державною телерадіокомпанією Республіки Білорусь. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_060 (дата звернення: 10.12.2018).
60. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі молодіжної політики. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_116 (дата звернення: 10.12.2018).
61. Договір про співробітництво у галузі фізичної культури і спорту між Державним комітетом України з фізичної культури і спорту та Міністерством спорту і туризму Республіки Білорусь. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_059 (дата звернення: 10.12.2018).
62. Угода між Україною та Республікою Білорусь про співробітництво у забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_025 (дата звернення: 10.12.2018).
63. Протокол між Міністерством культури і мистецтв України та Міністерством культури Республіки Білорусь про співробітництво у галузі культури і мистецтва. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_061 (дата звернення: 10.12.2018).
64. Угода між Урядом України та Кабінетом Міністрів Республіки Білорусь про військово-технічне співробітництво. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_111 (дата звернення: 10.12.2018).
65. Протокол про розширення співробітництва у військовій галузі між Міністерством оборони України і Міністерством оборони Республіки

Білорусь. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_125 (дата звернення: 10.12.2018).

66. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі попередження надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_300 (дата звернення: 10.12.2018).
67. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про додаткові заходи довіри і безпеки. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_300 (дата звернення: 10.12.2018).
68. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про проведення спільних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт в галузі озброєння і військової техніки. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_101 (дата звернення: 10.12.2018).
69. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі туризму. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_104 (дата звернення: 10.12.2018).
70. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі безпеки польотів державних повітряних суден. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_134 (дата звернення: 10.12.2018).
71. Меморандум між Кабінетом Міністрів України, Національним банком України і Урядом Республіки Білорусь, Національним банком Республіки Білорусь про напрацювання системи заходів з інтенсифікації двостороннього торговельно-економічного співробітництва в умовах світової фінансово-економічної кризи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_141 (дата звернення: 10.12.2018).
72. Меморандум про співробітництво між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь в енергетичній сфері. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_165 (дата звернення: 10.12.2018).

73. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про спрощений порядок переміщення ділянкою автомобільної дороги Славутич – Чорнобильська АЕС, яка проходить територією Республіки Білорусь, працівників, транспортних засобів та вантажів Чорнобильської АЕС і підприємств, що провадять діяльність у зоні відчуження, а також іноземних спеціалістів, залучених до реалізації міжнародних проектів стосовно закриття Чорнобильської АЕС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_170 (дата звернення: 10.12.2018).
74. Укладання політичних договорів та угод між Україною та іншими країнами. Переговори та листування про їх виконання // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 317. 99 арк.
75. Угода між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Республіки Білорусь про співробітництво в галузі судової експертизи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_140 (дата звернення: 10.12.2018).
76. Угода між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь щодо обміну інформацією про польоти повітряних суден. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_151 (дата звернення: 10.12.2018).
77. Договір між Україною та Республікою Білорусь про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_154 (дата звернення: 10.12.2018).
78. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про безвізові поїздки громадян. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_160 (дата звернення: 10.12.2018).
79. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про виїзну ярмаркову торгівлю в прикордонних регіонах України та Республіки Білорусь товарами національного виробництва. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_159 (дата звернення: 10.12.2018).

80. Меморандум між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ Республіки Білорусь про взаємодію у реалізації взаємовигідних проєктів в рамках ініціативи Європейського Союзу “Східне партнерство”. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_155 (дата звернення: 10.12.2018).
81. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про заходи щодо розвитку співробітництва в сфері транспортування нафти територією України до Республіки Білорусь. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_176 (дата звернення: 10.12.2018).
82. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про міжрегіональне та прикордонне співробітництво між Україною та Республікою Білорусь. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_190 (дата звернення: 10.12.2018).
83. Угода між Державною інспекцією ядерного регулювання України та Міністерством з надзвичайних ситуацій Республіки Білорусь про співробітництво в галузі ядерної та радіаційної безпеки. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_186 (дата звернення: 10.12.2018).

РОЗДІЛ 3

УКРАЇНА – РЕСПУБЛІКА БІЛОРУСЬ: ПОЛІТИЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В НОВІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

3.1. Становлення і розвиток українсько-білоруських політичних відносин у нових геополітичних реаліях

У сучасній історіографії посилюється інтерес до вивчення українсько-білоруських відносин у новій системі геополітичних координат. Особливо важливими у двосторонніх взаєминах є зв'язки у політичній сфері. На наш погляд, це обумовлено тим, що вивчення політичної складової міждержавних відносин дасть змогу визначити загальні тенденції співпраці між Україною і Білоруссю, розкрити взаємовпливи на зовнішню політику обох країн, спрогнозувати розвиток співробітництва між двома державами на подальші десятиліття.

В історії двосторонніх відносин України і РБ визначальним став період 1991–2004 рр., упродовж якого відбувалося становлення та розвиток міждержавних зв'язків у політичній сфері. Особлива увага в цей час приділялася питанням взаємного визнання незалежності обох держав, процесам встановлення дипломатичних відносин, обміну посольствами, активізації політичного діалогу, визначення єдиних підходів до співробітництва та вирішення спільних проблем, формування договірно-правової бази, налагодження регулярних прямих контактів на найвищому загальнодержавному рівні.

Становлення та розвиток політичних відносин між Україною та Білоруссю, як незалежними державами, розпочалося наприкінці 1991 р., після того, як 24 грудня РБ визнала незалежність України. Про це українську сторону у відповідній заяві повідомив спікер білоруського парламенту С. Шушкевич [1, с. 61]. При цьому, як зазначає К. Камишев, з урахуванням того, що і Україна, і

Білорусь входили до ініціаторів біловезьких угод, визнання їх незалежності одна одною було автоматично гарантовано ще 8 грудня 1991 р. [2, с. 54].

Дипломатичні відносини між державами офіційно було встановлено 27 грудня 1991 р. [3, с. 481]. У цей день відбувся обмін нотами з Угодою про встановлення дипломатичних відносин між Республікою Білорусь і Україною [4]. Варто зауважити, що Україна разом зі США стали першими державами, які до кінця 1991 р. встановили з РБ дипломатичні відносини, тим самим офіційно визнали її незалежність.

Одним із ключових завдань, яке стояло перед Україною та Білоруссю на початковому етапі співробітництва, було призначення послів та відкриття дипломатичних представництв у обох країнах. Перший посол України в РБ В. Желіба вручив вірчі грамоти спікеру білоруського парламенту С. Шушкевичу 30 червня 1992 р., відкривши посольство України в Білорусі [3, с. 481]. Слід зазначити, що Україна стала першою державою СНД, яка відкрила своє дипломатичне представництво у РБ. Білоруська сторона в особі посла В. Курашика вручила Україні вірчі грамоти 12 жовтня 1993 р. Таким чином, РБ відкрила своє посольство лише через два роки після визнання України суверенною державою [3, с. 481].

Подальшим кроком у становленні українсько-білоруських відносин стало налагодження офіційних політичних контактів між представниками обох республік та підписання двосторонніх документів. Перший офіційний візит на міждержавному рівні відбувся 16–17 грудня 1992 р., коли білоруська урядова делегація відвідала Київ. Відтоді було започатковано встановлення політичного діалогу на міждержавному рівні між двома незалежними державами [5, с. 106]. У ході переговорів між прем'єр-міністром Білорусі В. Кебічем та прем'єр-міністром України Л. Кучмою відбувся обмін думками з широкого кола питань, насамперед, економічного характеру. За підсумками переговорів було підписано 20 міждержавних документів [1, с. 63]. Зауважимо, що цей візит білоруської урядової делегації до Києва залишався єдиним двостороннім українсько-білоруським політичним контактом на найвищому рівні упродовж 1991–1994 рр. Основними

причинами такої ситуації були гострі внутрішньополітичні проблеми в обох державах і незначна увага керівництва до зовнішнього співробітництва між колишніми республіками СРСР в нових геополітичних умовах [6, с. 165].

Зважаючи на відсутність у вказаний час регулярних політичних контактів на найвищому загальнодержавному рівні, вагому роль у врегулюванні питань співробітництва країн відіграла діяльність дипломатичного представництва України в РБ. Основні зусилля посольства впродовж 1993 – першої половини 1994 рр. були зосереджені на зміцненні договірно-правової бази українсько-білоруських відносин. У центрі уваги перебували питання запуску механізму дії підписаних 16–17 грудня 1992 р. міждержавних угод, активного розвитку політичних, економічних, науково-технічних, культурно-гуманітарних відносин [7, арк. 17].

Головним політичним підсумком роботи посольства у цей час можна вважати остаточне становлення дипломатичного представництва України в РБ, вироблення нових підходів дипломатичної діяльності, які позитивно вплинули на подальший розвиток українсько-білоруських взаємин, сприяли входженню обох держав у світове співтовариство. Варто зауважити, що діяльність посольства не сприяла координації зусиль двох держав на міжнародній арені. Це стосується як участі в міжнародних організаціях, так і намагань білоруської сторони уникнути оцінки провокаційного рішення Державної Думи РФ щодо статусу міста Севастополя та позиції України у питанні ліквідації ядерної зброї [7, арк. 18].

Важливим аспектом у формуванні міждержавних відносин упродовж 1993 – першої половини 1994 рр. стали регулярні політичні контакти посла України з керівниками РБ. Так, 30 квітня 1993 р. В. Желіба провів переговори з Головою Ради Міністрів РБ В. Кебічем. Учасники зустрічі обмінялися думками з питань дотримання підписаних двосторонніх угод, а також поживлення міждержавного співробітництва. Було підкреслено, що не всі українсько-білоруські угоди виконуються в повному обсязі. В. Кебіч у ході бесіди заявив, що нещодавно ознайомився із станом справ на ділянці кордону між Брестською та Волинською областями і висловив занепокоєння з приводу невирішення питання

про державний кордон. Крім того, одним з питань, яке піднімалося на зустрічі, було прохання українського посла виділити приміщення для дипломатичного представництва України. Голова Ради Міністрів РБ В. Кебіч пообіцяв розглянути дане питання і сприяти його позитивному вирішенню [8, арк. 4]. Однак, відсутність фінансування, а також складнощі з врегулюванням питань власності на приміщення не дозволили знайти швидкого рішення і новий будинок посольства України в РБ було відкрито лише 1 грудня 2000 р. [9, арк. 123].

Вагоме значення для налагодження міждержавних політичних контактів мали переговори посла України В. Желіби з головою Верховної Ради РБ С. Шушкевичем, які відбулися 12 жовтня 1993 р. Під час зустрічі було обговорено питання двостороннього співробітництва на міжнародній арені. Так, В. Желіба відзначив, що керівництво Білорусі дуже часто не підтримує ініціатив України, утримується від офіційної оцінки окремих політичних подій. С. Шушкевич пояснив такі дії білоруської сторони складною внутрішньополітичною ситуацією та небажанням погіршити російсько-білоруські взаємини [8, арк. 9–10].

Окремої уваги заслуговує зустріч українського посла В. Желіби з міністром закордонних справ РБ П. Кравченком, яка відбулася 24 травня 1994 р. Метою переговорів було обговорити інформацію про ситуацію в Криму та Постанову Верховної Ради України “Про зупинення дії Закону Республіки Крим “Про відновлення конституційних основ державності Республіки Крим”. Посол України зазначив, що неконституційне рішення Верховної Ради Криму – це спроба сепаратистських сил поставити під загрозу територіальну цілісність та суверенітет України, а також спровокувати погіршення українсько-російських відносин. Міністр закордонних справ Білорусі з розумінням поставився до висловлених послом аргументів і погодився, що пріоритетною необхідністю залишається збереження і зміцнення принципів територіальної цілісності й непорушності існуючих кордонів як запоруки миру і безпеки в Центрально-Східній Європі [10, арк. 7].

Регулярні політичні контакти між послом України та керівництвом РБ сприяли подальшому розвитку українсько-білоруських відносин. Зустрічі на

такому рівні засвідчили активізацію міждержавного діалогу, показали прагнення обох сторін всебічно поглиблювати двосторонні зв'язки [11, с. 105].

Важливою складовою на етапі становлення українсько-білоруських відносин була взаємодія двох держав з актуальних міжнародних питань. Так, 15 червня 1994 р. відбулися переговори радника посольства В. Соловєя з начальником відділу міжнародних організацій МЗС РБ С. Звонком. У ході бесіди обговорювалася позиція Білорусі стосовно Центральноєвропейської ініціативи, а також питання недоторканості кордонів держав європейського регіону. С. Звонко зазначив, що РБ як і Україна прагне стати членом Центральноєвропейської ініціативи, оскільки вбачає у роботі цієї структури можливість заявити про себе як про європейську країну, а в перспективі – вивести білоруську продукцію на західні ринки збуту та бути активним учасником політичних взаємин на континенті. Торкаючись питання недоторканості кордонів держав європейського регіону, радник українського посольства заявив, що Україна не розділяє позиції Румунії стосовно договору “Про правовий режим українсько-румунського кордону, співробітництво та взаємодопомогу з прикордонних питань”, оскільки кордони незалежної України визнані ООН і ОБСЄ, а відтак територіальні претензії з боку Румунії – неприпустимі. Білоруський дипломат, у свою чергу, відзначив, що в українсько-румунському конфлікті позиція України справедлива і РБ, яка розділяє міжнародні принципи територіальної цілісності та непорушності державних кордонів буде її підтримувати [12, арк. 23–24].

Упродовж 1991 – першої половини 1994 рр. основним результатом двостороннього діалогу стало налагодження прямого міждержавного співробітництва, а також поява інститутів дипломатичного представництва в обох республіках. Зазначений період став ключовим у політичній сфері українсько-білоруських взаємин, оскільки саме в цей час було закладено фундамент двостороннього партнерства у нових політичних реаліях кінця ХХ ст. [6, с. 166]

Подальший розвиток політичних взаємин між Україною та Білоруссю у значній мірі був пов'язаний із президентськими виборами 1994 р. в обох республіках. Синхронне обрання (10 липня 1994 р.) Президентом України

Л. Кучми, а Білорусі – О. Лукашенка сприяло розширенню політичних контактів на міждержавному рівні. Вже 26 липня 1994 р. Президент Білорусі у ході розмови з радником українського посольства В. Соловеем наголосив, що Білорусь виступає за розвиток з Україною плідних двосторонніх стосунків на умовах взаємоповаги і рівноправності. Цю тезу білоруський глава держави підтвердив у виступі, присвяченому Дню незалежності РБ відзначивши, що, головним пріоритетом зовнішньої політики Білорусі буде розширення і зміцнення зв'язків з РФ та найближчими сусідами [12, арк. 33].

За таких умов активно починає обговорюватися питання про зустріч двох президентів. Зокрема, 26 серпня 1994 р. відбулися переговори посла України в РБ В. Желіби з першим заступником міністра закордонних справ Білорусі Л. Цепкало, на яких обговорювалося питання візиту О. Лукашенка в Україну. Білоруська сторона висловила бажання, щоб візит відбувся якнайскоріше, оскільки пріоритет у зовнішньополітичних стосунках нове керівництво РБ віддає Росії і Україні [10, арк. 12–13].

Однак перший візит О. Лукашенка в Україну відбувся лише 7–8 жовтня 1994 р. в рамках проведення українською стороною святкових заходів, присвячених 50-річчю визволення України від німецьких загарбників. У ході візиту пройшла зустріч Президентів обох держав, під час якої сторони обговорили питання розвитку двостороннього співробітництва [1, с. 68].

Слід зазначити, що становлення українсько-білоруських міждержавних відносин викликало певний інтерес серед зарубіжних країн, зокрема США. 18 листопада 1994 р. радник посольства США у Білорусі Альберт Крол під час бесіди з радником українського посольства В. Соловеем відмітив деяке пожвавлення українсько-білоруських взаємин і висловив здивування відсутністю зустрічей на рівні високих посадових осіб двох держав. Крім того, американський дипломат відзначив переорієнтацію керівників РБ у ставленні до України: якщо раніше керівництво при зустрічах з американськими дипломатами займало упереджено негативну позицію щодо України за її настирність у міжнародній

політиці і конкретно в стосунках з РФ, то тепер відчувається більше поваги до неї [12, арк. 49–50].

15–16 грудня 1994 р. з першим офіційним візитом Білорусь відвідав прем'єр-міністр України В. Масол [13, арк. 1]. Під час зазначеного візиту в складі української урядової делегації перебував також міністр закордонних справ України Г. Удовенко, який зустрівся з міністром закордонних справ Білорусі В. Сенько. Вони обговорили питання піднесення ефективності українсько-білоруського співробітництва, окремі міжнародні проблеми, які викликали взаємний інтерес. За результатами переговорів підписано Протокол про консультації між МЗС України та МЗС РБ [13, арк. 2]. Відповідно до цього документу, Україна та Білорусь домовилися регулярно проводити консультації з питань розвитку двосторонніх відносин у галузі політики, економіки, науково-технічних зв'язків, екології, гуманітарного співробітництва та культури, а також з міжнародних питань [14].

На основі підписаного Протоколу про консультації між МЗС України та МЗС Білорусі зустрічі міністрів закордонних справ обох держав проводилися регулярно. Так, 15–16 травня 1995 р. у РБ з офіційним візитом перебував міністр закордонних справ України Г. Удовенко. Головним підсумком цієї поїздки стало парафування тексту Договору про дружбу, добросусідство і співробітництво між Україною і РБ, а також домовленість про візит до Білорусі Президента України Л. Кучми [15, арк. 8–9]. Таким чином, розширення українсько-білоруських політичних контактів на найвищому загальнодержавному рівні впродовж другої половини 1994 – початку 1995 років заклало фундамент в організації першого в історії двостороннього співробітництва офіційного візиту на рівні президентів, який відбувся 13 липня 1995 р.

Впродовж 13–15 липня 1995 р. в РБ з офіційним візитом перебував Леонід Кучма. Під час візиту відбулися переговори з широкого кола питань, які становили взаємний інтерес. Ця зустріч стала логічним продовженням політичного діалогу. Було підкреслено, що взаємна довіра і взаєморозуміння між президентами, традиційні історичні, політичні, економічні, культурні зв'язки між

двома країнами і народами дають можливість підняти білорусько-українські відносини на якісно новий рівень. Сторони позитивно оцінили проведену роботу з делімітації кордону та висловили готовність проводити консультації з актуальних питань білорусько-українських відносин, а також тісніше співпрацювати в рамках міжнародних організацій. Глави держав заявили про намір розширювати відносини в гуманітарній сфері, зокрема в галузі захисту прав людини і національних меншин. Головним підсумком візиту стало підписання Договору про дружбу, добросусідство і співробітництво між Україною та РБ [15, арк. 20–21].

З 1996 р. спостерігалось певне погіршення українсько-білоруських політичних взаємин. Основними причинами погіршення двосторонніх відносин були: активізація російсько-білоруського співробітництва (2 квітня 1996 р. президенти Росії та Білорусі підписали Договір про створення російсько-білоруського союзу) [5, с. 107] та зміна внутрішньополітичного устрою РБ (24 листопада 1996 р. в Білорусі проведено референдум щодо зміни Конституції; створено двопалатний парламент, посилено президентську вертикаль влади, повноваження президента пролонговані до осені 2001 р.; США, ЄС, ОБСЄ, Рада Європи не визнали цей референдум легітимним, а Білорусь опинилася у політичній ізоляції) [5, с. 107]. Криза в українсько-білоруських політичних взаєминах також, у значній мірі, була викликана арештом 7 українських громадян, які разом із представниками білоруської опозиції брали участь у несанкціонованому антипрезидентському мітингу “Чорнобильський шлях – 96” [16, арк. 54]. Даний інцидент викликав широкий резонанс і став головною темою під час переговорів між делегаціями МЗС України та РБ, які пройшли 27 травня 1996 р. у Мінську. У ході зустрічі заступник міністра закордонних справ України К. Грищенко заявив, що Українська держава завжди надавала пріоритетного значення відносинам з Білоруссю і вбачає в майбутньому розвиток дружніх взаємин на основі поваги до суверенітету, територіальної цілісності та невтручання у внутрішні справи одна одної. Разом з тим, К. Грищенко висловив стурбованість тим фактом, що українське посольство в Білорусі не одержало

відповіді на дві ноти, які були направлені до МЗС РБ і в яких висловлювалося прохання дозволити консульському співробітнику зустрітися із затриманими та забезпечити їм медичну допомогу. Білоруська сторона, у свою чергу, висловила розуміння політичної ситуації, що склалася і пообіцяла посприяти зустрічі представника українського посольства із затриманими та надати заарештованим громадянам України медичну допомогу. За результатами переговорів, обидві сторони висловили сподівання, що інцидент із затриманням українських громадян не вплине на подальший розвиток двосторонніх політичних відносин [17, арк. 55].

Зауважимо, що незважаючи на погіршення упродовж 1996 р. українсько-білоруських взаємин, двосторонні політичні контакти на загальнодержавному рівні продовжувалися. Зокрема, 20 липня 1996 р. у Бресті відбулася зустріч міністра закордонних справ України Г. Удовенка та глави МЗС Білорусі В. Сенька. У цих переговорах брав участь і міністр закордонних справ Польщі Д. Росаті. Учасники зустрічі обмінялися думками з широкого кола питань транскордонного співробітництва, загальноєвропейської безпеки, проблем створення у Центрально-Східній Європі без'ядерної зони, співпраці в ООН, ОБСЄ та інших міжнародних організаціях, а також у галузі мінімізації наслідків аварії на ЧАЕС. Окреме місце під час тристоронніх переговорів, зважаючи на підписання 2 квітня 1996 р. Договору про створення російсько-білоруського союзу, зайняло питання про відносини між РБ та РФ. Міністр закордонних справ Білорусі В. Сенько поінформував своїх колег, що незважаючи на активізацію співробітництва з РФ, білоруська сторона також прагне зберігати баланс у відносинах з іншими сусідніми державами, зокрема з Україною та Польщею. За підсумками переговорів глави МЗС України, Білорусі та Польщі домовилися регулярно проводити політичні консультації у тристоронньому форматі [17, арк. 20–23]. Отже, брестська зустріч за своїми результатами посприяла активізації співробітництва між Україною, РБ та Польщею, а також внесла певну динаміку в розвиток відносин у всьому регіоні Центрально-Східної Європи.

Зазначимо, що вже на початку 1997 р. відносини між Україною і РБ повністю стабілізувалися. Це обумовлено низкою чинників: для Білорусі

необхідно було відновлення старих політичних контактів в умовах міжнародної політичної ізоляції, а Україна прагнула підписати договір про делімітацію державного кордону [18, с. 142]. За таких умов 17 січня 1997 р. в Гомелі відбулася зустріч Президента України Л. Кучми і Президента Білорусі О. Лукашенка, в ході якої сторони обмінялися думками з широкого кола питань розвитку двосторонніх відносин і ряду міжнародних проблем, що становили взаємний інтерес. Слід зазначити, що до візиту українського президента було виявлено значний інтерес. Напередодні зустрічі посол України в Білорусі В. Желіба підкреслив, що, як відомо посольству, РБ хотіла б мати в особі України, з одного боку, активнішого партнера в реалізації білоруського курсу внутрішньої і зовнішньої політики, з іншого – намагалася відігравати роль посередника в російсько-українських відносинах [19, арк. 5–6].

У ході переговорів обидва президенти позитивно оцінили роботу з міжнародно-правового оформлення білорусько-українського кордону і підтвердили готовність завершити у першому півріччі 1997 р. процес делімітації державного кордону, а також домовились ініціювати проведення у поточному році регіональної зустрічі представників прикордонних відомств Білорусі, України, РФ, Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії, Молдови, Литви, Латвії та Естонії стосовно організації взаємодії у боротьбі з нелегальною міграцією і контрабандною діяльністю на державних кордонах. Загалом, обидві сторони позитивно оцінили результати даного візиту, підкресливши важливість проведення регулярних консультацій на найвищому рівні. О. Лукашенко після зустрічі заявив, що в ході переговорів досягнуто значного прогресу в українсько-білоруських відносинах, і коли всі домовленості будуть виконані, то зв'язки між державами будуть найрезультативнішими серед інших країн СНД. Слід зауважити, що в контексті візиту Президента України в Гомель, на Білорусь чинився тиск з боку РФ. Так, у російських ЗМІ з'явилися звинувачення, що О. Лукашенко веде подвійну гру, а українсько-білоруська зустріч зводить нанівець заяву Президента Росії Б. Єльцина з приводу поглиблення інтеграційних процесів між РБ і РФ [19, арк. 7–8].

Через місяць, 27–28 лютого 1997 р., на запрошення МЗС, Україну з робочим візитом відвідала делегація МЗС Білорусі на чолі з міністром І. Антоновичем. У ході переговорів сторони обмінялися думками щодо напрямків зовнішньої політики та внутрішньополітичної ситуації в обох країнах і розбудови двосторонніх відносин. Делегації дійшли згоди про необхідність завершення процесу делімітації українсько-білоруського кордону і парафування найближчим часом Договору між Україною та РБ про державний кордон. І. Антонович запросив Г. Удовенка відвідати Білорусь з робочим візитом навесні 1997 р., в ході якого можна було б парафувати зазначену угоду. Обидва міністри висловили думку, що утвердження на кордоні між двома країнами атмосфери добросусідства і партнерства сприятиме поглибленню взаємної довіри і порозуміння не лише в українсько-білоруських відносинах, але й у Європі в цілому. Крім того, міністр закордонних справ Білорусі висловив готовність підтримати ініціативи України з висунення кандидатури Міністра закордонних справ Г. Удовенка на посаду Голови 52-ої сесії ГА ООН і кандидатуру Міністра охорони навколишнього середовища та ядерної безпеки України Ю. Костенка на посаду Генерального секретаря МАГАТЕ. Білоруська сторона звернулася до України з проханням посприяти у врегулюванні проблем Білорусі, які виникли в зв'язку з відмовою Постійного комітету Парламентської Асамблеї ОБСЄ визнати легітимність Національних зборів Білорусі, утворених у результаті конституційної кризи в листопаді 1996 року [20, арк. 7–9].

Зважаючи на регулярні консультації між МЗС України та Білорусі, наступна зустріч Г. Удовенка й І. Антоновича відбулася 14–15 квітня 1997 р. у Мінську. В ході бесіди український та білоруський міністри закордонних справ обговорили питання подальшого розвитку та поглиблення двосторонніх українсько-білоруських відносин, розширення нормативно-правової бази, проведення консультацій щодо співпраці в міжнародних організаціях. Підсумком візиту стало парафування Договору між Україною і РБ про державний кордон, а також домовленість про офіційний візит до України Президента Білорусі О. Лукашенка [19, арк. 56].

12–13 травня 1997 р. відбувся перший офіційний візит Президента Білорусі О. Лукашенка в Україну. Метою візиту було підписання Договору між Україною та РБ про державний кордон, а також проведення переговорів з найважливіших питань двостороннього співробітництва. У ході зустрічі президенти обох країн зазначили, що підписання Договору між Україною та РБ про державний кордон стане прикладом для інших держав Співдружності, буде наочним підтвердженням незалежності та суверенності України і Білорусі. Сторони також підкреслили, що правове оформлення кордону не ускладнюватиме життя громадян обох держав у прикордонній смузі та не вплине на торговельно-економічні зв'язки, зокрема, на реалізацію положень Угоди про співробітництво прикордонних регіонів України та Білорусі. Торкуючись розвитку політичних відносин з Україною після підписання Договору про створення російсько-білоруського союзу, Президент Білорусі запевнив, що взаємини з Україною й надалі будуть дружніми, добросусідськими та пріоритетними. За підсумками візиту сторони підписали Договір про державний кордон, домовилися доручити міністерствам вжити заходів щодо виконання положень підписаних документів, а також завершити підготовку до підписання інших важливих міжурядових та міжвідомчих угод [20, арк. 41–43]. Отже, перший офіційний візит Президента Білорусі за своїми результатами став важливим етапом у розбудові українсько-білоруських політичних взаємин.

Надалі, впродовж 1998–2004 рр. міждержавні українсько-білоруські контакти на найвищому рівні поглиблювалися. Про це свідчать регулярні зустрічі на рівні президентів, голів урядів та міністрів закордонних справ обох держав, які підтвердили зацікавленість України та Білорусі у співпраці [18, с. 143].

На виконання домовленостей Президентів України і Білорусі 5–6 лютого 1998 р. відбувся офіційний візит Прем'єр-міністра України В. Пустовойтенка до РБ. У ході переговорів В. Пустовойтенко заявив, що розвиток дружніх, добросусідських та взаємовигідних відносин з РБ є одним із головних пріоритетів зовнішньої політики України. Крім того, прем'єр-міністр України наголосив, що Українська держава послідовно виступає проти ізоляції Білорусі на міжнародній

арені і готова сприяти її інтеграції у європейські і трансатлантичні міждержавні структури [21, арк. 12]. Окреме місце під час переговорів В. Пустовойтенка з керівниками РБ зайняло питання підвищення ефективності співробітництва в рамках СНД. Голова Кабінету Міністрів України з цього приводу зауважив, що кожна держава повинна самостійно визначати ступінь своєї участі в СНД, керуючись при цьому власними зовнішньополітичними пріоритетами та міжнародними зобов'язаннями [21, арк. 32]. За підсумками переговорів сторони підписали Протокол зустрічі прем'єр-міністрів України і Білорусі, в якому з метою реалізації досягнутих домовленостей, поставили відповідним міністерствам і відомствам двох держав ряд конкретних завдань [21, арк. 73]. Отже, офіційний візит Прем'єр-міністра України до Білорусі став логічним продовженням міждержавного діалогу, спрямованого на розширення взаємовигідного співробітництва між двома республіками.

Наступна зустріч на рівні Прем'єр-міністрів України і РБ відбулася 28–29 вересня 1998 р. у Києві. У ході бесіди В. Пустовойтенко і С. Лінг розглянули і обговорили актуальні питання міждержавного співробітництва. Обидві сторони висловили взаємну зацікавленість у підтримці та подальшому розвитку двосторонніх зв'язків між Україною і Білоруссю. Глави урядів обох держав також констатували, що реалізація досягнутих раніше домовленостей дозволила вирішити низку складних міждержавних проблем і активізувала українсько-білоруські відносини [21, арк. 97].

Важливе значення для розширення українсько-білоруського партнерства мав візит Президента України в РБ, який відбувся 11–12 грудня 1998 р. У ході зустрічі з Президентом Білорусі Леонід Кучма наголосив, що на даному етапі українсько-білоруські взаємини значно активізувалися і наповнилися конкретним змістом, а відтак першочерговим інтересам обох країн відповідає якнайшвидша ратифікація Договору про державний кордон та розширення договірно-правової бази двосторонніх відносин. Крім того, сторони обговорили питання функціонування російсько-білоруського союзу та можливість приєднання до нього України (Л. Кучма зазначив, що пріоритетом для нашої держави

залишається європейський вектор зовнішньої політики і запропонував розширити інтеграційні процеси серед країн Балто-Чорноморського регіону) [21, арк. 172–177].

Розвиток політичного діалогу між Україною та РБ у другому півріччі 1999 р. був перерваний через низку розбіжностей. Криза, в значній мірі, була викликана підтримкою білоруським керівництвом лівих сил в умовах президентської кампанії в Україні, а також неадекватним сприйняттям з білоруського боку рішення української сторони відкликати запрошення Президенту РБ О. Лукашенку на конференцію-саміт “Балто-Чорноморське співробітництво: до інтегрованої Європи XXI ст. без розподільчих ліній” [22, арк. 26].

Республіка Білорусь розцінила такі дії України як “недружній акт”, а згодом прем’єр-міністр С. Лінг і міністр закордонних справ У. Латипов не взяли участі у засіданні Ради голів урядів і голів зовнішньополітичних відомств СНД, які відбулися в Ялті 8 жовтня 1999 р. Крім того, у білоруських ЗМІ пройшла хвиля негативних матеріалів стосовно України [22, арк. 26].

Однак після обрання Л. Кучми Президентом України на новий термін двосторонні українсько-білоруські відносини нормалізувалися. Так, Л. Кучма офіційно запросив свого білоруського колегу на інавгурацію. Президент Білорусі О. Лукашенко прийняв запрошення і 30 листопада 1999 р. відвідав Київ, де відбулася робоча зустріч двох президентів [1, с. 74]. Слід зазначити, що період погіршення українсько-білоруських взаємин був нетривалим і не призвів до згортання політичних контактів [18, с. 144].

Нормалізація двосторонніх відносин посприяла організації 7–8 лютого 2000 р. робочого візиту офіційної делегації МЗС України до РБ. Слід зауважити, що впродовж 1998–1999 рр. зустрічей між міністрами закордонних справ України та Білорусі не відбувалося, а відтак цей візит глави МЗС України Б. Тарасюка у Мінськ мав важливе значення у розвитку двосторонніх відносин. Центральне місце під час переговорів Б. Тарасюка з міністром закордонних справ РБ У. Латиповим займали питання двостороннього торговельно-економічного

співробітництва, зокрема, чинників, що його стримують. У ході візиту також обговорено питання посилення контролю на спільному кордоні з метою боротьби з нелегальною міграцією, контрабандою та міжнародним тероризмом. Міністри закордонних справ України та Білорусі досягли домовленості про створення двосторонньої комісії з питань захисту прав національних меншин та обговорили тему взаємодії у рамках міжнародних організацій, зокрема ООН. Після завершення переговорів з У. Латиповим, міністр закордонних справ України Б. Тарасюк провів бесіду з Президентом РБ О. Лукашенком. Під час зустрічі український міністр запропонував білоруському президенту допомогу у процесі налагодження стосунків Білорусі з ЄС. Білоруський президент відповів, що РБ неможливо ізолювати, однак він погоджується на допомогу України у врегулюванні деяких проблем. Проте необхідні тісніші консультації між Україною та Білоруссю, які РБ як суверенна держава буде розвивати, незважаючи на позицію РФ [22, арк. 77–82].

Черговим важливим етапом українсько-білоруського співробітництва у політичній сфері був робочий візит Президента України Л. Кучми до РБ, який відбувся 26–27 травня 2000 р. Метою робочої поїздки Президента України було продовжити конструктивний українсько-білоруський діалог, закріпити домовленості, досягнуті під час попередніх зустрічей глав держав, окреслити нові перспективи співробітництва, виходячи з реалій вказаного часу. Показово, що цей візит здійснювався в нових геополітичних умовах – зроблено крок до створення на теренах СНД військово-політичного об'єднання країн – Білорусі, Вірменії, Казахстану, Киргизстану, Росії і Таджикистану [9, арк. 28–29].

У ході переговорів глави обох держав наголосили, що обидві країни зацікавлені у зміцненні добросусідства, а розвиток українсько-білоруських відносин відбувається по висхідній траєкторії. У контексті формування системи міжнародної безпеки в Європі, з урахуванням розширення НАТО на Схід та досягнення домовленостей під час засідань Митного союзу і Ради колективної безпеки щодо задіяння адаптованого Договору про колективну безпеку, Л. Кучма та О. Лукашенко обговорили модель регіональної системи колективної

безпеки. Крім того, сторони висловили обопільну готовність всебічно підтримувати процеси інтеграції обох країн до європейських структур. Глави обох держав також підтвердили наміри співпрацювати в рамках ООН, ОБСЄ, Ради Європи [9, арк. 29–30]. Таким чином, в ході вищезгаданого візиту Президента України до РБ підтверджено готовність обох сторін до конструктивного діалогу, насамперед, з питань зовнішньої політики.

Окремої уваги заслуговує реакція дипломатичного корпусу, акредитованого в РБ, на візит Л. Кучми до Білорусі 26–27 травня 2000 р. Представників дипломатичного корпусу, насамперед, цікавила позиція України щодо інтеграційних процесів на теренах СНД у військово-політичній сфері. Зокрема, під час зустрічі посла України в РБ А. Дроня в ході щомісячної зустрічі глав дипломатичного корпусу (31 травня 2000 р.) з послом Польщі в Білорусі (30 травня 2000 р.) М. Машкевичем, послом Китаю в РБ У. Сяоцю (31 травня 2000 р.) та під час бесіди з іншими дипломатами йшлося про домовленості, досягнуті на переговорах Президента України з Президентом Білорусі в Бресті у контексті вищезазначених інтеграційних процесів. Українська сторона інформувала представників дипломатичного корпусу про активізацію українсько-білоруського співробітництва на європейському напрямку та в рамках міжнародних організацій. Дипломатів також було повідомлено, що під час обміну думками з питань двостороннього співробітництва України і Білорусі в рамках СНД Л. Кучма підкреслив, що Україна виступає за трансформацію СНД у механізм економічної взаємодії, спрямований на створення зони вільної торгівлі [9, арк. 33–34].

У подальшому тісні двосторонні контакти на високому загальнодержавному рівні продовжувалися. Зауважимо, що 25 липня 2001 р. з черговим робочим візитом РБ відвідав Л. Кучма. У ході зустрічі між президентами обох держав були обговорені політичні та економічні аспекти співробітництва, а також вироблена спільна позиція з актуальних міжнародних питань [1, ст. 71–72].

Через три місяці, 16–17 жовтня 2001 р., на запрошення голови Кабінету Міністрів України, Київ з робочим візитом відвідала білоруська урядова делегація

на чолі з прем'єр-міністром Г. Новицьким. Варто зазначити, що для Г. Новицького це була перша закордонна поїздка у статусі голови Уряду РБ, яку він прокоментував наступним чином: “Перший візит є до певної міри символічним, і хоча відносини з Україною для Білорусі посідають не перше місце, але, водночас, вони не можуть вважатися такими, що перебувають на другому місці” [23, арк. 67].

Головну увагу під час переговорів було приділено аналізу стану договірно-правової бази, а також проблемам торговельно-економічних взаємин. Крім того, А. Кінах та Г. Новицький обговорили питання розвитку міждержавного прикордонного співробітництва. Обидва прем'єр-міністри відзначили, що протягом останніх років значно покращився рівень взаємодії між прикордонними службами двох держав, зокрема, у спільній боротьбі з нелегальною міграцією, контрабандою та наркобізнесом. Разом з тим, голова Кабінету Міністрів України А. Кінах акцентував увагу свого білоруського колеги на необхідності пришвидшити делімітацію та демаркацію державного кордону, відкрити нові пункти пропуску, а також укласти угоду про реадмісію. Г. Новицький, у свою чергу, застосував у даному питанні “пакетний” підхід і запропонував спочатку підписати міждержавну угоду про врегулювання фінансових відносин між Україною та РБ. За підсумками переговорів була досягнута домовленість про те, що Уряд України дасть з цього питання відповідні доручення міністерствам та відомствам. Крім того, у ході візиту сторони уклали ряд важливих двосторонніх міждержавних та міжвідомчих документів [23, арк. 67–70]. Отже, робочий візит Прем'єр-міністра Білорусі до України підтвердив прагнення обох сторін розвивати міждержавне партнерство з метою забезпечення нагальних потреб українського і білоруського народів.

З метою подальшої активізації українсько-білоруських політичних контактів, 12–13 березня 2002 р. відбувся робочий візит міністра закордонних справ РБ М. Хвостова до України. У ході зустрічі глави МЗС обох республік особливу увагу приділили ключовим напрямкам міждержавного співробітництва, зокрема розширенню договірно-правової бази консульських і гуманітарних

взаємин, поглибленню економічних зв'язків, а також розвитку культурних відносин. Важливою темою під час переговорів А. Зленка і М. Хвостова була проблема взаємовідносин Білорусі з ЄС і Радою Європи. Міністр закордонних справ України зазначив, що Українська держава незмінно і послідовно виступає за відновлення повноцінного діалогу між РБ та країнами ЄС, а також підтримує поновлення статусу Білорусі в Парламентській Асамблеї ОБСЄ. Головним підсумком візиту М. Хвостова до України стало підписання угоди про співробітництво між зовнішньополітичними відомствами і митними службами двох держав [24].

Важливим чинником для розширення міждержавних взаємин можна вважати робочу зустріч між Президентами України та Білорусі, яка пройшла 29 травня 2002 р. у Чернігові. Особлива увага під час переговорів Л. Кучми з О. Лукашенком була приділена широкому колу питань взаємодії як на двосторонньому рівні, так і на міжнародній арені. За підсумками візиту керівники двох держав підписали протокол зустрічі, в якому зафіксували домовленість сторін приступити у 2002 р. до практичної реалізації ряду спільних економічних проектів [25]. Варто зазначити, що робочий візит Президента Білорусі засвідчив прагнення обох країн проводити регулярні політичні консультації на рівні глав держав, а також посприяв інтенсифікації українсько-білоруських економічних відносин.

Протягом 2003 р. зберігалася висока інтенсивність двосторонніх політичних комунікацій. Про це свідчать робоча зустріч між Президентами обох держав, а також офіційний візит Прем'єр-міністра України В. Януковича до РБ [26]. У ході зазначених зустрічей домінантою виступала економічна складова двостороннього співробітництва [1, с. 74].

У ході регулярних політичних контактів між Президентами, Прем'єр-міністрами та Міністрами закордонних справ України і Білорусі було налагоджено конструктивний міждержавний діалог з широкого кола питань співробітництва в політичній, економічній, гуманітарній та інших сферах. Крім того, регулярні візити на найвищому рівні внесли динаміку в розвиток

українсько-білоруських політичних взаємин, показали прагнення білоруської сторони всебічно поглиблювати відносини з Україною, а також сприяли двосторонній взаємодії на міжнародній арені, зокрема, у співробітництві з ООН, ОБСЄ, Радою Європи [18, с. 145].

Важливим компонентом українсько-білоруських політичних взаємин у період з 1991 по 2004 рр. були міжпарламентські зв'язки. Необхідність налагодження тісних контактів на міжпарламентському рівні обумовлена важливістю зближення законодавчої бази України та РБ, а також законодавчого забезпечення виконання укладених міждержавних угод [18, с. 147].

Перший візит на українсько-білоруському міжпарламентському рівні відбувся наприкінці 1994 р., коли впродовж 26–28 грудня на запрошення голови Верховної Ради України О. Мороза в Києві перебувала білоруська парламентська делегація на чолі зі спікером М. Грибом. У ході візиту відбулися зустрічі з Л. Кучмою, прем'єр-міністром В. Масолом, керівництвом Верховної Ради. У ході переговорів В. Масол запропонував створити спільні парламентські групи для координації співробітництва. Реалізуючи досягнуті домовленості, 10 січня 1995 р. у Верховній Раді України була створена депутатська група з міжпарламентських зв'язків України та РБ на чолі з П. Душейко [1, с. 84–85].

Випробуванням для українсько-білоруського міжпарламентського співробітництва стали результати конституційного референдуму в Білорусі. У результаті Верховна Рада України впродовж 1996–1999 рр. офіційно не визнавала легітимності Національних зборів РБ. Однак стверджувати про повну відсутність міжпарламентських зв'язків також не можна, оскільки представники окремих фракцій Верховної Ради продовжували активну взаємодію з білоруськими парламентаріями [27].

Українська та білоруська сторони у 1996–1999 рр. вживали заходів для покращення міжпарламентських взаємин. Зокрема, у листопаді 1998 р. білоруський посол в Україні В. Курашик зустрівся зі спікером Верховної Ради О. Ткаченком і передав йому офіційне запрошення відвідати Національні збори РБ [1, с. 85–86].

27–29 січня 1999 р. у РБ з першим після референдуму 1996 р. офіційним візитом перебував голова Верховної Ради України О. Ткаченко [28, арк. 103–105]. Головним підсумком цього візиту стало підписання Декларації про співпрацю між Національними зборами РБ і Верховною Радою України. Документ сприяв налагодженню міжпарламентського співробітництва, спрямованого на поглиблення взаємин між Україною і РБ у політичній, соціально-економічній та гуманітарній сферах [28, арк. 13–14]. Слід зауважити, що офіційна преса України та Білорусі з прихильністю висвітлила підписання Декларації. Зокрема, українська газета “Голос України” 2 лютого 1999 р. вийшла із заголовком: “Приклад для всього світу”. Такою назвою представники ЗМІ охарактеризували зміст Декларації, підписаної за підсумками офіційного візиту української делегації [28, арк. 17]. У подальшому міжпарламентські контакти здійснювалися як на рівні обміну делегаціями, так і серед робочих груп, які діяли з метою вивчення практики і обміну досвідом у сфері парламентської діяльності [28, арк. 13–14].

Новий імпульс міжпарламентські зв'язки отримали в 2003 р. У лютому на Парламентській асамблеї ОБСЄ у Відні Україна виступила за відновлення членства білоруського парламенту в цій організації [1, с. 87]. Через місяць, 24–25 березня 2003 р., Київ з офіційним візитом відвідала делегація Національних зборів РБ на чолі зі спікером парламенту О. Войтовичем. Головною метою візиту була активізація двосторонніх міжпарламентських зв'язків [29].

Наприкінці квітня 2003 р. відбувся офіційний візит до Білорусі українських парламентарів на чолі зі спікером Верховної Ради В. Литвином [1, с. 87]. У ході поїздки було запропоновано замість Декларації про співпрацю між Національними зборами РБ і Верховною Радою України підписати новий документ про співробітництво [27]. За підсумками візиту було підписано протокол про співпрацю між депутатськими групами [1, с. 87]. Слід зазначити, що даний візит значно поживив українсько-білоруський міжпарламентський діалог.

Наступним етапом двосторонніх міжпарламентських контактів можна вважати підписання 26 лютого 2004 р. Угоди про співробітництво між

Національними зборами РБ і Верховною Радою України [30]. У цьому документі сторони зобов'язалися сприяти розвитку міжпарламентських взаємин в інтересах зміцнення дружніх відносин між державами та їх народами; домовилися розширювати договірно-правову базу між Україною та РБ з метою зміцнення і розвитку співробітництва в політичній, соціально-економічній, гуманітарній та інших сферах, що становлять взаємний інтерес; висловили готовність активізувати зв'язки між постійними комісіями і комітетами, депутатськими групами, а також експертами секретаріатів Ради Республіки і Палати представників Національних зборів РБ та апарату Верховної Ради України [30].

Окремою формою політичної взаємодії була участь парламентарів двох держав як міжнародних спостерігачів на парламентських і президентських виборах у країні-сусідці. Зокрема, українські депутати працювали на президентських виборах у Білорусі в 2001 р., а білоруські парламентарі – спостерігачами на парламентських виборах в Україні у 1998 р. Схожа практика активно використовувалася і в наступних виборчих кампаніях [1, с. 88].

Таким чином, проаналізувавши процеси становлення та розвитку українсько-білоруських політичних відносин слід відзначити поступальний характер розбудови їх взаємин, що обумовлювався історичною приналежністю обох держав до Східного регіону Європи, наявністю спільного кордону, тісними господарськими зв'язками, а також близькістю культур та історичних традицій. Партнерство України і Білорусі упродовж 1991–2004 рр., насамперед, слід розглядати як важливу подію у послідовному відстоюванні наших національних інтересів, особливо безпеки, на регіональному та загальноєвропейському рівнях. Двосторонні міждержавні зв'язки також сприяли всебічному розвитку співробітництва і партнерства у центрально-східноєвропейському регіоні. Українсько-білоруські відносини зазначеного періоду, хоч і не були позбавлені гострих дискусій та кризових явищ, однак характеризувалися як динамічні та перспективні. Про це свідчить значна інтенсивність політичних контактів між президентами, урядами та парламентами обох країн. РБ у 1991–2004 рр. стала важливим та послідовним зовнішньополітичним партнером нашої держави.

3.2. Трансформація політичного діалогу між Україною і Республікою Білорусь до сучасних міжнародних вимог і викликів

В умовах глобальних трансформацій сучасного суспільства з'являються нові геополітичні чинники, які визначають стратегічні напрямки діяльності на міжнародній арені у XXI ст. Основними факторами, які ознаменували глобальні зміни на європейському континенті на початку нового тисячоліття стало розширення східних кордонів НАТО та ЄС у 2004 р., а також демократичні революції в Україні та Грузії. Поступова трансформація політичних систем посткомуністичних країн Центрально-Східної Європи засвідчила нову геополітичну та геостратегічну ситуацію у регіоні. За таких умов першочергового значення набула проблема зміни моделі міждержавного співробітництва на пострадянському просторі.

Для України та РБ ці процеси не можна назвати простими й однозначними. Це обумовлено тим, що республіки відрізняються ступенем розвитку демократії, а також відмінними зовнішньополітичними векторами. Україна ще відразу після Помаранчевої революції 2004 р. обрала курс на демократизацію політико-економічної системи та поступову інтеграцію до єдиного європейсько-атлантичного простору. РБ, навпаки, продовжує залишатися державою з авторитарним стилем управління і розширювати співпрацю з РФ, складаючи основу ЄАЕС. Разом з тим, у сучасних умовах саме Білорусь проявляє підвищений інтерес до України, підтримує її у пошуках мирного врегулювання протиріч і конфліктів, що склалися в суспільно-політичній сфері нашої держави у 2013–2014 рр.

У цьому контексті трансформація політичного діалогу між Україною та РБ упродовж 2005–2014 рр. набуває особливого значення. Зауважимо, що у цей час обидві держави незважаючи на численні розбіжності, протиріччя і навіть певні форми регіонального суперництва були зосереджені на докорінній зміні моделі двосторонніх відносин відповідно до сучасних міжнародних викликів.

Трансформаційні процеси, які розпочалися в Україні одразу після Помаранчевої революції 2004 р. змінили розстановку сил на теренах СНД і призвели до погіршення українсько-білоруських політичних контактів. Обрання новим Президентом України В. Ющенка, який виступав за інтеграцію України до західноєвропейських міждержавних структур, негативно вплинуло на динаміку українсько-білоруських політичних взаємин [31, с. 148]. Офіційний Мінськ розцінив зміну політичної еліти в Україні як спробу західних країн розширити свій вплив на пострадянському просторі. Очевидно, білоруська верхівка боялася, що наступною в процесі зміни правлячих еліт може виявитися саме вона [32, с. 7]. Слід зауважити, що побоювання білоруського керівництва не були безпідставними, оскільки представники США та України постійно наголошували на необхідності демократизації Білорусі. 4 квітня 2005 р. Президент США Дж. Буш та Президент України В. Ющенко підписали спільну заяву “Порядок денний українсько-американського стратегічного партнерства у новому сторіччі”, в якій, зокрема, наголошувалося: “Ми обіцяємо спільно працювати задля підтримки поступу свободи у таких країнах, як Куба і Білорусь” [33]. Варто зазначити, що така позиція України відповідала її новим геополітичним цілям, оскільки після Помаранчевої революції Українська держава заявила про себе як про країну, яка здатна просувати демократичні перетворення на пострадянському просторі [31, с. 149].

Білоруська сторона на офіційному рівні різко відреагувала на спільну заяву Президентів США та України зазначивши, що “це не вписується у загальний контекст традиційно дружніх та добросусідських відносин” [34, арк. 95]. Крім того, президент Білорусі О. Лукашенко назвав такі дії України втручанням у внутрішні справи суверенної держави і заявив: “Демократизувати Білорусь ми будемо самі, без допомоги Вашингтона та Києва. Ми здатні самі розібратися у своїх проблемах” [34, арк. 95]. Прес-служба МЗС України оперативно відреагувала на висловлювання білоруського керівництва і в офіційному коментарі підкреслила, що розвиток демократії, повага і захист основних прав та свобод людини є наріжним каменем нового зовнішньополітичного курсу України.

Разом з тим, зазначили в МЗС, Україна високо оцінює двосторонні українсько-білоруські відносини, а відтак залишається відкритою до діалогу і взаємовигідного співробітництва [35]. Отже, незважаючи на різкі заяви білоруського керівництва Україна підтвердила свою готовність розвивати двосторонні українсько-білоруські взаємини.

Вагому роль у переформатуванні моделі українсько-білоруського політичного діалогу відіграла позиція України на 61-й сесії комісії ООН з прав людини. 14 квітня 2005 р. у Женеві українська делегація підтримала резолюцію ООН, внесену країнами-членами ЄС, з критикою стану прав людини у Білорусі, а також приєдналася до аналогічних заяв ЄС [34, арк. 95]. Результати голосування викликали жорстку реакцію білоруської сторони. Зокрема, офіційний представник РБ при женеvському відділі ООН С. Алейнік висловив розчарування позицією України, зазначивши: “Сусіди, які поважають один одного, так себе не поводять. Ми переконані, що дружні відносини між нашими народами зуміють у майбутньому взяти гору над відвертою політичною кон’юнктурою, продемонстрованою делегацією України в Женеві” [36]. Слід зауважити, що зазначена подія викликала неоднозначну реакцію і в Україні, однак засвідчила концептуально нову позицію українського керівництва – не йти на компроміс всупереч принципам демократії [31, с. 149].

Трансформація відносин між Україною та Білоруссю на початку ХХІ ст. не сприяла розширенню міждержавних політичних контактів на найвищому рівні. Упродовж 2005 р. двосторонні зустрічі між главами республік відбувалися виключно в рамках міжнародних політичних форумів [1, с. 77].

27 серпня 2005 р. у Казані відбулися двосторонні переговори Президента України з Президентом Білорусі в рамках саміту глав держав-учасниць СНД [37]. У ході зустрічі В. Ющенко підкреслив зацікавленість України у розвитку добросусідських взаємовигідних відносин з РБ, наданні їм більшої інтенсивності, розширенні взаємодії двох держав на міжнародній арені. Крім того, президент України висловив готовність підтримувати кроки Білорусі, направлені на налагодження конструктивного діалогу з ЄС, ОБСЄ та Радою Європи. Однак, при

цьому В. Ющенко заявив, що РБ також повинна врахувати всі зауваження, які були висловлені західноєвропейськими інституціями. Головним підсумком переговорів стала домовленість про робочий візит у другій половині 2005 р. до Білорусі Прем'єр-міністра України, в ході якого сторони планували обговорити весь комплекс питань двостороннього співробітництва, перш за все у економічній сфері [34, арк. 150–151]. Варто зазначити, що хоч за результатами переговорів було висловлено готовність розширювати українсько-білоруську співпрацю, однак такий формат переговорів не сприяв розвитку двосторонніх взаємин.

З осені 2005 р. формат відносин між Україною та РБ зазнав змін. Враховуючи низку зовнішніх та внутрішніх факторів, керівництво України намагалося зосередитися на економічному аспекті відносин, не акцентуючи уваги на проблемах внутрішньополітичного устрою РБ [38, с. 4]. Вже у вересні 2005 р. секретар РНБО України А. Кінах задекларував чітку позицію України – жорстко протидіяти будь-яким спробам міжнародної ізоляції Білорусі [39]. Частковий перегляд Україною моделі співробітництва з РБ був обумовлений чинником посилення впливу Росії, однак більшою мірою це було викликано виборчою кампанією до Верховної Ради України [39].

За таких умов 26 вересня 2005 р. відбулася зустріч глав МЗС України та Білорусі. Результатом переговорів Б. Тарасюка з С. Мартиновим стала домовленість про організацію у жовтні 2005 р. візиту до Білорусі Прем'єр-міністра України Ю. Єханурова. Цей візит, за задумом міністрів, мав передувати двосторонній зустрічі Президентів України і РБ [40].

На виконання домовленостей Президентів та міністрів закордонних справ двох країн, 18 жовтня 2005 р. відбувся робочий візит Прем'єр-міністра України Ю. Єханурова до Білорусі. У ході переговорів Голови Кабінету Міністрів України з керівництвом РБ було обговорено низку важливих питань двостороннього співробітництва: розвиток політичних взаємин, міждержавні торговельно-економічні зв'язки, завершення міжнародно-правового оформлення українсько-білоруського державного кордону, розширення договірно-правової бази, зокрема підписання Консульської конвенції між Україною та РБ, білорусько-російські

інтеграційні зв'язки [41, арк. 43]. За підсумками переговорів президент Білорусі О. Лукашенко висловив задоволення основними тенденціями, які склалися у взаємовідносинах між Білоруссю і Україною у сфері політики та дипломатії [42].

Надалі, впродовж 2006 р. розвиток двосторонніх відносин базувався на чіткому розподілі політичного та економічного аспектів співробітництва. Обидві держави намагалися не акцентувати уваги на політичних розбіжностях, а зосередилися на розширенні двосторонніх економічних взаємин [38, с. 4].

Знаковою подією у період трансформації політичних відносин між Україною і Білоруссю до сучасних міжнародних викликів можна вважати зустріч Президента Білорусі О. Лукашенка з українськими журналістами, яка відбулася 23 листопада 2006 р. Варто зазначити, що такий формат зустрічі вперше за період незалежності був використаний для залучення українських ЗМІ. Незважаючи на неоднозначне ставлення українських ЗМІ до О. Лукашенка через скандали, пов'язані із затриманням у Білорусі на початку 2006 р. українських журналістів, зустріч з главою держави викликала значний резонанс і на неї прибуло близько 40 чоловік [39]. У ході бесіди з журналістами О. Лукашенко заявив, що у РБ та України немає таких розбіжностей, які можуть розірвати історично сформовані добросусідські міждержавні взаємини. Разом з тим, Президент Білорусі підтвердив свою готовність до широкомасштабного двостороннього політичного співробітництва з Україною за умови невтручання з боку третіх країн [43].

Через п'ять днів, 28 листопада 2006 р., у Мінську відбулися двосторонні переговори між президентами України та Білорусі в рамках саміту Глав держав-учасниць СНД [37]. У ході бесіди сторони обмінялися думками з широкого кола питань розвитку двосторонніх відносин. Нашу увагу дана зустріч привернула у контексті того, що на 28 листопада 2006 р. у В. Ющенка був запланований офіційний візит до Хорватії, однак українська сторона перенесла його, а це свідчило про пріоритетність розвитку українсько-білоруських відносин [39].

Основним результатом двосторонніх переговорів глав України та Білорусі на мінському саміті країн-учасниць СНД стало зміцнення співпраці між Секретаріатами президентів обох держав. Вже 14 грудня 2006 р. відбувся візит

голови Секретаріату президента України В. Балогі в РБ [39]. У ході зустрічі з головою Адміністрації президента Білорусі Г. Невігласом було обговорено питання підготовки зустрічі президентів України і Білорусі в Чорнобилі у лютому-березні 2007 р. Однак цей візит О. Лукашенка в Україну не відбувся [39].

Наприкінці 2007 р. у зв'язку з політичною кризою на Україні (оголошення дострокових парламентських виборів) питання налагодження українсько-білоруських політичних відносин взагалі не перебувало на порядку денному. РБ зайняла нейтральну позицію відносно оцінки дострокових виборів до Верховної Ради України і офіційно не висловлювала підтримки жодній з політичних сил. Таким чином, упродовж 2007 р. через низку розбіжностей українсько-білоруські політичні відносини не зазнали змін, а домінантними залишалися двосторонні економічні зв'язки [31, с. 151].

Початком нового етапу українсько-білоруських політичних взаємин, який у підсумку вивів двосторонні відносини на рівень стратегічного партнерства, можна вважати 2008 р. Незважаючи на відсутність упродовж вказаного року зустрічей на найвищому міждержавному рівні, Європейська програма сусідства створила сприятливі передумови для налагодження політичного діалогу між Україною та РБ [44, с. 114]. У червні 2008 р., на противагу Середземноморському Союзу, пролобійованому Францією, Польща спільно зі Швецією ініціювали проект "Східне партнерство" [38, с. 6], який передбачав двосторонню та багатосторонню співпрацю країн ЄС з Україною, Молдовою, Азербайджаном, Вірменією, Грузією і, за певних умов, Білоруссю [45, с. 153]. Окремі застереження відносно РБ полягали у необхідності провести демократичні перетворення у країні та продовжити діалог офіційного Мінська з європейськими інституціями [44, с. 114]. Разом з тим, за слушним зауваженням М. Плаксенко, особливістю проекту "Східне партнерство" стало посилення пропозицій Білорусі, яка до цього часу ще не була охоплена жодною багатосторонньою ініціативою ЄС [45, с. 153]. За таких умов і з огляду на готовність білоруського керівництва налагодити відносини з ЄС, Україна взяла на себе роль "адвоката" у зближенні позицій ЄС і РБ.

Пожвавлення політичного співробітництва між Україною та Білоруссю розпочалося вже на початку 2009 р., коли було поновлено контакти на найвищому рівні. Це обумовлено низкою чинників: для Білорусі необхідно було активізувати відносини з країною, яка створювала умови для налагодження відносин з ЄС, а Україна прагнула посилити свої зовнішньополітичні позиції на пострадянському просторі [31, с. 151].

20 січня 2009 р. в Чернігові відбулася зустріч Президента України В. Ющенка і Президента Білорусі О. Лукашенка. Під час візиту відбулися переговори стосовно широкого кола питань, які становили взаємний інтерес. Ця зустріч засвідчила інтенсифікацію українсько-білоруських відносин. Було підкреслено, що між Україною та РБ ніколи не було і не буде проблем, а двосторонні відносини обидві держави будують на принципах взаєморозуміння та добросусідства, що дає можливість підняти українсько-білоруські відносини на якісно новий рівень. Сторони позитивно оцінили динаміку міждержавних зв'язків та висловили готовність тісніше співпрацювати з міжнародних питань, зокрема, в рамках проекту “Східне партнерство”. Під час зустрічі О. Лукашенко також висловив вдячність своєму українському колезі за підтримку Білорусі у налагодженні діалогу з ЄС і США [46]. Окремо слід відзначити, що у ході візиту було підписано Консульську конвенцію між Україною та РБ [47, арк. 1–20].

Активізація міждержавного політичного діалогу призвела до того, що наступна зустріч між главами двох держав відбулася 6 травня 2009 р., коли В. Ющенко відвідав з робочим візитом РБ. У ході зустрічі президенти України та Білорусі провели переговори з найважливіших питань двостороннього співробітництва, регіональної політики, а також узгодили позиції відносно участі обох країн в ініціативі ЄС “Східне партнерство”. За підсумками переговорів О. Лукашенко заявив, що білоруська сторона зацікавлена в реалізації тих проектів “Східного партнерство”, які відповідають її національним інтересам. У свою чергу Президент України В. Ющенко зазначив, що Київ і Мінськ мають дуже схожі позиції відносно участі в проекті “Східне партнерство”, оскільки обидві держави прагнуть використати його потенціал для покращення

внутрішньополітичного та внутрішньоекономічного становища. Президенти України та Білорусі також домовилися про організацію у третій декаді травня робочої зустрічі між прем'єр-міністрами двох країн [48].

Реалізуючи домовленості президентів, 12 червня 2009 р. відбувся робочий візит прем'єр-міністра Білорусі С. Сидорського до України. У ході поїздки до Києва голова білоруського уряду провів двосторонні переговори з президентом України В. Ющенком та прем'єр-міністром Ю. Тимошенко [49]. Під час зустрічей сторони обговорили низку актуальних проблем міждержавного співробітництва: завершення процесу оформлення українсько-білоруського державного кордону, взаємодію в рамках програми ЄС “Східне партнерство”, співпрацю в економічній сфері [50; 51].

Пожвавлення у 2009 р. українсько-білоруських політичних контактів інтенсифікувало двосторонній міжпарламентський діалог. 30 червня 2009 р. РБ з офіційним візитом відвідав голова Верховної Ради України В. Литвин. [52]. Особлива увага в ході зустрічі з білоруськими парламентаріями була приділена питанням розвитку міжпарламентського співробітництва, зокрема, сторони висловилися за розширення співпраці в рамках парламентського виміру програми ЄС “Східне партнерство”. Крім того, голова Верховної Ради України В. Литвин запевнив білоруську сторону в якнайшвидшому прийнятті українським парламентом білоруської поправки до додатку Кіотського протоколу [1, с. 88–89].

Восени 2009 р. формат відносин між Україною та РБ не зазнав суттєвих змін, а інтенсивні міждержавні політичні контакти продовжилися. 19 жовтня 2009 р. відбувся робочий візит міністра закордонних справ України П. Порошенка до РБ. Слід зауважити, що впродовж 2006–2009 рр. зустрічей між міністрами закордонних справ України та Білорусі не відбувалося, а відтак цей візит глави МЗС України у Мінськ мав важливе значення у розвитку двосторонніх відносин. Центральне місце під час переговорів П. Порошенка зі своїм білоруським колегою С. Мартиновим займали питання підготовки до офіційного візиту Президента РБ в Україну. У ході зустрічі міністри закордонних справ України та Білорусі досягли домовленості про взаємодію двох країн як у рамках проекту “Східне

партнерство”, так і в цілому на міжнародній арені [53]. Після завершення переговорів з С. Мартиновим, П. Порошенко провів бесіду з Президентом РБ О. Лукашенком. Під час зустрічі український міністр наголосив на необхідності розширення двостороннього політичного співробітництва, а також відзначив вихід міждержавних взаємин на рівень стратегічного партнерства. Білоруський президент відповів, що стратегічні взаємини між Україною та РБ необхідно наповнити новим конкретним змістом [54]. Отже, зазначений візит міністра закордонних справ України до Білорусі у черговий раз засвідчив якісно новий етап у розвитку міждержавних взаємин, продемонстрував прагнення української сторони всебічно сприяти налагодженню контактів між ЄС та РБ, зокрема, у рамках проекту “Східне партнерство”.

Менше ніж за місяць, 4–6 листопада 2009 р., відбувся перший за останні 12 років офіційний візит Президента Білорусі О. Лукашенка в Україну. У ході зустрічі О. Лукашенко та В. Ющенко досягли домовленості про направлення на ратифікацію до білоруського парламенту Договору між Україною та РБ про державний кордон [55]. Сторони також підкреслили, що питання з борговими зобов’язаннями України вирішене шляхом надання пільгових цін на українську електроенергію, що постачається до Білорусі [38, с. 7]. Торкаючись розвитку міждержавних політичних зв’язків, президенти України та Білорусі констатували значне поглиблення двосторонніх відносин та їх трансформацію на рівень стратегічного партнерства [55]. Таким чином, офіційний візит Президента Білорусі за своїми результатами став знаковою подією у період трансформації українсько-білоруського політичного діалогу до сучасних міжнародних викликів, оскільки вперше за роки незалежності на рівні президентів двох держав офіційно було заявлено про вихід міждержавних відносин на рівень стратегічного партнерства.

Знаковою подією на початку 2010 р. стали президентські вибори в Україні. Однак обрання новим Президентом України В. Януковича не тільки не призвело до зміни формату українсько-білоруського співробітництва, а й навпаки активізувало динаміку двостороннього політичного діалогу. Так, вже 24–

25 лютого 2010 р. О. Лукашенко відвідав Україну з робочою поїздкою і взяв участь у церемонії інавгурації новообраного Президента України. У ході двосторонньої зустрічі президенти обговорили майбутній візит до Білорусі В. Януковича. Крім того, сторони домовилися, що РБ завершить роботу над питанням ратифікації та підписання Договору про державний кордон [44, с. 115].

Реалізуючи домовленості глав України та Білорусі від 24–25 лютого, наприкінці квітня 2010 р. Мінськ з робочим візитом відвідав Президент України В. Янукович. У ході зустрічі президенти двох республік детально обговорили широкий спектр питань, які стояли на порядку денному двосторонніх відносин, а також окреслили пріоритетні напрямки подальшого розвитку міждержавного співробітництва [56]. Важливе місце під час переговорів зайняло питання взаємодії обох країн з ЄС. У цьому контексті В. Янукович зазначив, що європейська інтеграція відповідає інтересам як України, так і Білорусі. Водночас, Президент України наголосив, що у процесі зближення з європейськими міждержавними структурами, Україна просунулася вперед порівняно з Білоруссю, а відтак Білорусі може бути цікавий український досвід адаптації законодавства до європейських стандартів [56].

Треба зазначити, що озвучені під час зустрічей між президентами України та Білорусі плани щодо розширення двосторонніх стратегічних взаємозв'язків не знайшли свого практичного втілення. Цьому в значній мірі завадила зміна формату відносин обох країн з РФ. Підписання 21 квітня 2010 р. Харківських угод ознаменувало розширення українсько-російських політичних взаємин, яке співпало з піком кризи у відносинах між Росією та Білоруссю. За таких умов запланований на травень візит О. Лукашенка до України, під час якого передбачалося здійснити обмін ратифікаційними грамотами Договору про державний кордон, не відбувся [38, с. 7]. Таким чином, з травня 2010 р. модель українсько-білоруського співробітництва зазнала змін.

Незважаючи на тривалий досвід взаємовигідного співробітництва, між двома країнами існувала реальна недовіра. Важливу роль у збереженні високого рівня непорозуміння між Україною і РБ відіграла РФ, яка починаючи з 1991 р.

постійно чинила тиск на обидві сторони в залежності від своїх зовнішньополітичних інтересів [57, с. 181].

Основним чинником, який у подальшому вплинув на загальну концепцію українсько-білоруського співробітництва в політичній сфері, можна вважати президентські вибори в РБ, які відбулися 19 грудня 2010 р. Міжнародна спільнота виступила з різкою критикою виборчого процесу і заявила про грубі порушення прав і свобод білоруських громадян [58, с. 5]. Україна солідаризувалася з позицією ОБСЄ [58, с. 5] і виступила з критичною заявою щодо розгону акції протесту в Мінську [32, с. 10]. Такі дії України відразу позначилися на діалозі двох країн. РБ знову почала шукати шляхів зближення з РФ, а двосторонні відносини з Україною погіршилися [32, с. 10].

На фоні чергової кризи українсько-білоруських взаємин, окремо слід відзначити позицію України відносно участі дипломатичних представників іноземних держав в урочистій церемонії, присвяченій вступу О. Лукашенка на посаду президента. Напередодні інавгурації директор департаменту інформаційної політики МЗС України Олег Волошин заявив: “У політичному плані ми не робитимемо різких кроків. Антибілоруських настроїв в Україні немає. Але водночас ми не можемо ігнорувати того факту, що вибори в Білорусі міжнародними організаціями визнані такими, що не відповідають демократичним стандартам. Тому Україну на інавгурації буде представляти посол у РБ Роман Безсмертний” [59]. Слід зазначити, що кардинально протилежну позицію із зазначеного питання зайняли США та країни ЄС, які напередодні церемонії вступу О. Лукашенка на посаду президента демонстративно відмовилися від будь-якої участі в цьому заході, мотивуючи своє рішення жорстоким розгоном опозиції після президентських виборів [59].

За таких умов Р. Безсмертний зайняв принципову позицію і проігнорував церемонію інавгурації О. Лукашенка. Своє рішення український посол пояснив наступним чином: “Я вчинив так, як мав зробити і громадянин Безсмертний, і посол України. Я туди не пішов”. Крім того, в інтерв'ю газеті “День” Р. Безсмертний заявив: “Україна не може підтримувати дії влади, яка жорстоко

розігнала мітинг опозиції. Це виходить за межі європейських, християнських, українських цінностей. Немає таких інтересів, які можна проміняти на права людини. Немає такої ціни” [60]. Варто зауважити, що такі дії, а також різкі висловлювання глави дипломатичного представництва України в Білорусі викликали неоднозначну реакцію в українському політикумі, оскільки були зроблені від власного імені й розходилися з офіційною позицією керівництва України [57, с. 182].

Міністр закордонних справ України К. Грищенко виступаючи перед депутатами Верховної Ради розцінив висловлювання Р. Безсмертного як порушення етики дипломатичної служби [61]. Водночас, народний депутат Т. Чорновіл заявив, що на його думку, різка оцінка Р. Безсмертним ситуації в Білорусі була санкціонована Адміністрацією Президента України [61]. Слід зазначити, що хоч в МЗС України і запевнили, що різка критика висловлювань Р. Безсмертного з боку К. Грищенка не є натяком на звільнення посла, однак 3 червня 2011 р. Р. Безсмертний був відправлений у відставку. Таким чином, причиною відставки дипломата, за слушними зауваженням експертів Інституту світової політики, стала слабкість української владної верхівки, яка звільнила посла фактично через його відмову відвідати інавгураційну церемонію О. Лукашенка, а також внаслідок того, що Р. Безсмертний постійно наголошував на важливості поважати права людини в Білорусі, що не могло не обурювати владу [32, с. 10].

Тривалий досвід взаємовигідного співробітництва, приналежність обох держав до східноєвропейського регіону, а також наявність спільного кордону призводили до того, що Україна не завжди підтримувала ініціативи ЄС відносно Білорусі. Зокрема, в лютому 2011 р. Українська держава відмовилася приєднатися до позиції країн ЄС, які виступали за міжнародну ізоляцію і санкції проти Білорусі. Прем'єр-міністр України М. Азаров під час зустрічі голів урядів країн “Вишеградської четвірки” (Угорщина, Польща, Словаччина і Чехія), а також Німеччини та Австрії не підписав спільну декларацію, в якій засуджувалися порушення прав людини і демократичних свобод у Білорусі. Своє рішення

М. Азаров мотивував тим, що Україна не мала можливості детально ознайомитися з документом, а також необхідністю продовжувати діалог з Мінськом [62]. Слід наголосити, що Україна зайняла таку обережну по відношенні до Білорусі позицію як через тісні торговельно-економічні зв'язки між країнами, так і через прагнення зберегти свою роль “адвоката” у налагодженні відносин між ЄС і РБ.

Надалі, впродовж 2011 р. трансформація українсько-білоруських відносин у політичній сфері була обумовлена зовнішніми чинниками, пов'язаними з відмінними зовнішньополітичними векторами обох республік. Україна намагалася розширити співпрацю із західноєвропейськими міждержавними структурами, зокрема, ЄС. РБ навпаки дистанціювалася від ЄС і обрала курс на інтеграцію з РФ. Таким чином, розвиток двосторонніх взаємин між Україною і РБ у значній мірі залежав від позицій “третьох” сторін.

За таких умов великий резонанс викликали події, пов'язані з 25-ою річницею аварії на ЧАЕС. У рамках заходів присвячених цій події Президент України В. Янукович запросив Президента Білорусі О. Лукашенка взяти участь як у роботі Міжнародної конференції “Двадцять п'ять років Чорнобильської катастрофи. Безпека майбутнього”, що відбулася 19 квітня 2011 р., так і безпосередньо у вшануванні пам'яті жертв аварії 26 квітня 2011 р. Однак, ще напередодні конференції Президент Єврокомісії Жозе Мануель Баррозу, заявив, що приїде до Києва на саміт з ядерної безпеки лише за умови відсутності там президента Білорусі. Після цього офіційний Київ змінив свою позицію і запросив О. Лукашенка приїхати в Україну разом з Президентом Росії Д. Медведевим лише 26 квітня [63].

Такі дії України викликали жорстку реакцію з боку Білорусі. Так, О. Лукашенко запропонував поставити питання своєї неучасті в чорнобильських заходах Президенту України: “Поставте це питання Януковичу: чому білоруський президент не присутній на їхніх заходах. Це ви у них запитайте. На жаль, “вошивості” вистачає у нинішнього керівництва України. Напрошуватися я ні до кого не збираюся, і бути якимось “подпевалой” я також не збираюся” [64]. Ще у більш різкій формі Президент Білорусі прокоментував висловлювання Жозе

Мануеля Баррозу з приводу умов його участі в саміті ядерної безпеки: “Що стосується таких козлів, як Баррозу й інших... Ну, хто такий Баррозу? Був якийсь Баррозу в Португалії, але вигнали його й влаштували в Єврокомісію. Я найменше дивлюся, що, де, хто бовкнув з європейських чиновників. Їх там тисячі” [63].

Україна оперативно відреагувала на такі висловлювання білоруського президента. МЗС України виступило із офіційною заявою у якій зазначалося: “Аварія на ЧАЕС є трагедією, що об’єднує українців, білорусів і росіян... У такий день будь-які сварки та взаємні претензії тотожні танцям на кістках. Тому обурення викликають некоректні коментарі президента Білорусі. Особисті образи неприйнятні тоді, коли вони адресуються державним діячам, які представляють суверенні країни та об’єднання держав. На жаль, підходи Мінська до відносин з ЄС в останні місяці не відповідають нормам міжнародного спілкування... Сподіваємось, керівництву Білорусі вистачить відповідальності повернутися до конструктивної політики співробітництва і з Україною, і з ЄС, які бажають бачити РБ процвітаючою, демократичною та успішною” [64]. Отже, некоректні висловлювання Президента Білорусі, а також реакція України на такі дії білоруської сторони призвели до погіршення українсько-білоруських відносин у політичній сфері.

У червні 2011 р. О. Лукашенко вкотре виступив з критикою українського зовнішньополітичного курсу [32, с. 10]. Президент Білорусі заявив, що Захід і США тримають Україну на “короткому повідку”. Крім того, О. Лукашенко відмітив, що у питанні про приєднання України до Митного союзу і ЄЕП є ряд об’єктивних і суб’єктивних факторів, оскільки колишнє керівництво України занадто далеко відвело країну від пострадянських інтеграційних процесів [65]. Слід зазначити, що такі заяви президента РБ сприяли активному формуванню в очах пересічних білорусів образу України як держави, що контролюється та управляється західними країнами на шкоду власному суверенітету і єдності слов’янських народів.

Впродовж 2012–2013 рр. двосторонній політичний діалог проходив без різких коливань, обидві сторони прагматично підходили до співробітництва,

наповнювали конкретним змістом раніше досягнуті домовленості. Крім того, у 2012 р. розпочав повноцінне функціонування Митний союз, що стало новою реальністю у торговельно-економічних відносинах між Україною та РБ.

Важливою подією у трансформації українсько-білоруського політичного діалогу протягом 2013 р. можна вважати офіційний візит Президента Білорусі в Україну, який відбувся 17–18 червня 2013 р. У ході зустрічі між О. Лукашенком та В. Януковичем було обговорено широке коло питань двостороннього співробітництва, серед яких перспективи розширення політичного діалогу, поглиблення відносин у торговельно-економічній, військово-технічній, науково-технічній та гуманітарній сферах. Водночас, основну увагу учасники переговорів приділили питанню завершення договірно-правового оформлення українсько-білоруського державного кордону, зокрема, відбувся обмін ратифікаційними грамотами Договору між Україною та РБ про державний кордон від 12 травня 1997 р. [66].

Крім того, під час бесіди президенти двох країн обговорювали можливі шляхи удосконалення взаємодії двох республік у рамках співпраці України з Митним союзом [66]. Таким чином, офіційний візит Президента Білорусі, на етапі переформатування моделі українсько-білоруських політичних відносин до сучасних міжнародних викликів, відіграв важливу роль, оскільки дозволив остаточно врегулювати проблему державного кордону. Крім того, варто зазначити, що завершення договірно-правового оформлення українсько-білоруського державного кордону стало не лише важливим фактором гарантування безпеки громадянам обох країн, а й сприяло виконанню плану дій з лібералізації візового режиму з ЄС.

Восени 2013 р. (7 жовтня), в умовах наближення запланованої дати підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а відтак і посилення у зв'язку із зазначеною подією тиску з боку Росії на Українську державу, прем'єр-міністр М. Азаров відвідав з офіційним візитом РБ. У ході зустрічей з керівниками Білорусі було обговорено широкий спектр питань українсько-білоруського співробітництва. Особлива увага була приділена проблемам

взаємодії України і Білорусі в рамках Митного, а в перспективі Євразійського економічного союзу. Під час бесіди з О. Лукашенком голова українського уряду М. Азаров заявив, що Україна зацікавлена у співпраці як з ЄС, так і з Митним союзом, оскільки хоче знайти гармонійне поєднання можливостей для розвитку своєї економіки як на Заході, так і на Сході. У свою чергу Президент Білорусі зазначив, що не бачить проблем в укладанні Україною угоди про асоціацію з Євросоюзом, на його думку, це питання занадто політизоване. Він також висловив упевненість, що прийнятна для обох сторін формула співробітництва України з Митним союзом обов'язково буде знайдена [67]. Отже, офіційний візит Прем'єр-міністра України до Білорусі засвідчив зважений підхід білоруської сторони до планів України підписати угоду про асоціацію з ЄС, а також прагнення обох країн розвивати існуючу модель двосторонніх відносин в умовах глобальних трансформацій суспільства.

Рішення Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2013 р. про призупинення процесу підготовки до підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС призвело до політичної кризи в Україні та Революції Гідності. Різка зміна зовнішньополітичного вектору, а також жорстокий розгін у ніч на 30 листопада мирної демонстрації у Києві викликали погіршення суспільно-політичної ситуації в Українській державі. За такого розвитку подій суттєво погіршилися умови для розвитку українсько-білоруського співробітництва. Цьому в значній мірі сприяли: різні геополітичні та геостратегічні цілі обох держав, а також РФ, яка протягом усього періоду після розпаду СРСР мала значний вплив на характер взаємовідносин між Україною та Білоруссю [68, с. 147].

Отже, новий етап українсько-білоруських відносин був започаткований наприкінці 2013 – початку 2014 рр. і пов'язаний із Революцією Гідності та зміною політичної еліти в Україні. У цей період значно посилювались трансформаційні тенденції у політичному діалозі між Україною і Білоруссю, що було обумовлено початком відкритої російської агресії проти України.

Перші оцінки ситуації, яка склалася в Україні на початку 2014 р. з боку офіційного Мінська були непослідовними та суперечливими. Зокрема, прес-

секретар МЗС Білорусі Д. Мирончик 27 лютого 2014 р. коментуючи зміну державної влади в Україні заявив, що РБ дотримується принципу невтручання у внутрішні справи суверенних держав і розраховує на врегулювання ситуації і подальший розвиток добросусідських і дружніх відносин, які історично склалися між двома країнами [69]. Водночас, Д. Мирончик відзначив, що Революція Гідності не носила виключно мирного характеру і було чимало фактів порушення закону [69]. Наступні коментарі МЗС Білорусі були схожими і свідчили про певну дезорієнтованість білоруського керівництва такими різкими суспільно політичними трансформаціями в Україні [68, с. 148].

Вторгнення російських військ на територію України і анексія Криму в березні 2014 р. створили перед українською владою необхідність здійснювати політичні кроки, направлені на мінімізацію можливості приєднання Білорусі до позиції Росії відносно спроб легітимізувати незаконне приєднання Криму та підготовки до подальшої військової агресії [70, с. 15].

Перші заяви Президента Білорусі О. Лукашенка з оцінкою ситуації, яка склалася в Україні у березні 2014 р. були суперечливими і в значній мірі залежали від місця, де були зроблені [70, с. 15]. Однак, за слушним зауваженням Д. Юрчака, вже у березні 2014 р. О. Лукашенко спробував максимально дистанціюватися від українсько-російського конфлікту [70, с. 35–36]. Примітним на цьому фоні виглядає позиція Президента Білорусі, озвучена ним у ході інтерв'ю 28 березня 2014 р. програмі “Шустер LIVE”. На запитання ведучого Савіка Шустера про визнання приєднання Криму до РФ, О. Лукашенко заявив: “Юридичне визнання – це формальне визнання, шляхом укладання документів. Цього немає і навряд чи буде. Що стосується де-факто, то Крим сьогодні – це не територія України, а територія Росії. Тобто фактичний стан справ такий, що незалежно від того подобається мені це чи ні, але фактично це територія Росії” [71]. Крім того, Президент Білорусі висловив думку, що Україну потрібно зберегти єдиною і цілісною державою, а проводити за існуючих умов референдуми з приводу федералізації неможливо. Наприкінці інтерв'ю О. Лукашенко підтвердив свої плани провести 29 березня робочу зустріч з

виконуючим обов'язки Президента України О. Турчиновим [71]. Таким чином, РБ наприкінці березня 2014 р. зайняла нейтральну позицію в українсько-російському конфлікті і не робила резонансних заяв на підтримку жодної із ворогуючих сторін. Цьому в значній мірі сприяли тісні взаємовідносини з обома державами і небажання брати безпосередню участь у протиріччях між країнами-сусідами.

Втім, значна політична та економічна залежність Білорусі від РФ у окремих випадках призводила до підтримки позиції Росії у питаннях пов'язаних з Україною, зокрема і під час голосування на Генеральній Асамблеї ООН за резолюцію "Територіальна цілісність України", яке відбулося 27 березня 2014 р. [72]. Дана резолюція, яку підтримали 100 країн (РБ була в числі 11 держав, які проголосували проти) підтвердила територіальну цілісність України і закликала всі держави, міжнародні організації та спеціалізовані установи не визнавати будь-яких змін статусу АРК та м. Севастополь на основі "референдуму", а також утримуватися від будь-яких дій чи кроків, які можуть трактуватися як таке визнання [72]. МЗС України за підсумками голосування зробило заяву, в якій зазначило, що окремі країни, зокрема Білорусь та Вірменія, піддалися тиску і залякуванню з боку Росії і голосували у Генеральній Асамблеї ООН всупереч Статуту ООН та основоположним нормам і принципам міжнародного права, а відтак подальші двосторонні відносини з цими державами будуть розвиватися з урахуванням їх позиції під час голосування [73]. Водночас, як зазначають українські дослідники О. Бетлій та Є. Прейгерман, у момент голосування за резолюцію по Україні, Мінськ ще не був центром, де ведуться переговори щодо врегулювання кризи на Донбасі, а відтак Білорусь не мала аргументів, щоб обґрунтувати Москві, чому вона не може підтримати її позицію. З іншого боку, Білорусь була пов'язана Москвою відповідними домовленостями у рамках Договору про союзню державу, що також накладало на офіційний Мінськ певні зобов'язання [74, с. 11].

Слід зауважити, що подальші кроки керівництва Білорусі засвідчили прагнення білоруської сторони розвивати добросусідські відносини з Україною, що певною мірою суперечило її позиції на Генеральній Асамблеї ООН. Вже

29 березня 2014 р. Президент Білорусі провів робочу зустріч з виконуючим обов'язки Президента України, Головою Верховної Ради О. Турчиновим. У ході бесіди О. Лукашенко заявив, що Україна не повинна бачити у РБ ворога чи суперника і запевнив, що державний кордон між двома державами – це межа дружби, яка ніколи не буде порушена білоруською стороною. О. Турчинов, у свою чергу, відмітив важливість двостороннього співробітництва і запропонував поглибити міждержавні зв'язки, а також виробити “дорожню карту” для вирішення існуючих проблем [75]. Отже, зазначена зустріч засвідчила визнання РБ нового українського керівництва легітимним і підтвердила прагнення обох сторін розвивати українсько-білоруські відносини на основі принципів суверенності, територіальної цілісності та дотримання норм міжнародного права.

У подальшому білоруське керівництво дотримувалося курсу на розширення двостороннього політичного діалогу з Україною. Треба зазначити, РБ офіційно визнала результати позачергових президентських виборів в Україні, які відбулися 25 травня 2014 р., а О. Лукашенко відвідав Київ, де взяв участь у церемонії інавгурації П. Порошенка [74, с. 10]. Після закінчення інавгураційної промови новообраного Президента України і його заяв з приводу врегулювання ситуації на Донбасі та повернення Криму, ряд політиків відгукнулися на цей виступ. Зокрема, Президент Білорусі О. Лукашенко з цього приводу заявив: “Що стосується єдності України – ви чули заяву президента. Я думаю, він свого слова дотримає. Україна повинна бути єдиною, цілісною державою. Їдьте в Крим і домовляйтеся, щоб Крим був українським, не втрачайте його” [76]. Варто зазначити, що такі висловлювання глави Білорусі викликали позитивну реакцію в українському політикумі та широкій громадськості, оскільки відображали думки більшої частини населення України.

Слід наголосити, що Президент Білорусі також здійснював спроби продемонструвати підтримку України під час контактів з російською стороною [70, с. 16]. 5 червня 2014 р. під час зустрічі з головою Ради Федерації Федерального зібрання Росії В. Матвієнко та керівниками російських регіонів О. Лукашенко підкреслив, що для розширення міжрегіонального співробітництва

на пострадянському просторі необхідно залучати до цього процесу й Україну: “В Україні обрано нового Президента. Я думаю, ми будемо співпрацювати з новим Президентом, з новою владою, тому що там живе наш народ, там же такі люди як ми... ми не можемо відмахнутися від них” [77].

Примітною на фоні цього виглядає зустріч О. Лукашенка з лідером забороненої в Україні Комуністичної партії (станом на 8 серпня 2014 р. КПУ була названа антиукраїнською партією, однак офіційно забороненою не була) П. Симоненком та главою КПРФ Г. Зюгановим, яка відбулася 8 серпня 2014 р. у Мінську. Метою візиту лідерів комуністичних партій України та Росії до Білорусі була необхідність, за словами білоруського глави держави, почути альтернативну точку зору як з Києва, так із Москви стосовно ситуації в Україні. У ході переговорів О. Лукашенко заявив, що США та країни ЄС не зацікавлені в мирному врегулюванні конфлікту, а навпаки створюють передумови для його розгортання [78]. Таким чином, офіційний Мінськ в окремих випадках своїми діями демонстрував непослідовну та нечітку позицію стосовно оцінки кризової ситуації на Україні, що пояснюється значним тиском з боку РФ.

Значна ескалація конфлікту на Сході України наприкінці липня – початку серпня 2014 р., а також певні побоювання О. Лукашенка з приводу можливого розгортання подібної ситуації на території Білорусі, створили сприятливі передумови для утворення Мінська новим центром дипломатичного врегулювання протистояння між Москвою та Києвом [68, с. 152]. За таких передумов, ініціатива Президента України П. Порошенка використати Мінськ у якості переговорного пункту щодо ситуації на Донбасі була швидко схвалена і реалізована білоруською стороною [70, с. 16]. Після низки телефонних розмов між лідерами України, Росії, Білорусі, Казахстану, а також представників Європейської комісії у період з 29 липня по 19 серпня, Мінськ був погоджений як місце для проведення переговорів [74, с. 12].

26 серпня 2014 р. у Мінську відбулися тристоронні переговори у форматі Україна – ЄС – “Євразійська трійка”. Основними питаннями на Мінській зустрічі було мирне врегулювання конфлікту в східних областях України, зокрема

реалізація Мирного плану П. Порошенка, імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також енергетична проблематика [79].

У ході тристоронньої бесіди Президент Білорусі О. Лукашенко висловив сподівання, що дана зустріч стане імпульсом до ефективного діалогу з пошуку компромісу, вироблення реальних кроків як по нормалізації ситуації в Україні, так і по взаємодії у масштабах всієї Європи, а також нагадав передісторію мінських переговорів. Білоруський глава держави, зокрема, розповів, що під час бесіди в день інавгурації, П. Порошенко висловив прохання не поспішати з введенням санкцій зі сторони Митного союзу проти України у зв'язку з підписанням нею Угоди про асоціацію з ЄС і попросив Президента Білорусі довести цю позицію до президентів Росії і Казахстану. Тоді ж, за словами білоруського лідера, П. Порошенко запропонував провести зустріч і обговорити всі наявні питання. “Я виконав його прохання. Я доповів своїм колегам-президентам про цю розмову, про її зміст. Думка президентів була одностайною: збираємося в Мінську і пропонуємо всім зацікавленим взяти участь у цій зустрічі”, – підкреслив О. Лукашенко [80]. За підсумками переговорів всі сторони погодилися з необхідністю деескалації конфлікту, вирішення проблем з біженцями, надання гуманітарної допомоги на сході України. Крім того, учасники зустрічі підтримали пропозицію Президента України зробити Мінськ регулярним місцем для переговорів контактної групи ОБСЄ – Україна – Росія, а також детально проаналізували можливі загрози і ризики для РФ та інших країн Митного союзу в зв'язку з підписанням Україною Угоди про асоціацію з ЄС [81].

Отже, тристороння робоча зустріч у Мінську, яка відбулася 26 серпня 2014 р. стала відправною точкою у спробах дипломатичним шляхом врегулювати українсько-російський збройний конфлікт, а також засвідчила трансформацію українсько-білоруських відносин до нового формату міждержавного співробітництва, в якому РБ зайняла провідну роль у контексті безпеки, збереження суверенності та територіальної цілісності України. Однак, досягнуті в Мінську домовленості не були повністю реалізовані на практиці й не призвели до очікуваної деескалації конфлікту на сході України. Цьому сприяло чергове

нехтування РФ нормами міжнародного права і взятими у ході домовленостей на себе зобов'язаннями.

На виконання Мінських домовленостей, 5 вересня 2014 р. у столиці Білорусі відбулося перше засідання Тристоронньої контактної групи представників України, Росії та ОБСЄ з питань врегулювання кризової ситуації в Україні [74, с. 12]. За результатами переговорів був підписаний протокол, в основі якого було покладено план мирного вирішення конфлікту президента України і пропозиції російської сторони. Головним пунктом погодженого документу стала домовленість про двостороннє припинення бойових дій та звільнення полонених українських військовослужбовців [70, с. 16].

Через день після підписання зазначеного протоколу відбулася телефонна розмова між президентами України і Білорусі. У ході бесіди П. Порошенко подякував О. Лукашенку за ту роль, яку відіграла Білорусь і особисто Президент РБ у результативній роботі в Мінську контактної групи “Україна – Росія – ОБСЄ”. Як зазначив Президент України, підписаний 5 вересня протокол про припинення вогню повинен стати фундаментом на шляху до повного врегулювання ситуації в Україні. Крім того, сторони обговорили питання економічного співробітництва двох країн і торгових відносин з Митним союзом, а також торкнулися теми обрання України в непостійні члени Ради Безпеки ООН [82]. Варто зауважити, що внесок білоруського президента О. Лукашенка у спроби мирно вирішити українське питання став позитивним фактором, який сприяв розвитку міждержавних політичних відносин.

Наприкінці 2014 р. (21 грудня 2014 р.) на запрошення Президента України П. Порошенка, Київ з робочим візитом відвідав Президент РБ О. Лукашенко. Під час двосторонніх переговорів особливу увагу було приділено розширенню політичного діалогу на найвищому рівні, безпековій ситуації в регіоні, розвитку торговельно-економічного співробітництва. Серед підсумків візиту слід відзначити те, що білоруська сторона підтвердила свою позицію щодо безумовної поваги до суверенітету та територіальної цілісності України. Президент О. Лукашенко наголосив, що Білорусь готова і надалі максимально сприяти

мирному врегулюванню ситуації на сході України. Також відбувся обмін думками щодо співробітництва України і Білорусі в рамках “Східного партнерства”. У зв’язку з цим, П. Порошенко відзначив готовність України сприяти розвитку відносин Білорусі з країнами ЄС в рамках зазначеної ініціативи, у тому числі в залученні фінансової допомоги Євросоюзу для реалізації спільних проектів у сфері інтегрованого управління кордонів, енергоефективності та на інших напрямках. Обидві сторони підтвердили готовність координувати дії у рамках міжнародних організацій [83].

Отже, проаналізувавши трансформацію українсько-білоруського політичного діалогу до сучасних міжнародних вимог і викликів слід відзначити залежність двосторонніх відносин від зовнішніх чинників, обумовлених як глобальними змінами на Європейському континенті у XXI ст., так і різними геополітичними та геостратегічними курсами обох держав. Упродовж 2005–2014 рр. динаміка міждержавних політичних взаємин характеризувалася змінною інтенсивністю і часто залежала від позицій “третьої” сторін. Водночас, на сучасному етапі, коли Україна опинилась перед новими міжнародними викликами, пов’язаними з агресією РФ, саме РБ на пострадянському просторі проявляє підвищений інтерес до України, підтримує її у пошуках мирного врегулювання протиріч і конфліктів, що склалися в суспільно-політичній сфері Української держави. Слід відмітити також, що після зміни політичної еліти в Україні у 2014 р. офіційний Мінськ незважаючи на стратегічні взаємини з РФ визнав легітимність нової української влади, висловив готовність співпрацювати з Україною, виступив проти федералізації та підтримав суверенітет і територіальну цілісність Української держави. Протягом 2005–2014 рр. українсько-білоруські відносини трансформувалися до рівня стратегічного партнерства і мають значні перспективи для подальшого розвитку.

Висновки до розділу 3

Таким чином, розглянувши політичне співробітництво між Україною і Білоруссю у новій системі міжнародних відносин варто зазначити, що двостороннім відносинам загалом була притаманна стабільність та взаємна

зацікавленість у нарощуванні міждержавної співпраці. Однак, незважаючи на активний політичний діалог на найвищому державному рівні, сучасний стан розвитку українсько-білоруських відносин поки що не відповідає потенційним можливостям двох країн. Це зумовлено, насамперед, принциповими розбіжностями у внутрішньо- та зовнішньополітичному курсах обох держав. Упродовж 1991–2014 рр. взаємини між Україною і Білоруссю відчували вплив зовнішніх чинників. Очевидно, тривалий час взаємодія двох сторін здійснювалася на фоні ізоляції Білорусі з боку США та країн ЄС. Негативно впливала на динаміку українсько-білоруських відносин також поглиблена інтеграція Білорусі з Росією у політичному, економічному, військовому та соціальному вимірах. Зокрема, білоруська сторона не підтримувала позицію України щодо розширення співпраці з ЄС та НАТО, а також тривалий час зволікала із завершенням договірно-правового оформлення спільного державного кордону. Це у свою чергу позначалося на вирішенні проблемних питань двостороннього співробітництва. На сучасному етапі у контексті суспільно-політичних трансформацій в Україні та агресії з боку РФ актуальним для Української держави постає питання вибору серед країн-сусідів надійних партнерів. Саме у цій ситуації варто відзначити динамічний та послідовний характер українсько-білоруських відносин, що обумовлено історичною приналежністю обох держав до Східного регіону Європи, наявністю спільного кордону, тісними господарськими зв'язками, а також близькістю культур та історичних традицій. Сприятлива динаміка відносин між Україною і Білоруссю та широке співробітництво служать вагомим фактором для подальшої спільної взаємодії на шляху до послаблення напруженості на пострадянському просторі, а також для реалізації нової моделі ефективного міждержавного співробітництва в умовах сучасних міжнародних викликів.

Список використаних джерел до розділу 3

1. Юрчак Д. В. Беларусь – Украина: 20 лет межгосударственных отношений. Витебск: УО “ВГУ им. П. М. Машерова”, 2012. 280 с.
2. Камышев К. Международное признание Республики Беларусь // Журнал международного права и международных отношений. 2005. №1. С. 51–56.
3. Чекаленко Л. Зовнішня політика України. Київ: Либідь, 2006. 712 с.
4. Нота от 27 декабря 1991 г. “Соглашение об установлении дипломатических отношений между Республикой Беларусь и Украиной”. URL: <http://pravo.levonevsky.org/bazaby/mdogov/megd4660.htm> (дата звернення: 10.12.2018).
5. Віднянський С. В. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. К.: Генеза, 2004. 616 с.
6. Василюшин С. Дипломатичні відносини України і Республіки Білорусь у 1991–1994 рр. // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2015. Вип. 15. С. 160–168.
7. Звіти і плани роботи посольства України в Республіці Білорусь та відгуки на них (14.06.1993 р. – 25.03.1994 р.) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 1. 61 арк.
8. Записи бесід, щоденники посла України в Республіці Білорусь // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 2. 20 арк.
9. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем’єр-міністра, Міністра закордонних справ України (2000 рік) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 177. 173 арк.
10. Записи бесід, щоденники посла України в Республіці Білорусь // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 5. 25 арк.
11. Василюшин С. Роль посольства України в Республіці Білорусь у налагодженні міждержавного співробітництва (1992–1994 рр.) // Етнічна історія народів Європи: Збірник наукових праць. 2015. Вип. 47. С. 102–108.

12. Записи бесід, щоденники співробітників посольств і представництв України в Республіці Білорусь // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 6. 52 арк.
13. Організація офіційних та робочих візитів Міністра закордонних справ України // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 7. 2 арк.
14. Протокол про консультації між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ Республіки Білорусь. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_106 (дата звернення: 10.12.2018).
15. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем’єр-міністра, Міністра закордонних справ України // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 11. 21 арк.
16. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 47. 235 арк.
17. Перебування українських урядових делегацій у Республіці Білорусь // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 113. 55 арк.
18. Василюшин С. Україна – Білорусь: стратегічне партнерство у політичній сфері (1994–2004 рр.) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2015. Вип. 16. У 2 ч. Ч. 1. С. 139–150.
19. Перебування українських урядових делегацій в Республіці Білорусь // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 39. 64 арк.
20. Перебування білоруських урядових делегацій в Україні // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 77. 44 арк.
21. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем’єр-міністра, Міністра закордонних справ України // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 105. 252 арк.

22. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем'єр-міністра, Міністра закордонних справ України (2000 рік) // ГДА МЗС України. Ф. 8 ("Посольство України в Республіці Білорусь"). Оп. 97. Спр. 176. 145 арк.
23. Перебування українських урядових делегацій та офіційний осіб за кордоном. Списки членів делегацій (2001 рік) // ГДА МЗС України. Ф. 8 ("Посольство України в Республіці Білорусь"). Оп. 97. Спр. 208. 103 арк.
24. О визите Министра иностранных дел Беларуси Михаила Хвостова в Украину. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/b2a63123d198a06d.html (дата звернення: 10.12.2018).
25. О рабочей встрече Президента Беларуси А. Лукашенко и Президента Украины Л. Кучмы в Чернигове (сообщение пресс-службы Президента). URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/b9c0038b36fc0b63.html (дата звернення: 10.12.2018).
26. Материалы брифинга начальника управления информации – пресс-секретаря МИД А. В. Савиных, проведенного для представителей СМИ. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/c5038a1f55460197.html (дата звернення: 10.12.2018).
27. Макеев С. Развитие политических отношений Украины та Республіки Білорусь у 1994–2004 рр. URL: <https://www.sworld.com.ua/konfer30/653.pdf> (дата звернення: 10.12.2018).
28. Міжпарламентські зв'язки. Візити парламентських делегацій // ГДА МЗС України. Ф. 8 ("Посольство України в Республіці Білорусь"). Оп. 97. Спр. 142. 190 арк.
29. Материалы брифинга начальника управления информации – пресс-секретаря МИД А. В. Савиных, проведенного для представителей СМИ. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/b091ff58f0122b26.html (дата звернення: 10.12.2018).
30. Соглашение о сотрудничестве между Национальным собранием Республики Беларусь и Верховной Радой Украины. URL: <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=10491> (дата звернення: 10.12.2018).

31. Васишин С. Україна – Республіка Білорусь: співробітництво у політичній сфері (2005 – початок 2010 рр.) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. 2016. Вип. 1. Ч. 2. С. 148–155.
32. “М’яка сила” України в регіоні: інструмент ефективної зовнішньої політики. Київ: Інститут світової політики, 2011. 111 с.
33. Порядок денний українсько-американського стратегічного партнерства у новому сторіччі. URL: http://www.usukraine.org/06-02-US-Ukraine_Relations_Press_Release_Ukr.pdf (дата звернення: 10.12.2018).
34. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем’єр-міністра та Міністра закордонних справ України (2005 рік) // ГДА МЗС України. Ф. 1 (“Основна діяльність”). Оп. 6. Спр. 14923. 211 арк.
35. Лукашенко обвинил Ющенко во вмешательстве во внутренние дела Беларуси. URL: <http://korrespondent.net/world/119165-lukashenko-obvinil-yushchenko-vo-vmeshatelstve-vo-vnutrennie-dela-belarusi> (дата звернення: 10.12.2018).
36. ООН засудила Білорусь за систематичне порушення прав людини. URL: <http://ua.korrespondent.net/world/256339-oon-zasudila-bilorus-za-sistematichne-porushennya-prav-lyudini-rosiya-i-bilorus-obureni-pozicieyu-ukrayi> (дата звернення: 10.12.2018).
37. Політичні контакти між Україною та Білоруссю на рівні глав держав. URL: <http://belarus.mfa.gov.ua/ua/ukraine-by/diplomacy> (дата звернення: 10.12.2018).
38. Максак Г. Україна – Білорусь: горизонт 2020. Особливості розвитку зовнішньої політики України щодо формування українсько-білоруських відносин на довгострокову перспективу [Компас 2020. Україна у міжнародних відносинах: цілі, інструменти, перспективи]. Київ: Фонд ім. Фрідріха Еберта в Україні, 2010. 13 с.
39. Вдовенко С. М. Максак Г. А. Состояние и перспективы развития двусторонних украинско-белорусских отношений. Часть 1. URL:

http://www.experts.in.ua/baza/analytic/index.php?ELEMENT_ID=47859

(дата звернення: 10.12.2018).

40. О визите Министра иностранных дел Беларуси в Украину. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/dd0109029477ae75.html (дата звернення: 10.12.2018).
41. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем'єр-міністра, Міністра закордонних справ України (2005 рік) // ГДА МЗС України. Ф. 8 ("Посольство України в Республіці Білорусь"). Оп. 97. Спр. 318. 60 арк.
42. Александр Лукашенко встретился с Юрием Ехануровым. 18 октября 2005 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/aleksandr-lukashenko-vstretilsja-s-juriem-ehanurovym-2303/ (дата звернення: 10.12.2018).
43. Стенограмма пресс-конференции представителям средств массовой информации Украины. 23 ноября 2006 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/stenogramma-press-konferentsii-predstaviteljam-sredstv-massovoj-informatsii-ukrainy-5928/ (дата звернення: 10.12.2018).
44. Макеев С. Політичні відносини України та республіки Білорусь на рівні глав держав (2005–2010 рр.) // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Сер.: "Історія та географія". 2012. Вип. 44. С. 112–116.
45. Плаксенко М. Актуальні питання українсько-білоруських відносин у контексті ініціативи ЄС "Східне партнерство" // Стратегічні пріоритети: науково-аналітичний збірник. 2010. №1 (14). С. 153–158.
46. Беларусь и Украине необходимо сохранить высокую динамику торгово-экономических отношений. 20 января 2009 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/belarusi-i-ukraine-neobходимо-soxranit-vysokuju-dinamiku-torgovo-ekonomicheskix-otnoshenij-2979/ (дата звернення: 10.12.2018).

47. Укладання політичних договорів та угод між Україною та іншими країнами. Переговори та листування про їх виконання // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 317. 99 арк.
48. Беларусь и Украина должны сохранить имеющийся уровень торгово-экономического взаимодействия. 6 мая 2009 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/belarus-i-ukraina-dolzhny-soxranit-imejuschijsja-uroven-torgovo-ekonomicheskogo-vzaimodejstviya-2931/ (дата звернення: 10.12.2018).
49. Політичні контакти між Україною та Білоруссю на рівні глав урядів. URL: <http://belarus.mfa.gov.ua/ua/ukraine-by/diplomacy> (дата звернення: 10.12.2018).
50. В Україну едет премьер Беларуси. URL: <https://korrespondent.net/ukraine/politics/867061-v-ukrainu-edet-premer-belarusi> (дата звернення: 10.12.2018).
51. Ющенко провел встречу с премьером Беларуси. URL: <http://qha.com.ua/ru/politika/yuschenko-provel-vstrechu-s-premerom-belarusi/48717/> (дата звернення: 10.12.2018).
52. Політичні контакти на міжпарламентському рівні. URL: <http://belarus.mfa.gov.ua/ua/ukraine-by/diplomacy> (дата звернення: 10.12.2018).
53. Стенограмма подхода к прессе Министра иностранных дел Республики Беларусь Сергея Мартынова в рамках рабочего визита в Минск Министра иностранных дел Украины Петра Порошенко (19 октября 2009 года, МИД Беларуси). URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/c633528eb8257727.html (дата звернення: 10.12.2018).
54. Александр Лукашенко встретился с Министром иностранных дел Украины Петром Порошенко. 19 октября 2009 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/aleksandr-lukashenko-vstretilsja-s-ministrom-inostrannyx-del-ukrainy-petrom-poroshenko-4863/ (дата звернення: 10.12.2018).

55. Отношения Беларуси и Украины все больше приобретают характер стратегического партнерства. 6 ноября 2009 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/otnoshenija-belarusi-i-ukrainy-vse-bolshe-priobretajut-xarakter-strategicheskogo-partnerstva-4850/ (дата звернення: 10.12.2018).
56. 29 апреля Александр Лукашенко встретился с Президентом Украины Виктором Януковичем. 29 апреля 2010 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/29-aprelja-aleksandr-lukashenko-vstretilsja-s-prezidentom-ukrainy-viktorom-janukovichem-5119/ (дата звернення: 10.12.2018).
57. Васишин С. Україна – Республіка Білорусь: співробітництво у політичній сфері (2010–2013 рр.) // Історія України: сучасні виклики: матеріали II Всеукраїнської наукової конференції (м. Тернопіль, 18 травня 2016 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. С. 179–192.
58. Вдовенко Ю. Украина – Беларусь // Украинская призма. Состояние и перспективы отношений Украины с соседними государствами. Киев, 2012. С. 3–10.
59. Посол України Безсмертний відвідав скандальну інавгурацію Лукашенка. URL: <http://news.tochka.net/ua/58363-posol-ukrainy-bezsmertnyu-posetil-skandalnuyu-inauguratsiyu-lukashenko/> (дата звернення: 10.12.2018).
60. Посол Безсмертний розкритикував методи Лукашенка. URL: <http://news.tochka.net/ua/59945-posol-bezsmertnyu-raskritikoval-metody-lukashenko/> (дата звернення: 10.12.2018).
61. Послу Безсмертному дорікнули за критику Лукашенка. URL: <http://news.tochka.net/ua/60003-posla-bessmertnogo-otchitali-za-kritiku-lukashenko/> (дата звернення: 10.12.2018).
62. Украина не присоединилась к странам ЕС, осудивших режим Лукашенко. URL: <https://www.rbc.ua/rus/digests/ukraina-ne-prisoedinilas-k-stranam-es-osudivshim-rezhim-16022011091000> (дата звернення: 10.12.2018).

63. Лукашенко звинуватив Януковича у вошивості, а Баррозу назвав козлом. URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2011/04/26/6141721/?attempt=1> (дата звернення: 10.12.2018).
64. Офіційна позиція України щодо розвитку відносин з Білоруссю. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/503-oficijna-pozicija-ukrajini-shhodo-rozvitku-vidnosin-z-bilorussyu> (дата звернення: 10.12.2018).
65. Лукашенко: Запад и США держат Україну на коротком поводке. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/lukashenko-zapad-i-ssha-derzhat-ukrainu-na-korotkom-povodke-18062011164500> (дата звернення: 10.12.2018).
66. Офіційний візит Президента Республіки Білорусь О. Г. Лукашенка в Україну 17–18 червня 2013 р. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1168-brifing-v-mzs> (дата звернення: 10.12.2018).
67. Офіційний візит Прем'єр-міністра України М. Азарова до Республіки Білорусь. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1182-brifing-v-mzs> (дата звернення: 10.12.2018).
68. Васишин С. Українсько-білоруське політичне співробітництво в умовах сучасних міжнародних викликів (листопад 2013 – 2014 рр.) // Тенденції і перспективи розвитку історичної науки та філософії в умовах глобалізації: матеріали Всеукраїнської молодіжної наукової конференції (м. Київ, 10 березня 2017 р.) / Редкол.: Салата О., Саган Г., Куцик Р. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. С. 146–156.
69. Ответы начальника управления информации – пресс-секретаря МИД Дмитрия Мирончика на вопросы журналистов 27 февраля 2014 г. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/c418deba4a8c9dfc.html (дата звернення: 10.12.2018).
70. Максак Г., Юрчак Д. Сотрудничество Республики Беларусь и Украины в новых геополитических условиях. Минск, 2014. 40 с.
71. Интервью Президента Республики Беларусь А. Г. Лукашенко программе “Шустер LIVE”. 28 марта 2014 года. URL:

- http://president.gov.by/ru/news_ru/view/intervjju-prezidenta-respubliki-belarus-aglukashenko-programme-shuster-live-8387/ (дата звернення: 10.12.2018).
72. Україна – ООН. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1211-brifing-v-mzs> (дата звернення: 10.12.2018).
73. Заява МЗС щодо схвалення Генеральною Асамблеєю ООН резолюції територіальна цілісність України. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1211-brifing-v-mzs> (дата звернення: 10.12.2018).
74. Бетлій О., Прейгерман Є. Аудит зовнішньої політики України: Україна – Білорусь. Дискусійна записка. Київ, 2016. 55 с.
75. Александр Лукашенко встретился с исполняющим обязанности Президента Украины Александром Турчиновым. 29 марта 2014 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/proxodit-vstrecha-prezidenta-belarusi-aleksandra-lukashenko-i-ispolnjajuscheho-objazannosti-prezidenta-8388/ (дата звернення: 10.12.2018).
76. Порошенко дотримає свого слова щодо цілісності України, – Лукашенко. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/poroshenko-sderzhit-slovo-otnositelno-tselostnosti-ukrainy--07062014120800> (дата звернення: 10.12.2018).
77. Состоялась встреча Александра Лукашенко и Валентины Матвиенко. URL: <https://www.sb.by/articles/sostoyalas-vstrecha-aleksandra-lukashenko-i-valentiny-matvienko.html> (дата звернення: 10.12.2018).
78. Встреча с лидерами коммунистических партий России и Украины Геннадием Зюгановым и Петром Симоненко. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/vstrecha-s-liderami-kommunisticheskix-partij-rossii-i-ukrainy-gennadiem-zjuganovym-i-petrom-simonenko-9486/ (дата звернення: 10.12.2018).
79. Стенограма брифінгу речника МЗС України Є. Перебийноса. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1239-stenograma-brifingu-rechnika-mzs-ukrajini-jerebijnosa> (дата звернення: 10.12.2018).
80. Встреча президентов стран таможенной “тройки”, Украины и высоких представителей Евросоюза. 26 августа 2014 года. URL:

http://president.gov.by/ru/news_ru/view/vstrecha-prezidentov-stran-tamozhennoj-trojki-ukrainy-i-vysokix-predstavitelej-evrosojuza-9627/ (дата звернення: 10.12.2018).

81. Заявление Президента Республики Беларусь Александра Лукашенко для СМИ по итогам встречи президентов стран таможенной “тройки”, Украины и высоких представителей Евросоюза. 26 августа 2014 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/zajavlenie-prezident-respubliki-belarus-aleksandr-lukashenko-dlja-smi-po-itogam-vstrechi-prezidentov-stran-9628/ (дата звернення: 10.12.2018).
82. Телефонный разговор с Президентом Украины Петром Порошенко. 6 сентября 2014 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/telefonnyj-razgovor-s-prezidentom-ukrainy-petrom-poroshenko-9741/ (дата звернення: 10.12.2018).
83. Стенограмма брифингу речника МЗС України Є. Перебийноса. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1256-stenograma-brifingu-rechnika-mzs-ukrajini-jeperebijnosa> (дата звернення: 10.12.2018).

РОЗДІЛ 4

ЕКОНОМІЧНИЙ ВЕКТОР У ВЗАЄМОВІДНОСИНАХ МІЖ УКРАЇНОЮ І РЕСПУБЛІКОЮ БІЛОРУСЬ

4.1. Тенденції та проблеми співпраці України та Республіки Білорусь в економічній сфері у сучасних умовах

Економічний вектор у відносинах між Україною та РБ є пріоритетним для обох країн напрямком у розвитку двостороннього співробітництва. На сучасному етапі українсько-білоруські економічні взаємини будуються на нових геополітичних засадах, які в першу чергу пов'язані із глобалізаційними процесами, світовою економічною кризою, а також російською агресією відносно України. Дані тенденції суттєво вплинули на динаміку торговельно-економічної співпраці між Україною та Білоруссю. Разом з тим, РБ, на сьогоднішній день, в умовах фактичного закриття для України ринку РФ, проявляє найбільшу серед країн-учасниць ЄАЕС зацікавленість у розвитку міждержавного економічного співробітництва і підтримує розширення двосторонніх торговельних зв'язків. За таких умов першочерговим завданням перед урядами обох держав постає необхідність повністю відмовитися від протекціоністських заходів та торговельних обмежень як засобів тиску на країну-сусідку, з метою врегулювання проблемних питань, а також вміння дистанціюватися від позицій “третьох сторін” у питанні вибору оптимальних зовнішньоекономічних партнерів.

Україна та РБ – дві пострадянські країни, економіка яких до здобуття незалежності у 1991 р. не була цілісною системою, а лише входила до складу єдиного господарського комплексу СРСР. Перебуваючи у складі Радянського Союзу, Україна та Білорусь у своєму зовнішньоторговельному обігу були повністю орієнтовані на загальносоюзний ринок. Безумовно, що за таких умов трансформація економічних систем, а також перехід на міждержавний рівень торгівлі призвели до довготривалої економічної кризи в обох державах [1, с. 113].

Після здобуття незалежності у 1991 р. і розриву колишніх господарських зв'язків, Білорусь та Україна, за слушним зауваженням білоруського дослідника Д. Юрчака, автоматично увійшли в число світових лідерів на рівнем відкритості економіки, що, у свою чергу, призвело до стрімкого падіння виробництва та скорочення динаміки взаємних експортно-імпортних операцій [2, с. 166]. Таким чином, новий формат зовнішньоекономічних відносин між Україною та РБ як суверенними державами будувався на двох ключових чинниках: прагненні обох країн зберегти існуючі з радянських часів тісні коопераційні зв'язки та рівень торгівлі, налагоджуючи при цьому міждержавні економічні відносини на ринкових умовах, а також взаємодії в рамках економічних проектів на теренах СНД.

На сучасному етапі економічна складова займає провідну роль у міждержавному співробітництві на міжнародній арені, а відтак потребує розвиненої системи договірно-правового забезпечення [1, с. 113]. Першим документом, укладеним між Україною та РБ у сфері економіки, можна вважати, підписаний 25 жовтня 1991 р. у Києві, Договір про принципи економічного співробітництва між підприємствами і організаціями на 1992 р. [2, с. 170]. Слід зазначити, що ця угода стала основним нормативно-правовим актом, який регулював українсько-білоруське економічне співробітництво у перші місяці після здобуття незалежності обома країнами.

Наприкінці 1992 р. (16–17 грудня 1992 р.) відбувся перший офіційний візит білоруської урядової делегації на чолі з прем'єр-міністром В. Кебічем до України. Це започаткувало нові тенденції у торговельно-економічній взаємодії між двома країнами. Під час переговорів між урядовими делегаціями України та Білорусі було підписано низку угод, які визначили стратегію українсько-білоруських економічних взаємин на наступні роки [1, с. 114]. Серед підписаних документів варто виділити угоду про вільну торгівлю [3]. Саме у цьому документі Україна та РБ взяли на себе зобов'язання не застосовувати мита, податки та збори на товари із сусідньої країни, здійснювати розрахунки у національних валютах, заснувати торговельні представництва у обох країнах, а також створити спільну українсько-

білоруську комісію з метою удосконалення торговельно-економічної взаємодії [3]. Варто зазначити, що вказана угода хоч і не була відразу ратифікована парламентами України та Білорусі, однак її підписання визначило основні тенденції подальшого розширення українсько-білоруських економічних відносин, а відтак стало фундаментальною основою у розбудові повноцінних міждержавних взаємин.

Становлення будь-яких міждержавних відносин не проходить рівномірно, а супроводжується наявністю суперечливих питань. Не оминула ця тенденція і українсько-білоруські економічні взаємовідносини. Так, серйозною проблемою у взаєминах між Україною та Білоруссю у сфері економіки на початковому етапі співробітництва стало питання про заборгованість українських суб'єктів господарювання перед білоруськими. Причина – перерахування у 1992 р. білоруськими підприємствами плати в Україну за виготовлену, але не поставлену продукцію. Крім того, у окремих випадках мала місце також заборгованість за поставлену в Україну білоруську продукцію [2, с. 174].

Спроба врегулювати дану проблему була здійснена 17 грудня 1992 р., коли було підписано угоду про порядок врегулювання боргових зобов'язань і кредитних вимог між Україною і РБ у зв'язку з виходом України з рубльової зони [4]. Відповідно до цього документу, сторони погодились, що цілковитому врегулюванню підлягають сальдо взаємних розрахунків, відображене на балансах Національних банків обох країн станом на 16 листопада 1992 р., а також неоплачені грошові зобов'язання і вимоги господарюючих суб'єктів. Крім того, сторони домовилися розглядати боргові зобов'язання і вимоги у рублях, які залишилися неврегульованими до 1 березня 1993 р. державним боргом, умови обслуговування якого повинні були визначатися окремою угодою [4].

Зауважимо, що підписання зазначеного договору не дозволило вирішити даної проблеми і вона залишалася наріжним каменем українсько-білоруських економічних відносин упродовж 17 років. Більше того, Україна на державному рівні ніколи не визнавала факту наявності державного боргу перед РБ [1, с. 115].

Проблемним питанням на етапі становлення міждержавних економічних відносин на пострадянському просторі став розподіл власності колишнього Радянського Союзу. Між Україною та РБ особливої гостроти набула проблема визнання права власності на об'єкти, які були розташовані на території країни-сусідки. Так, РБ заявила про свої права на низку промислових та соціальних об'єктів, розташованих на території України [2, с. 179]. Українська держава, у свою чергу, заявляла про своє право лише на один об'єкт на теренах Білорусі.

З метою врегулювання даної проблеми 22 січня 1993 р. у Мінську було підписано Угоду між Україною та РБ про взаємне визнання права та регулювання відносин власності. У статті 2 цього документу Україна та Білорусь визнали право власності сусідньої держави на об'єкти, що розташовані на їх територіях, які станом на 1 грудня 1990 р. перебували на балансі органів державного управління країни-сусіда. Крім того, було домовлено, що кожна з держав-учасниць має право продати, обміняти, здати в оренду, передати безкоштовно або на договірних засадах свою власність сусідній державі [5]. Однак, незважаючи на підписання зазначеної угоди, процес взаємного визнання прав власності на спірні об'єкти виявився довготривалим і супроводжувався їх значним недофінансуванням, що так само впливало на їх функціонування.

Вагомою подією у розбудові економічних взаємовідносин між Києвом та Мінськом стало підписання 23 грудня 1993 р. в Ашгабаті міжурядової угоди про торговельно-економічне співробітництво [6]. Саме цей документ визначив пріоритетні напрямки українсько-білоруської економічної співпраці на наступні п'ять років. Основні положення зазначеного договору визначали порядок і обсяги взаємних поставок найважливіших видів продукції, регулювали домовленості про незастосування експортних та імпорتنих мит, податків при взаємній торгівлі продукцією, передбаченою цим документом [6].

На наступний день, 24 грудня 1993 р., у столиці Туркменістану (місто Ашгабат) було підписано Угоду між Урядом України і Урядом РБ про уникнення подвійного оподаткування та запобігання ухилення від сплати податків стосовно податків на доходи і майно [7]. Підписання вказаного документу дозволило

представникам бізнесу отримати державні гарантії того, що прибутки від їхньої діяльності, отримані на території країни-сусіда, будуть оподатковуватися лише один раз [7]. Отже, підписання Ашгабатських домовленостей створило сприятливі умови для подальшого розширення українсько-білоруського економічного співробітництва. Крім того, угоди сприяли посиленню взаємної довіри під час здійснення торговельно-економічної діяльності.

Питанням розвитку економічних взаємин між Україною та РБ приділялася значна увага з боку керівництва обох республік. Однак, враховуючи відсутність у перші роки незалежності регулярних політичних контактів на високому державному рівні, вагому роль у вирішенні ключових питань співпраці двох держав у сфері економіки відіграло українське посольство в Білорусі. Основні зусилля дипломатичного представництва України впродовж 1993 – першої половини 1994 рр. були спрямовані на повне виконання досягнутих у ході візиту білоруського прем'єр-міністра В. Кебіча до України двосторонніх угод торговельно-економічного характеру. Крім того, посольство регулярно піднімало питання про необхідність створення міжурядової комісії, торговельно-промислової палати, спільного банку та українсько-білоруських підприємств [8, арк. 44]. Отже, впродовж 1991 – першої половини 1994 рр. саме на українське посольство в РБ покладалася повний контроль за розбудову торговельно-економічних зв'язків.

Новий етап у розвитку економічних відносин між Україною та РБ розпочався у другій половині 1994 р. і був пов'язаний з президентськими виборами, які відбулися в обох республіках. Розширення міждержавних політичних контактів, після обрання Президентом України Л. Кучми, а Білорусі – О. Лукашенка, призвело до активізації двосторонньої економічної взаємодії. Вже перші зустрічі на найвищому рівні засвідчили, що в українсько-білоруському співробітництві пріоритетне місце займають торговельно-економічні відносини [9, с. 139].

Власне, під час офіційного візиту Президента України Л. Кучми до РБ (13–15 липня 1995 р.) однією із центральних тем переговорів було питання

міждержавного економічного співробітництва. Глави обох держав відзначили, що білорусько-українські економічні відносини мають особливе значення. Л. Кучма та О. Лукашенко підтвердили свою готовність сприяти подальшому розвитку двосторонніх економічних взаємин і домовилися доручити урядам України та РБ затвердити склад змішаної комісії з питань торговельно-економічного співробітництва на рівні міністрів. Крім того, сторони висловилися за необхідність врегулювання взаємних боргів, здійснення заходів щодо спрощення митних процедур, а також розширення прямих зв'язків між господарюючими суб'єктами двох країн [10, арк. 20–21].

Як уже зазначалося у попередньому розділі, в 1996 р. спостерігалось певне погіршення українсько-білоруських відносин. Однак, це практично не вплинуло на торговельно-економічні зв'язки між двома країнами. Навпаки, протягом 1996 р. відбулася знакова для подальшого розвитку економічних взаємин між Україною та РБ подія – розпочала роботу Міжурядова змішана українсько-білоруська комісія з питань торговельно-економічного співробітництва. Угоду про її створення було підписано 12 квітня 1996 р. у Києві [11, арк. 51]. Документ чітко окреслив основні завдання для роботи комісії: розгляд результатів зовнішньоекономічної діяльності обох країн, аналіз ходу реалізації основних напрямків і принципів торговельно-економічного співробітництва. Угодою також передбачалося проведення спільних засідань щонайменше один раз на рік у кожній країні по чергово, а також у разі необхідності створення підкомісій і робочих груп [12].

Перше засідання новоствореної комісії відбулося 10–12 квітня 1996 р. у Києві. У ході її роботи було обговорено стан міждержавного економічного співробітництва і шляхи підвищення його ефективності [11, арк. 51]. Українська та білоруська сторони також досягли домовленості продовжувати роботу з реалізації угоди про вільну торгівлю від 17 грудня 1992 р. [11, арк. 67]. За підсумками засідання комісії віце-прем'єрами обох країн були дані доручення активізувати роботу із використання можливостей Ашгабатської угоди, яка передбачала максимальну лібералізацію торгівлі між країнами СНД, а також

підписано протокол про взаємне постачання найважливіших видів продукції на 1996 р. [11, арк. 67–68].

Окремої уваги заслуговує обговорення у ході першого засідання міжурядової комісії питання врегулювання державного боргу України. Варто зазначити, що наприкінці лютого 1996 р. було завершено роботу експертних груп національних банків України та Білорусі і за підсумками їхньої діяльності підписано Акт закінчення перевірки міждержавних розрахунків за 1992 р. У даному документі обидві країни визначили розмір українського боргу в сумі 32757 млн рублів. Встановлений розмір суми боргових зобов'язань України був зафіксований також у протоколі засідання міждержавної комісії [11, арк. 68]. Однак, основним результатом переговорів з даного питання стала домовленість про те, що врегулювання державного боргу України буде вирішуватися на рівні президентів та урядів двох країн [11, арк. 51]. Отже, перше засідання Міжурядової змішаної українсько-білоруської комісії з питань торговельно-економічного співробітництва, під час якого було розглянуто низку ключових для міждержавної співпраці тем, продемонструвало ефективність такого формату обговорення двосторонніх економічних взаємин, а також засвідчило, що подальша її робота матиме позитивний вплив на динаміку відносин між Україною та РБ у сфері економіки.

Упродовж 1995–1996 рр. проблемним питанням у торговельно-економічному співробітництві між Україною та РБ залишався процес взаємного визнання прав власності на спірні об'єкти колишнього СРСР. Слід зауважити, що незважаючи на підписання ще у січні 1993 р. угоди про взаємне визнання права та регулювання відносин власності, практичне вирішення даного питання розпочалося лише після обрання Президентом України Л. Кучми, а Білорусі – О. Лукашенка. Зокрема, вже під час першого офіційного візиту президента України до Білорусі у липні 1995 р. глави обох республік домовилися активізувати процес визнання прав власності на спірні об'єкти [11, арк. 232]. Однак, протягом 1995–1996 рр. РБ, яка претендувала на 34 об'єкти, подала до Фонду державного майна України документи тільки по 10 з них. Українська

сторона, після розгляду представлених документів визнала право власності Білорусі на три об'єкти [11, арк. 233]. За таких умов, 9 серпня 1996 р. у Москві під час зустрічі президентів України та Білорусі було досягнуто домовленості пришвидшити вирішення даного питання, зокрема підписати відповідні документи під час офіційного візиту О. Лукашенка до Києва, який був запланований на перше півріччя 1997 р. [11, арк. 232]. Варто зазначити, що своєчасно реалізувати домовленості президентів не вдалося. Це, у значній мірі, було зумовлено пасивністю білоруської сторони, яка несвоєчасно та не у повному обсязі готувала та подавала до Фонду державного майна України необхідні для визнання права власності документи.

У подальший розвиток міждержавної економічної співпраці вагомий вклад вніс візит президента України до Білорусі, який відбувся 17 січня 1997 р. Під час зустрічі керівники обох країн акцентували увагу на пріоритетності торговельно-економічних зв'язків між РБ та Україною. Л. Кучма та О. Лукашенко, зокрема, підтвердили своє розуміння того, що необхідно усунути бар'єри і обмеження у взаємній торгівлі, а також заявили про готовність розвивати співробітництво у сфері виробничої кооперації [13, арк. 19]. Головними підсумками візиту стали домовленості про сприяння в організації низки спільних виробництв, а також підписання протоколу про науково-виробниче співробітництво галузей промисловості [11, арк. 20].

Відповідно до угоди про створення міжурядової змішаної комісії з питань економічного співробітництва, 24 квітня 1997 р. у Мінську відбулося її друге засідання. За підсумками переговорів сторони домовились протягом 1997 р. сприяти постачанню сільськогосподарським виробникам техніки спільного білорусько-українського виробництва. Крім того, було поставлено завдання до 10 травня вирішити всі питання щодо організації в Україні спільних підприємств з виготовлення та продажу цієї продукції [14, арк. 80]. Слід відзначити, що досягнуті в ході роботи міжурядової комісії з питань економічної співпраці домовленості, сприяли як поглибленню коопераційних зв'язків між окремими

підприємствами України та Білорусі, так і розширенню міждержавного інвестиційного співробітництва [9, с. 141].

Важливе значення для вироблення нових тенденцій українсько-білоруського співробітництва в економічній сфері мали регулярні переговори на рівні голів урядів. 5–6 лютого 1998 р. прем'єр-міністр України В. Пустовойтенко відвідав з офіційним візитом РБ. Метою перебування української урядової делегації у Мінську було поглиблення торговельно-економічного співробітництва та підвищення обсягів товарообігу між двома державами. У ході переговорів члени урядів України та Білорусі особливу увагу приділили проблемам уведення режиму вільної торгівлі та зняття ПДВ під час здійснення взаємних торговельних операцій, розвитку кооперативних зв'язків, взаємного постачання продукції на кліринговій основі, співпраці прикордонних областей [15, арк. 72–73].

У рамках даного візиту з українською урядовою делегацією провів робочу зустріч президент Білорусі О. Лукашенко. Під час бесіди члени Кабінету Міністрів України відзначили, що можливості для розширення міждержавної економічної співпраці доволі значні, однак стримуючим фактором є відсутність законодавчих актів, спрямованих на лібералізацію торгівлі. Президент Білорусі, у свою чергу, підкреслив, що в економічному плані обидві держави потрібні одна одній. Прем'єр-міністр України В. Пустовойтенко також поінформував О. Лукашенка про схвалення сторонами пропозиції стосовно розробки міждержавної програми довгострокового економічного співробітництва [15, арк. 72–73]. Отже, офіційний візит голови Кабінету Міністрів України до РБ підтвердив прагнення української та білоруської сторін стимулювати розвиток двосторонніх економічних взаємин, з урахуванням національних інтересів обох країн.

У тому ж році (28–29 вересня 1998 р.) відбулася ще одна зустріч між прем'єр-міністрами України та Білорусі. За підсумками переговорів В. Пустовойтенко та С. Лінг доручили відповідним міністерствам та відомствам узгодити до 10 жовтня 1998 р. проект міждержавної програми довгострокового економічного співробітництва, прийняти додаткові заходи щодо розширення

співпраці в рамках виробничої кооперації, активізувати роботу з організації спільних виробництв [15, арк. 97–100]. Варто зазначити, що подібні зустрічі та консультації, які проходили на високому міждержавному рівні, мали регулярний характер і служили необхідним імпульсом для вироблення нових підходів до двосторонніх економічних взаємин.

На виконання домовленостей прем'єр-міністрів України і РБ 8–9 жовтня 1998 р. у Мінську відбулося засідання робочих груп експертів двох країн з метою доопрацювання Міждержавної програми довгострокового українсько-білоруського економічного співробітництва. Підсумком роботи уповноважених представників України та Білорусі стало узгодження основних параметрів зазначеної програми [15, арк. 129–130].

Менше ніж через місяць після засідання українських та білоруських робочих груп, 5 листопада 1998 р. відновила свою роботу міжурядова комісія з питань торговельно-економічного співробітництва. На засіданні було відзначено, що протягом дев'яти місяців 1998 р. спостерігається негативна тенденція товарообігу між двома країнами. Серед причин спаду обсягів торгівлі обидві сторони назвали неузгодженість при стягненні ПДВ і непрямих податкових платежів, відсутність коштів в українських та білоруських товаровиробників для взаємних розрахунків, нестабільність фінансової системи РБ, впливи фінансової кризи в Росії [15, арк. 147–150].

11 грудня 1998 р. розпочався візит Президента України до РБ, у ході якого було розглянуто низку питань двосторонніх економічних взаємин. Так, під час переговорів зі своїм білоруським колегою Л. Кучма звернув увагу О. Лукашенка на тому, що в умовах негативного впливу на економіку Білорусі фінансово-економічної кризи в Росії, Україна могла б налагодити постачання необхідної для білоруського виробництва сировини, а також сприяти реалізації готової продукції із країни-сусідки. Президент України також заявив, що для оперативного вирішення даного питання, необхідно створити особливі умови для здійснення експортно-імпортних операцій між двома країнами [15, арк. 177–179].

Головним підсумком вказаного візиту стало підписання договору про економічне співробітництво на 1999–2008 рр., який затвердив міждержавну програму довгострокового партнерства між двома державами у сфері економіки. Даний документ акцентував увагу на основних напрямках економічної взаємодії між Україною та Білоруссю упродовж 1999–2008 рр., а також на лібералізації діючого між державами режиму вільної торгівлі з метою розвитку торговельних відносин [16]. Слід підкреслити, що вказана програма впродовж 10 років залишалася основним нормативно-правовим документом, який визначав основні тенденції, напрями та форми українсько-білоруських економічних взаємин.

Починаючи з другої половини 1999 р. між Україною та РБ спостерігалось погіршення політичних відносин, яке також суттєво вплинуло на динаміку двосторонніх економічних взаємин. Слід зазначити, що на відміну від попередніх років, коли міждержавні економічні зв'язки у значній мірі переважали над політичною кон'юнктурою, події 1999 р. засвідчили зворотній процес – різні підходи щодо шляхів суспільного розвитку та відмінні зовнішньополітичні курси двох країн почали домінувати над взаємовигідним торговельно-економічним аспектом міждержавного співробітництва.

Водночас, кризові явища, що спостерігалися у двосторонніх торговельно-економічних відносинах були обумовлені й низкою економічних проблем, які існували на міждержавному рівні. Серед них, зокрема, варто виділити незадовільне виконання програми довгострокового економічного співробітництва, нестабільну валютно-фінансову ситуацію, множинність курсів, жорсткий контроль за ціноутворенням та експортно-імпортними операціями в РБ, вимоги до суб'єктів господарювання здійснювати експорт продукції тільки за валюту, відновлення механізму стягнення ПДВ під час оформлення митних документів [17, арк. 97].

Проблеми торговельно-економічного співробітництва між Україною та Білоруссю викликали серйозне занепокоєння на найвищому рівні в обох країнах і стали темою наради, яка відбулася 11 жовтня 1999 р. у МЗС РБ. Учасники засідання проаналізували основні причини, які стримували розвиток торговельних

операцій між двома країнами. З доповіддю виступив перший заступник міністра закордонних справ Білорусі В. Величко, який заявив, що зниженню білоруського експорту в останні роки сприяв перехід України з 1994 р. на принцип країни призначення при стягненні ПДВ та акцизів у зовнішній торгівлі. За підсумками засідання були підготовлені та опрацьовані пропозиції щодо активізації торговельно-економічного співробітництва й надані відповідні доручення міністерствам і відомствам [17, арк. 95–96]. Отже, проведена нарада засвідчила прагнення білоруської сторони якнайшвидше врегулювати наявні протиріччя й інтенсифікувати двосторонні торгові відносини.

З українського боку активну роботу із стабілізації міждержавних торговельно-економічних взаємин проводило посольство України в Білорусі. Зокрема, впродовж другої половини 1999 – початку 2000 рр. українське дипломатичне представництво вжило низку заходів, спрямованих на економізацію зовнішньополітичної діяльності. Основними серед них можна вважати підготовку та організацію візитів до РБ Президента України Л. Кучми (м. Брест, 26–27 травня 2000 р.), Прем'єр-міністра В. Ющенка (м. Мінськ, 16 травня 2000 р.) та Міністра закордонних справ Б. Тарасюка (м. Мінськ, 7–8 лютого 2000 р.). Крім того, завдяки наполегливим діям посольства 30 червня 2000 р. після тривалої перерви відновила свою роботу міжурядова українсько-білоруська комісія з питань торговельно-економічного співробітництва. Разом з тим, слід відзначити, що затримка у роботі комісії була обумовлена, переважно, пасивністю української сторони [18, арк. 71].

Як уже зазначалося, важливе значення для подолання негативних тенденцій українсько-білоруської співпраці в економічній сфері мав візит Міністра закордонних справ України Б. Тарасюка до РБ, який відбувся 7–8 лютого 2000 р. Під час переговорів Б. Тарасюка з міністром закордонних справ Білорусі У. Латиповим основну увагу було приділено питанням міждержавного економічного співробітництва. Власне, обидва міністри обговорили порядок стягнення ПДВ під час експортно-імпортних операцій, реалізацію Ашгабатської

угоди щодо коопераційних поставок, удосконалення системи взаєморозрахунків між суб'єктами підприємницької діяльності двох країн [19, арк. 77].

Після завершення переговорів з У. Латиповим, міністр закордонних справ України Б. Тарасюк провів бесіду з прем'єр-міністром РБ С. Лінгом. Під час зустрічі обговорювалася перспектива проведення в Києві чергового засідання міжурядової комісії з питань економічного співробітництва, а також перелік тем, які необхідно розглянути на ньому. Крім того, значна увага була приділена ходу реалізації міждержавної програми довгострокового економічного співробітництва [19, арк. 78–79]. Отже, робочий візит глави МЗС України до Білорусі не лише дозволив на високому міждержавному рівні обговорити актуальні проблеми українсько-білоруського економічного співробітництва, а й посприяв прийняттю низки невідкладних рішень, які в подальшому надали імпульсу як для розвитку існуючих, так і для започаткування нових тенденцій у двосторонніх економічних взаєминах.

На виконання домовленості між міністром закордонних справ України та керівництвом РБ, яка передбачала організацію робочої зустрічі між прем'єр-міністрами двох країн, 16 травня 2000 р. Мінськ відвідав глава українського уряду В. Ющенко. За підсумками візиту сторони домовилися доручити відповідним міністерствам та відомствам провести четверте засідання міжурядової змішаної комісії з питань торговельно-економічного співробітництва у червні 2000 р., протягом місяця завершити формування Координаційної Ради для реалізації програми економічного партнерства на 1999–2008 рр., розглянути можливість переходу на механізм відтермінування сплати ПДВ з товарів, які ввозяться з України за векселями імпортерів [19, арк. 91–92].

Проблеми економічної взаємодії двох країн обговорювалися також під час візиту 26–27 травня 2000 р. Президента України Л. Кучми до РБ. У ході зустрічі глави обох держав констатували наявність низки проблем у сфері митної і податкової політики при здійсненні експортних операцій. Результатом робочого візиту стало рішення двох президентів сприяти на найвищому рівні усуненню бар'єрів, які перешкоджають нарощуванню товарообігу, а також взяти під

особистий контроль виконання домовленостей, досягнутих 16 травня у ході візиту прем'єр-міністра України В. Ющенка до Білорусі [20, арк. 31–32].

Практичне виконання досягнутих на міждержавному рівні домовленостей уможливило проведення 30 червня 2000 р. четвертого засідання українсько-білоруської комісії з питань економічного співробітництва. Під час її роботи основну увагу було приділено стану виконання міждержавної програми економічного співробітництва на 1999–2008 рр. З цього питання прийнято рішення парафувати положення про Координаційну Раду та провести її спільне засідання у вересні 2000 р. [18, арк. 38–50].

Варто зазначити, що вжиті у 2000 році на найвищому українсько-білоруському рівні заходи, спрямовані на посилення економічної складової у міждержавних відносинах дали позитивний ефект і започаткували тенденцію до збільшення обсягів взаємного товарообігу. Зважаючи на це, на нашу думку, виглядає цілком логічним той факт, що вже на початку листопада 2000 р. Президент України Л. Кучма доручив МЗС і українському посольству в РБ опрацювати питання щодо економізації загальної структури українсько-білоруських відносин. Виконуючи розпорядження президента, МЗС та українське дипломатичне представництво у Білорусі підготували свої пропозиції щодо посилення економічного аспекту у двосторонніх взаєминах. У підготовленому дипломатами документі, значну увагу було приділено створенню міжнародної економічної організації колишніх республік СРСР – Євразійському економічному співтовариству, як чиннику, який може негативно вплинути на динаміку українсько-білоруської торгівлі [18, арк. 193–196]. Слід підкреслити, що побоювання української сторони не були безпідставними, оскільки Договір про створення ЄврАзЕС передбачав формування та запровадження єдиних митних тарифів на території держав-учасниць Співтовариства, що створювало додаткові бар'єри для торгівлі з тими країнами СНД, які до складу цього об'єднання не входили, зокрема й з Україною (Українська держава ніколи не входила до складу ЄврАзЕС, обмежуючи протягом 2002–2014 рр. свою участь у цій організації статусом країни-спостерігача) [9, с. 145].

Початок 2001 року ознаменував собою чергову зміну тенденцій в українсько-білоруських економічних взаєминах – вже з 1 січня намітилося швидке падіння обсягів взаємних торговельно-економічних операцій. Така ситуація призвела до того, що тема двостороннього економічного співробітництва знову опинилася у центрі міждержавних відносин. Зокрема, під час робочого візиту білоруського прем'єр-міністра Г. Новицького до України (16–17 жовтня 2001 р.) головну увагу якраз було приділено виробленню дієвих заходів для подолання негативної тенденції зменшення товарообігу між двома державами. У ході дискусії сторони дійшли згоди, що основною причиною такої ситуації є недостатньо ефективне функціонування постійно діючих органів двостороннього співробітництва. У зв'язку з цим Г. Новицький та А. Кінах прийняли рішення щодо підвищення посадового рівня співголів міждержавної комісії з питань торговельно-економічного партнерства та оновлення складу Координаційної Ради з реалізації програми економічного співробітництва на 1999–2008 рр. [21, арк. 67–70].

Надаючи значної уваги економізації зовнішньополітичного курсу, керівництво Української держави протягом 2002 р. спрямовувало свої зусилля на подальше розширення торговельно-економічних зв'язків між Україною та РБ. Плідною у цьому контексті виявилася робоча зустріч між президентами двох країн, яка відбулася 29 травня 2002 р. у Чернігові. Л. Кучма та О. Лукашенко обговорили перспективи розвитку міждержавних економічних зв'язків і домовилися прийняти конкретні заходи для поглиблення контактів між суб'єктами господарювання на принципах ринкової економіки та активізації виробничої кооперації. Досягнуті в ході переговорів глав України та Білорусі домовленості, були підкріплені підписанням угоди про виробничу і науково-технічну кооперацію. Також варто відзначити, що президенти двох країн піднімали проблему виплати Україною боргу перед РБ і доручили з цього приводу прем'єр-міністрам до 15 червня 2002 р. підписати міждержавний договір про врегулювання питань фінансового характеру [22]. Однак, неконструктивна позиція білоруської сторони та свідоме висування завідомо неприйнятних умов не

дозволили реалізувати домовленості й вирішити проблему української заборгованості.

Розвитку двосторонніх відносин сприяла активна інституційна співпраця – діяльність торгово-промислових палат України та Білорусі. У 2002 р. між ними було укладено угоду про співробітництво, що сприяло активізації роботи палат. Відповідно до підписаного документу, було також засновано українсько-білоруську ділову раду. Її діяльність була спрямована на вирішення ключових проблемних питань, які висловлювали підприємці обох країн [23, с. 222].

Окремо слід відзначити обговорення основних тенденцій зовнішньоекономічної діяльності РБ під час спільного засідання колегій міністерств закордонних справ, економіки та торгівлі, що проходило 24–25 липня 2002 р. у Мінську. Для участі у цьому заході було запрошено 46 дипломатичних представників, у тому числі й українського посла А. Дроня. Торкаючись у своєму виступі стану білорусько-українських економічних взаємин, О. Лукашенко заявив, що у двосторонніх відносинах спостерігається негативна тенденція падіння білоруського експорту через введення Україною обмежень щодо продукції з РБ. “Я розумію, коли США або ще хтось визнає нас неринковими і вживає економічних заходів. Але Україна – теж мені риночники знайшлися”, – резюмував з цього приводу президент Білорусі. Він також наголосив на необхідності вживати адекватних заходів щодо тих країн, зокрема, і до України, які застосовують дискримінаційну політику до білоруської продукції [24, арк. 203–205]. На думку автора, такі різкі та політнекоректні заяви на адресу України були обумовлені як несприятливим міжнародним становищем, у якому перебувала РБ (посилення ізоляції, загострення відносин з країнами Заходу), так і, заявленим Україною, курсом на поглиблення політичних та економічних відносин, в першу чергу з ЄС та США.

Зважаючи на жорсткі висловлювання О. Лукашенка, упродовж другої половини 2002 р. єдиним майданчиком для обговорення тенденцій та проблем співпраці двох країн у сфері економіки залишалася міжурядова комісія з питань торговельно-економічного співробітництва. 1–2 серпня 2002 р. у м. Мозирі

(Білорусь) відбулося її чергове засідання. Одним із головних питань, що розглядалися, був стан розвитку міждержавного економічного партнерства та шляхи його зростання. Сторони обговорили проблему митних зборів, зокрема можливість сплати ПДВ за фактом реалізації товарів. Учасники засідання також досягли домовленості поглиблювати виробничу кооперацію, сприяти організації спільних підприємств та виробництв [25, арк. 33–34].

У подальшому тісна інституційна співпраця між Україною і РБ у рамках роботи міжурядової комісії з питань торгівлі та економічного співробітництва була продовжена. Зокрема, протягом 2003–2004 рр. відбулося ще два її засідання. Як і раніше, основна увага учасників переговорів була приділена питанням активізації двосторонніх економічних взаємин [9, с. 147].

Тривали контакти з окресленої теми і на найвищому загальнодержавному рівні. Тут варто відзначити офіційний візит 16–17 червня 2003 р. прем'єр-міністра України В. Януковича до РБ. Центральною темою зустрічі між керівниками урядів двох країн стало обговорення перспектив розширення двосторонніх торговельно-економічних зв'язків і шляхів вирішення проблем, що існували [26].

Знаковою подією для подальшого розширення українсько-білоруських економічних зв'язків стала Помаранчева революція 2004 р. в Україні. Попри політичні розбіжності, викликані зміною владної верхівки та переорієнтацією зовнішньополітичного курсу Української держави, ця подія мала позитивне значення для активізації двостороннього економічного співробітництва. Пожвавлення взаємин у сфері економіки було викликане спробою керівництва двох країн, спираючись на низку об'єктивних чинників (погіршення міждержавних політичних зв'язків, територіальна близькість, тісні коопераційні та технологічні зв'язки на міжгалузевому та виробничому рівнях, наявність добре розвинених та взаємопов'язаних транспортних систем), перенести акцент у міждержавних відносинах з політичної складової в економічну [27, с. 108].

Як і раніше, основні тенденції та проблеми співпраці України та Білорусі у сфері економіки обговорювалися у рамках роботи міжурядової комісії з питань торговельно-економічного співробітництва. Одинадцять (перше після зміни на

початку 2005 р. політичної еліти в Україні) її засідання відбулося 24 березня 2005 р. у Києві. За підсумками роботи комісії сторони підписали протокол, який передбачав реалізацію низки заходів у різних сферах двостороннього торговельно-економічного співробітництва, а також розвиток договірно-правової бази [28, арк. 97–98]. Варто зазначити, що досягнуті в ході роботи міжурядової комісії домовленості посприяли розвитку нової тенденції у двосторонніх економічних взаєминах – зростанню товарообігу між країнами.

Позитивно оцінили результати одинадцятого засідання українсько-білоруської комісії з питань торговельно-економічного співробітництва і президенти двох країн. Так, під час зустрічі 27 серпня 2005 р. в Казані (у рамках саміту глав держав-учасниць СНД) В. Ющенко та О. Лукашенко висловили своє задоволення позитивною тенденцією зростання обсягів взаємних торговельно-економічних операцій і відзначили, що міжурядова комісія з питань економічної співпраці є ефективним механізмом для розширення співробітництва у сфері економіки. Водночас, лідери двох країн заявили про значний нереалізований потенціал у двосторонніх економічних взаєминах [28, арк. 150].

Зважаючи на економізацію формату двосторонніх українсько-білоруських відносин, тема економічного співробітництва між двома країнами стала домінантною під час візиту прем'єр-міністра України Ю. Єханурова до РБ восени 2005 р. Основна увага у ході міждержавних переговорів була приділена питанням українсько-білоруської співпраці в енергетичній та транспортній сферах, а також лібералізації торговельних взаємин [29, арк. 43]. За підсумками робочої поїздки сторони підписали низку важливих двосторонніх документів економічного спрямування, серед яких варто виділити протокол про внесення змін до угоди про вільну торгівлю від 17 грудня 1992 р. (призвів до ратифікації білоруським парламентом Угоди між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Білорусь про вільну торгівлю) [30].

Слід зауважити, що нова позитивна тенденція зростання товарообігу між Україною та Білоруссю, яка намітилася з початку 2005 р., виявилася

довготривалою і в значній мірі була обумовлена високим рівнем практичної реалізації міждержавних домовленостей [27, с. 109].

Протягом 2005–2007 рр. значущість та пріоритетність українсько-білоруських економічних взаємин у загальній структурі міждержавних відносин значно зросла. Про це, зокрема, у своєму інтерв'ю на початку березня 2008 р. заявив міністр закордонних справ РБ С. Мартинов. “На сьогоднішній день економіка є базисом двосторонніх відносин, а обсяг товарообігу Білорусі з Українською державою перевищує показники взаємної торгівлі України зі США. Наша південна сусідка входить в трійку основних торгових партнерів Білорусі, а ми посідаємо третє місце в торговому обороті України серед країн СНД. Вважаю, що така тенденція взаємодії двох держав у сфері економіки, а також взаємодоповнюваність економічних систем і обопільне прагнення розвивати економічні відносини дозволять врегулювати існуючі між країнами протиріччя та виведуть міждержавні відносини на рівень стратегічного партнерства”, – зазначив з цього приводу глава білоруського зовнішньополітичного відомства [31].

Значною проблемою для подальшого розширення українсько-білоруського економічного співробітництва стала глобальна фінансово-економічна криза 2008 р., яка зачепила всю світову економіку і безпосередньо вплинула на економічні системи України та Білорусі. Вже з 1 січня 2009 р. намітилося швидке падіння обсягів міждержавних торговельно-економічних операцій. Ця тенденція викликала серйозне занепокоєння у керівництві обох республік і на фоні відновлення двосторонніх політичних контактів стала темою переговорів між В. Ющенком та О. Лукашенком, які відбулися 20 січня 2009 р. у Чернігові. У ході бесіди президенти двох країн обговорили комплекс заходів для поживлення українсько-білоруського торговельно-економічного співробітництва в умовах світової фінансово-економічної кризи, а також домовилися про взаємодію у галузі енергетики. Так, зокрема, було укладено меморандум про співробітництво в енергетичній сфері та прийнято рішення про відновлення експорту української електроенергії до РБ [32].

Головним підсумком вказаної зустрічі стало підписання Меморандуму між Кабінетом Міністрів, Національним банком України і Урядом, Національним банком Республіки Білорусь про напрацювання системи заходів з інтенсифікації двостороннього торговельно-економічного співробітництва в умовах світової фінансово-економічної кризи. У цьому документі Україна та РБ, з метою мінімізації наслідків глобальної економічної кризи, взяли на себе зобов'язання розширювати міждержавну взаємодію за наступними напрямками: заохочувати взаємну участь українських та білоруських суб'єктів господарювання у різних галузях економіки; вжити додаткових заходів щодо усунення технічних бар'єрів у двосторонній торгівлі; спрямувати діяльність міжурядової комісії з питань торговельно-економічного співробітництва на вирішення питань, пов'язаних з подоланням негативного впливу фінансової кризи, аж до повної стабілізації ситуації [33]. Слід підкреслити, що вказаний документ, в умовах завершення терміну дії Міждержавної програми довгострокового економічного співробітництва між Україною і РБ на 1999–2008 рр., став на період глобальної фінансово-економічної кризи основним нормативно-правовим актом, який регулював українсько-білоруські економічні відносини. Однак, у подальшому меморандум про напрацювання системи заходів з інтенсифікації двостороннього торговельно-економічного співробітництва в умовах світової кризи не став нормативною основою для формування нової стратегії розвитку економічного співробітництва між Україною і РБ на довгострокову перспективу.

Обговорення можливостей відновлення позитивної тенденції у динаміці двостороннього торговельно-економічного співробітництва стало центральною темою зустрічі президентів двох держав, яка пройшла 6 травня 2009 р. у Гомелі. Під час переговорів В. Ющенко та О. Лукашенко основну увагу приділили виробленню спільних шляхів для подолання наслідків світової економічної кризи. У цьому контексті глави України та Білорусі висловили сподівання, що регулярне обговорення на найвищому рівні економічного аспекту двосторонніх відносин, в умовах глобальної фінансової кризи надасть необхідного імпульсу, який дозволить вийти на позитивну траєкторію збільшення обсягів взаємного

товарообігу. Президенти двох країн також домовилися доручити прем'єр-міністрам приступити до практичної реалізації досягнутих між керівниками України і Білорусі домовленостей та провести чергове засідання міжурядової комісії з питань торговельно-економічного співробітництва [34].

12 червня 2009 р. розпочалася робоча поїздка прем'єр-міністра РБ С. Сидорського до України. Основним підсумком переговорів між головами урядів України та Білорусі стало укладання міждержавного контракту на постачання української електроенергії до РБ, який почав діяти з моменту підписання. Крім того, С. Сидорський зробив заяву про встановлення Білоруссю національного режиму для торгівлі українськими товарами і скасування 10-відсоткового мита щодо української продукції, яке існувало раніше [2, с. 80].

Зважаючи на те, що зовнішньоекономічна стратегія Української держави своїм пріоритетним напрямком визначила поглиблення торговельно-економічних взаємин із західноєвропейськими країнами, а також враховуючи посилення економічного тиску по відношенню до РБ з боку РФ, важливе значення для подальшого розвитку двосторонньої українсько-білоруської економічної співпраці відіграло започаткування ЄС у 2009 р. проекту “Східне партнерство” [27, с. 112]. У рамках цієї ініціативи ЄС, перед Україною та РБ з'явилися нові, значно ширші, можливості для розширення міждержавного співробітництва, у першу чергу, в енергетичній та транспортній сферах, що обумовлювалося транзитним статусом двох республік. Значний потенціал співпраці між Україною та Білоруссю в галузі енергетики був пов'язаний із відновленням експорту української електроенергії до сусідньої країни та подальшим її транзитом до прибалтійських держав, зокрема Литви [35, с. 157]. Це, на нашу думку, максимально відповідало економічній стратегії України, оскільки забезпечувало вихід вітчизняних енергетичних компаній на ринок електроенергії ЄС.

Однак, за слушним зауваженням М. Плаксенко, найперспективнішим напрямом міждержавного співробітництва в рамках “Східного партнерства” була можливість тристоронньої співпраці з реалізації проекту щодо створення міжнародного транспортного коридору Балтійське море – Чорне море, який

передбачав організацію перевезення вантажів між портами Іллічівськ та Клайпеди через Мінськ [35, с. 157–158]. Для України та РБ пріоритетність даного проекту обумовлювалася ще й тим, що він відкривав перед обома республіками можливість доступу до кредитних ресурсів ЄС, які виділялися на розвиток відповідних інфраструктурних проектів.

Переломним для подальшого розвитку українсько-білоруських економічних взаємин можна вважати початок 2010 р. Значущість цього періоду була обумовлена, з одного боку позитивною тенденцією зростання обсягів міждержавних торговельно-економічних операцій, яка намітилася вже з 1 січня 2010 р., а з іншого – пріоритетною увагою нового політичного керівництва України до економічного аспекту двостороннього співробітництва.

За таких умов тема подальшої міждержавної економічної взаємодії стала центральною під час переговорів двох президентів у Мінську 29 квітня 2010 р. У ході зустрічі О. Лукашенко та В. Янукович висловили своє задоволення з приводу нової тенденції зростання обсягів взаємного товарообігу, а також відзначили, що дві країни є стратегічними партнерами у торговельно-економічній сфері. За підсумками переговорів глави обох республік досягли домовленостей щодо поглиблення співробітництва у сферах енергетики, транзиту, транспорту, промислової кооперації, міжрегіональної співпраці та прикордонної торгівлі. Основним результатом візиту стала домовленість сторін доручити двом урядам розробити до середини червня 2010 р. “дорожню карту” (план спільних дій) із реалізації пріоритетних напрямків українсько-білоруського економічного співробітництва [36].

Реалізуючи домовленості президентів, “дорожня карта” була розроблена і 29 травня 2010 р. підписана в Гомелі першими віце-прем’єр-міністрами України та РБ А. Ключевим і В. Семашко [37]. Укладення Плану спільних дій можна вважати цілком логічним та ефективним кроком з боку керівництва України та РБ, оскільки в умовах завершення у 2008 р. терміну дії Міждержавної програми довгострокового економічного співробітництва, а також недостатньої ефективності підписаного у 2009 р. меморандуму про напрацювання системи

заходів з інтенсифікації двосторонньої торговельно-економічної співпраці в умовах світової кризи, саме зазначений документ став по суті єдиним нормативним актом, який регулював практичну реалізацію пріоритетних напрямків українсько-білоруського економічного співробітництва на коротко- та середньостроковий період.

Серйозною проблемою у структурі українсько-білоруських економічних взаємин залишалися торговельні обмеження. Слід зазначити, що обмежувальні заходи у взаємній торгівлі мали негативний вплив на динаміку двостороннього товарообігу, а тому спільна діяльність двох країн направлена на ліквідацію торговельних бар'єрів була прописана окремим пунктом у “дорожній карті”. У рамках цієї роботи, 28–29 вересня 2010 р. в Мінську пройшли українсько-білоруські переговори з питань застосування обмежувальних заходів. Під час обговорення сторони відзначили прогрес у сфері лібералізації антидемпінгових і спеціальних захисних заходів, а також підтвердили свої наміри продовжити роботу зі створення умов для безперешкодного доступу українських і білоруських товарів на ринки один одного [38].

Активізація українсько-білоруського економічного співробітництва поставила перед керівництвом обох держав питання про необхідність зміни формату двосторонніх економічних відносин. Сторони обговорили таку можливість 19 травня 2011 р. під час зустрічі Президента РБ О. Лукашенка з Прем'єр-міністром України М. Азаровим. У ході бесіди глава українського уряду відзначив значне збільшення товарообігу між країнами протягом останнього часу і заявив, що настав час переходити від простого торговельно-економічного співробітництва до співпраці в ширшому сенсі – організації спільних виробництв в Україні та Білорусі у таких сферах, як сільськогосподарське машинобудування, освоєння космосу [39].

Наприкінці 2011 р. (15 грудня) у Києві пройшло ювілейне двадцятье засідання міжурядової змішаної українсько-білоруської комісії з питань торговельно-економічного співробітництва. Під час роботи комісії були розглянуті шляхи розширення двосторонніх економічних зв'язків. Учасники

засідання обговорили питання розвитку виробничої і науково-технічної кооперації, створення спільних виробництв, а також перспективи поглиблення міжрегіонального співробітництва. Ці та інші питання міждержавної торговельно-економічної взаємодії були включені в підсумковий Протокол засідання, який визначив основні напрямки співпраці між Україною і Білоруссю на 2012 р. [40]. Отже, результати двадцятого засідання міжурядової комісії з питань торговельно-економічного співробітництва підтвердили готовність України та РБ і надалі розвивати двосторонні економічні взаємини на принципах взаємовигідного партнерства та з урахуванням національних інтересів обох республік.

У 2011 р. на загалом позитивну тенденцію розширення українсько-білоруського співробітництва в економічній сфері негативний вплив почало здійснювати нове інтеграційне об'єднання в регіоні – Митний союз, до складу якого входили РФ, Казахстан і РБ. Прагнення РФ нав'язати іншим країнам власний політичний курс, використовуючи при цьому економічні інструменти Митного союзу нерідко призводило до виникнення торгових воєн на пострадянському просторі, в тому числі й між Україною та РБ.

Вже у 2011 р. українські експортери нержавіючих труб зіткнулися із складнощами при постачанні своєї продукції на білоруський ринок. Білоруська сторона прокоментувала дану ситуацію в ході прес-конференції заступника міністра закордонних справ О. Гур'янова. Відповідаючи на запитання українського журналіста О. Гур'янов зазначив: “Якщо брати ситуацію із постачанням нержавіючих труб з України, то я попросив би відійти від розуміння того, ніби Білорусь щось блокує. У даному випадку немає поняття “позиція РБ”, є позиція держав-членів Митного союзу. Обмеження по нержавіючих трубах не були ідеєю РБ, а заходом РФ, яка застосувала їх по відношенню до всіх постачальників даної продукції на територію країн Митного союзу. За таких умов, заяви про те, що Білорусь щось блокує є неприйнятними та некоректними. Ми, зі свого боку, навпаки відпрацювали і погодили той рівень квот, який буде задовольняти українську сторону. І ще раз наголошую, питання вирішувалося “трійкою” і головну скрипку грала не РБ...” [41].

Як бачимо, перспективи розширення торговельно-економічного співробітництва між Україною та РБ опинилися значною мірою в залежності від позиції РФ, а політична складова знову почала переважати над економічними інтересами. Така тенденція виявилася довготривалою і в подальшому призвела до введення обома країнами низки торговельних обмежень, які здійснювали негативний вплив на динаміку українсько-білоруських відносин в економічній сфері.

У лютому 2012 р., на наступний день після введення заборони на постачання молочної продукції низки українських підприємств до Росії, представники білоруського аграрного відомства публічно оголосили про можливість введення аналогічних заходів по відношенню до Києва. Незважаючи на те, що білоруська сторона пояснювала свої дії зобов'язаннями в рамках Митного союзу, Україна, у відповідь, з 1 березня 2012 р. ввела заборону на ввезення м'ясних і молочних продуктів з Білорусі [42, с. 7]. Отже, навесні 2012 р. між Україною та РБ розпочалась м'ясо-молочна торговельна війна.

Врегулювати дану ситуацію вдалося лише через 2 місяці під час зустрічі в Мінську першого віце-прем'єра РБ В. Семашка з новопризначеним міністром економічного розвитку та торгівлі України П. Порошенком. У результаті домовленостей було знято всі обмеження на експорт білоруської м'ясо-молочної продукції до України, а Білорусь, у свою чергу, ліквідувала обмежувальні заходи на імпорт українського пива, які були введені ще в 2010 р. [42, с. 7].

Слід зауважити, що взаємні торговельні обмеження, які вводили Україна та РБ були обумовлені не лише зовнішніми чинниками (залежністю від позиції РФ), а й мали вагомі внутрішні причини (прагнення підтримати вітчизняного товаровиробника і не допустити домінування на власному ринку імпоротної продукції тих галузей промисловості, які були розвинені в обох республіках).

Зокрема, у січні 2013 р. Україна обмежила доступ на внутрішній ринок молочної продукції трьох великих білоруських товаровиробників. За офіційною версією причина була в порушенні державних стандартів якості, хоча, неофіційно, це було викликано експансією білоруських підприємств, які в 2012 р. майже на

половину збільшили свою присутність в сегменті молочної продукції на ринку України. У відповідь на такі дії України, РБ з квітня 2013 р. закрила свій ринок для української кондитерської продукції [42, с. 7].

Незважаючи на наявність проблем, українсько-білоруські економічні відносини в цілому розвивалися по висхідній траєкторії і зберігали позитивну тенденцію до розширення двостороннього співробітництва. Майданчиком для обговорення існуючих проблем та перспектив розвитку міждержавних взаємин в економічній сфері як і раніше були засідання міжурядової комісії з питань торговельно-економічного співробітництва та зустрічі між керівниками двох країн.

22 травня 2013 р. в Києві відбулося двадцять друге засідання українсько-білоруської змішаної комісії з питань економічної взаємодії. У ході роботи комісії значна увага була приділена розвитку співробітництва в різних галузях промисловості, транспорту, аграрно-промислового комплексу, паливно-енергетичному і хімічному секторах. З метою закріплення позитивних тенденцій у розвитку українсько-білоруської торгівлі сторони домовились вжити комплекс заходів, спрямованих на усунення штучних бар'єрів. За результатами двадцять другого засідання комісії підписано підсумковий протокол й угоду між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Білорусь про міжрегіональне та прикордонне співробітництво[43].

Поточний стан та перспективи подальшого поглиблення українсько-білоруського торговельно-економічного співробітництва, були однією із центральним тем під час переговорів 17–18 червня 2013 р. в Києві між президентами України і Республіки Білорусь В. Януковичем та О. Лукашенком. У ході зустрічі глави держав обговорили питання транспортування нафти, співпрацю у сфері аграрно-промислового комплексу, використання можливостей сільгоспмашинобудування, а також військово-технічного, міжрегіонального, прикордонного співробітництва. В. Янукович підкреслив, що країни мають значні перспективи розширення взаємодії у цих сферах, а тому необхідно пропрацювати нові спільні проекти та ініціативи. О. Лукашенко, у свою чергу, відзначив, що

країни пройшли шлях від простої торгівлі до створення в рамках кооперації спільних підприємств. За підсумками переговорів лідери двох країн домовилися активізувати двосторонні торговельно-економічні зв'язки, у першу чергу в сфері виробничої кооперації, як найбільш продуктивної форми співпраці [44].

Крім двосторонніх економічних відносин в центрі уваги перебували й питання економічної взаємодії в рамках інтеграційних об'єднань. В. Янукович, зокрема, відзначив значний внесок РБ у розвиток діалогу між Україною та Митним союзом. Глава Української держави також заявив своєму білоруському колезі про підтримку та зацікавленість України в якнайшвидшому вступі Білорусі до Світової організації торгівлі [44].

Отже, під час офіційного візиту президента РБ до України, В. Янукович та О. Лукашенко обговорили як широкий спектр питань українсько-білоруського торговельно-економічного співробітництва, так і економічну співпрацю в рамках інтеграційних процесів. Лідери двох держав не лише відзначили основні тенденції та проблеми співпраці України та Білорусі в економічній сфері, а й окреслили перспективні напрямки економічної взаємодії, які покликані були вивести українсько-білоруські економічні зв'язки на якісно новий рівень.

Економічні взаємини між Україною та Білоруссю обговорювалися й під час візиту прем'єр-міністра України М. Азарова до РБ. У ході переговорів особливу увагу було приділено розвитку промислової кооперації, відновленню перевезень білоруських вантажів по Дніпру, врегулюванню розрахунків за надані Україною послуги з транспортування нафти. Сторони погодилися з тим, що для збільшення двостороннього товарообігу необхідно розширювати номенклатуру постачання, впроваджувати нові схеми підтримки промисловців через фінансові інструменти, роботу лізингових компаній, залучення інвестицій на засадах державно-приватного партнерства та використання інноваційних розробок. За результатами переговорів було підписано "Дорожню карту" з розвитку двостороннього співробітництва на 2013–2015 рр. [45].

Події в Українській державі наприкінці 2013 – початку 2014 рр. серйозно вплинули на всю структуру українсько-білоруських відносин, у тому числі й на

співпрацю двох країн у сфері економіки. Новою тенденцією міждержавного торговельно-економічного співробітництва стало суттєве обмеження обсягів двосторонніх економічних операцій. Така ситуація була обумовлена в першу чергу економічним спадом в Україні, який був викликаний внутрішньополітичною ситуацією, а також анексією Криму та початком російської агресії проти Української держави. Іншою причиною негативної тенденції зменшення показників українсько-білоруської економічної співпраці стала “економічна війна”, яку РФ розпочала проти України, використовуючи при цьому механізми Митного союзу та залучаючи всі країни-учасниці даного інтеграційного об’єднання, в тому числі й РБ.

Зважаючи на значущість для обох країн економічної складової міждержавних відносин та обопільне прагнення змінити негативну тенденцію у двосторонніх економічних взаєминах, дана проблема була обговорена вже під час першої зустрічі президента Білорусі з новим українським керівництвом (виконуючим обов’язки Президента України, Головою Верховної Ради О. Турчиновим). У ході переговорів лідери двох країн обговорили проблеми транспортного коридору від Чорного моря до Балтики, роботу спільних підприємств та плани щодо подальшого розвитку співпраці в цьому напрямку, розглянули питання закупівель РБ електроенергії в Україні. За підсумками переговорів обидва президенти заявили про низку конкретних домовленостей у сфері торговельно-економічного співробітництва, а також про необхідність збільшення торгового обігу між країнами та наявність колосального нереалізованого потенціалу в цій сфері [46].

Однак, доводиться констатувати, що попри досягнуті між О. Лукашенком та О. Турчиновим домовленості, переламати тенденцію падіння обсягів міждержавних торговельно-економічних операцій не вдалося. Це було пов’язано з низкою об’єктивних чинників. Власне, лише анексія Криму та бойові дії на Донбасі призвели до того, що другий та третій серед регіонів України торговельні партнери РБ (АРК займала друге, а Донецька область третє місце у торговому

балансі з Білоруссю) суттєвого обмежили обсяги торгівлі із сусідньою республікою [47, с. 25].

Впливали на динаміку українсько-білоруських економічних взаємин і торговельні обмеження, які протягом 2014 р. декілька разів вводилися Україною та Білоруссю. Зокрема, рішення білоруського уряду від 1 травня 2014 р. про введення терміном на півроку режиму обов'язкового ліцензування імпорту пива і кондитерських виробів з країн, які не є членами Митного союзу, завдало найбільших збитків саме українським експортерам даної продукції. Причини таких заходів білоруська влада офіційно не озвучила, а тому експерти кожної із сторін трактували їх по-своєму (українські експерти, як правило, пояснювали такі дії Білорусі тиском на неї з боку Москви, білоруські – заявляли про прагнення підтримати національного виробника) [42, с. 18].

Київ, у відповідь, прийняв рішення про введення ввізних мит на деякі товари білоруських виробників. Треба зазначити, що з 26 липня 2014 р. білоруські кондитерські вироби, молочна продукція, електричні лампи, холодильники і добрива, які поставлялися в Україну, повинні були обкладатися ввізним митом в розмірі 55,29% від митної вартості. Ввізні мита в розмірі 60,05% вводилися також на білоруське пиво, гумові шини і комплектуючі для холодильного обладнання. Ситуацію вдалося врегулювати після візиту української делегації до Мінська. З 19 серпня всі взаємні обмежувальні заходи були зняті [42, с. 18]. Схожі торговельні обмеження вводилися і в інших галузях.

Разом з тим, незважаючи на несприятливі тенденції та наявність проблем в українсько-білоруських економічних взаєминах, події 2014 р. відкрили для обох країн також низку перспективних можливостей, які за умови еволюційного розвитку міждержавних відносин, здатні сформувати нову взаємно ефективну модель двостороннього торговельно-економічного співробітництва.

О. Бетлій та Є. Прейгерман у своєму дослідженні зазначають: “До нових ніш в українсько-білоруській економічній взаємодії, які стали доступними після початку російсько-української війни, взаємних економічних санкцій, можна віднести реекспорт українських товарів до Росії через Білорусь, а також

збільшення авіап перевезень між Мінськом та українськими містами. Реекспорт товарів українського походження до РФ через РБ проходить в основному незаконними каналами, однак є всі можливості для легальної українсько-білоруської співпраці у цій сфері. Угоди між Росією та Білоруссю, а також правила ЄАЕС дозволяють це зробити у випадку надання українським товарам у Білорусі певної доданої вартості. А отже і Київ, і Мінськ можуть бути зацікавленими у розвитку цієї ніші двосторонньої економічної взаємодії” [47, с. 28].

Однак, тут слід відзначити, що білоруська сторона не визнає на офіційному рівні того, що через її територію здійснюється реекспорт товарів. Зокрема, білоруський посол в Україні В. Величко у грудні 2014 р. в інтерв'ю міжнародному журналу “Банкір” з цього приводу заявив наступне: “У нас немає реекспорту ні з Білорусі в Україну, ні з України в Білорусь. Найвигідніше для наших країн – це створення спільних підприємств...” [48].

Не обговорювалася ця тема й під час зустрічі президентів України та Білорусі наприкінці 2014 р. в Києві. Економічна складова українсько-білоруських відносин була представлена домовленостями П. Порошенка з О. Лукашенком активізувати співпрацю у паливно-енергетичній сфері та в галузі машинобудування і телекомунікацій. Глави держав також узгодили терміни проведення чергового двадцять третього засідання Міжурядової українсько-білоруської комісії з питань торговельно-економічного співробітництва [49].

На думку автора, нова модель економічного співробітництва України та РБ у сучасних умовах повинна базуватися, в першу чергу, на принципах добросусідства, рівноправ'я, взаємної вигоди та стратегічного партнерства. Досягти такої мети, на нашу думку, можна наступним чином:

- 1) самостійно приймати рішення при здійсненні міждержавного економічного співробітництва та дистанціюватися при цьому від впливів “третьох сторін”;

2) активізувати двосторонні економічні відносини та уникати практик застосування дискримінаційних протекціоністських заходів по відношенню до країни-партнера;

3) переходити від простого торговельного до інноваційного економічного співробітництва, яке повинно базуватися на глибокій кооперації при виготовленні продукції з високою доданою вартістю та її спільному експорті в треті країни;

4) обопільно брати участь у сучасних глобалізаційних процесах та використовувати представлені ними можливості;

5) враховувати особливості національних економік.

Майже двадцятип'ятилітній період (з 1991 по 2014 рр.) українсько-білоруських взаємин засвідчив важливість та пріоритетність економічної складової у структурі міждержавних відносин, підтвердив правильність базових принципів, на основі яких і формувалася модель двостороннього економічного співробітництва.

Вказаний період характеризувався наявністю чітких тенденцій у двосторонньому економічному співробітництві, що були пов'язані зі значною увагою з боку керівництва обох країн до даної сфери взаємин, реалізацією спільних економічних програм, співпрацею в рамках інституційних організацій. Протягом 1991–2014 рр. на динаміку міждержавних економічних відносин мали безпосередній негативний вплив й деякі проблеми, зокрема, тривалий час не було врегульовано питання сплати української заборгованості перед РБ, зберігалися торговельні бар'єри на ринку один одного, низькими темпами характеризувалася інвестиційна активність. Однак, загалом, Україну та РБ у економічному вимірі можна назвати історичними та стратегічними партнерами, які зацікавлені у розширенні партнерства в цій сфері.

4.2. Торговельно-економічне співробітництво: основні пріоритети, напрями і форми

Важливу роль у загальній системі українсько-білоруських відносин відіграє торговельно-економічний напрям двостороннього співробітництва. Значущість співпраці України та РБ у цій сфері обумовлена тим, що її показники мають не декларативний характер, а свідчать про реальну динаміку розвитку міждержавних взаємин.

Зважаючи на те, що обидві республіки до кінця 1991 р. перебували у складі Радянського Союзу, відправною точкою початку двостороннього торговельно-економічного співробітництва між Україною та РБ як двома незалежними державами можна вважати 1992 р. Зауважимо, що у перші роки після здобуття незалежності відбулося суттєве скорочення обсягів українсько-білоруських торговельно-економічних операцій. Однак, незважаючи на таку тенденцію, обидві республіки продовжували займати важливі місця у торговельному обігу один одного і згодом перетворилися на ключових торгових партнерів.

Аналіз статистичних даних торговельно-економічного співробітництва між Україною та Республікою Білорусь протягом 1992–1994 рр. свідчить, що обсяг зовнішньоторговельного обігу товарами знизився за цей період з 1126,9 млн дол. у 1992 р. до 396 млн дол. у 1994 р. Водночас, частка обох країн у загальному обсязі зовнішньої торгівлі як України, так і Білорусі продовжувала залишатися високою, хоча й стрімко знижувалася [2, с. 168–169]. Отже, починаючи з 1992 і до 1994 рр. у двосторонній торгівлі спостерігалася різко негативна динаміка, яка була обумовлена ліквідацією єдиного господарського комплексу СРСР, а відтак і розривом тісних коопераційних зв'язків між суб'єктами господарювання України та Білорусі.

Основними товарами українського експорту до РБ у першій половині 1990-х років були: кам'яне вугілля, чорні метали, сталеві труби, сода, цукор, рослинне масло та ін. Білорусь постачала в Україну мінеральні добрива, хімічні волокна,

пневматичні гумові шини, тканини, металообробні верстати, трактори, вантажні автомобілі деревоволокнисті плити, холодильники, телевізори, радіоприймальні пристрої, взуття тощо [2, с. 173–174]. Слід підкреслити, що для Української держави така структура торгівлі з РБ була певною мірою асиметричною, оскільки в українському експорті переважали сировинні товари, напівфабрикати та продукція сільського господарства, а основу білоруського імпорту становила продукція з високою доданою вартістю. Така негативна для України тенденція мала історичні передумови і значною мірою була викликана торговельними традиціями, які склалися між двома республіками ще в період їх перебування у складі Радянського Союзу.

Для розвитку економіки будь-якої країни важливе значення має позитивне сальдо зовнішньої торгівлі. В українсько-білоруських торговельних операціях у перші після здобуття незалежності роки сальдо торгового балансу було на користь Білорусі. Причиною такої ситуації було вартісне переважання білоруського імпорту над експортом у цю країну. Це, у свою чергу, було пов'язане із тим, що Україна імпортувала з РБ в основному дорогу високотехнологічну продукцію, а експортувала сировинні групи товарів, напівфабрикати та продукцію сільського господарства, вартість яких залежала від різних чинників і постійно коливалася.

Починаючи з 1995 р. українсько-білоруське торговельно-економічне співробітництво значно поживалося. Лише за підсумками 1995 р. товарообіг між Україною та РБ склав 1176 млн дол. і зріс порівняно з 1994 р. на 784 млн дол. У 1996 р. обсяги двосторонньої торгівлі продовжували зростати і досягли 1367,5 млн дол., а сальдо торгового балансу, вперше після здобуття незалежності, стало позитивним для України і склало 411 млн дол. Свого пікового у 1990-х рр. значення показники міждержавного торговельного обігу досягли у 1997 р. – 1392,9 млн дол. (торговельне сальдо – 542,1 млн дол. на користь України) [17, арк. 78]. Україна у цей час займала друге після Росії місце у зовнішньоторговельному обігу Білорусі з часткою біля 12% [11, арк. 67].

Слід підкреслити, що активізація українсько-білоруського торговельно-економічного співробітництва упродовж 1995–1997 рр. була обумовлена, в основному, низкою об'єктивних політичних та економічних чинників. Однак, на динаміку двосторонніх економічних операцій у цей період здійснювали вплив і тимчасові фактори, які були пов'язані як з економічною політикою двох країн, так і з прагненням керівництва РБ зменшити залежність економіки від постачання російської сировини та напівфабрикатів.

Починаючи з 1998 р. двосторонній товарообіг між Україною та РБ почав скорочуватись і склав за 12 місяців 1998 р. 1126,8 млн дол. Торговельне сальдо при цьому залишилося позитивним для України і склало 353 млн дол. [17, арк. 78]. Однак, найбільш суттєве падіння динаміки українсько-білоруського торговельно-економічного співробітництва відбулося у 1999 р. Зокрема, за даними Мінстату РБ товарообіг між Україною та Білоруссю склав за підсумками 1999 р. 696,1 млн дол. і зменшився у порівнянні з 1998 р. на 38,2%, в тому числі український експорт скоротився на 43,8%, імпорт – на 27,5%. Сальдо залишилося позитивним для України і склало 134,9 млн дол. [50, арк. 10].

Зменшення обсягів експорту до Білорусі відбулося в основному за рахунок скорочення поставок традиційних українських товарів: металопродукату і труб – на 65%; пластмас – на 73%; продукції хімічної промисловості та машинобудування – на 52% і 37% відповідно. Основними причинами такої несприятливої тенденції стали низка об'єктивних економічних чинників, а саме:

- нестабільна ситуація на білоруському валютному ринку (інфляція за 1999 р. досягла 351%);
- втрата конкурентоспроможності більшості українських товарів по відношенню до російських через суттєве змінення цін після російської фінансової кризи у серпні 1998 р.;
- складнощі білоруських суб'єктів господарювання з конвертацією рублів у вільно конвертовані валюти, введення в Білорусі ренти на бартерні операції;
- надмірна зарегульованість економіки РБ, зокрема нетарифні обмеження, квотування, ліцензування, обов'язкова реєстрація контрактів;

- зменшення обсягів постачання продукції в рамках виробничої кооперації;
- взаємна неплатоспроможність, відсутність обігових коштів, зниження ділової активності в двосторонній торгівлі суб'єктами господарювання України [50, арк. 30–31].

Прагнення зупинити падіння обсягів торговельно-економічного співробітництва і якнайшвидше збільшити товарообіг між країнами висловлювали обидві сторони. Україна, зокрема, висунула з цього приводу низку пропозицій: налагодити дієву роботу Координаційної Ради з реалізації програми довгострокового економічного співробітництва; перейти на стягнення ПДВ з товарів, які імпортуються, після їх реалізації; розширити співпрацю з виробничою кооперацією в рамках Ашгабатської угоди; виконувати умови міжурядової угоди про вільну торгівлю; зняти заборону на розрахунки білоруськими рублями за імпортними операціями в РБ [50, арк. 31].

Прийняття білоруською стороною українських пропозицій призвело до часткового вирішення проблемних питань, які стримували розвиток міждержавного торговельно-економічного співробітництва. За таких умов вже з 1 січня 2000 р. намітилася тенденція зростання обсягів двостороннього товарообігу, який за результатами 12 місяців збільшився на 29,3% і склав 900,3 млн дол. Протягом 2000 р. спостерігалось зростання експорту до Білорусі чорних металів – на 4,3%, продукції хімічної промисловості – на 8,7%, цукру – на 53%, комбікормів – на 29%, тютюну – на 81,5%. Однак, через значне падіння (більше ніж у 3 рази) поставок українського зерна, загальний експорт до РБ зменшився на 18% і становив 340,6 млн дол., а сальдо торгового балансу для України стало від'ємним і склало 219,1 млн дол. [51, арк. 38].

Слід зауважити, що загальний імпорт з Білорусі до України у 2000 р. зріс майже вдвічі. Однак, такий результат був досягнутий не за рахунок збільшення постачання традиційних білоруських товарів, а в основному за рахунок реекспорту і реалізації продукції, виробленої із давальницької сировини комерційними структурами Росії. Це призвело до значного зростання (в 4 рази) поставок в Україну білоруських нафтопродуктів, об'єми яких в структурі

білоруського імпорту склали майже 70%. Одночасно, за цей період зменшився імпорт до України білоруських машин і обладнання – на 10%, засобів наземного транспорту – на 5%, продукції хімічної промисловості – на 4%, пластмас – на 25%, деревини та виробів з неї – на 50% [18, арк. 158; 51, арк. 38].

Факторами, які негативно впливали на динаміку торгівлі між Україною та РБ протягом 2000 р., продовжували залишатися складна ситуація в білоруській фінансовій сфері, адміністративне регулювання цін і особливості оподаткування підприємств, що призводило до вимивання обігових коштів, повільні темпи розвитку малого та середнього бізнесу [51, арк. 38].

Перелічені чинники впливали на стан двостороннього торговельно-економічного співробітництва і в наступному 2001 р., впродовж якого спостерігалася негативна динаміка падіння обсягів міждержавних експортно-імпортних операцій. Зокрема, за даними Мінстату РБ товарообіг між Україною та Білоруссю у січні-грудні 2001 р. зменшився проти відповідного періоду 2000 р. на 22,3% і склав 699,1 млн дол. При цьому обсяги білоруського імпорту до України зменшилися на 24,6% і склали 421,8 млн дол. Основною причиною такої ситуації стало суттєве скорочення поставок білоруських нафтопродуктів.

Загальна тенденція падіння імпорту іноземних товарів, яка спостерігалася у 2001 р. в Білорусі вплинула і на ввезення українських товарів, обсяг постачання яких за 12 місяців становив 277,3 млн дол. (-18,6%). У структурі українського експорту 33% займала продукція АПК. Близько 25% всіх поставок з України становила продукція металургійного комплексу, 19% – хімічної промисловості, 14% – машинобудування. Варто зазначити, що зниження експорту з України до РБ було обумовлене, в першу чергу, сповільненням темпів зростання білоруської економіки і погіршенням фінансового стану промислових підприємств. Іншою причиною, яка впливала на обсяги поставок було посилення конкуренції для української продукції з боку російських товарів. Переваги російської сторони у порівнянні з українською полягали у відсутності митних платежів при перетині товарами кордону, в результаті чого білоруським імпортерам завозити продукцію

із РФ було значно простіше й дешевше ніж з України [51, арк. 152, 161; 24, арк. 48].

Протягом січня-грудня 2002 р. динаміка товарообігу між Україною і РБ продовжувала залишатися негативною. Власне, за 12 місяців загальний обсяг двосторонньої торгівлі склав лише 562,3 млн дол. США. Така несприятлива тенденція була обумовлена ще більшим, порівняно з 2001 р., падінням білоруського імпорту до України (поставки зменшилися більше ніж на 50% і становили 271,6 млн дол.). Експорт українських товарів, при цьому, навпаки зріс на 4,5% і склав 290,7 млн дол. [52, с. 44].

Масштабне падіння обсягів ввезеної з РБ продукції було пов'язане із двома чинниками. Першим – стало різке скорочення поставок білоруських нафтопродуктів через насичення внутрішнього ринку України українською продукцією. Другий чинник був обумовлений зменшенням обсягів постачання цукру до України більше ніж на 30 млн дол. Проблема торгівлі продукцією цукрової промисловості між двома країнами з'явилася ще в 1997 р., коли РБ вилучила український цукор із переліку продукції, яка підлягала режиму вільної торгівлі і ввела на нього мито в розмірі 25%. Це у свою чергу стримувало експорт цукру з України до Білорусі. Неврегульованість даного питання через ігнорування білоруською стороною українських пропозицій щодо поетапної відміни 25% мита призвели до того, що наприкінці 2001 р. Кабінет Міністрів України своїм рішенням ввів аналогічне мито на імпорт білоруського цукру [25, арк. 83].

Переломним для українсько-білоруського торговельно-економічного співробітництва став 2003 р., з початком якого намітилася тенденція до значного зростання обсягів взаємної торгівлі. Зокрема, упродовж січня-грудня загальний товарообіг між країнами становив 728,8 млн дол. і збільшився у порівнянні з аналогічним періодом 2002 р. на 28,9%. Український експорт при цьому склав 369,86 млн дол. (зріс на 28,1%), імпорт – 358,94 млн дол. (збільшився на 29,7%). Закріплення позитивної тенденції зростання обсягів українсько-білоруської торгівлі призвело до ще більш високих показників у 2004 р. – вперше після 1997 р. річний загальний товарообіг перевищив 1 млрд дол. (1162,87 млн дол.) і

збільшився порівняно з 2003 роком на 59,5%. Окремо слід відзначити і зростання для України позитивного сальдо двостороннього торгового балансу, яке за 12 місяців 2004 р. склало 42,45 млн дол., проти 12,01 млн дол. і 10,53 млн дол. у 2002 і 2003 рр. відповідно [28, арк. 96–97, 150, 177].

У 2005 р. темпи зростання торговельно-економічного співробітництва між Україною і РБ були ще більш значними. Загалом, показники двостороннього товарообігу досягли цифри 1801,7 млн дол. і збільшилися в порівнянні з 2004 р. на 66,1% (експорт з України до Білорусі склав 893,9 млн, імпорт – 907,8 млн дол.). Основними статтями українського експорту були продукція металургійної, хімічної, машинобудівної, деревообробної промисловості, а також АПК. Не змінилася порівняно з попередніми роками і структура імпорту, де як і раніше домінували автомобільна і тракторна техніка, продукція хімічної, легкої, деревообробної промисловості та аграрно-промислового комплексу [28, арк. 177]. За підсумками 2005 р. Україна посіла четверте місце серед країн – основних торгових партнерів Білорусі, поступившись РФ, Нідерландам та Німеччині [30].

Протягом 2006–2008 рр. показники українсько-білоруського торговельно-економічного співробітництва вийшли на нові рекордні до цього часу цифри. Так, у 2006 р. загальний товарообіг між Україною і Білоруссю склав 2458 млн дол., в 2007 р. – 3006,5 млн дол., а в 2008 р. досягнув позначки майже у 5 млрд дол. (4904,9 млн дол.) [53]. У вказаний період Україна залишалась одним із основних торговельних партнерів РБ (друге місце серед країн СНД і третє – серед всіх країн світу). Основний обсяг українського експорту припадав на проміжні та інвестиційні товари: металопродукцію, комплектуючі, вузли та деталі для збирання техніки, соняшникову олію, лаки і фарби, газові турбіни, вагони, а також електроенергію. Основу білоруського імпорту склали трактори, вантажні автомобілі, холодильники, ліфти, нафтопродукти, полімери, шини, калійні добрива, тканини, волокна, скло, продукція харчової промисловості [54]. Отже, починаючи з 2003 і до кінця 2008 рр. співпраця між Україною та РБ у торговельно-економічній сфері розвивалася по висхідній траєкторії, що дозволило

досягнути рекордних з часу здобуття обома країнами незалежності економічних показників двостороннього співробітництва.

З початком 2009 р. обидві держави були охоплені гострою фазою світової фінансово-економічної кризи, яка супроводжувалася падінням економіки, згортанням кредитування підприємств, зниженням обсягів виробництва. Як результат, за підсумками 12 місяців 2009 р. товарообіг між Україною та Білоруссю суттєво скоротився і склав 2982,5 млн дол. Експорт української продукції до Білорусі знизився до 1289,4 млн дол., а поставки білоруських товарів на ринок України зменшилися до 1693,1 млн дол. [55].

Проте, вже на початку 2010 р., у зв'язку з початком виходу економік України та Білорусі із кризи, а також завдяки прийнятим системним заходам щодо розвитку торговельно-економічного співробітництва, товарообіг між двома країнами знову почав зростати і за підсумками року склав 4439.9 млн дол. Сальдо торгового балансу при цьому залишалось негативним для України і складало 684,7 млн дол. [37].

У наступні роки Україна продовжувала залишатися одним із стратегічних торгових партнерів Білорусі і за підсумками 2011 р. посіла третє місце за обсягами товарообігу та експорту до цієї країни. РБ, у свою чергу, була четвертим основним торговим партнером України після Росії, Німеччини та Китаю. Двосторонній товарообіг у 2011 р. склав 6,2 млрд дол. і в порівнянні з 2010 р. зріс на 39,5 %. Разом з тим, слід зауважити, що зростання білоруського імпорту до України більше ніж у двічі перевищувало показники збільшення експорту української продукції до Білорусі (від'ємне сальдо торгового балансу склало для України за підсумками 2011 р. рекордні до цього часу 2,2 млрд дол.) [56].

Надзвичайний і повноважний посол РБ в Україні Валентин Величко у своєму інтерв'ю в січні 2013 р. аналізуючи стан розвитку українсько-білоруських торговельно-економічних відносин у XXI столітті відзначив наступне: “Економічні потенціали України та Білорусі багато в чому доповнюють один одного, а відтак головною рисою білорусько-української економічної взаємодії вже протягом тривалого часу залишається динамічний розвиток двосторонньої

торгівлі. За останнє десятиліття товарообіг між країнами збільшився практично в 10 разів і в 2012 р. наблизився до нової рекордної цифри – 8 млрд дол. Таке досягнення є підтвердженням того, що двостороннє співробітництво давно перейшло від “чистої” торгівлі на якісно новий рівень стратегічного партнерства...” [57].

Отже, Україна та РБ у 2012 р. вийшли на найвищі за всю історію незалежності обох країн показники двостороннього торговельно-економічного співробітництва досягнувши позначки 7,9 млрд дол. Така сприятлива тенденція була обумовлена як зростанням економік двох республік, так і практичною реалізацією досягнутих на міждержавному рівні домовленостей, направлених на інтенсифікацію економічних взаємин.

Починаючи з 1 січня 2013 р. темпи зростання українсько-білоруської співпраці в економічній сфері почали дещо сповільнюватися, а двосторонній товарообіг за результатами 12 місяців знизився до 5809,4 млн дол. у порівнянні з 7,9 млрд дол. у 2012 р. Чинниками, які спричинили таку ситуацію, в РБ називали вплив на двостороннє торговельно-економічне співробітництво негативних тенденцій на світових ринках, а також проблеми в українській економіці [58; 59, с. 163]. Водночас, білоруська сторона висловлювала сподівання, що низхідна динаміка міждержавних експортно-імпортних операцій буде недовготривалою [58].

Однак, події 2014 р. кардинально вплинули на плани як білоруської, так і української сторін. Анексія Криму та початок російсько-української війни призвели до гострої економічної кризи в Україні, яка у свою чергу вплинула на показники торгівлі з іншими країнами, у тому числі з РБ. Слід зауважити, що для нашого північного сусіда ця ситуація була надзвичайно серйозною, оскільки Україна займала друге місце серед торговельних партнерів РБ і що найважливіше сальдо двостороннього торгового балансу було на користь Білорусі (в умовах дії різноманітних торговельних обмежень з боку країн ЄС та загального торгового дефіциту це було серйозним підґрунтям для білоруської економіки).

На фоні цього примітним виглядає той факт, що за підсумками 2014 р. товарообіг між Україною та РБ не знизився, а навпаки дещо зріс у порівнянні з 2013 р. і склав 5868,42 млн дол., однак чітко виражена тенденція падіння темпів двостороннього торговельно-економічного співробітництва простежувалася упродовж всього року і її наслідком стало різке зниження обсягів взаємної торгівлі вже з 1 січня 2015 р. [47, с. 27]. Аналізуючи результати українсько-білоруської економічної співпраці у 2014 р., варто зазначити, що серед торгових партнерів України РБ займала друге місце з-поміж країн СНД (після Росії) та п'яте серед усіх країн світу (після Росії, Китаю, Німеччини та Польщі) [42, с. 17].

Одними з найбільш поширених форм українсько-білоруської економічної взаємодії упродовж 1991–2014 рр. були виробнича кооперація між суб'єктами господарювання двох країн та створення спільних підприємств. Виробничо-коопераційними зв'язками пов'язані більше сотні українських та білоруських підприємств і організацій.

Аналіз стану діяльності господарюючих суб'єктів України в РБ наприкінці ХХ століття засвідчив, що вона здійснювалася в трьох аспектах: через створення спільних підприємств, шляхом надання послуг та спільного виробництва на умовах промислової кооперації. Наприкінці 90-х рр. у РБ було зареєстровано 119 спільних українсько-білоруських підприємств зі статутним фондом понад 10 млн білоруських рублів. Підприємств із 100% українським капіталом в сусідній країні не було. Натомість в Україні функціонувало 38 білорусько-українських спільних підприємств з капіталом 20,245 млн дол. [60, арк. 1].

Робота щодо встановлення прямих контактів між суб'єктами господарювання двох країн велась постійно і сприяла укладанню договорів та протоколів про організацію спільних виробництв на умовах промислової кооперації між значною кількістю промислових підприємств РБ і України. Зокрема, станом на початок 1998 р. таких документів було підписано 640, серед яких, зокрема, можна виділити:

- Договір про організацію спільного виробництва зі складання кормозбиральної техніки на базі АТ “Тернопільський комбайновий завод” за участю ВО “Гомсільмаш”.

- Протокол про організацію спільного виробництва зі складання колісних пропашних тракторів на заводі “Київтрактородеталь” та Вінницькому підшипниковому заводі за участю ВО “Мінський тракторний завод”.

- Протокол про організацію спільного виробництва зі складання тракторних двигунів на заводі “Київтрактородеталь” за участю ВО “Мінський моторний завод”.

- Договір про організацію спільного виробництва зі складання пасажирських та вантажних ліфтів на Броварському ТОВ “Електропривід” за участю Могилівського ліфтобудівельного заводу.

- Договір про організацію спільного виробництва зі складання автобусів на базі заводу “Неман” за участю Львівського автобусного заводу.

- Договір про створення спільного підприємства “Луч – Арсенал” по виготовленню в м. Києві годинників з комплектуючих Мінського заводу [60, арк. 1–2, 37].

Серед інших підприємств, які досягли домовленостей про співпрацю були: Мінський тракторний завод і ВО “Південмаш”, “Бобруйськсільмаш” і Львівський завод автотранспорту, Гомельський завод пускових двигунів і АТ “Харківський завод тракторних двигунів”, Мінський мотозавод і АТ Харківський “Електропобутприлад”, ВО “Гомсільмаш” і АТ “Херсонські комбайни” [60, арк. 37].

Водночас, слід зазначити, що не всі проекти були повністю реалізовані. Це було пов’язано як із загальною кризовою ситуацією в економіках двох країн наприкінці 90-х рр. ХХ ст., так зі скрутним фінансовим становищем окремих підприємств, які через це не могли в повній мірі виконати взятих на себе зобов’язань по організації спільних виробництв на умовах промислової кооперації.

На початку ХХІ ст. промислова кооперація між суб'єктами господарювання України та РБ продовжувала розвиватися. Зокрема, в обох країнах суттєво збільшилося число підприємств, які забезпечували поставки продукції в рамках міжурядової угоди про виробничу і науково-технічну кооперацію від 29 травня 2002 р. Протягом 2000–2014 рр. було накопичено значний позитивний досвід в створенні спільних виробництв у галузі машинобудування [61].

Станом на кінець 2014 р. в Україні діяла ціла низка спільних виробництв, здебільшого, зі складання тракторів МТЗ, зернозбиральних комбайнів ВАТ “Гомсільмаш”, ліфтів, тролейбусів, вантажних автомобілів ВАТ “МАЗ”. У РБ за цей період було утворено спільне підприємство з виробництва пасажирських вагонів за участю українського ПАТ “Крюківський вагонобудівний завод” – ЗАТ “Гомельський вагонобудівний завод”. Також, на базі ТОВ “Світлогорський завод зварювальних електродів”, за участю української групи компаній “ПлазмаТек” було організовано спільне виробництво зварювальних електродів [61].

Поставки продукції в рамках виробничої кооперації між суб'єктами господарювання України та РБ здійснювали й такі провідні українські підприємства як “Нафтогаз України”, Полтавський турбомеханічний завод, корпорація “Інтерпайп”, холдинг “Метінвест” [42, с. 6–7]. Отже, виробнича кооперація та створення спільних підприємств були ефективними формами українсько-білоруської економічної взаємодії, які дозволили перейти від простої торгівлі товарами до спільного виготовлення продукції з високою доданою вартістю, а також відкрили нові перспективи для подальшого розвитку двостороннього економічного співробітництва у всіх сферах.

Важливим напрямком українсько-білоруських економічних взаємин можна назвати також співпрацю в науково-технічній сфері. Взаємодія у цій галузі була спрямована на реалізацію двосторонніх програм, які діяли в рамках міжурядової угоди про співпрацю в галузі науки та технологій. Спільні проекти з пріоритетних напрямків, які були включені у двосторонні програми охоплювали, насамперед, сферу розробки ефективних методів захисту населення, що проживало в зонах радіоактивного забруднення, створення елементів лазерної техніки та нових

технологій для виробництва напівпровідників, конструювання мікропроцесорів і мікролазерних інтегральних схем та ін. На базі ВАТ “Білмедпрепарати” за ліцензією українського наукового центру “Сорбція” було організовано випуск сорбентів із фітодобавками для виведення радіонуклідів. Крім того, розроблено комбіновані методи очищення середовищ від іонів важких металів [51, арк. 38–39]. Водночас, слід підкреслити, що чимало проектів через нестачу коштів з року в рік не отримували фінансування, а це насамперед суттєво обмежувало потенціал науково-технічного співробітництва, особливо у сфері фундаментальних досліджень.

Пріоритетним напрямком співпраці між Україною та РБ протягом всього періоду після здобуття незалежності залишалось співробітництво у сфері сільського господарства. Взаємодія між двома країнами у цій галузі характеризується в першу чергу взаємним постачанням сільськогосподарської продукції. Україна традиційно постачає до РБ значні обсяги зернових культур, кукурудзу, соняшникову олію, макух. У свою чергу з Білорусі в Україну поставляється м'ясо, молочна продукція та інші види продовольства [61].

Варто зазначити, що обсяги поставок сільськогосподарської продукції з України в Білорусь не були стабільними. Вони постійно коливалися і залежали як від урожайності, так і від активності керівництва українського агропромислового комплексу, яке не завжди повністю використовувало свої можливості щодо просування вітчизняних товарів на білоруський ринок.

Посольство України в РБ у своїй аналітичній записці “Про стан надходження по імпорту продукції АПК з України в Білорусь” навесні 1998 р. відзначало: “В останні два-три роки Білорусь по імпорту отримує з України продукцію сільського господарства в незначних розмірах. У той же час білоруський ринок сільськогосподарської продукції заповнюється аналогічними товарами з інших країн, причому їх поставки щорічно зростають” [60, арк. 44].

У цьому ж документі дипломатичне представництво України в Білорусі також наголошувало на тому, що білоруська сторона зацікавлена у поставках українських товарів сільського господарства на свій ринок, про що керівництво

сусідньої республіки заявляло як під час переговорів на найвищому міждержавному рівні, так і в бесідах з українським послом, обіцяючи при цьому знизити податки і ввізне мито, а також ввести спрощений порядок перетину кордону транспортом з плодово-овочевою продукцією українського походження. У зв'язку з цим, зазначалося в аналітичній записці, Міністерству аграрної політики та продовольства України необхідно інтенсифікувати свою діяльність направлену на розширення присутності вітчизняних сільськогосподарських товарів в Білорусі, зокрема організувати виставки-ярмарки української продукції, сприяти її завезенню та продажам, більш детально вивчати білоруський ринок [60, арк. 45].

Крім того, з метою якнайшвидше поживити співробітництво двох країн у сфері сільського господарства, посольство України в РБ пропонувало взяти й низку організаційних заходів: прискорити вирішення питання призначення представника українського аграрно-промислового комплексу в Білорусь, активізувати роботу створеного українського представництва "Хліб України" тощо [60, арк. 45].

Варто зазначити, що часткове вирішення окреслених дипломатичним представництвом України в Білорусі питань дозволило значно наростити експорт окремих видів української сільськогосподарської продукції до сусідньої республіки. Зокрема, на початку XXI ст. щорічні поставки пшениці з України до РБ становили від 0,8 до 2 млн т. на рік і залежали від обсягу зібраного урожаю. Крім того, сторони вели регулярні переговори щодо можливостей та умов постачання українського зерна на довгостроковій основі [51, арк. 193]. Станом на кінець 2014 р. поставки продовольчих товарів склали понад 20% в загальній структурі білоруського імпорту з України [61].

Покращилася ситуація і з постачанням української плодово-овочевої продукції та вина до РБ. Цьому сприяла організація і проведення в сусідній країні виставок-ярмарків українських вин і плодовоовочевої продукції. Так, відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.01.2002 р. Торгово-промислова палата, Мінагрополітики разом з АРК, Одеською та Закарпатською

облдержадміністраціями провели в РБ у першому півріччі 2002 р. виставку-ярмарку української плодово-овочевої продукції і вина. Товари вітчизняних підприємств через свою високу якість та помірні ціни викликали значний інтерес з боку білоруських імпортерів. За підсумками виставки-ярмарки ціла низка українських компаній змогли досягнути домовленостей щодо постачання своєї продукції на білоруський ринок [24, арк. 81]. Варто зазначити, що подібні заходи проводилися і в наступні роки й стимулювали розширення українсько-білоруського співробітництва у сфері сільського господарства.

Українські експортери пива та вина за сприяння Мінагрополітики брали також активну участь і в міжнародних спеціалізованих виставках (“Вина і напої”), які проходили на території РБ. Участь у цих заходах приймали близько десяти українських підприємств, які, однак, представляли значний відсоток того асортименту пива, вина та виноматеріалів, що вироблялися в Україні. Результатом участі вітчизняних компаній у виставках “Вина і напої” були конструктивні переговори та конкретні домовленості щодо розвитку українсько-білоруського співробітництва у цій сфері [24, арк. 81]. Отже, організація та проведення виставок-ярмарків української продукції в РБ, а також участь вітчизняних компаній у міжнародних виставках, які проходили на території сусідньої республіки сприяли як просуванню сільськогосподарських товарів на білоруський ринок, так і загальній активізації міждержавного торговельно-економічного співробітництва.

Важливе місце в системі українсько-білоруського торговельно-економічного співробітництва займає співпраця в енергетичній галузі. Сучасний стан двосторонньої взаємодії у цій сфері здебільшого характеризується поставками української електроенергії, енергетичного обладнання на білоруський ринок, а також імпортом з Білорусі до України нафтопродуктів вироблених на Мозирському нафтопереробному заводі.

Регулярні поставки різноманітного енергетичного обладнання з України до Республіки Білорусь було налагоджено після підписання у 1999 р. угоди про співробітництво між концерном “Біленерго” і Запоріжським трансформаторним

заводом, Рівненським заводом високовольтної апаратури, сумським НВО “Насос”. Крім того, у тому ж році було укладено контракти на поставку до сусідньої республіки обладнання і матеріалів з Дніпропетровським, Нікопольським і Харцизьким трубними заводами [19, арк. 137].

Зазначимо, що протягом останніх років експорт енергетичного обладнання до Білорусі супроводжувався наявністю проблемних питань, які були пов’язані з тим, що поставки цієї продукції з України в основному здійснювали фірми-посередники, а це в свою чергу призводило до штучного зростання цін. Крім того, подібні пропозиції української сторони, враховуючи те, що імпорт через посередницькі структури в РБ на державному рівні ніколи не заохочувався, білоруськими споживачами дуже часто відхилялися. При цьому ними опрацьовувалися альтернативні поставки подібного обладнання з Росії та інших країн-виробників [29, арк. 10].

Тривалий час основні напрями і форми українсько-білоруського співробітництва у енергетичній галузі визначалися Міждержавною програмою довгострокового економічного розвитку на 1999–2008 рр., рішеннями міжурядової двосторонньої комісії з питань торговельно-економічного співробітництва та міжвідомчої робочої групи з розширення співпраці в паливно-енергетичному комплексі України і Білорусі. Важливим у цьому контексті виглядає рішення прийняте 24 березня 2005 р. за підсумками одинадцятого засідання українсько-білоруської комісії з питань економічної взаємодії щодо налагодження регулярних поставок електроенергії з України до РБ [29, арк. 10]. Варто зазначити, що до цього часу українська електроенергія поступала в сусідню країну в невеликих обсягах відповідно до угоди укладеної в 1999 р. між концерном “Біленерго” і Міненерго України про приграничні перетоки електроенергії [19, арк. 136].

Наявність в Україні потужної енергосистеми, яка знаходиться на незначній відстані від кордону з Білоруссю, розгалужена мережа ЛЕП дозволяють щорічно експортувати в РБ українську електроенергію в обсязі до 6 млрд кВт/г. Згідно з домовленостями від 24 березня 2005 р., пробна поставка електроенергії по ЛЕП

“ЧАЕС – Мозир” і “Чернігів – Гомель” потужністю 330 кВ була здійснена 11 червня 2005 р. У наступному 2006 р. Білорусь імпортувала з України 2,5 млрд кВт/г. електроенергії на суму 32–35 млн дол. Однак, серйозною перешкодою для подальшого збільшення обсягів її поставок стала вартість української електроенергії. Зокрема, білоруська сторона наполягала на ціні 2,03 цента за 1 тис кВт, а пропозиція України складала 2,05 цента [28, арк. 167–168]. Відсутність компромісу призвело до того, що вже в 2007 р. Білорусь закупила лише 689,3 млн кВт/г української електроенергії, а в 2008 р. поставки взагалі були призупинені. Обидві сторони знову розпочали переговори щодо умов поставок, результатом яких стало відновлення у 2009 р. експорту української електроенергії до РБ після досягнення відповідної домовленості між президентами двох країн. У наступні роки обсяги поставок були різними і як раніше залежали від цінової кон’юнктури на ринках сусідніх країн [2, с. 208–209].

Нові можливості для українсько-білоруського співробітництва у енергетичній галузі з’явилися після започаткування ЄС проекту “Східне партнерство” і були пов’язані з налагодженням регулярних поставок української електроенергії до Литви через територію РБ. Литва була надзвичайно зацікавлена в реалізації даного проекту, оскільки на кінець 2009 р. був запланований вивід з експлуатації Інгалінської АЕС, потужності якої прибалтійська республіка планувала замінити імпортом української електроенергії. З цією метою, трьома сторонами (Україна, Литва, РБ) було підготовлено проект будівництва нової лінії електропередач Рівненська АЕС – Мікашевичі, яка дозволила б як збільшити у 2 рази пропуску спроможність міждержавних ліній електропередач України та РБ, так і розширити експортні можливості Української держави у напрямку Білорусь – Балтія до 9 млрд кВт/г на рік [29, арк. 10]. Однак ця ініціатива через відсутність фінансування так і не була реалізована. Щодо експорту української електроенергії в Литву по існуючих лініях електропередач, то її обсяги були різними і залежали від вартості та умов поставок через територію Білорусі.

Важливим напрямом співпраці між двома країнами в енергетичній сфері можна вважати імпорт білоруських нафтопродуктів до України, вироблених в

основному на Мозирському нафтопереробному заводі. Крім того, обидві сторони регулярно опрацьовували можливості диверсифікації поставок нафти і газу, з метою забезпечення власної енергетичної безпеки і зменшення залежності від російських енергоносіїв, які РФ часто використовувала як інструмент політичного тиску на сусідні республіки.

Одним із варіантів співробітництва в цій сфері була можливість спільного використання українського нафтопроводу “Одеса–Броди”, який був збудований у 2001 р. й призначався для прокачування каспійської нафти до Європи. Однак, через відсутність гарантій зі сторони азійських держав (Казахстан, Азербайджан) щодо завантаження нафтопроводу сировиною, Кабінет Міністрів України в 2004 р. прийняв рішення прокачувати російську нафту з Бродів у реверсному режимі до українських чорноморських портів для подальшого завантаження на танкери. Зміна політичної еліти в Україні у 2005 р. та погіршення відносин з РФ призвели до того, що керівництво Української держави разом із Польщею знову почали розглядати можливість використання нафтопроводу “Одеса –Броди” у аверсному режимі й закликали приєднатися до цього інші країни, зокрема РБ. Проте керівництво Білорусі у цей період відмовилося від участі в даному проекті через небажання погіршити свої відносини з Росією [2, с. 209–210].

Ситуація змінилася на початку 2010 р., коли на фоні загального погіршення двосторонніх російсько-білоруських відносин, РФ ввела 100% мито на поставки своєї нафти до Білорусі, що значно збільшило її вартість. За таких умов, офіційний Мінськ заявив, що буде змушений знизити закупівлі, а щоб компенсувати скорочення імпорту з Росії, Білорусь розпочне імпорт нафти танкерами з Венесуели, транзитом через українські порти [62]. Відповідний договір з керівництвом Венесуели було укладено в березні 2010 р. Приблизно через місяць, у квітні в український порт прийшла перша пробна партія – близько 80 тис – з 4 млн тонн законтракованої венесуельської нафти, яка після перевантаження залізничним транспортом доставлялася на Мозирський НПЗ в Білорусі. 12 червня 2010 р. в Києві підписано угоду між Кабінетом міністрів України та урядом РБ про заходи щодо розвитку співробітництва з

транспортування нафти по території України в Білорусь [37]. Слід зауважити, що поставки нафти з Венесуели лише незначною мірою покривали потреби білоруської нафтопереробної промисловості, однак в політичному плані вони стали серйозним інструментом для протидії Росії, оскільки засвідчили можливість України та РБ у перспективі спільними зусиллями забезпечити себе необхідними енергоресурсами неросійського походження.

Для Української держави значущість цього проекту значно зросла після того, як мова зайшла про можливість транспортування нафти не залізничним транспортом, а шляхом прокачування через нафтопровід “Одеса–Броди” в аверсному режимі. 17 січня 2011 р. ЗАТ “Білоруська нафтова компанія” і ВАТ “Укртранснафта” підписали договір про прокачування у 2011–2012 рр. через територію України 4 мільйонів тонн нафти щорічно нафтопроводом “Одеса–Броди”. Однак, намічені плани реалізувати в повній мірі не вдалося і протягом 2011 р. в Мозир надійшло лише близько 900 тис т нафти замість очікуваних 4 млн [2, с. 211–212]. Це було обумовлено нормалізацією російсько-білоруських відносин і як наслідок збільшенням обсягів поставок нафти до РБ з РФ. Водночас, слід відзначити, що даний проект не втратив своєї актуальності і є доволі перспективним напрямом українсько-білоруського співробітництва в енергетичній сфері.

Зважаючи на транзитний статус двох республік, важливим напрямком торговельно-економічної взаємодії між Україною та РБ є співпраця в транспортній сфері. У цьому контексті перспективним і взаємно вигідним з економічної точки зору для двох країн є співробітництво зі створення транзитного коридору “Північ–Південь”. Пріоритетність українсько-білоруської взаємодії в рамках цього проекту обумовлена як важливим економічним значенням вказаного транспортного маршруту, яке він займав протягом тривалого історичного періоду (шлях “із варягів у греки”), так і тим, що по інших транспортних лініях Україна та РБ виступають транзитними конкурентами, зокрема по коридору “Захід–Схід”.

Українсько-білоруська взаємодія у рамках створення транзитного коридору “Північ–Південь” розпочалася наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., після того як

країни Балто-Чорноморського регіону почали проявляти зацікавленість до розвитку нових економічно вигідних транзитних маршрутів, які мали проходити через території України та Білорусі [51, арк. 194]. Українська держава вслід за Білоруссю у червні 2004 р. приєдналася до міжнародного договору зі створення транспортного коридору “Північ–Південь” [2, с. 205]. Українсько-білоруська діяльність у рамках цього проекту полягала у спільній участі двох республік у розвитку міжнародних транспортних коридорів №5 (Трієст – Любляна – Будапешт – Братислава – Львів – /Горинь – Мінськ/ – Київ) і №9 (Гельсінки – Санкт-Петербург – Псков – Мінськ – Київ – Одеса – Димітровград – Александрополіс) [51, арк. 63]. З метою організації ефективної взаємодії, в обох країнах були створені робочі групи, які з високою періодичністю проводили спільні засідання з підготовки та вироблення пропозицій щодо розвитку транзитного коридору “Північ–Південь”. У ході роботи уповноважені представники обговорювали питання уніфікації тарифів і дорожніх зборів; забезпечення спрощених умов перевезення вантажів через митні переходи і державні кордони; будівництва і реконструкції транспортних шляхів за європейськими стандартами; залучення до участі в проектах іноземних країн [51, арк. 195]. Слід зазначити, що обопільна зацікавленість України та РБ у створенні міжконтинентального транспортного коридору була цілком очевидною і полягала у створенні можливостей для залучення транзитних вантажів з третіх країн, а також розвитку транспортної інфраструктури.

Разом з тим, в обох країнах залишаються невирішеними ще ціла низка проблем, які стримують транзит вантажів по транспортному коридору “Північ–Південь”. Зокрема, на території РБ найбільші складнощі пов’язані з великою кількістю населених пунктів вздовж автомобільних доріг, через що швидкість переміщення транзитних вантажів знижується. В Україні основною проблемою є недобудована Велика Окружна автомобільна дорога навколо міста Києва, у зв’язку з чим всі транзитні перевізники змушені їхати прямо через найбільший мегаполіс Української держави, що призводить до суттєвого зниження швидкості доставки товарів та величезних заторів в години пік [2, с. 205].

Ще одним важливим напрямком двосторонньої діяльності у транспортній сфері можна вважати налагодження транспортування білоруських вантажів, у першу чергу калійних добрив, через морські порти України до третіх країн. В рамках цієї роботи однією з найвідоміших транспортно-експедиційних компаній РБ підприємством “Грінтур” спільно з Миколаївським морським торговим портом та Укрзалізницею створена транспортна інфраструктура, яка дозволила збільшити обсяги перевезень білоруських калійних добрив по українській залізниці з 120 тис тонн в 1994 р. до 985 тис тонн у 1999 р. Також, відповідно до угоди про співробітництво з Миколаївським морським торговим портом, “Грінтур” інвестував 2 млн дол. у будівництво в Миколаєві складу мінеральних добрив на 20 тис тонн. Він був прийнятий у експлуатацію наприкінці 1999 р., і дозволив збільшити у 2000 р. обсяги транспортування даної продукції до 1 млн тонн [50, арк. 62; 51, арк. 64].

Крім того, у рамках реалізації цього проекту 19 травня 2000 р. в Мінську за участю керівництва Міністерства транспорту РБ було відкрито офіційне представництво Миколаївського морського торгового порту. Основні завдання представництва полягали у доведенні обсягів перевезень мінеральних добрив до 2 млн тонн, а також вивченні можливостей здійснення експорту-імпорту інших білоруських вантажів. Варто зазначити, що представництво Миколаївського морського порту було першим серед представництв іноземних торгових портів на території Білорусі [50, арк. 149]. Однак, повністю реалізувати поставлені перед представництвом Миколаївського торгового порту в РБ завдання не вдалося. Це було обумовлено двома чинниками.

Перший полягав у зростанні з 2005 р. тарифів на перевезення річковим транспортом, що призвело до нерентабельності використання водних шляхів при переміщенні вантажів по території двох країн. У результаті знизилися обсяги транспортування білоруських мінеральних добрив через порт Миколаєва, частина яких до підвищення цін доставлялися туди річковим транспортом [2, с. 207].

Другий чинник був пов'язаний із рішенням Кабінету Міністрів України про репрофільювання калійного терміналу Миколаївського морського порту в

зерновий. За таких умов, починаючи з 2009 р., транспортування білоруських мінеральних добрив на території України здійснювалося через порт компанії “Ніка-Тера”, а їх обсяги склали близько 1 млн тонн щорічно [2, с. 207].

Активна співпраця між двома країнами спостерігалася і в сфері залізничного транспорту. Зокрема, в Україні для потреб білоруської залізниці здійснювалися капітальний ремонт та модернізація пасажирських вагонів [51, арк. 63]. 17 грудня 1999 р. в Мінську урочисто було введено у дію перший міжнародний потяг, сформований з вагонів, відновлених на Дніпропетровському вагоноремонтному заводі. Слід зауважити, що виробнича база Мінського та Гомельського вагоноремонтних заводів не дозволяла здійснювати ремонт та модернізацію вагонів на такому рівні, щоб їх можна було експлуатувати на міжнародних лініях. В Україні ж, на базі Дніпропетровського вагоноремонтного заводу, відновлення білоруських пасажирських вагонів здійснювалося за сучасною іспанською технологією, яка включала низку передових способів і відповідала європейському рівню. Іншою перевагою української сторони, як зазначало білоруське керівництво, були висока якість та відносно невелика вартість ремонтних робіт [17, арк. 123–124]. За таких умов білоруська залізниця виступала за розширення співробітництва з Українською державою по даному проекту на довгостроковій основі.

Успішним прикладом українсько-білоруської взаємодії в транспортній сфері можна вважати також участь двох країн у тристоронньому (Литва, Білорусь, Україна) проекті створення поїзда комбінованого транспорту “Вікінг”, який з 2003 р. здійснював перевезення за маршрутом Одеса (Іллічівськ) – Київ – Мінськ – Клайпеда і назад. Варто зазначити, що розвиток контейнерних і комбінованих перевезень завжди був і залишається одним із пріоритетних напрямків, який має стратегічне значення для інтеграції України в світову транспортну систему. Основними чинниками, що сприяли організації потягу комбінованого транспорту “Вікінг” були прискорена доставка, конкурентноздатна вартість перевезень, скорочення часу перетину кордонів, мінімальний час доставки в пункти призначення. З 2003 по 2009 рр. в складі поїзда “Вікінг” було перевезено понад

150 тис контейнерів, а також 539 автопоїздів. Комісія ЄС по транспорту, відзначаючи ефективність роботи залізничників України, Білорусі та Литви, визнала потяг комбінованого транспорту “Вікінг” кращим європейським проектом 2009 р. по перевезенню вантажів [63].

Проте, для української сторони, за даними радника президента транспортної компанії “Пласке” Василя Зубкова, найпродуктивнішим у міжнародному проекті “Вікінг” став 2012 р. Саме з цього часу поїзд почав ходити регулярно три рази на тиждень. Однак, вже за підсумками 2013 р. перевезення поїздом “Вікінг” знизилися на 22,4% до 38,173 тис TEU (двадцятифутовий еквівалент (twenty-foot equivalent unit, TEU або teu) – умовна одиниця виміру місткості вантажних транспортних засобів). Втрачений обсяг склав більше 11 тис TEU. У 2014 р. динаміка падіння вантажообігу в рамках проекту “Вікінг” лише зросла і за 7 місяців склала близько 40% [64].

Зважаючи на зацікавленість Української держави у розширенні географії комбінованих поїздів, Укрзалізниця проявляла підвищений інтерес до проекту поїзда “ZUBR”, який був створений залізницями Білорусі, Латвії та Естонії. 24 вересня 2009 р. в місті Таллінн залізничні адміністрації трьох країн одноголосно проголосували за приєднання до нього України [63].

Це рішення дозволило учасникам проекту пропонувати клієнтам маршрут контейнерного поїзда, який з’єднував Балтійське і Чорне моря, а також порти Таллінна, Мууги, Риги, Іллічівська та Одеси. Проходження поїзда “ZUBR” територією чотирьох держав з урахуванням митного контролю на кордонах здійснювалося за 3,25 доби, а вартість перевезення 20-футового контейнера цим маршрутом складала 749 дол. За таких умов, на початковому етапі реалізації проекту обсяги перевезень були доволі високими і дозволяли залучати вантажопотоки зі скандинавських, південноєвропейських, середньоазійських та закавказьких регіонів [63]. Міністерство інфраструктури України, зважаючи на позитивну динаміку, наприкінці 2012 р. підготувало прогноз, у якому зазначало, що в 2014 р. вантажопотік по цьому транспортному коридорі збільшиться на 50–60%. Проте, ситуація склалася абсолютно протилежна і за підсумками 2014 р.

вантажобіг поїзда “ZUBR” зменшився приблизно на 60% у порівнянні з 2013 р. і склав 1,253 тис TEU [64].

З метою подолання негативної динаміки падіння вантажообігу в складі поїздів “Вікінг” та “ZUBR”, а також для залучення додаткових обсягів перевезень, Укрзалізниця у 2014 р. встановила 20% знижку до ставки тарифів на експортно-імпорتنі перевезення великотоннажних контейнерів по території України. Крім того, спільно з іншими учасниками проектів були пролонговані єдині пільгові транзитні тарифи [64]. Треба зазначити, що незважаючи на суттєве падіння починаючи з 2013 і особливо в 2014 рр. обсягів вантажних перевезень у поїздах комбінованого транспорту “Вікінг” та “ZUBR”, для Української держави дані проекти продовжують залишатися пріоритетними. Зокрема, їх значущість значно зросла після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка серед інших містить пункт про розвиток комбінованих та мультимодальних перевезень.

Окремим напрямом українсько-білоруського співробітництва в економічній сфері є міжрегіональні та прикордонні зв'язки. У першій половині 1990-х рр. динаміка розвитку взаємовідносин між окремими регіонами України та РБ була доволі повільною. Окремі успішні приклади ефективних міжрегіональних взаємин були пов'язані переважно з добре налагодженими ще з радянського часу особистісними, а нерідко й просто дружніми, відносинами, які існували між керівниками окремих областей та місцевою елітою двох країн.

Водночас, протягом 1991–1994 рр. і на міждержавному рівні здійснювалися поодинокі спроби встановлення тісних контактів між окремими, в першу чергу прикордонними, регіонами Білорусі, Росії та України. Зокрема, в жовтні 1992 р. в Могильові відбулася зустріч керівників Брянської, Смоленської, Гомельської, Могильовської та Чернігівської областей, під час якої було укладено низку двосторонніх угод, які стосувалися економічного співробітництва [2, с. 113].

У тому ж таки 1992 р. (в грудні) також було здійснено робочий візит представника Президента України по Волинській області В. Блаженчука до Брестської області, в ході якого відбулися зустрічі з керівниками регіону. Практично у той же час Гомельська область підписала договори про

співробітництво з Київщиною і Чернігівщиною на 1993 р. [2, с. 113]. Отже, впродовж 1991–1994 рр., незважаючи на в цілому низьку інтенсивність українсько-білоруських міжрегіональних взаємин, що було пов'язано із розпадом Радянського Союзу, а відтак розривом колишніх господарських зв'язків між окремими областями України та Білорусі, спостерігалися певна зацікавленість та окремі спроби керівництва (як загальнодержавного, так і місцевого) двох республік розвивати даний напрям міждержавних відносин.

Активізація двосторонніх міжрегіональних зв'язків розпочалася практично відразу після обрання в обох країнах нових президентів, тобто з другої половини 1994 р. Саме з цього часу одним із найважливіших напрямків відновлення втрачених після розпаду СРСР економічних та інших зв'язків стало міжрегіональне співробітництво на рівні областей, районів, окремих міст РБ і України.

Протягом 1995–1997 рр. було укладено і введено в дію близько чотирьох десятків договорів між окремими регіонами двох держав. Зокрема, упродовж вказаного часу міжрегіональні зв'язки на основі угод про співробітництво функціонували між Гродненською областю РБ та Вінницькою, Дніпропетровською і Київською областями України; між Гомельською та Чернігівською; Брестською і Волинською; Могилівською та Кіровоградською; Мінською та Київською, Луганською, Львівською, Вінницькою, Волинською, Дніпропетровською, Запорізькою, Миколаївською, Полтавською, Сумською, Харківською, Хмельницькою, Чернігівською, Одеською; містом Мінськом і містами Київ, Одеса, Севастополь [60, арк. 36].

Підкреслимо, якщо в попередні роки в угодах визначалися лише напрямки міжрегіонального співробітництва, то починаючи з 1995 р. вже простежувалися поглиблення і деталізація ключових позицій договорів. Власне, визначалися пріоритетні завдання для регіонів, а з метою погодження конкретних пропозицій для їх вирішення передбачалося проведення переговорів між керівництвом областей [60, арк. 36].

Одна з таких зустрічей відбулася 30–31 жовтня 1996 р. в Бресті. Участь у ній взяли делегації Брестської області РБ та Волинської, Житомирської, Рівненської і Чернігівської областей України. Під час переговорів голова Брестського облвиконкому В. Заломай запропонував створити міжрегіональну координаційну раду з регіонального співробітництва. У свою чергу керівники українських регіонів висловили ідею більш тісної та предметної взаємодії суміжних областей, особливо на рівні галузей і суб'єктів господарювання. Крім того, учасники зустрічі наголосили, що з метою підвищення ефективності взаємовідносин слід прискорити підписання міжурядової угоди про співпрацю прикордонних областей України і РБ [65, арк. 45].

Така угода між урядами двох країн була підписана 12 травня 1997 р. У ній, зокрема, прописувалося, що обидві сторони будуть сприяти розвитку співробітництва між прикордонними областями України та Білорусі, в тому числі у реалізації домовленостей відповідно до укладених між ними угод. Крім того, було домовлено вживати заходів для усунення перешкод з метою вільного переміщення у прикордонних регіонах товарів, послуг, капіталів, вироблених у їх межах та призначених для споживання на території цих областей [66].

Однак, у подальшому, як зазначало наприкінці 2000 р. в своєму аналітичному звіті “Про активізацію та підвищення ефективності міжрегіонального економічного співробітництва” посольство України в РБ, реалізація укладених договорів між окремими регіонами двох держав та наповнення їх конкретним змістом здійснювалися незадовільно. Зокрема, протягом 1999–2000 рр. делегації від регіонів обох країн та їх керівники, за винятком Брестської і Волинської, Київської та Мінської областей, а також міст Києва та Мінська не зустрічалися. Не реалізовувалася і така форма міжрегіонального співробітництва як проведення спільних зустрічей ділових кіл, контрактно-коопераційних бірж, ярмарків, виставок. За таких умов упродовж вказаного періоду практично всі області України знизили обсяги своїх експортно-імпорتنих операцій з регіонами-партнерами РБ [51, арк. 62, 165].

Примітною на цьому фоні для інших регіонів з обох країн була співпраця між Брестською та Волинською областями. Так, починаючи з березня 1999 і до грудня 2000 рр. у Бресті та Луцьку було проведено 4 спеціалізованих виставки, у яких брали участь підприємства та організації з цих областей на безкоштовній основі. Крім того, наприкінці 2000 р. в Луцьку відбулася українсько-білоруська зустріч ділових кіл, де понад 40 підприємств отримали можливість провести переговори щодо взаємних поставок продукції, налагодити ділові контакти тощо [51, арк. 62].

Слід зауважити, що дипломатичне представництво України в Білорусі у вищезазначеному аналітичному звіті також підготувало для керівництва обласних державних адміністрацій низку конкретних пропозицій для подолання негативної тенденції міжрегіонального співробітництва. Серед запропонованого варто відзначити: необхідність активізації міжрегіональних зв'язків; укладання нових угод з тими областями Білорусі, термін дії яких вийшов, або такі угоди були відсутні; проведення, як мінімум один раз на рік, спільних зустрічей із залученням торгово-промислових палат, ділових кіл, та державних підприємств своїх регіонів [51, арк. 62].

Практична реалізація посольських ініціатив та регулярна увага до даної сфери двосторонніх взаємин з боку керівництва обох країн призвели до помітної активізації українсько-білоруського міжрегіонального співробітництва у наступні роки. Станом на 2002 р. всі області РБ встановили договірні стосунки з областями України, а загальна кількість міжрегіональних угод досягла 48. Усі договори були направлені на розвиток торговельно-економічного, науково-технічного, гуманітарного співробітництва та створення сприятливих умов для ринкових відносин між суб'єктами господарювання. Упродовж 2001–2002 рр. найбільш активно двосторонні відносини розвивалися між Гомельською і Чернігівською, Брестською і Волинською, Мінською та Київською областями, а також містами Києвом і Мінськом [24, арк. 197].

На виконання чернігівських домовленостей від грудня 2001 р., 31 січня – 1 лютого 2002 р. в Гомелі відбулася зустріч представників органів влади та

ділових кіл Гомельської, Житомирської Київської і Чернігівської областей. На спільній нараді були обговорені проблеми та перспективи розвитку прикордонного співробітництва між Україною та РБ. Обмінюючись думками з цього питання, всі виступаючі висловили зацікавленість у діловому партнерстві, надали конкретні пропозиції щодо активізації такої взаємодії. Багато часу було приділено проблемним питанням, які стримували розвиток міжрегіональних взаємин та шляхам їх вирішення. Насамперед йшлося про спрощення міжбанківських розрахунків, митних і прикордонних процедур, надання преференцій суб'єктам господарювання у прикордонних регіонах. У ході цієї зустрічі було висловлено й чимало інших пропозицій відносно активізації прикордонного співробітництва. Зокрема, голова адміністрації вільної економічної зони “Гомель-Ратон” В. Бик поінформував про проведення роботи над проектом щодо створення транскордонної торговельно-економічної зони “Єврорегіон Братерство”, до якої мають увійти прикордонні райони України, Білорусі та Росії [67, арк. 11–12].

У тому ж таки 2002 р. (у квітні) в рамках міжрегіонального співробітництва було проведено Дні Києва у Мінську з організацією бізнес-форуму, під час якого укладено близько двох десятків договорів між українськими та білоруськими підприємствами. Основним результатом заходу стало підписання протоколу до угоди про співробітництво між містами Київ та Мінськ [24, арк. 197].

У контексті міжрегіональних взаємин 20 червня 2002 р. відбулася тристороння зустріч представників органів державного управління та ділових кіл Чернігівської, Гомельської та Брянської областей в рамках молодіжного свята “Дружба 2002”. За її підсумком укладено угоду між адміністрацією Брянської області, Гомельським обласним виконавчим комітетом та Чернігівською обласною державною адміністрацією про торговельно-економічне, науково-технічне та культурне співробітництво [24, арк. 198].

Активні контакти між регіонами двох країн продовжувалися і в наступні роки. Так, зокрема, візити до РБ було здійснено делегаціями Донецької, Дніпропетровської, Луганської та ряду інших областей України. Як і раніше,

основною темою переговорів були питання подальшої активізації прикордонного та міжрегіонального економічного співробітництва.

Певне значення для розвитку українсько-білоруських міжрегіональних економічних взаємин мало підписання 5 листопада 2009 р. угоди про виїзну ярмаркову торгівлю в прикордонних регіонах України та Білорусі товарами національного виробництва. Даний документ зобов'язував органи виконавчої влади у кожному з прикордонних регіонів визначити оператора, місце виїзної ярмаркової торгівлі, а також сформувати календар її проведення. Крім того, передбачалося першочергове митне оформлення таких товарів, а також спрощений порядок видачі дозволів на ярмаркову торгівлю ними для суб'єктів господарювання з двох республік [68].

Слід зазначити, що відповідно до вказаної угоди перша виїзна ярмаркова торгівля товарами національного виробництва була організована і пройшла у 2010 р. в Луцьку. Вона викликала доволі значний інтерес серед місцевого населення і мала позитивні економічні результати.

У другому десятилітті ХХІ ст. активна робота з розвитку українсько-білоруських міжрегіональних зв'язків продовжувалася, а питання економічного співробітництва між регіонами двох країн регулярно розглядалися на різних державних рівнях, у тому числі на міжурядовому. Як і раніше, найбільш інтенсивно взаємини розвивалися між прикордонними областями, зокрема, Гомельською та Житомирською, Брестською і Волинською. Протягом 2011 р. договори про співпрацю було підписано між Добрушським (Гомельська обл.) і Борзнянським (Чернігівська обл.) районами, Речицьким (Гомельська обл.) і Цурюпинським (Херсонська обл.), Хойнікським (Гомельська обл.) і Овруцьким (Житомирська обл.), Хойнікським (Гомельська обл.) і Добропільським (Донецька обл.), а також Новобілицьким районом Гомеля та Дарницьким районом Києва. У 2012 р. – між Могилівською і Херсонською областями [61].

Крім того, на постійній основі проводилися зустрічі керівництва прикордонних областей Білорусі та України за участю представників ділових кіл. Одна з таких зустрічей під головуванням перших заступників прем'єр-міністрів

двох республік відбулася 6 грудня 2012 р. в Гомелі [56]. За її підсумками було підписано протокол про розширення взаємодії прикордонних регіонів України та РБ [42, с. 11–12].

Знаковою подією для сучасного етапу розвитку українсько-білоруських міжрегіональних взаємин стало укладання у 2013 р. угоди про міжрегіональне та прикордонне співробітництво між Україною та РБ. Слід зауважити, що даний документ направлений на зміцнення і довгостроковий розвиток на основі рівноправності і взаємної вигоди торговельно-економічного, науково-технічного, соціального, екологічного, культурного й гуманітарного співробітництва між регіонами, а також їх інфраструктури. Угодою також передбачалася розробка та реалізація регіональних стратегій розвитку, у першу чергу прикордонних територій, а також підготовка довгострокових цільових програм [69].

Особливою формою українсько-білоруської міжрегіональної взаємодії була спільна участь у створених транскордонних єврорегіонах. Одним із таких спільних проектів став Єврорегіон “Буг”.

Об’єднання Єврорегіон “Буг” було засноване 29 вересня 1995 р. в Луцьку шляхом укладання відповідної угоди. Ця програма була започаткована на основі співробітництва сусідніх прикордонних областей України (Волинська область) та ряду воєводств Республіки Польща (Хелмського, Люблінського, Тарнобжеського, Замостянського). Білоруська сторона не відразу приєдналася до транскордонного об’єднання, що було пов’язано з відсутністю необхідної нормативної бази. Свою згоду вступити до цієї програми сусідня країна дала лише після прийняття у 1996 р. урядом та затвердження президентом РБ рішення про визнання Брестської області вільною економічною зоною. Таким чином, остаточно Єврорегіон “Буг” сформувався у 1998 р. після приєднання до нього у травні Брестської області Білорусі [65, арк. 28–29; 17, арк. 110].

Водночас, слід зазначити, що білоруська сторона брала активну участь у роботі єврорегіону починаючи з 1995 р. Не будучи ще формально його членом, РБ була безпосереднім учасником переговорного процесу щодо розробки статуту Єврорегіону “Буг”. Відповідна угода про його затвердження була укладена восени

1995 р. Відповідно до статуту пріоритетними напрямками тристороннього українсько-польсько-білоруського транскордонного співробітництва були визначені: транспорт і сполучення; постачання енергоносіїв; охорона природи і навколишнього середовища; співпраця в галузях промисловості, сільського господарства, торгівлі, освіти, науки, охорони здоров'я, культури, туризму; взаємодія у боротьбі з наслідками стихійного лиха [65, арк. 28–29].

На сучасному етапі Єврорегіон “Буг” є одним із найбільш успішних та перспективних транскордонних регіональних проектів за участю України і РБ. Його ефективність пов'язана з добре налагодженим взаємовигідним співробітництвом на всіх рівнях, міцними економічними зв'язками, безпосередніми контактами як між адміністративними органами, так і підприємствами регіонів трьох країн.

Ще одним важливим для України і Білорусі транскордонним регіональним проектом став Єврорегіон “Дніпро”, який був покликаний об'єднати три області, розташовані на межі білоруського, українського та російського державних кордонів: Гомельську (РБ), Чернігівську (Україна) і Брянську (РФ). Угоду про його створення керівники трьох регіонів підписали 29 квітня 2003 р. під час конференції в Гомелі [70]. Відповідно до підписаного документу Єврорегіон “Дніпро” був орієнтований на поглиблення співробітництва за такими напрямками як: економічний розвиток, регіональне планування, комунікації, транспорт і зв'язок, освіта, охорона здоров'я, спорт та туризм. Особливу увагу передбачалося приділяти сприянню розширення контактів між жителями прикордонних територій, розвитку співробітництва між відомствами та організаціями, а також суб'єктами господарської діяльності [71].

Як зазначає український дослідник Ю. Вдовенко, зважаючи на короткий період існування Єврорегіону “Дніпро” аналіз результатів його діяльності є достатньо умовним і констатувати про суттєвий прогрес у двосторонніх відносинах між областями в рамках цього об'єднання на сьогодні не доводиться [71]. Однак, упродовж 2003–2014 рр. активна робота над проектом між регіонами

все таки велася, про що свідчить значна кількість спільно організованих та проведених заходів.

Серед них одним із найбільш значущих стало проведення 11 листопада 2003 р. в Чернігові Міжнародної конференції “Єврорегіон “Дніпро” – проблеми розвитку і функціонування”. Участь у її роботі взяли делегації Білорусі, Росії та України, представляючи прикордонні Гомельську, Брянську і Чернігівську області, а також білоруський посол в Україні В. Величко та представники дипломатичних місій країн. В рамках даного заходу пройшли засідання тематичних секцій з питань розвитку інфраструктури Єврорегіону “Дніпро”, міжрегіонального співробітництва в сфері економіки, бізнесу, фінансів, екології, науки, освіти і культури. Згідно досягнутих в рамках транскордонного об’єднання домовленостей також відбулася офіційна церемонія відкриття представництва Гомельської торгово-промислової палати в Чернігові з метою розширення і поглиблення міжрегіональної економічної взаємодії. За підсумками роботи конференції підписано звернення до виконавчих органів Асоціації Європейських Прикордонних Регіонів щодо вступу Єврорегіону “Дніпро” в цю організацію як повноправного члена [72].

У наступні роки основні зусилля були направлені як на вироблення організаційних та інституційних механізмів співпраці, так і на проведення різноманітних заходів у всіх сферах соціально-економічної життєдіяльності. Співпраця ж у практичній сфері вирізнялася проведенням виставок, ярмарків, коопераційних бірж, туристичних форумів, експертних обговорень тощо [71].

Водночас, варто зазначити, що на сучасному етапі перспективи подальшого розвитку тристороннього українсько-білорусько-російського співробітництва в рамках Єврорегіону “Дніпро” є достатньо невизначеними. Незважаючи на сприятливе географічне становище та досвід взаємовигідної співпраці, політичні відносини, які склалися між Україною і РФ після 2014 р. суттєво зменшують можливості для поглиблення взаємодії між Гомельською, Чернігівською і Брянською областями. За таких умов, більш практичним та результативним, на

нашу думку, може стати розширення двостороннього українсько-білоруського та відповідно білорусько-російського співробітництва.

Підсумовуючи, слід найперше зауважити, що на сучасному етапі українсько-білоруське міжрегіональне та прикордонне співробітництво має значний потенціал для розширення економічних і гуманітарних зв'язків між двома країнами. У той же час можна констатувати, що можливості регіональної та прикордонної співпраці використовуються не в повній мірі, в результаті чого протягом 2013–2014 рр. спостерігалось скорочення номенклатури та обсягів взаємних поставок продукції між регіонами. Однак, незважаючи на це, обидві сторони продовжують проявляти підвищений інтерес до розвитку двостороннього міжрегіонального торговельно-економічного співробітництва, що свідчить про перспективність даного напрямку українсько-білоруських економічних відносин.

Отже, проаналізувавши основні пріоритети, напрями і форми торговельно-економічного співробітництва між Україною і РБ протягом 1991–2014 рр., слід відзначити, що двостороння економічна взаємодія була достатньо ефективною і розвивалася по висхідній траєкторії. Упродовж вказаного періоду суттєво зросли динаміка міждержавних торгових операцій, номенклатура поставок експортних та імпортованих товарів. Високою була і частка двох країн у загальному обсязі зовнішньої торгівлі України та Білорусі. Ключовими напрямками українсько-білоруської економічної взаємодії направлені на інтенсифікацію двосторонніх економічних відносин у період з 1991 по 2014 рр. стали виробнича кооперація і створення спільних підприємств, співпраця в науково-технічній сфері, у галузях сільського господарства, енергетики, транспорту, міжрегіональні та прикордонні зв'язки. Однак, навіть незважаючи на досягнуті результати і окреслені пріоритети міждержавне торговельно-економічне співробітництво не досягло своїх потенційних можливостей і продовжує залишатися чи не найперспективнішою сферою для подальшого розширення двосторонніх українсько-білоруських відносин.

Висновки до розділу 4

Таким чином, розглянувши економічний вектор у взаємовідносинах між Україною і РБ, можемо стверджувати, що обидві країни упродовж 1991–2014 рр. були зацікавлені у розвитку торговельно-економічного співробітництва. Такий інтерес обумовлювався географічною близькістю та високим рівнем виробничих і науково-технічних зв'язків практично у всіх галузях народного господарства. Серед торговельних партнерів України Білорусь традиційно займала високі місця як серед країн СНД, так і регулярно входила у топ–5 серед усіх держав світу. Українсько-білоруські економічні відносини протягом всього досліджуваного періоду регулювалися доволі широкою нормативно-правовою базою, супроводжувалися підвищеною увагою з боку керівництва двох країн, інституційних організацій. Традиційно тісними були й контакти між суб'єктами господарювання, які сприяли розширенню міждержавних коопераційних зв'язків. Серед негативних факторів, які впливали на співробітництво в економічній сфері між Україною та Білоруссю можна виділити низку зовнішніх та внутрішніх чинників. До зовнішніх, насамперед, відноситься вплив на динаміку українсько-білоруських економічних відносин позиції РФ. Внутрішні чинники були пов'язані із наявністю українського боргу перед РБ та торговельними бар'єрами, які існували в обох країнах. Та навіть попри це, економічний вектор двосторонніх відносин можна назвати найбільш динамічним і найрезультативнішим серед усіх сфер українсько-білоруського міждержавного співробітництва протягом 1991–2014 рр.

Список використаних джерел до розділу 4

1. Василюшин С. Тенденції та проблеми співпраці України та Республіки Білорусь в економічній сфері у період становлення міждержавного співробітництва (1991 – перша половина 1994 рр.) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2016. Вип. 18. С. 112–118.
2. Юрчак Д. В. Беларусь – Украина: 20 лет межгосударственных отношений. Витебск: УО “ВГУ им. П. М. Машерова”, 2012. 280 с.
3. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про вільну торгівлю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_007 (дата звернення: 10.12.2018).
4. Угода між Урядом і Національним банком України та Урядом і Національним банком Республіки Білорусь про порядок врегулювання боргових зобов'язань і кредитних вимог між Україною і Республікою Білорусь у зв'язку з виходом України з рубльової зони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_511 (дата звернення: 10.12.2018).
5. Угода між Україною та Республікою Білорусь про взаємне визнання права та регулювання відносин власності. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/112_250 (дата звернення: 10.12.2018).
6. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про торговельно-економічне співробітництво. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/112_002 (дата звернення: 10.12.2018).
7. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про уникнення подвійного оподаткування та запобігання ухилення від сплати податків стосовно податків на доходи і майно. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/112_640 (дата звернення: 10.12.2018).
8. Звіти і плани роботи посольства України в Республіці Білорусь та відгуки на них (14.06.1993 р. – 25.03.1994 р.) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 1. 61 арк.
9. Василюшин С. Тенденції та проблеми співпраці України та Республіки

Білорусь в економічній сфері у сучасних умовах (1994–2004 рр.) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2017. Вип. 19. С. 138–149.

10. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем'єр-міністра, Міністра закордонних справ України // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 11. 21 арк.
11. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 47. 235 арк.
12. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про створення міжурядової українсько-білоруської змішаної комісії з питань торговельно-економічного співробітництва. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_056 (дата звернення: 10.12.2018).
13. Перебування українських урядових делегацій в Республіці Білорусь // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 39. 64 арк.
14. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 80. 184 арк.
15. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем'єр-міністра, Міністра закордонних справ України // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 105. 252 арк.
16. Договір між Україною і Республікою Білорусь про економічне співробітництво на 1999–2008 роки. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_022 (дата звернення: 10.12.2018).
17. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 147. 284 арк.
18. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 200. 198 арк.
19. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем'єр-міністра, Міністра закордонних справ України (2000 рік) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 176. 145 арк.

20. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем'єр-міністра, Міністра закордонних справ України (2000 рік) // ГДА МЗС України. Ф. 8 ("Посольство України в Республіці Білорусь"). Оп. 97. Спр. 177. 173 арк.
21. Перебування українських урядових делегацій та офіційних осіб за кордоном. Списки членів делегацій (2001 рік) // ГДА МЗС України. Ф. 8 ("Посольство України в Республіці Білорусь"). Оп. 97. Спр. 208. 103 арк.
22. О рабочей встрече Президента Беларуси А. Лукашенко и Президента Украины Л. Кучмы в Чернигове (сообщение пресс-службы Президента). URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/b9c0038b36fc0b63.html (дата звернення: 10.12.2018).
23. Засадко В. В. Інституційний базис стимулювання розвитку економічної співпраці України з Республікою Білорусь // Стратегічні пріоритети: науково-аналітичний збірник. 2008. №3 (8). С. 219–224.
24. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 ("Посольство України в Республіці Білорусь"). Оп. 97. Спр. 236. 204 арк.
25. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 ("Посольство України в Республіці Білорусь"). Оп. 97. Спр. 237. 167 арк.
26. Виктор Янукович провел переговоры с главой правительства Беларуси Геннадием Новицким. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/ru/publish/article?art_id=1195583&cat_id=33695 (дата звернення: 10.12.2018).
27. Василюшин С. Тенденції та проблеми економічної співпраці України і Республіки Білорусь у нових геополітичних умовах (2005–2009 рр.) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2017. Вип. 20. С. 108–114.
28. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем'єр-міністра та Міністра закордонних справ України (2005 рік) // ГДА МЗС України. Ф. 1 ("Основна діяльність"). Оп. 6. Спр. 14923. 211 арк.

29. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем'єр-міністра, Міністра закордонних справ України (2005 рік) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 318. 60 арк.
30. Матеріали брифінга и. о. начальника управління інформації – прес-секретаря МІД А. А. Попова, проведенного для представителів СМІ 2 лютого 2006 г. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/a9918f0f728a7b09.html (дата звернення: 10.12.2018).
31. Інтерв'ю Міністра іноземних справ Республіки Білорусь С. Мартынова журналу “Беларусская думка” (№ 3 от марта 2008 года). URL: <http://mfa.gov.by/press/smi/beба67494cбе5bd2.html> (дата звернення: 10.12.2018).
32. Беларуси и Украине необходимо сохранить высокую динамику торгово-экономических отношений. 20 января 2009 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/belarusi-i-ukraine-neobходимо-soxranit-vysokuju-dinamiku-torgovo-ekonomicheskix-otnoshenij-2979/ (дата звернення: 10.12.2018).
33. Меморандум між Кабінетом Міністрів України, Національним банком України і Урядом Республіки Білорусь, Національним банком Республіки Білорусь про напрацювання системи заходів з інтенсифікації двостороннього торговельно-економічного співробітництва в умовах світової фінансово-економічної кризи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_141 (дата звернення: 10.12.2018).
34. Беларусь и Украина должны сохранить имеющийся уровень торгово-экономического взаимодействия. 6 мая 2009 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/belarus-i-ukraina-dolzheny-soxranit-imejuschijsja-uroven-torgovo-ekonomicheskogo-vzaimodejstvija-2931/ (дата звернення: 10.12.2018).

35. Плаксенко М. Актуальні питання українсько-білоруських відносин у контексті ініціативи ЄС “Східне партнерство” // Стратегічні пріоритети: науково-аналітичний збірник. 2010. №1 (14). С. 153–158.
36. 29 апреля Александр Лукашенко встретился с Президентом Украины Виктором Януковичем. 29 апреля 2010 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/29-aprelja-aleksandr-lukashenko-vstretilsja-s-prezidentom-ukrainy-viktorom-janukovichem-5119/ (дата звернення: 10.12.2018).
37. Максак Г. Беларусь – Украина: новые акценты – открытые возможности. URL: <https://nmnby.eu/yearbook/2010/maksak-ru.html> (дата звернення: 10.12.2018).
38. О белорусско-украинских переговорах по вопросу применения ограничительных мер во взаимной торговле. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/b4e280c33125fdce.html. (дата звернення: 10.12.2018).
39. 19 мая Александр Лукашенко встретился с Премьер-министром Украины Николаем Азаровым. 19 мая 2011 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/19-maja-aleksandr-lukashenko-vstretilsja-s-premjer-ministrom-ukrainy-nikolaem-azarovym-5244/ (дата звернення: 10.12.2018).
40. О 20-м заседании Межправительственной Белорусско-Украинской смешанной комиссии по вопросам торгово-экономического сотрудничества. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/eb3970d7d35b322b.html (дата звернення: 10.12.2018).
41. Ответы заместителя Министра иностранных дел Республики Беларусь Александра Гурьянова на вопросы журналистов в ходе пресс-конференции на тему: “Итоги внешней торговли в 2011 году”. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/cd91c78b6a87855c.html (дата звернення: 10.12.2018).

42. Максак Г., Юрчак Д. Сотрудничество Республики Беларусь и Украины в новых геополитических условиях. Минск, 2014. 40 с.
43. Підсумки участі Першого Віце-прем'єр-міністра України С. Арбузова у 22-му засіданні Міжурядової українсько-білоруської змішаної комісії з питань торговельно-економічного співробітництва 22 травня ц. р. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1168-brifing-v-mzs> (дата звернення: 10.12.2018).
44. Беларусь заинтересована в активном развитии взаимодействия с Украиной. 18 июня 2013 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/belarus-zainteresovana-v-aktivnom-razvitii-vzaimodejstvija-s-ukrainoj-6313/ (дата звернення: 10.12.2018).
45. Офіційний візит Прем'єр-міністра України М. Азарова до Республіки Білорусь. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1182-brifing-v-mzs> (дата звернення: 10.12.2018).
46. Александр Лукашенко встретился с исполняющим обязанности Президента Украины Александром Турчиновым. 29 марта 2014 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/proxodit-vstrecha-prezidenta-belarusi-aleksandra-lukashenko-i-ispolnjajuscheho-objazannosti-prezidenta-8388/ (дата звернення: 10.12.2018).
47. Бетлій О., Прейгерман Є. Аудит зовнішньої політики України: Україна – Білорусь. Дискусійна записка. Київ, 2016. 55 с.
48. Интервью Чрезвычайного и Полномочного Посла Беларуси в Украине Валентина Величко Международному журналу “Банкирь” (декабрь, 2014). URL: <http://mfa.gov.by/press/smi/f3f9d668c40b48a4.html> (дата звернення: 10.12.2018).
49. Стенограма брифінгу речника МЗС України Є. Перебийноса. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1256-stenograma-brifingu-rechnika-mzs-ukrajini-jerebeijnosa> (дата звернення: 10.12.2018).
50. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 181. 167 арк.

51. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 211. 285 арк.
52. Тихомиров А. Белорусско-украинские отношения в 1991–2009 гг. // Труды факультета международных отношений: научный сборник. 2010. Вып. 1. С. 43–46.
53. Левицька М. І. Співробітництво України з Республікою Білорусь в економічній сфері. URL: <http://www.kyumu.edu.ua/vmv/v/09/11.htm> (дата звернення: 10.12.2018).
54. Матеріали брифінга начальника управління інформації – прес-секретаря МІД Андрея Попова, проведеного для представителів СМІ 2 октября 2008 года. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/c1e51eba9ca3978b.html (дата звернення: 10.12.2018).
55. Максак Г. Украина – Беларусь: состояние и перспективы. URL: <https://hvylyya.net/analytics/geopolitics/2011-01-21-10-24-57.html> (дата звернення: 10.12.2018).
56. Матеріали брифінга начальника управління інформації – прес-секретаря МІД Андрея Савиных, проведеного для представителів СМІ 6 декабря 2012 года. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/a2534db213016018.html (дата звернення: 10.12.2018).
57. Інтерв'ю Чрезвычайного и Полномочного Посла Республики Беларусь в Украине Валентина Величко, январь 2013 г. URL: <http://mfa.gov.by/press/smi/c305eb6856ca91d6.html> (дата звернення: 10.12.2018).
58. Інтерв'ю Чрезвычайного и Полномочного Посла Республики Беларусь в Украине Валентина Величко журналу “Народный депутат” (Украина), август 2013 г. URL: <http://mfa.gov.by/press/smi/c87de313c0d5ffe2.html> (дата звернення: 10.12.2018).

59. Польовий Т. Є. Україна – Республіка Білорусь: особливості міждержавного діалогу на сучасному етапі // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. 2015. № 1. С.160–168.
60. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 109. 198 арк.
61. Величко В. Сотрудничество Украины и Республики Беларусь: современный этап // Україна дипломатична. 2012. URL: http://mfa.gov.by/upload/V.Velichko_Cooperation%20of%20Ukraine%20and%20the%20Republic%20of%20Belarus_Modern%20Stage.pdf (дата звернення: 10.12.2018).
62. Білорусь скоротила імпорт нафти з Росії на 41%. URL: <https://ukranews.com/ua/news/73057-bilorus-skorotyla-import-nafty-z-rosii-na-41> (дата звернення: 10.12.2018).
63. Железнодорожники презентовали комбинированные поезда “Викинг” и “ZUBR”. URL: <http://www.transport-centre.ru/1-235.php> (дата звернення: 10.12.2018).
64. О состоянии железнодорожных контейнерных перевозок и перспективах их развития. URL: <http://www.vikingtrain.com/about/news/55> (дата звернення: 10.12.2018).
65. Перебування українських урядових делегацій в Республіці Білорусь // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 113. 55 арк.
66. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво прикордонних областей України та Республіки Білорусь. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_006 (дата звернення: 10.12.2018).
67. Перебування українських урядових делегацій та офіційних осіб за кордоном. Списки членів делегацій // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 233. 58 арк.

68. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про виїзну ярмаркову торгівлю в прикордонних регіонах України та Республіки Білорусь товарами національного виробництва. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_159 (дата звернення: 10.12.2018).
69. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про міжрегіональне та прикордонне співробітництво між Україною та Республікою Білорусь. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_190 (дата звернення: 10.12.2018).
70. Матеріали брифінга начальника управління інформації – прес-секретаря МІД А. В. Савиних, проведеного для представителів СМІ 24 квітня 2003 г. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/c5bb815a5eb3e4c1.html (дата звернення: 10.12.2018).
71. Вдовенко Ю. Трансграничное сотрудничество Черниговской и Гомельской областей. URL: http://www.experts.in.ua/baza/analytic/index.php?ELEMENT_ID=46941 (дата звернення: 10.12.2018).
72. Об участии представителей Беларуси в Международной конференции “Еврорегион “Днепр”. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/fb743a9c828fdfe6.html (дата звернення: 10.12.2018).

ВИСНОВКИ

Проведений історіографічний та джерелознавчий аналіз проблеми українсько-білоруських відносин засвідчив, що після здобуття Україною та РБ незалежності у 1991 р., а також із посиленням ролі глобалізаційних та інтеграційних процесів суттєво підвищився інтерес дослідників до вивчення питань зовнішньополітичної активності двох країн, їх діяльності на міжнародній арені, розбудови міждержавних відносин.

Геополітичні зміни на теренах Східної Європи наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. призвели до того, що міжнародна активність України та Білорусі потребують нового розуміння і осмислення. На цьому фоні дослідження процесу розбудови сучасних українсько-білоруських відносин має особливе значення для розвитку державотворчих процесів у обох країнах, тим більше, що потенціал двостороннього співробітництва не вичерпаний і має значні перспективи для подальшого розширення. Для сучасної української історіографії дослідження взаємодії між Україною та Білоруссю протягом 1991–2014 рр. набуває пріоритетного значення, оскільки у вітчизняній історичній науці відсутні комплексні роботи із окресленої проблеми. Крім того, застосування новітніх теоретико-методологічних підходів дозволяє сформулювати нові підходи, які можуть бути корисними при виробленні перспективних концепцій розвитку співробітництва України як з РБ, так й з іншими країнами Східноєвропейського регіону в умовах глобальних трансформаційних процесів. Значна кількість доступного теоретичного та документального матеріалу, неопубліковані архівні джерела, використання всього спектру сучасного теоретико-методологічного інструментарію сприяли глибокому і всебічному дослідженню закономірностей, а також особливостей становлення й розвитку українсько-білоруських відносин упродовж 1991–2014 рр.

Формування нової моделі українсько-білоруського співробітництва в сучасних умовах нерозривно пов'язано зі становленням новітніх українсько-

білоруських міждержавних відносин, що відбулося завдяки докорінним змінам у світі наприкінці ХХ ст. Дезінтеграція СРСР, поява нових незалежних держав, сприятливе геополітичне розташування, територіальна близькість, традиційність зв'язків, а також взаємний інтерес України та РБ зберегти тісні політичні, економічні та культурно-гуманітарні контакти створили об'єктивні передумови для формування й розвитку сучасних українсько-білоруських взаємин. Упродовж 1991–2014 рр. українсько-білоруські відносини пройшли шлях від становлення до налагодження повноцінного співробітництва, від добросусідства до стратегічного партнерства. У міждержавних взаєминах упродовж досліджуваного періоду авторська концепція пропонує виокремити одинадцять етапів, що характеризуються динамікою українсько-білоруського діалогу та інтенсифікацією двостороннього співробітництва.

Що стосується договірно-правової бази забезпечення обоюсторонніх відносин, то слід констатувати, що було виконано одне з найважливіших, на думку автора, завдань після здобуття незалежності в 1991 р. для України та РБ, а саме: створено систему договірно-правового забезпечення двосторонніх відносин, яка була необхідна для зміцнення та розвитку міждержавних зв'язків. Протягом 1991–2014 рр. між двома республіками укладено близько 205 документів, які дали змогу нормативно регулювати правовідносини у різних сферах співробітництва. Необхідно підкреслити, що створення договірно-правової бази українсько-білоруських відносин розпочалося в умовах обмеженого державного суверенітету, коли 29 грудня 1990 р. був підписаний Договір між УРСР та БРСР. Проте період активного її нагромадження проходив після визнання Білоруссю 24 грудня 1991 р. незалежності України, встановлення 27 грудня 1991 р. дипломатичних відносин та укладання 17 липня 1995 р. Договору про дружбу, добросусідство і співробітництво між республіками. Упродовж досліджуваного періоду між Україною та РБ створено широку та добре впорядковану політично-правову базу, яка сприяла поглибленню добросусідських двосторонніх контактів. Відзначимо, що на сучасному етапі українсько-білоруські відносини мають стратегічний характер співробітництва і цьому в значній мірі посприяла надійна нормативно-

правова база. Водночас, збереження та розвиток стратегічного партнерства між Україною та Білоруссю залежить від подальшого розширення договірно-правової бази як фундаментальної умови для зміцнення всього спектру українсько-білоруських відносин.

Узагальнюючи результати дослідження, підкреслимо, що процеси становлення та розвитку українсько-білоруських політичних відносин характеризувалися поступальним характером еволюції їх взаємин, що обумовлювалося історико-географічним, економічно-господарським та культурно-гуманітарним чинниками, а також наявністю довгого взаємного кордону та відсутністю обопільних територіальних претензій. Партнерство України та Білорусі в політичній сфері упродовж 1991–2014 рр., у першу чергу, слід розглядати як важливу подію у послідовному відстоюванні національних інтересів обох країн, насамперед, безпеки на регіональному та загальноєвропейському рівнях. Двосторонні міждержавні зв'язки також, на нашу думку, сприяли всебічному розвитку співробітництва і партнерства у центрально-східноєвропейському регіоні загалом. Хоча українсько-білоруським взаєминам означеного періоду і були притаманні гострі дискусії та, у певній мірі, кризові явища, однак загалом їх все ж можна охарактеризували як динамічні та перспективні. Про це, зокрема, свідчить значна інтенсивність політичних контактів між президентами, прем'єр-міністрами, членами урядів та парламентами обох країн. Із цього випливає, що РБ у 1991–2014 рр. стала важливим та послідовним зовнішньополітичним партнером Української держави.

Окрім того, розглянувши політичне співробітництво між Україною та Білоруссю у новій системі міжнародних відносин, варто зазначити, що обопільним відносинам, загалом, була притаманна стабільність та взаємна зацікавленість у нарощуванні міждержавної співпраці. Однак, слід зауважити, що, незважаючи на активний політичний діалог на найвищому рівні, сучасний стан розвитку українсько-білоруських відносин, на нашу думку, поки що не відповідає потенційним можливостям двох країн. Вважаємо, що це зумовлено, насамперед, принциповими розбіжностями у внутрішньо- та зовнішньополітичному курсах

обох держав. Упродовж 1991–2014 рр. відносини між Україною і Білоруссю відчували вплив зовнішніх чинників. Так, тривалий час взаємодія двох сторін здійснювалася на фоні ізоляції Білорусі з боку США та країн ЄС. Звісно, негативно впливала на динаміку українсько-білоруських відносин і поглиблена інтеграція Білорусі з Росією у політичному, економічному, військовому та соціальному вимірах. Приміром, білоруська сторона не підтримувала позицію України щодо розширення співпраці з ЄС та НАТО, а також тривалий час зволікала із завершенням договірно-правового оформлення спільного державного кордону. Це, безперечно, позначилося на вирішенні проблемних питань двостороннього співробітництва. На сучасному етапі у контексті суспільно-політичних трансформацій в Україні та агресії з боку РФ актуальним для Української держави постає питання вибору серед країн-сусідів надійних партнерів. Саме у цій ситуації варто відзначити динамічний та послідовний характер українсько-білоруських відносин. Сприятлива динаміка відносин між Україною та Білоруссю і широке співробітництво служать вагомим чинником для подальшої спільної взаємодії на шляху до послаблення напруженості на пострадянському просторі, а також для реалізації нової моделі ефективного міждержавного співробітництва в умовах сучасних міжнародних викликів.

Пріоритетне місце у загальній структурі українсько-білоруських відносин займають двосторонні економічні взаємини. Обидві країни упродовж 1991–2014 рр. були зацікавлені у розвитку торговельно-економічного співробітництва. Такий інтерес обумовлювався як територіальною близькістю, так і високим рівнем коопераційних зв'язків у різних секторах економік двох держав. Крім того, Україна та РБ прагнули розвивати взаємодію в рамках економічних проектів на теренах СНД.

Період 1991–2014 рр. характеризувався наявністю чітких тенденцій у двосторонньому економічному співробітництві, що були пов'язані зі значною увагою з боку керівництва обох країн до даної сфери взаємин, реалізацією спільних економічних програм, співпрацею в рамках інституційних організацій. У цей час на динаміку міждержавних економічних відносин мали безпосередній

негативний вплив й деякі проблеми, зокрема, тривалий час не було врегульовано питання сплати української заборгованості перед РБ, зберігалися торговельні бар'єри на ринку один одного, низькими темпами характеризувалася інвестиційна активність.

Підсумовуючи розгляд основних пріоритетів, напрямів і форм торговельно-економічного співробітництва між Україною та РБ, слід найперше відзначити, що характерною особливістю двосторонньої економічної взаємодії було те, що вона розвивалася по висхідній траєкторії, стаючи більш ефективною з часом. Упродовж 1991–2014 рр. суттєво зросли динаміка міждержавних торгових операцій, номенклатура поставок експортних та імпортних товарів. Високою була і частка двох країн у загальному обсязі зовнішньої торгівлі України та Білорусі. Ключовими напрямами українсько-білоруської економічної взаємодії направлені на інтенсифікацію двосторонніх економічних відносин у досліджуваній період стали виробнича кооперація і створення спільних підприємств, співпраця в науково-технічній сфері, у галузях сільського господарства, енергетики, транспорту, міжрегіональні та прикордонні зв'язки. Водночас, підкреслимо, що, незважаючи на досягнуті результати і окреслені пріоритети, міждержавне торговельно-економічне співробітництво не досягло своїх потенційних можливостей і продовжує залишатися чи не найперспективнішою сферою для подальшого розширення двосторонніх українсько-білоруських відносин. Отже, загалом, Україну та РБ у економічному вимірі можна назвати історичними та стратегічними партнерами, які зацікавлені у розширенні партнерства в цій сфері.

Таким чином, сучасні українсько-білоруські відносини, які базуються на розвиненій системі договірно-правового та інституційного забезпечення, можна вважати результативними у політичній, торговельно-економічній, науково-технічній та інших сферах співробітництва. Однак, з погляду на перспективи розширення взаємодії між Україною і РБ у новій системі міжнародних відносин, на сучасному етапі виникли принципово нові вимоги та виклики, які призвели не лише до переформатування моделі двосторонніх взаємин, а й відкрили широке

коло додаткових можливостей для інтенсифікації українсько-білоруських зв'язків. Продовження дослідження всього спектру співробітництва між Україною та РБ у нових геополітичних та геостратегічних координатах дозволить повністю розкрити потенційні можливості співпраці двох країн у контексті забезпечення реалізації національних інтересів кожної із сторін, з урахуванням внутрішньо- та зовнішньополітичних пріоритетів, а також норм міжнародного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чекаленко Л. Зовнішня політика України. Київ: Либідь, 2006. 712 с.
2. Дорошко М. С., Шпакова Н. В. Геополітичне середовище та геополітична орієнтація країн СНД. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 204 с.
3. Марущак М. Й. Історія дипломатії ХХ століття: Курс лекцій. Львів: Видавництво “Бескид Біт”, 2003. 304 с.
4. Івченко О. Україна в системі міжнародних відносин: історичні ретроспективи та сучасний стан. Київ: РІЦУАННП, 1997. 688 с.
5. Віднянський С. В. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. К.: Генеза, 2004. 616 с.
6. Макар Ю. Зовнішня політика України: наміри і реалії // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2008. Вип.1. С. 189–198.
7. Офіцинський Р. Політичний розвиток незалежної України (1991–2004) в аспекті європейської ідентичності. К. 2005. 468 с.
8. Литвин В. М. Україна: досвід та проблеми державотворення (90-ті роки ХХ ст.). Київ, 2001. 559 с.
9. Алексієвець М., Секо Я. Зовнішня політика України: від багатовекторності до без альтернативності // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2016. Вип. 17. С. 34–49.
10. Прийдун С. Інституційно-правове забезпечення реалізації зовнішньої політики України // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2016. Вип. 18. С. 99–106.
11. Прийдун С. Історико-геополітичні передумови та основні етапи формування зовнішньополітичної діяльності України // Україна – Європа –

- Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2017. Вип. 19. С. 79–90.
12. Дацків І. Б. Україна як учасник міжнародної інвестиційної діяльності: історичний аспект // “Гілея: Науковий вісник”: збірник наукових праць. 2013. Вип. 77. С.83–86.
 13. Валіон О. П. Білорусь: соціально-економічні аспекти розвитку. Тернопіль: Астон, 2014. 274 с.
 14. Валіон О. Промислова політика Республіки Білорусь у кінці ХХ – на початку ХХІ ст. // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2015. Вип. 15. С. 144–153.
 15. Валіон О. Інноваційний фактор в економіці Республіки Білорусь на початку ХХІ ст. // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2016. Вип. 18. С. 146–154.
 16. Валіон О. Торговельно-економічне співробітництво Республіки Білорусь та країн Євросоюзу на сучасному етапі // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2017. Вип. 19. С. 214–221.
 17. Валіон О. Вплив глобалізації на економіку Республіки Білорусь на сучасному етапі // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2017. Вип. 20. С. 194–202.
 18. Королевська А. В. Становлення зовнішньої політики Республіки Білорусь від незалежності до сьогодення // “Гілея: Науковий вісник”: збірник наукових праць. 2014. Вип. 83. С. 424–427.
 19. Санжаревський О. Воєнно-політична доктрина Республіки Білорусь – основні пріоритети // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія: “Політичні науки”. 2010. Вип. 4. С. 88–96.
 20. Санжаревський О. Роль ОДКБ у взаєминах Республіки Білорусь та Росії // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія: “Історичні науки”. 2011. Вип. 17. С. 413–418.

21. Санжаревський О. Воєнно-політичний аспект становлення взаємин Республіки Білорусь та НАТО в першій половині 90-х рр. ХХ століття // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. 2012. Вип. 23. С. 481–488.
22. Санжаревський О. Воєнно-політичні взаємини Республіки Білорусь та НАТО в першій половині 90-х рр. ХХ століття // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія: “Міжнародні відносини”. 2013. Вип. 3. С. 137–146.
23. Санжаревський О. Прикордонні війська Республіки Білорусь в системі національної безпеки на рубежі ХХ–ХХІ століть // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. 2016. Вип. 27. С. 195–198.
24. Снапковский В. Е. История внешней политики Беларуси. Минск: БГУ, 2013. 495 с.
25. Снапковский В. Внешняя политика Республики Беларусь (общая характеристика) // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. 2014. Вип. 23. С. 210–239.
26. Камышев К. Международное признание Республики Беларусь // Журнал международного права и международных отношений. 2005. №1. С. 51–56.
27. Улахович В. Концептуальные подходы во внешней политике Республики Беларусь (1991–2002 гг.) // Европа. 2003. Т. 3. № 1 (6). С. 99–116.
28. Шадурский В. Внешняя политика Республики Беларусь: поиск оптимальной модели // Труды факультета международных отношений: научный сборник. 2011. Вып. 2. С. 33–38.
29. Шарапо А. В. Внешняя политика Республики Беларусь на современном этапе // Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Сер. 3. Гісторыя. Філасофія. Псіхалогія. Паліталогія. Сацыялогія. Эканоміка. Права. 2006. № 3. С. 15–22.

30. Рабчук М. The Nowhere Nation, або Ці має Україна гісторію? URL: <http://pdf.kamunikat.org/download.php?item=10689-4.pdf> (дата звернення: 10.12.2018).
31. Казак Е. Геополитический потенциал Республики Беларусь в современных условиях // Белорусский журнал международного права и международных отношений. 2004. №4. С. 33–38.
32. Рафеенко Д. Расширение НАТО и его влияние на внешнюю политику Беларуси и Украины // Беларусь в современном мире: тез. докл. III респ. науч. конф., Минск, 28–29 окт. 2004 г. / редкол.: А. В. Шарапо [и др.]. Минск, 2004. С. 158–160.
33. Русакович А. Внешняя политика Беларуси: традиции и современность // Труды факультета международных отношений: научный сборник. 2011. Вып. 2. С. 17–23.
34. Тихомиров А. Внешняя политика Республики Беларусь: итоги двадцати лет // Актуальныя пытанні беларуска-польскіх адносін: да 20-годдзя Дагавора паміж Рэспублікай Беларусь і Рэспублікай Польшча аб добрасуседстве, сяброўстве і супрацоўніцтве ад 23 чэрвеня 1992 г.: матэрыялы беларус.-пол. круглага стала / рэдкал.: В. Г. Шадурскі (наук. рэд.). Мінск, 2012. С. 30–46.
35. Челябинский А. Внешнеполитические приоритеты и интересы Республики Беларусь // Белорусский журнал международного права и международных отношений. 2003. №4. С. 27–33.
36. Malak K. Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Białorusi. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej, 2002. 216 s.
37. Mironowicz E. Polityka zagraniczna Białorusi 1990–2010. Białystok, 2011. 266 s.
38. Максак Г. Україна – Білорусь: горизонт 2020. Особливості розвитку зовнішньої політики України щодо формування українсько-білоруських відносин на довгострокову перспективу [Компас 2020. Україна у міжнародних відносинах: цілі, інструменти, перспективи]. Київ: Фонд ім. Фрідріха Еберта в Україні, 2010. 13 с.

39. Максак Г. Украина-Беларусь: состояние и перспективы. URL: <https://hvylya.net/analytics/geopolitics/2011-01-21-10-24-57.html> (дата звернення: 10.12.2018).
40. Максак Г. Беларусь – Украина: новые акценты – открытые возможности. URL: <https://nmnby.eu/yearbook/2010/maksak-ru.html> (дата звернення: 10.12.2018).
41. Вдовенко С. М. Максак Г. А. Состояние и перспективы развития двусторонних украинско-белорусских отношений. Часть 1. URL: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=47859 (дата звернення: 10.12.2018).
42. Вдовенко С. М. Максак Г. А. Состояние и перспективы развития двусторонних украинско-белорусских отношений. Часть 2. URL: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=47909 (дата звернення: 10.12.2018).
43. Максак Г., Юрчак Д. Сотрудничество Республики Беларусь и Украины в новых геополитических условиях. Минск, 2014. 40 с.
44. Вдовенко Ю. Трансграничное сотрудничество Черниговской и Гомельской областей. URL: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=46941 (дата звернення: 10.12.2018).
45. Вдовенко Ю. Украина – Беларусь // Украинская призма. Состояние и перспективы отношений Украины с соседними государствами. Киев, 2012. С. 3–10.
46. Долженков О. О. Україна – Білорусь: Досвід політичної трансформації. Монографія. Одеса: Астропринт, 2003. 264 с.
47. Бетлій О., Прейгерман Є. Аудит зовнішньої політики України: Україна – Білорусь. Дискусійна записка. Київ, 2016. 55 с.
48. Макеев С. Розвиток політичних відносин України та Республіки Білорусь у 1994–2004 рр. URL: <https://www.sworld.com.ua/konfer30/653.pdf> (дата звернення: 10.12.2018).

49. Макєєв С. Політичні відносини України та Республіки Білорусь на рівні глав держав (2005–2010 рр.) // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Сер.: “Історія та географія”. 2012. Вип. 44. С. 112–116.
50. Макєєв С. Становлення та розвиток економічних відносин України та Республіки Білорусь (1991–1998 рр.) // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Сер.: “Історія та географія”. 2013. Вип. 47. С. 56–64.
51. Макєєв С. Проблеми поглиблення прикордонних українсько-білоруських зв’язків (1991–2008 рр.) // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Сер.: “Історія та географія”. 2011. Вип. 40. С. 41–44.
52. Плаксенко М. Актуальні питання українсько-білоруських відносин у контексті ініціативи ЄС “Східне партнерство” // Стратегічні пріоритети: науково-аналітичний збірник. 2010. №1 (14). С. 153–158.
53. Засадко В. Інституційний базис стимулювання розвитку економічної співпраці України з Республікою Білорусь // Стратегічні пріоритети: науково-аналітичний збірник. 2008. №3 (8). С. 219–224.
54. Левицька М. І. Співробітництво України з Республікою Білорусь в економічній сфері. URL: <http://www.kyumu.edu.ua/vmv/v/09/11.htm> (дата звернення: 10.12.2018).
55. Черник П. П. Геополітичний вимір сучасних українсько-білоруських взаємин // Військово-науковий вісник. 2009. Вип. 11. С. 239–253.
56. Польовий Т. Є. Україна – Республіка Білорусь: особливості міждержавного діалогу на сучасному етапі // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. 2015. № 1. С.160–168.
57. Сакір-Молочко Н. В. Напрями діяльності, проблеми та перспективи розвитку Єврорегіону “Дніпро” // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2014. Вип. 25. С. 272–277.

58. Вдовенко С. М. Україна – Білорусь: взаємовідносини на перехрестях перемін. Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2010. 446 с.
59. “М’яка сила” України в регіоні: інструмент ефективною зовнішньої політики. Київ: Інститут світової політики, 2011. 111 с.
60. Сучасні українсько-білоруські відносини: політичні, економічні та соціально-гуманітарні аспекти співробітництва. Матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції / редкол.: В. І. Бурдяк та ін. Чернівці, 2012. 81 с.
61. Юрчак Д. В. Беларусь – Украина: 20 лет межгосударственных отношений. Витебск: УО “ВГУ им. П. М. Машерова”, 2012. 280 с.
62. Юрчак Д. В. Белорусско-украинские отношения в 1991–2017 годах // Постсоветские исследования. 2018. Т. 1. № 1. С. 79–89.
63. Бурик Е. Белорусско-украинское сотрудничество в обустройстве совместной границе // Вестник Полесского государственного университета. Серия общественных и гуманитарных наук. 2012. Вып. 1. С. 53–60.
64. Бурик Е. Становление договорно-правовой основы белорусско-украинского приграничного сотрудничества // Международные отношения: история, теория, практика: материалы II науч.-практ. конф. молодых ученых фак. междунар. отношений БГУ, Минск, 2 апр. 2012 г. / редкол.: В. Г. Шадурский [и др.]. Минск: Изд. центр БГУ, 2012. С. 11–15.
65. Бурик Е. Приграничное сотрудничество Беларуси с Польшей и Украиной (1991–2008 гг.): автореф. дис. ...канд. ист. наук: спец.: 07.00.02 “Отечественная история”. Минск, 2014. 27 с.
66. Тихомиров А. Белорусско-украинские отношения в 1991–2009 гг. // Труды факультета международных отношений: научный сборник. 2010. Вып. 1. С. 43–46.
67. Тихомиров А. Политические аспекты взаимодействия Республики Беларусь с Украиной в 2000-е гг. // Беларусь в современном мире: материалы IX Международной конференции, посвященной 89-летию образования

- Белорусского государственного университета, 29 октября 2010 г. / редкол.: В. Г. Шадурский [и др.]. Минск: Изд. центр БГУ, 2010. С. 53–54.
68. Демичев Д. М. Торгово-экономические отношения Республики Беларусь и Украины // Экономический журнал. 2000. №4. С. 75–83.
69. Lewkowicz Łukasz Geografia historyczna, polityczna i ekonomiczna Białorusi i Ukrainy // Ukraina i Białoruś: przeszłość i współczesność ziem między Rzeczpospolitą a Rosją. Lublin: UMCS, 2013. S. 199–240.
70. Nadia Gergało, Paweł Frankowski Położenie geopolityczne i znaczenie regionu w stosunkach międzynarodowych // Ukraina i Białoruś: przeszłość i współczesność ziem między Rzeczpospolitą a Rosją. Lublin: UMCS, 2013. S. 317–340.
71. Wojciech Kosiedowski Gospodarka Białorusi w trakcie przemian: spojrzenie z Polski // Ukraina i Białoruś: przeszłość i współczesność ziem między Rzeczpospolitą a Rosją. Lublin: UMCS, 2013. S. 241–266.
72. Nadia Gergało, Paweł Frankowski Bezpieczeństwo regionalne, konflikty i współpraca międzynarodowa w regionie // Ukraina i Białoruś: przeszłość i współczesność ziem między Rzeczpospolitą a Rosją. Lublin: UMCS, 2013. S. 341–364.
73. Васишин С. Дипломатичні відносини України і Республіки Білорусь у 1991–1994 рр. // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2015. Вип. 15. С. 160–168.
74. Васишин С. Україна – Білорусь: стратегічне партнерство у політичній сфері (1994–2004 рр.) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2015. Вип. 16. У 2 ч. Ч. 1. С. 139–150.
75. Васишин С. Роль посольства України в Республіці Білорусь у налагодженні міждержавного співробітництва (1992–1994 рр.) // Етнічна історія народів Європи: Збірник наукових праць. 2015. Вип. 47. С. 102–108.
76. Васишин С. Історичні передумови та періодизація розвитку сучасних українсько-білоруських відносин (1991–2014 рр.) // Україна – Європа – Світ.

- Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2016. Вип. 17. С. 143–151.
77. Васишин С. Тенденції та проблеми співпраці України та Республіки Білорусь в економічній сфері у період становлення міждержавного співробітництва (1991 – перша половина 1994 рр.) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2016. Вип. 18. С. 112–118.
78. Васишин С. Україна – Республіка Білорусь: співробітництво у політичній сфері (2005 – початок 2010 рр.) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. 2016. Вип. 1. Ч. 2. С. 148–155.
79. Васишин С. Договірні-правова база та інституційне забезпечення українсько-білоруських відносин // Український історичний збірник. 2017. Вип. 19. С. 287–299.
80. Васишин С. Тенденції та проблеми співпраці України та Республіки Білорусь в економічній сфері у сучасних умовах (1994–2004 рр.) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2017. Вип. 19. С. 138–149.
81. Васишин С. Тенденції та проблеми економічної співпраці України і Республіки Білорусь у нових геополітичних умовах (2005–2009 рр.) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2017. Вип. 20. С. 108–114.
82. Vasylyshyn S. Tendencies and problems of collaboration in the economic sphere between Ukraine and the Republic of Belarus in contemporary conditions (2010–2014) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2018. Вип. 21. С. 103–110.
83. Васишин С. Проблема налагодження українсько-білоруських відносин у політико-дипломатичній сфері (1991–1994 рр.) // Шевченківська весна – 2015: історія: матеріали XIII Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених (м. Київ, 1–3 квітня 2015 р.) / Редкол.: проф.

- І. К. Патриляк (голова), доц. А. О. Руккас (заст. голови), О. Р. Магдич (відп. редактор). Київ: Логос, 2015. С. 550–553.
84. Василюшин С. Періодизація сучасних українсько-білоруських відносин (1991–2014 рр.) // Дні науки історичного факультету (до 150-річчя з дня народження М. С. Грушевського): матеріали ІХ Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених (м. Київ, 21 квітня 2016 р.) / Редкол.: проф. І. К. Патриляк (голова), ас. І. Г. Адамська (заст. голови), О. Р. Магдич (відп. редактор). Київ, 2016. С. 238–241.
85. Василюшин С. Політичне співробітництво України та Республіки Білорусь на рівні глав держав (1994–2004 рр.) // Каразінські читання (історичні науки): Тези доповідей 69-ї міжнародної наукової конференції (м. Харків, 29 квітня 2016 р.). Х: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. С. 101–102.
86. Василюшин С. Україна – Республіка Білорусь: співробітництво у політичній сфері (2010–2013 рр.) // Історія України: сучасні виклики: матеріали ІІ Всеукраїнської наукової конференції (м. Тернопіль, 18 травня 2016 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. С. 179–192.
87. Василюшин С. Українсько-білоруське політичне співробітництво в умовах сучасних міжнародних викликів (листопад 2013 – 2014 рр.) // Тенденції і перспективи розвитку історичної науки та філософії в умовах глобалізації: матеріали Всеукраїнської молодіжної наукової конференції (м. Київ, 10 березня 2017 р.) / Редкол.: Салата О., Саган Г., Куцик Р. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. С. 146–156.
88. Звіти і плани роботи посольства України в Республіці Білорусь та відгуки на них (14.06.1993 р. – 25.03.1994 р.) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 1. 61 арк.
89. Записи бесід, щоденники посла України в Республіці Білорусь // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 2. 20 арк.

90. Записи бесід, щоденники посла України в Республіці Білорусь // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 5. 25 арк.
91. Записи бесід, щоденники співробітників посольств і представництв України в Республіці Білорусь // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 6. 52 арк.
92. Організація офіційних та робочих візитів Міністра закордонних справ України // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 7. 2 арк.
93. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем’єр-міністра, Міністра закордонних справ України // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 11. 21 арк.
94. Перебування українських урядових делегацій в Республіці Білорусь // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 39. 64 арк.
95. Перебування білоруських урядових делегацій в Україні // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 77. 44 арк.
96. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем’єр-міністра, Міністра закордонних справ України // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 105. 252 арк.
97. Перебування українських урядових делегацій у Республіці Білорусь // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 113. 55 арк.
98. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем’єр-міністра, Міністра закордонних справ України (2000 рік) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 176. 145 арк.
99. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем’єр-міністра, Міністра закордонних справ України (2000 рік) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 177. 173 арк.

100. Перебування українських урядових делегацій та офіційних осіб за кордоном. Списки членів делегацій (2001 рік) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 208. 103 арк.
101. Перебування українських урядових делегацій та офіційних осіб за кордоном. Списки членів делегацій // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 233. 58 арк.
102. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем’єр-міністра, Міністра закордонних справ України (2005 рік) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 318. 60 арк.
103. Міжпарламентські зв’язки. Візити парламентських делегацій // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 142. 190 арк.
104. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 47. 235 арк.
105. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 80. 184 арк.
106. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 109. 198 арк.
107. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 147. 284 арк.
108. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 181. 167 арк.
109. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 200. 198 арк.
110. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 211. 285 арк.
111. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 236. 204 арк.
112. Економічні взаємовідносини (загальне) // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 237. 167 арк.

113. Укладання політичних договорів та угод між Україною та іншими країнами. Переговори та листування про їх виконання // ГДА МЗС України. Ф. 8 (“Посольство України в Республіці Білорусь”). Оп. 97. Спр. 317. 99 арк.
114. Організація офіційних та робочих візитів Президента, Прем’єр-міністра та Міністра закордонних справ України (2005 рік) // ГДА МЗС України. Ф. 1 (“Основна діяльність”). Оп. 6. Спр. 14923. 211 арк.
115. Декларація про державний суверенітет України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/55-12> (дата звернення: 10.12.2018).
116. Декларація Верховного Совета Республики Беларусь от 27.07.1990 № 193-ХІІ “О государственном суверенитете Республики Беларусь”. URL: <http://pravo.levonevsky.org/bazaby11/republic64/text254.htm> (дата звернення: 10.12.2018).
117. Договір між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Білоруською Радянською Соціалістичною Республікою. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/112_011 (дата звернення: 10.12.2018).
118. Звернення Верховної Ради України до парламентарів і народів світу. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1927-12> (дата звернення: 10.12.2018).
119. Угода про створення Співдружності Незалежних Держав. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_077 (дата звернення: 10.12.2018).
120. Нота от 27 декабря 1991 г. “Соглашение об установлении дипломатических отношений между Республикой Беларусь и Украиной”. URL: <http://pravo.levonevsky.org/bazaby/mdogov/megd4660.htm> (дата звернення: 10.12.2018).
121. Договір про дружбу, добросусідство і співробітництво між Україною і Республікою Білорусь. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_692 (дата звернення: 10.12.2018).
122. Договір між Україною і Республікою Білорусь про державний кордон. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_004 (дата звернення: 10.12.2018).

123. Протокол про консультації між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ Республіки Білорусь. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_106 (дата звернення: 10.12.2018).
124. Меморандум між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ Республіки Білорусь про взаємодію у реалізації взаємовигідних проектів в рамках ініціативи Європейського Союзу “Східне партнерство”. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_155 (дата звернення: 10.12.2018).
125. Соглашение о сотрудничестве между Национальным собранием Республики Беларусь и Верховной Радой Украины. URL: <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=10491> (дата звернення: 10.12.2018).
126. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про безвізові поїздки громадян. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_160 (дата звернення: 10.12.2018).
127. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про вільну торгівлю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_007 (дата звернення: 10.12.2018).
128. Угода між Україною та Республікою Білорусь про взаємне визнання права та регулювання відносин власності. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/112_250 (дата звернення: 10.12.2018).
129. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про торговельно-економічне співробітництво. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/112_002 (дата звернення: 10.12.2018).
130. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про уникнення подвійного оподаткування та запобігання ухилення від сплати податків стосовно податків на доходи і майно. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/112_640 (дата звернення: 10.12.2018).
131. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про сприяння та взаємний захист інвестицій. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_694 (дата звернення: 10.12.2018).

132. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про створення міжурядової українсько-білоруської змішаної комісії з питань торговельно-економічного співробітництва. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_056 (дата звернення: 10.12.2018).
133. Договір між Україною і Республікою Білорусь про економічне співробітництво на 1999–2008 роки. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_022 (дата звернення: 10.12.2018).
134. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про виробничу і науково-технічну кооперацію. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_032 (дата звернення: 10.12.2018).
135. Меморандум між Кабінетом Міністрів України, Національним банком України і Урядом Республіки Білорусь, Національним банком Республіки Білорусь про напрацювання системи заходів з інтенсифікації двостороннього торговельно-економічного співробітництва в умовах світової фінансово-економічної кризи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_141 (дата звернення: 10.12.2018).
136. Меморандум про співробітництво між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь в енергетичній сфері. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_165 (дата звернення: 10.12.2018).
137. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про співробітництво з прикордонних і митних питань. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_074 (дата звернення: 10.12.2018).
138. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво прикордонних областей України та Республіки Білорусь. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_006 (дата звернення: 10.12.2018).
139. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про виїзну ярмаркову торгівлю в прикордонних регіонах України та Республіки Білорусь товарами національного виробництва. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_159 (дата звернення: 10.12.2018).

140. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про міжрегіональне та прикордонне співробітництво між Україною та Республікою Білорусь. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_190 (дата звернення: 10.12.2018).
141. Договір між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі науки і технологій. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_075 (дата звернення: 10.12.2018).
142. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про принципи співробітництва та умови взаємовідносин в області транспорту. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_076 (дата звернення: 10.12.2018).
143. Здобуття незалежності України 1991. Історія проголошення, документи, свідчення. У 2 т. Т. 1. Житомир: Рута, 2011. 752 с.
144. Здобуття незалежності України 1991. Історія проголошення, документи, свідчення. У 2 т. Т. 2. Житомир: Рута, 2011. 896 с.
145. Україна в ХХ столітті (1900–2000): Зб. документів і матеріалів / Упоряд.: А. Слюсаренко, В. Гусєв, В. Король та ін. К.: Вища школа, 2000. 351 с.
146. Зібрання чинних міжнародних договорів України: Офіційне видання / За заг. ред. А. М. Зленка: В 2-х томах. Т.1.: 1990–1991 рр. К.: Вид-во “Ін Юре”, 2001. 455 с.
147. Україна на міжнародній арені: зб. док. і матер. 1991–1995 рр.: У 2-х кн. Книга 2 / МЗС України; редкол.: Г. Н. Удовенко (відп. ред.) та ін. К.: Юрінком Інтер, 1998. 496 с.
148. Знешня палітыка Беларусі: зб. дак. і матэрыялаў. Т. 9 (2001–2005 гг.) / склад.: У. Е. Снапкоўскі, А. В. Ціхаміраў, А. В. Шарапа. Мінск: БДУ, 2013. 688 с.
149. Государственные границы Беларуси: сб. документов и материалов: в 2 т. Т. 2. (ноябрь 1926 – декабрь 2010) / сост.: В. Е. Снапковский, А. В. Тихомиров, А. В. Шарапо. Минск: БГУ, 2013. 333 с.

150. О визите Министра иностранных дел Беларуси Михаила Хвостова в Украину. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/b2a63123d198a06d.html (дата звернення: 10.12.2018).
151. О рабочей встрече Президента Беларуси А. Лукашенко и Президента Украины Л. Кучмы в Чернигове (сообщение пресс-службы Президента). URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/b9c0038b36fc0b63.html (дата звернення: 10.12.2018).
152. О визите Министра иностранных дел Беларуси в Украину. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/dd0109029477ae75.html (дата звернення: 10.12.2018).
153. Об участии Министра иностранных дел Республики Беларусь Сергея Мартынова в трехсторонней встрече глав внешнеполитических ведомств Беларуси, Украины и Литвы. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/ff5938445610e6f5.html (дата звернення: 10.12.2018).
154. Щодо візиту Міністра закордонних справ К. Грищенка до Республіки Білорусь. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/> (дата звернення: 10.12.2018).
155. Офіційний візит Президента Республіки Білорусь О. Г. Лукашенка в Україну 17–18 червня 2013 р. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1168-brifing-v-mzs> (дата звернення: 10.12.2018).
156. Офіційний візит Прем'єр-міністра України М. Азарова до Республіки Білорусь. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1182-brifing-v-mzs> (дата звернення: 10.12.2018).
157. Відкриття першого прикордонного знаку на українсько-білоруському державному кордоні за участю Міністра закордонних справ України Л. Кожари. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1188-brifing-v-mzs> (дата звернення: 10.12.2018).
158. О белорусско-украинских переговорах по вопросу применения ограничительных мер во взаимной торговле. URL:

- http://mfa.gov.by/press/news_mfa/b4e280c33125fdce.html. (дата звернення: 10.12.2018).
159. О 20-м заседании Межправительственной Белорусско-Украинской смешанной комиссии по вопросам торгово-экономического сотрудничества. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/eb3970d7d35b322b.html (дата звернення: 10.12.2018).
160. Ответы заместителя Министра иностранных дел Республики Беларусь Александра Гурьянова на вопросы журналистов в ходе пресс-конференции на тему: “Итоги внешней торговли в 2011 году”. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/cd91c78b6a87855c.html (дата звернення: 10.12.2018).
161. Підсумки участі Першого Віце-прем'єр-міністра України С. Арбузова у 22-му засіданні Міжурядової українсько-білоруської змішаної комісії з питань торговельно-економічного співробітництва 22 травня ц. р. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1168-brifing-v-mzs> (дата звернення: 10.12.2018).
162. Офіційна позиція України щодо розвитку відносин з Білоруссю. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/503-oficijna-pozicija-ukrajini-shhodo-rozvitku-vidnosin-z-bilorussyu> (дата звернення: 13.07.2017).
163. Материалы брифинга и. о. начальника управления информации – пресс-секретаря МИД А. А. Попова, проведенного для представителей СМИ 2 февраля 2006 г. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/a9918f0f728a7b09.html (дата звернення: 10.12.2018).
164. Материалы брифинга начальника управления информации – пресс-секретаря МИД Андрея Попова, проведенного для представителей СМИ 2 октября 2008 года. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/c1e51e6a9ca3978b.html (дата звернення: 10.12.2018).

165. Материалы брифинга начальника управления информации – пресс-секретаря МИД А. В. Савиных, проведенного для представителей СМИ. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/c5038a1f55460197.html (дата звернення: 10.12.2018).
166. Материалы брифинга начальника управления информации – пресс-секретаря МИД А. В. Савиных, проведенного для представителей СМИ. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/b091ff58f0122b26.html (дата звернення: 10.12.2018).
167. Материалы брифинга начальника управления информации – пресс-секретаря МИД Андрея Савиных, проведенного для представителей СМИ 6 декабря 2012 года. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/a2534db213016018.html (дата звернення: 10.12.2018).
168. Стенограмма брифингу речника МЗС України Є. Перебийноса. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1239-stenograma-brifingu-rechnika-mzs-ukrajini-jererebijnosa> (дата звернення: 10.12.2018).
169. Стенограмма брифингу речника МЗС України Є. Перебийноса. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1256-stenograma-brifingu-rechnika-mzs-ukrajini-jererebijnosa> (дата звернення: 10.12.2018).
170. Стенограмма подхода к прессе Министра иностранных дел Республики Беларусь Сергея Мартынова в рамках рабочего визита в Минск Министра иностранных дел Украины Петра Порошенко (19 октября 2009 года, МИД Беларуси). URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/c633528eb8257727.html (дата звернення: 10.12.2018).
171. Ответы начальника управления информации – пресс-секретаря МИД Дмитрия Мирончика на вопросы журналистов 27 февраля 2014 г. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/c418deba4a8c9dfc.html (дата звернення: 10.12.2018).
172. Интервью Министра иностранных дел Республики Беларусь С. Мартынова журналу “Беларусская думка” (№ 3 от марта 2008 года). URL:

- <http://mfa.gov.by/press/smi/be6a67494c6e5bd2.html> (дата звернення: 10.12.2018).
173. Украина — Беларусь: время совместных проектов. URL: <https://belarus.mfa.gov.ua/ua/press-center/publications/703-ukraina--belarusy-vremya-sovmestnyh-projektov> (дата звернення: 10.12.2018).
174. Інтерв'ю Посла України в Республіці Білорусь. URL: <https://belarus.mfa.gov.ua/ua/press-center/publications/701-intervju-posla-ukrajini-v-respublici-bilorusy> (дата звернення: 10.12.2018).
175. Интервью Чрезвычайного и Полномочного Посла Республики Беларусь в Украине Валентина Величко, январь 2013 г. URL: <http://mfa.gov.by/press/smi/c305eb6856ca91d6.html> (дата звернення: 10.12.2018).
176. Интервью Чрезвычайного и Полномочного Посла Республики Беларусь в Украине Валентина Величко журналу “Народный депутат” (Украина), август 2013 г. URL: <http://mfa.gov.by/press/smi/c87de313c0d5ffe2.html> (дата звернення: 10.12.2018).
177. Интервью Чрезвычайного и Полномочного Посла Беларуси в Украине Валентина Величко Международному журналу “Банкирь” (декабрь, 2014). URL: <http://mfa.gov.by/press/smi/f3f9d668c40b48a4.html> (дата звернення: 10.12.2018).
178. Александр Лукашенко встретился с Юрием Ехануровым. 18 октября 2005 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/aleksandr-lukashenko-vstretilsja-s-juriem-ehanurovym-2303/ (дата звернення: 10.12.2018).
179. Стенограмма пресс-конференции представителям средств массовой информации Украины. 23 ноября 2006 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/stenogramma-press-konferentsii-predstaviteljam-sredstv-massovoj-informatsii-ukrainy-5928/ (дата звернення: 10.12.2018).
180. Беларуси и Украине необходимо сохранить высокую динамику торгово-экономических отношений. 20 января 2009 года. URL:

http://president.gov.by/ru/news_ru/view/belarusi-i-ukraine-neobходимо-soxranit-vysokuju-dinamiku-torgovo-ekonomicheskix-otnoshenij-2979/ (дата звернення: 10.12.2018).

181. Беларусь и Украина должны сохранить имеющийся уровень торгово-экономического взаимодействия. 6 мая 2009 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/belarus-i-ukraina-dolzheny-soxranit-imejuschijsja-uroven-torgovo-ekonomicheskogo-vzaimodejstvija-2931/ (дата звернення: 10.12.2018).

182. Александр Лукашенко встретился с Министром иностранных дел Украины Петром Порошенко. 19 октября 2009 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/aleksandr-lukashenko-vstretilsja-s-ministrom-inostrannyx-del-ukrainy-petrom-poroshenko-4863/ (дата звернення: 10.12.2018).

183. Отношения Беларуси и Украины все больше приобретают характер стратегического партнерства. 6 ноября 2009 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/otnoshenija-belarusi-i-ukrainy-vse-bolshe-priobretajut-xarakter-strategicheskogo-partnerstva-4850/ (дата звернення: 10.12.2018).

184. 29 апреля Александр Лукашенко встретился с Президентом Украины Виктором Януковичем. 29 апреля 2010 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/29-aprelja-aleksandr-lukashenko-vstretilsja-s-prezidentom-ukrainy-viktorom-janukovichem-5119/ (дата звернення: 10.12.2018).

185. 19 мая Александр Лукашенко встретился с Премьер-министром Украины Николаем Азаровым. 19 мая 2011 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/19-maja-aleksandr-lukashenko-vstretilsja-s-premjer-ministrom-ukrainy-nikolaem-azarovym-5244/ (дата звернення: 10.12.2018).

186. Беларусь заинтересована в активном развитии взаимодействия с Украиной. 18 июня 2013 года.

- URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/belarus-zainteresovana-v-aktivnom-razvitii-vzaimodejstvija-s-ukrainoj-6313/ (дата звернення: 10.12.2018).
187. Интервью Президента Республики Беларусь А. Г. Лукашенко программе “Шустер LIVE”. 28 марта 2014 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/intervjju-prezidenta-respubliki-belarus-aglukashenko-programme-shuster-live-8387/ (дата звернення: 10.12.2018).
188. Александр Лукашенко встретился с исполняющим обязанности Президента Украины Александром Турчиновым. 29 марта 2014 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/proxodit-vstrecha-prezidenta-belarusi-aleksandra-lukashenko-i-ispolnjajuscheho-objazannosti-prezidenta-8388/ (дата звернення: 10.12.2018).
189. Встреча президентов стран таможенной “тройки”, Украины и высоких представителей Евросоюза. 26 августа 2014 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/vstrecha-prezidentov-stran-tamozhennoj-trojki-ukrainy-i-vysokix-predstavitelej-evrosojuza-9627/ (дата звернення: 10.12.2018).
190. Заявление Президента Республики Беларусь Александра Лукашенко для СМИ по итогам встречи президентов стран таможенной “тройки”, Украины и высоких представителей Евросоюза. 26 августа 2014 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/zajavlenie-prezident-respubliki-belarus- (дата звернення: 10.12.2018).
191. Телефонный разговор с Президентом Украины Петром Порошенко. 6 сентября 2014 года. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/telefonnyj-razgovor-s-prezidentom-ukrainy-petrom-poroshenko-9741/ (дата звернення: 10.12.2018).
192. Виктор Янукович провел переговоры с главой правительства Беларуси Геннадием Новицким. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/ru/publish/article?art_id=1195583&cat_id=33695 (дата звернення: 10.12.2018).

193. Політичні відносини між Україною та Білоруссю. URL: <https://belarus.mfa.gov.ua/ua/ukraine-by/diplomacy> (дата звернення: 10.12.2018).
194. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Білоруссю. URL: <https://belarus.mfa.gov.ua/ua/ukraine-by/trade> (дата звернення: 10.12.2018).
195. Культурно-гуманітарне співробітництво між Україною та Білоруссю. URL: <https://belarus.mfa.gov.ua/ua/ukraine-by/cultural> (дата звернення: 10.12.2018).
196. Договірні-правова база між Україною та Білоруссю. URL: <http://belarus.mfa.gov.ua/ua/ukraine-by/legal-acts> (дата звернення: 10.12.2018).
197. Зленко А. М. Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін. Харків: Фоліо, 2003. 559 с.
198. Голубець М. А. Біловезька зустріч, напередодні та опісля (доповнене видання до 20-ї річниці підписання Угоди про створення Співдружності незалежних держав). Львів: Моноскрипт, 2011. 85 с.
199. Дементей Н. И. Уроки жизни. Минск: БЕЛТА, 2005. 272 с.
200. Кебич В. Ф. Искушение властью: из жизни премьер-министра. Минск: Парадокс, 2008. 480 с.
201. Кравченко П. К. Беларусь на распутье, или Правда о Беловежском соглашении. Записки дипломата и политика. Москва: Время, 2006. 456 с.
202. Внешняя торговля Республики Беларусь. Статистический сборник. Минск: Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2012. 402 с.
203. Внешняя торговля Республики Беларусь. Статистический сборник. Минск: Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2013. 314 с.
204. Внешняя торговля Республики Беларусь 2009–2013 гг. Статистический сборник. Минск: Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2014. 312 с.
205. Беларусь и страны СНГ. 2012 год. Минск: Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2013. 84 с.

206. Беларусь и страны СНГ. 2013 год. Минск: Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2014. 81 с.
207. Беларусь и страны СНГ. I полугодие 2014 года. Минск: Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2014. 71 с.
208. Беларусь и страны мира. Статистический сборник. Минск: Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2014. 385 с.
209. Лукашенко обвинил Ющенко во вмешательстве во внутренние дела Беларуси. URL: <http://korrespondent.net/world/119165-lukashenko-obvinil-yushchenko-vo-vmeshatelstve-vo-vnutrennie-dela-belarusi> (дата звернення: 10.12.2018).
210. ООН засудила Білорусь за систематичне порушення прав людини. URL: <http://ua.korrespondent.net/world/256339-oon-zasudila-bilorus-za-sistematichne-porushennya-prav-lyudini-rosiya-i-bilorus-obureni-pozicieyu-ukrayi> (дата звернення: 10.12.2018).
211. В Україну едет прем'єр Беларусі. URL: <https://korrespondent.net/ukraine/politics/867061-v-ukrainu-edet-premer-belarusi> (дата звернення: 10.12.2018).
212. Лукашенко звинуватив Януковича у вошивості, а Баррозу назвав козлом. URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2011/04/26/6141721/?attempt=1> (дата звернення: 10.12.2018).
213. Александр Лукашенко: “Обновление страны – путь к успеху и процветанию”. URL: <http://nardepjournal.com/article/2013/93/Aleksandr-Lukashenko-OBNOVLENIE-STRANY-PUT-K-USPEHU-I-PROCVETANIU> (дата звернення: 10.12.2018).
214. Еженедельник 2000. URL: <https://www.2000.ua/arhiv-nomerov/ezhenedelnik-2000/> (дата звернення: 10.12.2018).
215. Урядовий кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/> (дата звернення: 10.12.2018).

216. Україна не присоєдналась к странам ЕС, осудивши режим Лукашенко. URL: <https://www.rbc.ua/rus/digests/ukraina-ne-prisoedinilas-k-stranam-es-osudivshim-rezhim-16022011091000> (дата звернення: 10.12.2018).
217. Лукашенко: Запад и США держат Україну на коротком поводке. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/lukashenko-zapad-i-ssha-derzhat-ukrainu-na-korotkom-povodke-18062011164500> (дата звернення: 10.12.2018).
218. Порошенко дотримає свого слова щодо цілісності України, – Лукашенко. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/poroshenko-sderzhit-slovo-otnositelno-tselostnosti-ukrainy--07062014120800> (дата звернення: 10.12.2018).
219. Ющенко провёл встречу с премьером Беларуси. URL: <http://qha.com.ua/ru/politika/yuschenko-provel-vstrechu-s-premerom-belarusi/48717/> (дата звернення: 10.12.2018).
220. Посол України Безсмертний відвідав скандальну інавгурацію Лукашенка. URL: <http://news.tochka.net/ua/58363-posol-ukrainy-bezsmertnyu-posetil-skandalnuyu-inauguratsiyu-lukashenko/> (дата звернення: 10.12.2018).
221. Посол Безсмертний розкритикував методи Лукашенка. URL: <http://news.tochka.net/ua/59945-posol-bezsmertnyu-raskritikoval-metody-lukashenko/> (дата звернення: 10.12.2018).
222. Послу Безсмертному дорікнули за критику Лукашенка. URL: <http://news.tochka.net/ua/60003-posla-bessmertnogo-otchitali-za-kritiku-lukashenko/> (дата звернення: 10.12.2018).
223. Білорусь скоротила імпорт нафти з Росії на 41%. URL: <https://ukranews.com/ua/news/73057-bilorus-skorotylya-import-nafty-z-rosii-na-41> (дата звернення: 10.12.2018).
224. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. 744 с.
225. Калакура Я. С. Українська історіографія: Курс лекцій. Київ: Генеза, 2004. 496 с.
226. Суботін А. Зовнішня політика // Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т. Київ, 2004. Т. 1. С. 458.

227. Суботін А. Міжнародні відносини // Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т. Київ, 2004. Т. 2. С. 100.
228. Дудченко М., Рубцова М. Міжнародні економічні відносини // Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т. Київ, 2004. Т. 2. С. 100–101.
229. Пивоваров А. Проблема стратегічного партнерства в зовнішньополітичній діяльності України: автореф. дис. ...канд. пол. наук: спец.: 23.00.04 “Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку”. Чернівці, 2009. 20 с.
230. Протокол про консультації між Міністерством закордонних справ Української Радянської Соціалістичної Республіки і Міністерством закордонних справ Білоруської Радянської Соціалістичної Республіки. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/112_012 (дата звернення: 10.12.2018).
231. Протокол про обмін Грамотами про ратифікацію Договору між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Білоруською Радянською Соціалістичною Республікою. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/112_011 (дата звернення: 10.12.2018).
232. Угода про створення Співдружності Незалежних Держав. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_077 (дата звернення: 10.12.2018).
233. Зовнішня політика України на новому етапі. URL: http://www.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NSD113_ukr_3.pdf (дата звернення: 10.12.2018).
234. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про міжнародне автомобільне сполучення. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_008 (дата звернення: 10.12.2018).
235. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про діяльність залізничного транспорту. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_207 (дата звернення: 10.12.2018).
236. Угода між Урядом і Національним банком України та Урядом і Національним банком Республіки Білорусь про порядок врегулювання боргових зобов’язань і кредитних вимог між Україною і Республікою

- Білорусь у зв'язку з виходом України з рубльової зони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_511 (дата звернення: 10.12.2018).
237. Угода про безвізовий в'їзд громадян України в Республіку Білорусь і громадян Республіки Білорусь в Україну. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_051 (дата звернення: 10.12.2018).
238. Угода між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь про військове співробітництво. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_067 (дата звернення: 10.12.2018).
239. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про принципи співробітництва і умови взаємовідносин в області зв'язку. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_072 (дата звернення: 10.12.2018).
240. Угода між Україною і Республікою Білорусь про спільні дії по мінімізації і подоланню наслідків Чорнобильської катастрофи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_077 (дата звернення: 10.12.2018).
241. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про пункти пропуску. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_078 (дата звернення: 10.12.2018).
242. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про транспортування природного газу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_079 (дата звернення: 10.12.2018).
243. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про торговельно-економічне співробітництво на 1993 рік. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_080 (дата звернення: 10.12.2018).
244. Протокол між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про внесення змін до Угоди між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Білорусь про вільну торгівлю від 17 грудня 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_103 (дата звернення: 10.12.2018).

245. Угода про співробітництво в галузі культури між Міністерством культури України та Міністерством культури Республіки Білорусь. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_092 (дата звернення: 10.12.2018).
246. Договір про співробітництво між Академією наук України і Академією наук Білорусі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_095 (дата звернення: 10.12.2018).
247. Угода про правову допомогу та співробітництво між Генеральною прокуратурою України та Прокуратурою Республіки Білорусь. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_019 (дата звернення: 10.12.2018).
248. Протокол про співробітництво між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь в галузі військової топографії і геодезії. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_093 (дата звернення: 10.12.2018).
249. Угода між Міністерством зовнішніх економічних зв'язків України і Міністерством зовнішніх економічних зв'язків Республіки Білорусь про співробітництво. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_108 (дата звернення: 10.12.2018).
250. Соглашение о производственной кооперации между Министерством промышленности Республики Беларусь и Министерством промышленности Украины. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_690 (дата звернення: 10.12.2018).
251. Угода про співробітництво між Міністерством підприємництва та інвестицій Республіки Білорусь та Антимонопольним комітетом України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_038 (дата звернення: 10.12.2018).
252. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про принципи стягнення непрямих податків при експорті та імпорті товарів (робіт, послуг). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_024 (дата звернення: 10.12.2018).

253. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь щодо організації спільного контролю в пунктах пропуску на українсько-білоруському державному кордоні. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_009 (дата звернення: 10.12.2018).
254. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про взаємне визнання і еквівалентність документів про освіту і вчені звання. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_178 (дата звернення: 10.12.2018).
255. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі атестації наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_026 (дата звернення: 10.12.2018).
256. Угода між Міністерством освіти і науки України та Міністерством освіти Республіки Білорусь про співробітництво в галузі освіти. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_039 (дата звернення: 10.12.2018).
257. Договір про співробітництво між Національною телекомпанією України, Національною радіокомпанією України та Національною державною телерадіокомпанією Республіки Білорусь. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_060 (дата звернення: 10.12.2018).
258. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі молодіжної політики. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_116 (дата звернення: 10.12.2018).
259. Договір про співробітництво у галузі фізичної культури і спорту між Державним комітетом України з фізичної культури і спорту та Міністерством спорту і туризму Республіки Білорусь. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_059 (дата звернення: 10.12.2018).
260. Угода між Україною та Республікою Білорусь про співробітництво у забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_025 (дата звернення: 10.12.2018).

261. Протокол між Міністерством культури і мистецтв України та Міністерством культури Республіки Білорусь про співробітництво у галузі культури і мистецтва. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_061 (дата звернення: 10.12.2018).
262. Угода між Урядом України та Кабінетом Міністрів Республіки Білорусь про військово-технічне співробітництво. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_111 (дата звернення: 10.12.2018).
263. Протокол про розширення співробітництва у військовій галузі між Міністерством оборони України і Міністерством оборони Республіки Білорусь. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_125 (дата звернення: 10.12.2018).
264. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі попередження надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_300 (дата звернення: 10.12.2018).
265. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про додаткові заходи довіри і безпеки. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_300 (дата звернення: 10.12.2018).
266. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про проведення спільних науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт в галузі озброєння і військової техніки. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_101 (дата звернення: 10.12.2018).
267. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі туризму. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_104 (дата звернення: 10.12.2018).
268. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі безпеки польотів державних повітряних суден. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_134 (дата звернення: 10.12.2018).

269. Меморандум про співробітництво між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь в енергетичній сфері. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_165 (дата звернення: 10.12.2018).
270. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про спрощений порядок переміщення ділянкою автомобільної дороги Славутич – Чорнобильська АЕС, яка проходить територією Республіки Білорусь, працівників, транспортних засобів та вантажів Чорнобильської АЕС і підприємств, що провадять діяльність у зоні відчуження, а також іноземних спеціалістів, залучених до реалізації міжнародних проектів стосовно закриття Чорнобильської АЕС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_170 (дата звернення: 10.12.2018).
271. Угода між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Республіки Білорусь про співробітництво в галузі судової експертизи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_140 (дата звернення: 10.12.2018).
272. Угода між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Республіки Білорусь щодо обміну інформацією про польоти повітряних суден. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_151 (дата звернення: 10.12.2018).
273. Договір між Україною та Республікою Білорусь про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_154 (дата звернення: 10.12.2018).
274. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про заходи щодо розвитку співробітництва в сфері транспортування нафти територією України до Республіки Білорусь. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_176 (дата звернення: 10.12.2018).
275. Угода між Державною інспекцією ядерного регулювання України та Міністерством з надзвичайних ситуацій Республіки Білорусь про співробітництво в галузі ядерної та радіаційної безпеки. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_186 (дата звернення: 10.12.2018).

276. Порядок денний українсько-американського стратегічного партнерства у новому сторіччі. URL: http://www.usukraine.org/06-02-US-Ukraine_Relations_Press_Release_Ukr.pdf (дата звернення: 10.12.2018).
277. Політичні контакти між Україною та Білоруссю на рівні глав держав. URL: <http://belarus.mfa.gov.ua/ua/ukraine-by/diplomacy> (дата звернення: 10.12.2018).
278. Політичні контакти між Україною та Білоруссю на рівні глав урядів. URL: <http://belarus.mfa.gov.ua/ua/ukraine-by/diplomacy> (дата звернення: 10.12.2018).
279. Політичні контакти на міжпарламентському рівні. URL: <http://belarus.mfa.gov.ua/ua/ukraine-by/diplomacy> (дата звернення: 10.12.2018).
280. Україна – ООН. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1211-brifing-v-mzs> (дата звернення: 10.12.2018).
281. Заява МЗС щодо схвалення Генеральною Асамблеєю ООН резолюції територіальна цілісність України. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/briefing/1211-brifing-v-mzs> (дата звернення: 10.12.2018).
282. Состоялась встреча Александра Лукашенко и Валентины Матвиенко. URL: <https://www.sb.by/articles/sostoyalas-vstrecha-aleksandra-lukashenko-i-valentiny-matvienko.html> (дата звернення: 10.12.2018).
283. Встреча с лидерами коммунистических партий России и Украины Геннадием Зюгановым и Петром Симоненко. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/vstrecha-s-liderami-kommunisticheskix-partij-rossii-i-ukrainy-gennadiem-zjuganovym-i-petrom-simonenko-9486/ (дата звернення: 10.12.2018).
284. Величко В. Сотрудничество Украины и Республики Беларусь: современный этап // Україна дипломатична. 2012. URL: http://mfa.gov.by/upload/V.Velichko_Cooperation%20of%20Ukraine%20and%20the%20Republic%20of%20Belarus_Modern%20Stage.pdf (дата звернення: 10.12.2018).

285. Железнодорожники презентовали комбинированные поезда “Викинг” и “ZUBR”. URL: <http://www.transport-centre.ru/1-235.php> (дата звернення: 10.12.2018).
286. О состоянии железнодорожных контейнерных перевозок и перспективах их развития. URL: <http://www.vikingtrain.com/about/news/55> (дата звернення: 10.12.2018).
287. Материалы брифинга начальника управления информации – пресс-секретаря МИД А. В. Савиных, проведенного для представителей СМИ 24 апреля 2003 г. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/c5bb815a5eb3e4c1.html (дата звернення: 10.12.2018).
288. Об участии представителей Беларуси в Международной конференции “Еврорегион “Днепр”. URL: http://mfa.gov.by/press/news_mfa/fb743a9c828fdfe6.html (дата звернення: 10.12.2018).

ДОДАТКИ

Додаток А**СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ****I. Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації**

1. Васишин С. Дипломатичні відносини України і Республіки Білорусь у 1991–1994 рр. // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2015. Вип. 15. С. 160–168.
2. Васишин С. Україна – Білорусь: стратегічне партнерство у політичній сфері (1994–2004 рр.) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2015. Вип. 16. У 2 ч. Ч. 1. С. 139–150.
3. Васишин С. Роль посольства України в Республіці Білорусь у налагодженні міждержавного співробітництва (1992–1994 рр.) // Етнічна історія народів Європи: Збірник наукових праць. 2015. Вип. 47. С. 102–108.
4. Васишин С. Історичні передумови та періодизація розвитку сучасних українсько-білоруських відносин (1991–2014 рр.) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2016. Вип. 17. С. 143–151.
5. Васишин С. Тенденції та проблеми співпраці України та Республіки Білорусь в економічній сфері у період становлення міждержавного співробітництва (1991 – перша половина 1994 рр.) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2016. Вип. 18. С. 112–118.
6. Васишин С. Україна – Республіка Білорусь: співробітництво у політичній сфері (2005 – початок 2010 рр.) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. 2016. Вип. 1. Ч. 2. С. 148–155.

7. Васишин С. Договірно-правова база та інституційне забезпечення українсько-білоруських відносин // Український історичний збірник. 2017. Вип. 19. С. 287–299.
8. Васишин С. Тенденції та проблеми співпраці України та Республіки Білорусь в економічній сфері у сучасних умовах (1994–2004 рр.) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2017. Вип. 19. С. 138–149.
9. Васишин С. Тенденції та проблеми економічної співпраці України і Республіки Білорусь у нових геополітичних умовах (2005–2009 рр.) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2017. Вип. 20. С. 108–114.
10. Vasylyshyn S. Tendencies and problems of collaboration in the economic sphere between Ukraine and the Republic of Belarus in contemporary conditions (2010–2014) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2018. Вип. 21. С. 103–110.

II. Наукові праці, які засвідчують апробацію дисертації

11. Васишин С. Проблема налагодження українсько-білоруських відносин у політико-дипломатичній сфері (1991–1994 рр.) // Шевченківська весна – 2015: історія: матеріали XIII Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених (м. Київ, 1–3 квітня 2015 р.) / Редкол.: проф. І. К. Патриляк (голова), доц. А. О. Руккас (заст. голови), О. Р. Магдич (відп. редактор). Київ: Логос, 2015. С. 550–553.
12. Васишин С. Періодизація сучасних українсько-білоруських відносин (1991–2014 рр.) // Дні науки історичного факультету (до 150-річчя з дня народження М. С. Грушевського): матеріали IX Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених (м. Київ, 21 квітня 2016 р.) / Редкол.: проф. І. К. Патриляк (голова), ас. І. Г. Адамська (заст. голови), О. Р. Магдич (відп. редактор). Київ, 2016. С. 238–241.
13. Васишин С. Політичне співробітництво України та Республіки Білорусь на рівні глав держав (1994–2004 рр.) // Каразінські читання (історичні

- науки): Тези доповідей 69-ї міжнародної наукової конференції (м. Харків, 29 квітня 2016 р.). Х: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. С. 101–102.
14. Васишин С. Україна – Республіка Білорусь: співробітництво у політичній сфері (2010–2013 рр.) // Історія України: сучасні виклики: матеріали II Всеукраїнської наукової конференції (м. Тернопіль, 18 травня 2016 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. С. 179–192.
15. Васишин С. Українсько-білоруське політичне співробітництво в умовах сучасних міжнародних викликів (листопад 2013 – 2014 рр.) // Тенденції і перспективи розвитку історичної науки та філософії в умовах глобалізації: матеріали Всеукраїнської молодіжної наукової конференції (м. Київ, 10 березня 2017 р.) / Редкол.: Салата О., Саган Г., Куцик Р. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. С. 146–156.

Апробація результатів дисертації

Основні положення роботи викладено та обговорено на науково-практичних конференціях різного рівня.

Міжнародні науково-практичні конференції:

XIII Міжнародна наукова конференція студентів, аспірантів та молодих учених “Шевченківська весна – 2015: Історія” (м. Київ, 1–3 квітня 2015 р., форма участі – усна доповідь, публікація);

IX Міжнародна наукова конференція студентів, аспірантів та молодих учених “Дні науки історичного факультету” (м. Київ, 21 квітня 2016 р., форма участі – усна доповідь, публікація);

69 Міжнародна наукова конференція “Каразінські читання (історичні науки)” (м. Харків, 29 квітня 2016 р., форма участі – усна доповідь, публікація);

Міжнародна наукова конференція “Європа – Україна – Тернопільщина: міжнародні відносини, співпраця, безпека” (м. Тернопіль, 19–20 травня 2017 р., форма участі – усна доповідь);

Міжнародна наукова конференція “Історична наука та освіта в Україні: інновації, виклики, перспективи” (м. Тернопіль, 30–31 травня 2018 р., форма участі – усна доповідь).

Всеукраїнські науково-практичні конференції:

III Всеукраїнська наукова конференція “Історія України: сучасні виклики” (м. Тернопіль, 18 травня 2016 р., форма участі – усна доповідь, публікація);

Всеукраїнська молодіжна наукова конференція “Тенденції і перспективи розвитку історичної науки та філософії в умовах глобалізації” (м. Київ, 10 березня 2017 р., форма участі – усна доповідь, публікація).